Hayat

TARİH MECMUASI

Sayı : 6 Temmuz 1972 . 5 Lira

YILMAZ ÖZTUNA'nın HAYAT müessesesi tarafından yayınlanan son kitapları:

Türkiye Tarihi

Başlangıcından Zamanımıza Kadar

12 cilt, 3.666 sayfa, yüzlerce harita, liste ve Tifdruk baskı resim. Renkli karton kapak içinde her cilt: 7,5 TL. 12 cildi bir arada satılan ciltli ve lüks kâğıda basılmış takımı: 180 TL.

Resimlerle Türkiye Tarihi

Bir cilt içinde başlangıcından zamanımıza kadar Türkiye Tarihi. Tifdruk baskı, 10 TL.

Osmanlı padişahlarının Hayat Hikâyeleri

Büyük boy renkli Tifdruk baskı, 10 TL.

Resimlerle 93 Harbi

1877-78 Türk-Rus Savaşı

Büyük boy Tifdruk baskı, lüks kâğıt: 5 TL.

Türk Bestecileri Ansiklopedisi

135 bestekârımızın biyografileri ve eserlerinden seçmeler. Tifdruk baskı, 10 TL.

Dağıtım: BATEŞ Bayilik Teşkilâtı, Cağaloğlu - Istanbul

Kâtip Çelebi

Hayat TARİH MECMUASI

Bu sayıda neler var

Mete Zamanında Türk Cemiyeti 4
Evliyâ Çelebî'den Seçmeler: Ankara 10
Kâtip Çelebî 18
II. Wilhelm'in Türkiye'yi Ziyaretleri 20
Tarihte İlk Havadan İkmal Teşebbüsü 28
Fransa'nın Millî Kahramanı Guesclin 32
III. Selim ve Kabakçı İsyanı 36
Dünyanın En Eski Kütüphaneleri 46
Türk Basınında Sinema Dergileri 48
Tarihte Fenerbahçe 53
Hereke Halı Fabrikası 60
Istanbul'daki Eski Dikilitaşlar 65
Amiral Raeder'in Hâtıraları 68
Dâhî Suçlu: Al Capone 82
Ülkeler ve İnsanlar 90
Karikatür 94
Tarih Postası 96
Tarih Bilmecesi 98

İLÂVEMİZ (32 sayfa):
Bostancıbaşı Defteri

Hayat TARİH MECMUASI
Aylık Kültür Mecmuası
1 Temmuz 1972 Yıl: 8 Cilt: 1
Sayı: 6 Sıra No: 90

İMTİYAZ SAHİBİ:
Şevket RADO

NEŞRİYAT MÜDÜRÜ:
Yılmaz ÖZTUNA

MESUL YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:
Orhan Ş. YÜKSEL

BASILDIĞI YER:
Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A.Ş. Basımevi - Divanyolu Türbedar Sok. No: 22, Istanbul
TEL: 27 95 10 (5 hat)

ABONE:
Bateş Bayilik Teşkilâtı. Cağaloğlu-Istanbul TEL: 27 61 10

Abone: Yıllık: 60, 6 aylık 30 TL. Yurt dışı: Yıllık: 120, 6 aylık 60 TL. Uçak için ilâve ücret alınır.

Mete Zamanında Türk Cemiyeti VE Göktürkler'de Cemiyet Hayatı

Yılmaz Öztuna

TÜRKLER'İN sonradan «Oğuz Han» adıyle ölümsüzleştirdikleri Mete, M.Ö. 209 yılında Büyük Türk Hakanlığı'nın başına geçti. M.Ö. 174'e kadar 35 yıl Türk devletinin başında kaldı. Asıl adı «Motun» olmakla beraber, daha çok «Mete» şekliyle tanınmıştır. Babası Tuman veya Teoman'dan sonra Türk tarihinin aydınlık çağının 2. hükümdarı sayılır.

O çağda, zamanımızdan 2.200 yıl önce Türk hükümdarlarına henüz «kağan» denmiyor, «yabgu» diye anılıyordu. Çinliler «şenyu» diyorlardı. Türk yabgusu kutsaldı; Türkçe «Tanrıkut», Çince «Tanju» sanını taşırdı. Büyük oğlu, oğlu yoksa büyük kardeşi veliaht sayılır, doğu ülkelerinin genel valisi olurdu. Batı ülkeleri de imparatorluk hanedanından bir prensin yüksek idaresine verilirdi. Merkezi, doğrudan doğruya yabgu yöneltirdi.

Türk İmparatorluğu, Çin ve Önasya gibi kalabalık değildi. Nüfus pek azdı. Halk, kışın kışlaklarda oturur, yazın yaylalara göçerdi. Şehirler, yazın çadırlardan kurulmuş, gezgin yerleşme şekilleri durumundaydı. Hayvancılık, en büyük geçim kaynağını teşkil ediyordu. Silâh ve deri sanayileri, endüstrinin en ileri gitmiş kollarıydı, çünkü doğrudan doğruya millî savunmayı ilgilendiriyordu. Lüks eşya, Çin'den ve başka ülkelerden getirtiliyordu. Bu eşya çok kere ganimet şeklinde Türk ülkelerine giriyor, sulh za-

Eski Türkler'in olağanüstü bir gururu vardı. Dünyaya hâkim olmak üzere yaratıldıklarına samimi olarak inanırlardı.

manında değiştirme yoluyle de satın alınıyordu. Hayat şartları sert, bazen merhametsizdi. Kadınlar da, erkeklerin yanında yorucu çalışma şartları içindeydi.

Türk cemiyeti, aristokrat bir cemiyetti. Ancak bin küsur yıl sonra, İslâm dinine girerek demokrat ve halkçı bir cemiyet hâline gelmiştir. Büyük askerî makamlar, asîl ailelerin tekelindeydi; çok defa vazifeler babadan oğula geçerdi. «Tarhan» denen asîller ve aileleri, vergi ödemezlerdi. Subaylar tümenbeyi, binbaşı, yüzbaşı ve ellibaşı rütbelerindeydi; sonra onbaşılar gelirdi. Bunlar, isimlerinin gösterdiği sayıda atlıya komuta ederlerdi. Türk ordusu, atlı bir ordu idi. Çok defa süvarilerin yedek atları da bulunurdu. Tümenler 10.000 kişilikti. Türk ordusunda 24 tümen vardı. Tümenbeylikleri, yüksek asîller, çok defa hanedan üyesi prensler arasında paylaşılırdı. Türk ordusunun manevra kabiliyeti tek kelimeyle eşsizdi.

Türkler, aynı zamanda dünyanın en kalabalık muharip kuvvetine sahipti. Orduda muharip olmayan sınıflar yoktu. Her Türk erkeği asker sayılırdı. Eli silâh tutabilen herkes askerî eğitim görürdü. Başlıca silâhlar, ok, yay, mızrak, kılıç ve bıçaktı. Türkler'in yaptıkları silâhlar çok meşhurdu ve bütün dünyada aranırdı. Türkler'in ok çekişleriyle hiçbir kavim rekabet edemezdi.

Türkler, tabiat kuvvetlerine tapıyorlardı; yani natüralist idiler. En büyük ilâhları Gök Tanrısı idi. Çok kanaat sahibi bir millet olarak tanınmışlardı. Millî gururları olağanüstü yüksekti. Dünyaya hâkim olmak için yaratıldıklarına samimî şekilde inanırlardı.

Türkler, değerine inandıkları başbuğlarına körükörüne denecek şekilde itaat gösterirlerdi. «Büyük Kurultay» denen bir asîller meclisi vardı. Fakat son söz Yabgu'nundu. Yabgu'nun iradesi üzerinde münakaşa edilemezdi. Tabiatiyle böyle bir idare sisteminin üstün tarafları olduğu gibi, kötü tarafları da vardı. En büyük kötülük şuradan gelirdi ki, başbuğlar değersiz ve iktidarsız olunca Türk kavimleri parçalanır, tekrar oymak yaşayışına dönerlerdi. Bir müddet sonra değerli bir başbuğ ortaya çıkar, dağılmış Türk kavimlerini tekrar bir araya toplardı.

Türkler'in en büyük millî ve içtimaî dehâları, teşkilâtçılıklarıydı. Bir avuç Türk, meselâ Çin, meselâ Hindistan gibi, kıt'a büyüklüğünde bir ülkeye dalar, büyük bir devlet kurardı. Bu, Türk

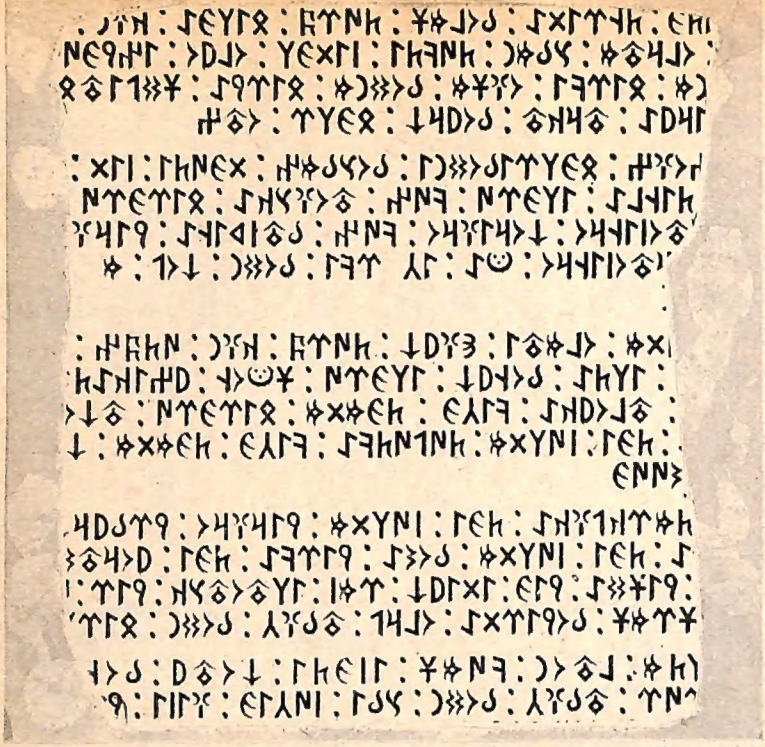

Kültigin âbidesinin güney cephesindeki yazılardan bir kısmı.

tarihinin en olağan hâdiseleri arasındaydı. Türkler'in girdiği her yerde düzen, huzur, âsâyiş hüküm sürerdi. Yerli halkın dinlerine ve inanışlarına karşı saygılıydılar. Daha doğrusu onların vicdanî kanaatleri ile hiç ilgilenmezlerdi. Kendi dinlerini ve inanışlarını kabûl ettirmek için değil baskı yapmak, ciddî bir gayret bile göstermezlerdi. Türkler, coğrafya mesafelerinden aslâ ürkmeyen bir kavim olarak ilk ve ortaçağ tarihine geçmişlerdir. En uzak ülkeye ayak basar basmaz, sanki yüzyıllarca bu ülkelerdeymiş gibi tam bir devlet teşkilâtı kurarlardı. Türk kavimleri ve komşuları birleşti, Büyük Türk Hakanlığı büyüdü mü, daha uzak ülkelerin fethi başlardı. Yabancı kavimlere iç işlerinde tam bir bağımsızlık tanırlar, vergilerini verdikleri, düzeni bozmadıkları müddetçe yüzyıllardan beri devam edegelen yaşayış ve âdetlerine karışmazlardı. Herhangi bir ayaklanma olursa, şiddetle bastırırlardı. Yabancı kavimleri askere almazlar ve o çağda bütün dünyada olduğunun aksine ücretli asker kullanmazlardı. Türk ordusu, tam manâsıyle bir millî ordu hüviyetlerindeydi. Büyük Türk Hakanlığı'nın güç kaynaklarından birini de şüphesiz bu özellik teşkil ederdi.

Milâttan hemen önceki yüzyıllarda Büyük Okyanus'la Hazar Denizi, Sibirya buzulları ile Himalaya Dağları arasında uzanan Büyük Türk Hakanlığı, Mete ve haleflerinin devrinde, bütün Kuzey Asya'ya düzen getiren bir varlıktı.

GÖKTÜRKLER'DE CEMİYET HAYATI

Göktürkler, 552 yılından 745 yılına kadar 193 yıl Orta ve Kuzey

Göktürk prenslerinden Kül Tigin'in mermer heykelinin başı.

Asya'daki Büyük Türk Hakanlığı'nın başında bulunmuş olan hanedanın adıdır. M.Ö. 220 yılından beri devam eden Büyük Türk Hakanlığı, Göktürkler çağında medenî ve siyasî bakımlardan çok gelişmiştir. Sınırları doğuda Büyük Okyanus'a, batıda Karadeniz'e, güneyde Hindistan'a dayanıyor, kuzeyde Kuzey Buz Denizi'ne yaklaşıyordu.

Göktürkler çağında da Türk ordusu, Türk cemiyeti içinde en çok önem verilen sınıftı. Ordunun, Asya'nın en güçlü silâhlı kuvveti olma vasfını kaybetmemesi için her türlü itina gösterilirdi. Ordunun üçte ikisinden fazlası atlı, üçte birinden azı yayaydı. Uzak seferlerde yalnız atlı birlikler kullanılırdı. Makedonya ve Roma piyadesi neyse, Türk süvarisi de oydu. Hiçbir kuvvetin Türk atlı ordusunu altedebileceği düşünülemezdi.

Türk ordusunun başarılarında en önemli unsur, sür'atti. Bir askerî sefer sür'atle bitirilemediği, baskın tarzında sürpriz olmaktan çıktığı takdirde, felâket sayılırdı. Türkler'in bu çağdaki başlıca düşmanı olan Çin'in kesif nüfusuna karşı ancak böyle bir taktikle başarı kazanmak mümkündü. Türk atlısı, gece gündüz durmadan yol alır, ancak birkaç saat atını dinlendirir, o sırada kendisi de uyurdu. Yanında daima yedek at bulunur, atlarından biri yorulunca, diğerine binerdi. Türk atlı ordusu, düşmana hiçbir haber alma şansı bırakmadan, en ümit edilmedik anda üzerine çullanırdı. Eğer düşman ordusu yüzbinleri buluyorsa, vuruşma kabûl edilmez, Türk ordusu kırdırılmazdı. Daima geri çekilmek suretiyle, uçsuz bucaksız Türk toprakları içinde düşman şaşkına çevrilir, çete savaşıyle yıpratılır, en yorgun ânında, üssünden

yüzlerce kilometre ötede birden taarruza geçilip yok edilirdi. Düşman, mesafeden ürkerdi. Türkler'in en ürkmedikleri şeyse mesafeydi. Türk atlıları, Karadeniz'le Pasifik arasında at koştururlardı. Göktürk ordusu, 230.000 kişiden ibaretti.

Türk hakanları ve devlet adamları, içinde yaşadıkları sert coğrafya şartlarının ve aldıkları eğitimin sonucu olarak, realist adamlardı. Bilge Kağan'ın realistliği ve olayları en tipik açılardan görebilmesi, Orhun Anıtları'nda açıkça belli olmaktadır.

Bu çağda Türkçe, Orhun Âbideleri'nin açıkça ortaya koyduğu gibi, pek yüksek bir ifade derecesine erişmişti Türkler, «Göktürk Alfabesi» dediğimiz millî alfabelerini kullanırlardı. Okuyup yazma oldukça yaygındı. Yalnız yüksek sınıf değil, halk da okuyup yazma bilirdi. Talas vâdisinde bir Türk çiftçisinin taş üzerine kazdığı küçük bir yazıt elimize geçmiştir ki burada çiftçi, çiftliğini ve sulama şebekesini ne şekilde düzenlediğini anlatır.

Göktürkler'in 5 ayrı değerde madenî parası da elimize geçmiştir. Göktürk bayraklarında alem olarak altından dökülmüş kurt başı vardı. Ergenekon Destanı'ndan anlaşılacağı üzere bozkurt, Türkler'ce kutsaldı. Türkler'in bayrak ve tuğlarından başka, mızraklarının ucuna astıkları ipek parçaları da vardı ki bunlara «batırmak» kelimesinden türemiş bir kelime olan «batrak», yani bugünkü söyleyişimizle «bayrak» diyorlardı.

Pek çok Göktürk heykeli de bulunmuştur. Bazıları yüksek bir sanat eseri olan bu heykellerde görülen Türk tipi, bugünkü tipimize uygundur. Birçok Göktürk şehri harabesi de bulunmuş ve Rus arkeologları tarafından incelenmiştir. Bunların en meşhuru, Isık Göl yakınlarındaki Barshan harabeleridir.

Göktürkler tarafından açılmış sulama kanallarının izleri de yakın yıllarda Rus arkeologları tarafından bulunmuştur. Bunlardan Tötö Kanalı'nın 10 kilometre olduğu görülmektedir. İşlenmesi son derece güç kayalık bir arazide açılarak iki vâdiyi birleştiren ve yüksek bir matematik bilgiye dayanan Tötö Kanalı, arkeologları hayrette bırakmıştır. 1935'te aynı bölgeyi sulamak isteyen Ruslar, daha iyi bir şekil bulunamayacağı kanaatine vararak, eski Göktürk kanalını yenilemek yoluna gitmişlerdir.

Göktürkler'in kayalar üzerine yaptıkları resimlerden, kıyafetleri de anlaşılmaktadır. Çizme, pantolon ve uzun kaftan giyiyor, saçlarını uzatıp arkalarına bırakıyor, sakallarını tıraş ediyorlardı. Başlarına kürkten yapılmış börk, savaş sırasında tulga giyiyorlardı. Pantolon ve ceketin Türkler'e mahsus olduğu ilim âleminee kabûl edilmektedir. Avrupa'da Roma çağının sonuna kadar harmâniyelere sarınıldığı, ceket ve pantolonun Hun Türkleri tarafından Avrupa'ya sokulduğu mâlûmdur.

Türkler, madencilikte, bilhassa demircilikte çok ileriydiler. Altay ve Sayan Dağları, Türk demir madenlerinin bulunduğu bölgelerdi. Burada çıkan demirin yüksek cevherli olması ve Türkler tarafından çok iyi işlenmesi, Türk savaş sanayiinin en büyük hususiyetiydi. Türk kılıçları, emsalsiz güzellikte hayvan ve bitki motifleriyle süslü madenî kap kaçak, bütün dünyada meşhurdu. Göktürkler çağına ait Türk demir ocakları ve dökümhaneleri de bulunmuş ve Rus arkeologları tarafından incelenmiştir.

Türkler, demirden sapan, kürek, orak gibi ziraat vasıtaları yapmakta da ustaydılar. Başlıca geçim kaynakları hayvancılık olmakla beraber, güney bölgelerde çok gelişmiş bir ziraatleri vardı.

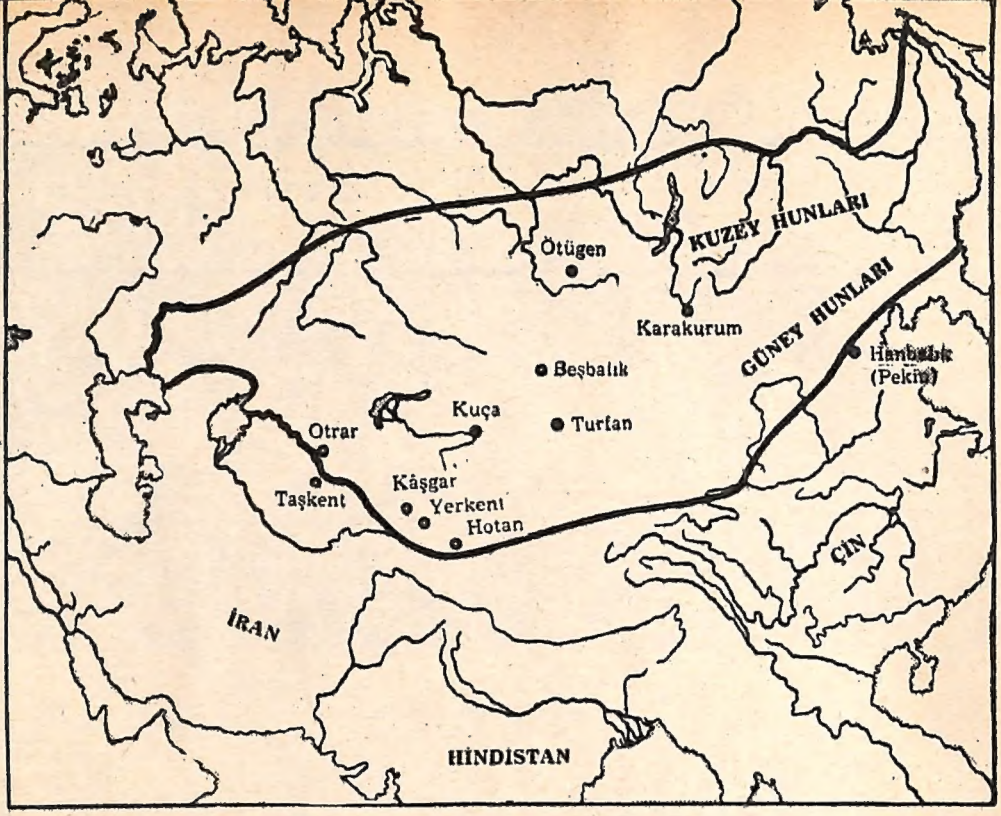

Mete zamanında Türk Hakanlığı.

Türk cemiyetinde de, Avrupa cemiyetlerinde olduğu gibi asîllik vardı. «Tarhan» denen asîller vergi vermezlerdi. Asîller piramidinin başında tabiatıyle «kağan» denen Türk hakanı vardı. Kutsal sayılır ve çok büyük saygı görürdü. Kağanın zevcesine «hatun» denirdi. Kadının cemiyetteki yeri önemliydi. Erkeklerin yanında cemiyet hayatının her çeşidine katılırdı. Türkler, İslâm dinini kabûl edince, bu dinde asîllik olmadığı için, asâlet ortadan kalktı. Fakat kadının cemiyet hayatındaki yeri biraz küçüldü.

Türk cemiyetinde fuhuş meçhuldü. Evli bir kadına tecavüzün cezası idamdı. Bir genç kıza tecavüzse, genç kız evlenmeyi kabûl etmezse, yine aynı cezayla karşılık görürdü. Hırsızlık yapan, çaldığının on mislini öder ve cemiyetteki yerini kaybederdi. On misli ödeyecek serveti yoksa hürriyetini kaybeder, esir olarak satılırdı. Evlenme, servet ve asîllikçe yakın olanlar arasında olurdu. Asîl genç kızlar, halktan erkeklerle evlenmezlerdi.

Göktürkler, yemeğe meraklıydı. Börek, kaymak, bal, tatlılar, gözde yemeklerdi. Fakat fakir, zengin herkesin günde iki öğün yediği nesne, etti. Az ekmek yerlerdi. Bekletilmiş kısrak sütünden yapılan kımız içerlerdi. Şarap da vardı. Sarhoş olacak kadar içmek ayıptı. Yemek yerken musiki çalar ve şarkı söylerlerdi. Yemekten sonra eller yıkanır ve temiz küçük havlularla kurulanırdı.

Kısa çizgilerle anlattığımız bu cemiyet hayatı, iki asır sürdü. İki asır Türkler, bu şartlarda yaşadılar. Bu şartlar, daha önceki yüzyılların şartlarından pek farklı değildi. Göktürkler'in yerine geçen Uygur çağında da fazla bir değişiklik olmadı. Fakat medeniyetin çeşitli alanlarında daha büyük gelişmeler kaydedildi.

Evliyâ Çelebî'den

ANKARA

Sadeleştiren: ATSIZ

İLKÖNCE konakçılar tuğları ile şehre girip şer'iye mahkemesine varınca, vilâyetin bütün ileri gelenleri: «Paşanız, Erzurum'a kapanıp Celâlî olmak istedi. Suçlu olduğu ortaya çıktı. Şimdi 10.000 asker toplayıp Varvar Ali Paşa ile Celâlî olmak için ittifak etmiştir. Biz sizi padişahın kalesine bırakmayız» dediler. Ama burada Paşa Efendimiz'in yanan mumları (1) çok olduğundan «üç gün misafir olup kalsın» dediler. Bunun üzerine mahkeme tarafından yazılar yazılıp, Paşa'yı Çavuşoğlu'nun evinde kondurmaya karar verdiler.

Ertesi günü büyük alayla Ankara'ya girdik. Bu alayı şimdiye kadar Ankara görmemişti. Halk karşılamaya çıkıp, kaleden 20 tane «safâ geldin topu» atıldı.

Paşa, konağına indi. Bütün ilerigelenler büyük hediyelerle geldiler. Ben dahi 500 akçalık molla olan, Seyidler'den «Kederzâde»nin evinde misafir oldum.

Doğru Hacı Bayram-ı Velî kabrine giderek yüzümü sürüp, ruhu için hatim indirmeye başladım. Tekke dervişlerine 100 kuruş dağıtarak hayır dualarını aldım. Sonra şehri gezmeye koyuldum.

Ankara Kalesi'ni ilk yapan, Rum kayseridir. Sonra nice padişahlara geçmiştir. Sonra, Kütahya padişahlarından ve Germiyanoğulları'ndan «Yakubşah» ile veziri «Hezârdînâr»ın himmetiyle İslâm eline geçmiştir. Sonra, Osmanlılar'ın zuhurunda Yıldırım Bâyezid Han'ın eline düşmüştür. Kalenin kuzeyinde, bir konak mesafede olan «Erkeksu» adlı köy tarafından bakılsa kuğu gibi görülür. Mâmûr, şenlik olup, üzümü çok olduğundan «Engûri» (2) demişler. Bazıları, kalesi angarya ile yapıldığından «Ankara» denilmiş derler. Tuhfe Tarihi'nde «Rum kayseri meşhur Herakl bu kaleyi yedi kat ile bağlattığı ve sardırdığı için adına Selâsil (3) Kalesi derler» diye yazılıdır. Padişah Defterhânesinde adı «Ankara» dır. Ak gül gibi beyaz sur tabakaları ile çevrili, zaptı güç bir kaledir. Şimdi Anadolu'da ayrı bir Sancak Beği merkezîdir. Kaç kere arpalık olarak Üç Tuğlu Vezirler'e ihsan olunmuştur. Kanun üzere Paşasının hası 263.400 akçadır. Sancağında 14 zeâmet, 257 tımar var. Alaybeği, Çeribaşısı, Yüzbaşıları vardır. Seferde Paşa askerî Cebelileriyle 3.000 asker olur. Tımarlılar, Sancak Beği'nin sancağı altında bulun-

---

1) Taraftarları veya adamları demek istiyor.

2) «Engûr» Farsça'da «üzüm» demektir.

3) «Selâsil», Arapça «silsileler» yani zincirler demektir.

Seçmeler: 3

Mâmur, şenlik olup, üzümü çok olduğundan "Engûri,, demişler. Bazıları, kalesi angarya ile yapıldığından "Ankara,, denilmiş derler.

mazsa, tımarı başkasına verilir. Paşasının eyâletteki hası subaşılıklardır. Şehir Subaşısı, Murtat Ova Subaşılığı, Yaban Ova Subaşılığı, Çubuk Ova Subaşılığı, Çorba Subaşılığı hep Paşa hasından olup, yıllık 40.000 kuruş hâsıl olur.

500 akçalık mollalıktır. Mollasına yıllık 20 kese hâsıl olur. Şeyhulislâmı, 500 akça pâyesiyle Keder-zâde adlı Nakıybü'l-eşrâfı, ilmî mansıblarda bulunmuş 600 kadar kadıları, ilerigelenleri ve büyükleri vardır. Sipah Kethudâları, Yeniçeri Serdarı yerine kibirli Yeniçeri Çavuşu vardır. Bütün ahalisi kadı ve asker tayfasıdır. Şehir Nâibi, Muhtesib Ağası, Gümrük Emîni, Üzüm ve Damga Ağası olup, bunlar ayrı bir emînliktir (4). Yıllık 40 yük akçalık iltizamdır. Kale Dizdarı, Azab Ağaları, Cebeci ve Topçubaşıları, silâhlı kale neferleri vardır.

Kalesi yüksek bir dağın doruğunda, dört kat beyaz taştan yapılmış sağlam bir kaledir. Katları birbirinden yüksektir. Her tabakasının arası üçer yüz adımdır. Her kat duvarının boyu 60 arşın kadar yüksektir. Her duvarın genişliği ve eni, onar Mekke zirâidir. Temellerinin altı çepçevre kemer yapılarla boştur derler ama, görmedim. Boş olması da kuşatmada düşmanın kale altına girip lâğım atmasını önlemek içinmiş.

Batı tarafı dört kat birbirinden geçme demir kapılardır. Her kapı arasında asma demir kafesler hazır olup demir zincirlerle asılıdır. Her kafesin demirleri pazı kalınlığı kadar vardır. Kuşatmada kale duvarı içinden aşağı kapılar önüne bırakıp siper ederler. Bu kaledeki kızıl taştan yapılmış yüksek ve alçak basamaklar başka kalelerde görülmemiştir. Atpazarı'na bakan en dış kapı batıya açılmıştır. Yüksek kubbesinin kemeri üzerinde eski kahramanların gürzleri, hayretle bakılacak balık kemikleri ve nice acayip şeyler asılıdır. Kalenin kapısının dışında ve içinde gece gündüz neferler gözcülük eder. Kale Dizdarı kaleden çıksa, öldürürler. Yahut azlederler veya sürerler. Çünkü bütün düşmanlar bu kalenin bir taşına bin baş verip, yüz bin savaş etmeye can, baş oynatır. Hattâ Erzurum'da Abaza Paşa, Celâlî olduğu zaman 100.000 askerle bu kaleyi kuşatıp, aşağı varoş hisarını elegeçirmiş, bu iç kaleyi de kuşatma fikrinde olup sarayında otururken, usta topçu gayet iyi nişan alıp bir gülle atarak Abaza'nın kıçını yaralamış, yaralı ve perişan bir hâlde Erzurum'a gitmesine sebep ol-

4) Mutemedlik veya müdürlük mânâsına.

muştur. O günden beri Kale Dizdarı'nın kapı önünden başka yere gitmesi yasaktır.

Yukarı iç kalenin çevresinde hendeği yoktur ama, dört yanı yalçın kanara (5) kayalardır. Hiçbir tarafından girmek mümkün değildir. Lâğım işlemesi dahi kolay değildir. Zira hepsi kat kat 360 mahalle olup, birbirini görür ve korur. Garip bir mühendislikle yapılmıştır. Surunun dört katında 1800 dendan vardır. İç hisarın çevresi 4.000 adımdır. Doğu tarafında «Hisarlık» adlı tepe üzerinde ziyaretgâh vardır. Kaleye doğru biraz havalelidir ama, ondan zarar gelmek ihtimali yoktur. Çünkü kale ile Hisarlık'ın arası uzun bir top menzilidir. Aşağısı Gayya kuyusundan nişan verir yer olup, oradan kaleye çıkmak çok güç bir iştir. İç kalede büyük, küçük 86 tane top vardır ama, Balyemez yoktur. Yetecek kadar cebehanesi, âlet ve silâhı vardır. Kalede bağsız bahçesiz 600 ev vardır. Bir camisi vardır ki, eski zamanda kilise imiş. Elhâsıl bu iç kale yapı, güzel iş ve mühendislik fennince görülmesi lâzım bir yerdir. Aşağı kalesine «Celâlî» korkusundan «Cenâbî Ahmed Paşa» vilâyet ahalisiyle bir kat sağlam sur yapmıştır. Dört kapısı vardır. Çepeçevre büyüklüğü 6.000 adımdır. Bir tarafı yukarı iç kaleye bakar. Burada aşağı hisar, yukarı hisarı kuşatmıştır.

Bu hisarın doğu tarafından, yukarı hisardan kayalar içinden Hızırlık Deresi'ne inilir. Su yolları vardır. İç kalede sarnıçlar, buğday ambarları vardır ama, aşağı hisarın suyu çok olduğundan öyle sarnıçları yok. Hepsi 170 çeşmesi vardır. 3.000 su kuyusu vardır. 76 camisi vardır. «Cenâbî Ahmed Paşa Camisi», «Hacı Bayram-ı Velî Camisi» meşhurları olup, Mimar Sinan yapısıdır. Kurşunlu camileri azdır.

Camili 18 tekkesi vardır. «Hacı Bayram-ı Velî Tekkesi»nde 300 den çok, Tanrı aşkı ile sermest, Tanrı'yı bilir dervişler vardır. Şeyhleri «Koca Abdurrahman Efendi» duası kabûl olunur bir zâttı. Bayramî tarikatı ayrıca bir Hâmidî tarikatıdır. Çünkü Hacı Bayram-ı Velî, Şeyh Hâmid Hazretleri'nin çıraklarından olup, dervişlik cihazını onlardan kabûl etmişlerdi. İlk pîrleri «Hoca Abdülkadir-i Cîlânî» olup ondan ilerisi Peygamber Hazretleri'ne ulaşır has bir tarikattır. Ama Anadolu'da Bayramîler, Şeyh Hamza ve Şeyh İdris'ten beri Hamzavî adını almışlardır. Bunca şeyhleri öldürülüp kınanmış oldular. Giyimlerinde hırka ve külâh gibi alâmetleri yoktur. Tanrı kanununa aykırı bir hâlleri yokken suçlandırıldılar. Bir alay ciğeri yanık Tanrı dervişleridir.

Ankara'daki «Hazret-i Mevlânâ Tekkesi» Cenâbî Ahmed Paşa'nın yaptırdığı bir Mevlevîhânedir ki, üç çevresi gül bahçesidir.

Medreselerinden «Mustafa Paşa Medresesi», «Taşköprülüoğlu Medresesi», «Seyfeddin Medresesi», «Kethudâ Medresesi» meşhurlarıdır. Talebelerinin belirli aylıkları vardır. 3 tane Dâr-ül-Hadîsi, 180 sıbyan mektebi vardır.

Hamamlarından «Tahtakale Hamamı», «Sunkuroğlu Hamamı», «Cenâbî Ahmed Paşa Hamamı» meşhurlarıdır. 200 kadar da saray hamamı vardır. 70 tane bağlı bahçeli sarayı vardır. Lâkin binaları kâgir olmayıp kerpiçle yapılmış kat kat evlerdir. Bu şehirde kiremitle örtülmüş imâret yoktur. Ankara kerpiçi taştan katı olur. Halk dilinde darbımeseldir: «Ankara kerpiçi gibi bir kalıba dizilmiştir» derler.

Ankara'da 6.066 mâmûr ev vardır. Saraylarından «Paşa Sarayı», «Molla Sarayı», «Kederzâde Sarayı», «Çavuşoğlu Sarayı», «Ahmed Paşa Sarayı» meşhurdur.

200 tane sebili varsa da, meşhurları «Hacı Şa'râvî Sebili», «Hacı Mansur Sebili» dir.

2.000 dükkânı, süslü bir bedesteni vardır. Dört tane zencirli kapısı vardır. Çarşılarının çoğu yüksek yerdedir. «Uzunçarşı»sı, «Sipahpazarı», «Tahtakale Pazarı» gayet kalabalık ve sıkışık pazarlardır. Kahvehaneleri, berber dükkânları halkla doludur. Müzayede çarşısı, anayollar temiz, beyaz taş ile kaldırım döşelidir.

İlerigelenleri, bilginleri, takva sahipleri, şeyhleri, bilgi sahibi şâirleri haddinden fazladır. Anadolu toprağında olup, Türk vilâyetlerinden sayılır. Binden çok soylu, olgun, kavrayışlı çocuk hâfızları vardır.

---

5) «Kanara» Türkçe mezbaha demek olup Evliyâ Çelebî bu kayalara yaklaşacakların öldürülerek, burasının mezbahaya döneceğini anlatmak istiyor.

Bugünkü Ankara'nın genel görünüşü.

Nice bin kimse «Yazıcıoğlu»nun eseri olan «Muhammediyye» kitabını ezber etmişlerdir. «Tarîkat-ı Muhammediyye» kitabını ezberleyenleri çoktur. İyi ahlâkla tanınmış kimseleri çoktur. Hattâ Hacı Bayram-ı Velî evlâdından «Abdurrahman Efendi» adlı zât, evliyâlardandır.

Bu şehir ahalisinin zenginleri samur ferâce, ortahâllileri serhadî çuha ve kontoş ferâce giyerler. Sanat sahipleri beyaz bez ferâce, ulemâsı baştanbaşa sof ferâce giyerler. Burası sof madenidir. Kadınları renk renk sof ferâce giyip, gayet terbiyeli gezerler. Beşinci iklimde olup, havası mutedil, halkının yüzlerinin rengi kırmızıdır. Güzelleri cihanın süsü, âlemin övgüsüdür.

Yiyeceklerinden Ankara paçası Kütahya paçasına yan başı gelir. Biber tohumu ile beslenmiş Ankara pastırması, eti misk gibi olan tiftik keçisinin etiyle yapılır. Keçileri dağlarında pırnar yaprağı yerler. Tiftik keçisi beyaz süt gibi olup onun gibi beyaz mahlûk belki yoktur. Sof ipliği bunların yününden çıkarılır. Bu keçilerin tüyünü makasla kırksalar ipliği sert olur. Ama yolsalar Eyüb Peygamber'in ipeği kadar yumuşak olur. Fakat zavallı keçileri yolarken feryatları göğe ulaşır. Kibarlar onların feryat etmemelerinin çaresini bulmuşlardır: Kireç ve kül ile suyu karıştırıp keçileri bu şerbetle yıkarlar. Zahmetsizce tüyleri kopup çırçaplak kalırlar. Fakir keçiler tüysüz tüssüz olur. İşte sofu bunun ipliğinden dokurlar. Kadın ve erkek, halkının işi sof ve mümeyyizcilik'tir (6).

Sofu şöyle sıvaç yaparlar: Büyük bir kazanı ateşin üzerine koyup, içine istedikleri renkte boya koyarlar. Kazanın yarısına kadar su koyup sofları deste deste kazanın içine yerleştirirler. Kazanın ağzını kapayıp etrafını hamurla sıvayarak ateşi şiddetlendirirler. Kazanın içinde sıcağın şiddetinden boğu soflara vurup türlü türlü izler olur ki «Mani» ve «Behzad» böylesini yapamaz.

Bu sof Ankara'ya mahsustur. Dünya üzerinde başka bir yerde olmak ihtimali yoktur. Frenkler bu Ankara keçilerinden Frengistan'a götürüp iplik eğirerek sof dokumak isterler. Tanrı'nın emriyle keçi-

---

6) «Mümeyyiz» Arapça bir kelime olup «iyiyi kötüden ayıran» mânâsınadır. Evliyâ Çelebî bu kelimeyi bir kumaş adı olarak kullanıyor. Kelime eski harflerle «mmyz» şeklinde yazılıp başka türlü okunması ihtimali de vardır.

Çok eski bir tarihi olan Ankara Kalesi.

ler bir yıl içinde bayağı, bildiğimiz tüylü keçilerden olur. Dokudukları şeyler sof olmaz. Çünkü dalaglandıramazlar.

Hattâ Ankara'dan eğirilmiş ipliği alıp Frengistan'a götürerek sof yapalım dediler. Fakat yine olmadı. Nihayet rahipler için, sof gibi karaltılı, fakat dalgasız siyah, şal gibi bir kumaş dokurlar.

Ankara ahalisi, kendi soflarının bu hassasını, Hacı Bayram-ı Velî'nin kerâmetine verirler. Fakat bize kalırsa bu sır, suyunun, havasının ve yerinin güzelliğinden ileri geliyor. Nitekim Ankara Kireci dahi meşhurdur.

Halkı çoğunlukla kara ve deniz tüccarıdır. İzmir'de, Frengistan'da, Mısır'da, Sırbistan'da, hâsılı her bir yerde sofları makbûl olduğu için ahalisi seyahat ve ticaret ederler. Ermeni'si, Yahudi'si gayet çoktur. Sade Yahudiler'i 12 mahalledir. Rum ve Çingene azdır. Bahçeleri gayet çoktur. Ovalarındaki köyleri mâmûr, halkı cömert tabiatlı ve neşeli, iyi ahlâk sahibi, yabancılara dostturlar. Köylerde tarla çoktur. Hayratı, nimetleri fazla, pınar ve ırmakları akan, kalesi ve şehri örneksiz bir yerdir. Tanrı, bu şehri kıyâmete kadar Osmanlılar'ın elinde ebedî ede.

ANKARA'DA YATAN BÜYÜK EVLİYÂLAR VE ZİYARETGÂHLARI

Hacı Bayram-ı Velî

Kendileri «Çayul Irmağı» kıyısında «Sol» köyünde doğmuştur. Şeyh Hâmid Hazretleri'nden dervişliği öğrenerek, nice yıllar kutublar kutbu olarak birçok kerâmet göstermiştir. Seyahatle Edirne'de Sultan Yıldırım Bâyezid Han'a gelip yaptıkları «Eski Cami» de kürsüye çıkıp va'zetmiştir. O kürsü hâlâ o caminin içindedir. Doğrusu saygı gösterilecek kürsüdür. Bazı şeyhler fozulluk edip bu kürsüde va'za çıkmışlarsa da konuşamıyarak inmişlerdir. Zira orada hakikaten konuşmaya istidatlı şeyh gelmemiştir. Kimin haddi ki üzerinde korkusuz ve pervasız nasihat ede. İşte Bayram-ı Velî böyle bir ulu sultandır. Sonra Yıldırım Bâyezid Han çağında dünyadan göçüp, Ankara hisarı içinde bir tekkede, süslü ve mükellef bir kubbe içine gömülmüştür. Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun.

Şeyh Er Sultan Hazretleri

Yüce adı Mahmud'dur. Ankara'da doğmuştur. Şeyh Hâmid Hazretleri'nin şeyhlerindendir. Nice kerâmetleri görülmüştür. Tanrı'ya şükür bana da ziyareti kısmet oldu. Rüyamıza girerek, yalancı dünyada iken irşatlarından faydalandık. Ankara içinde Ağaçpazarı'nda küçük bir kubbede yatmaktadır. Kabri, ziyaretgâhtır. Tanrı yüce ruhunu kutlu kılsın.

Hızır Hazretleri Ziyaretgâhı

Ankara Kalesi'nin doğu yönünde, kalenin görülmesine hâil olan bir dağ üzerindedir. Şehir halkının gezinti yeri olup, her tarafı gören bir yerde, yüksek bir kubbedir. Oradan bütün Ankara Ovası kâğıt gibi gözükür.

Şeyh Hüsameddin

Ahmed Sârbânî'nin halîfesidir. Ankara Kalesi'nde mahpusken «yarın sabah bizi gömün» buyururlar. Ertesi sabah sarı hurma lifi ile kefene sarılmış ve vücudu yıkanmış olarak bulunur. Bu iş bütün Ankara ahalisini hayrette bırakır. Şimdi zaviyesi hazîresinde gömülüdür.

Şeyh Kâtib Salâhaddin

Nücûm ilminde sanki Fisagors ile birdi.

Bunlardan başka Ankara'da birçok müellif bilginler, şeyhler ve takvâ sahiplerinin kabirleri varsa da, birkaç gün misafir kaldığımızdan ancak bu kadarcık yazabildik. Tanrı'nın rahmeti hepsinin üstüne olsun.

Ankara'dan hareket etmek üzere olduğumuzdan, tuğlar konakçı ile gitti. Ben de hafif yüklü kalmamız için mahud Hacı Baba'dan aldığımız bir katar katırı Paşa'ya bir kese kuruşa satarak parasını yoksullara sadaka ettim. Büyük sevaba nail oldum. Ağır yükleri, Tanrı'nın gayb hazinesinden Hacı Baba vasıtası ile ihsan buyurduğu eşyayı velînimetimiz, ev sahibimiz Kederzâde Efendimiz'e Tanrı emaneti bırakıp, 7 silâhlı köle, 1 hafif seyishane ile kalkıp sabahleyin göç olacak yere gittim. Onu gördük ki, sabah namazında şehir içinde bir gürültü, bir uğultu, bir haykırışmadır koptu. Allah, Allah bağırışları yeri, göğü titretti. «Bire aslı nedir?» derken, binlerce adam ayağa kalkıp: «Biz Paşa'dan hoşnuduz, suçu yoktur» dediler. Bir bölüğü de: «Emir padişahındır. Varvar ile birlik olmuş Celâlîler'dir. Tevâbii harâmîlerdir» diyorlardı.

Meğer Paşa'nın öldürülmesi için padişah yazısı gelmiş. Hunkâr Kapıcıbaşılarından Mustafa Ağa, 40 Kapıcı ile gelip, bütün kale kapılarını kapatarak tellâllarla halkı silâh altına çağırmış.

Tanrı'nın hikmeti, Paşa o gece korkunç ve tehlikeli bir rüya görüp, bir saraç ile kılık değiştirerek, bir Arap atına biner, Seyid Battal Gazi'nin babası Hüseyin Gazi'nin ziyaretine gidiyorum deyip, kale kapısından çıkıp gider. Zaten çok defa âdeti bu idi. Bu kadar halk Kapıcıbaşı ile Paşa'nın sarayını basıp bulamadılar. Şehrin içini dışını o kadar aradılarsa da bulamadılar. Paşa, bu haberi duyunca, artık Ankara şehrine girmeyip, şehrin kuzey tarafındaki «Erkeksu» adlı yere varır. Kethudâsı Ali Ağa'ya bir kâğıt gönderip, askerini oraya ister.

Paşa bulunamayınca, kale kapıları açıldı. Şehir içinde Paşa'nın öldürülmesi ve mallarının yağma edilmesi için padişah fermanı olduğuna dair tellâl bağırttılar. Bütün Paşalılar'ı şehirden sürdüler. Zaten bu iş Paşalılar'ın canına minnetti. Onlar minareli şehre girmek istemiyorlardı (7). Ben dahi ev sahibimizle vedâlaşıp, ziyaretgâhları tekrar gezdikten sonra, Ankara'dan kuzeye 8 saat giderek, Erkeksu köyüne indim. Ankara Nahiyesi'nde 200 evli, camili, mükellef hanlı, kayalık yerde mâmûr bir Müslüman köyüdür. Buradan hareketle «İstanozı» kasabasına geldik.

USTA İP CANBAZLARINI TEMÂŞÂ

Kırk yılda bir kere bütün ip canbazları toplanır, birbirlerini yola çekerek imtihan etmek için bu İstanoz Deresi'nde veya Anadolu'da Gediz Kalesi kayasında gösteri yeri kurup, canbazlık ederler. İşsiz güçsüz adamlardır. Bu dere içindeki mârifetlerini gidip gördük. Bulutlara yükselen yalçın kayalı dar boğazda, kayaların tâ tepesine, bir kayadan bir kayaya sağlam Frenk urganları bağlamışlar. İpleri, kayalar kesmesin diye iki başlarına postlar koymuşlar. Güvenilir adamlarını silâhlarıyle bekçi koymuşlar ki, usta, mârifet gösterirken, hasmı ipi kesmeye.

Kayaların aşağısına, yukarısına binler-

---

7) Herhâlde namaz kılmadıkları için. Defterdaroğlu Paşa'nın askerlerinden birçoğunun Alevi Anadolu Türkleri olduğu muhakkaktır.

ce insan birikip, kayalar Âdemoğulları ile ağırlaşmış. Aşağı şehrin içinden geçen ırmak kenarında bir hafta önce sofa, kerevet ve oturacak yerler yapmışlar. Açık yerlere de çadırlarını kurmuşlar. Bu kadar bin mahlûk temâşâya koyulmuşlar.

İki tarafında Ankara Paşası'nın mehterhânesi kütür kütür çalınıp dua ve senâdan sonra önce canbazlar birbirlerini muhabbet meydanına davet ettiler. En büyükleri «Üsküdarlı Canbaz Siyah Mehmed Çelebî», Bismillâh ile eline terazisini alıp gösteri yerinin başına geldi. Bir gülbang-i Muhammedî çektirip o kayalar içinde Allah, Allah sadâsı göğe erişti. Davullara tokmaklar vurulup bu kere Koca Mehmed Çelebî o ince, imtihan urganı dedikleri ip üzerinde göz kamaştıran şimşek gibi seğirterek şaklayıp giderken, hemen gösteri yerinin ortasından bir an içinde öyle bir geriye döndü ki, terazisi de elinden, tazı önünden tavşan döner gibi döndü. Bütün âşıklar içten bir samimîyetle «Tanrı yardımcın olsun ey pehlivan» dediler. Seyircilerin hayretten parmakları ağızlarında kaldı. Meğer canbazlar arasında böyle yıldırım gibi giderken, ip üzerinde geri dönmeye kimse muktedir değilmiş. Netice, üç kere bu türlü mârifet göstererek, hayırdua ile inip, çadırında oturdu. Hademeleri parsa toplamaya çıkıp, akça devşirmeye başladılar.

Sonra «Ispartalı Pehlivan Civelek Ali» geldi. Usta âşıklardanmış. Pehlivanbaşı huzurunda baş yere koyup o dahi gösteri yerine geldi. Bütün canbazların mârifeti ellerinde teraziyi beraber tutarak gitmektir. Ama Civelek Ali teraziyi ucundan sağ eline alıp, bir ucunu aşağıya sarkıtarak göz kamaştıran şimşek gibi geçti. Bütün pehlivanlar ve temâşâcılar buna dahi «insanın yapabileceği iş değil» dediler. Menzil başına bu suretle varıp oradan teraziyi yine ucundan sol eline alarak bir ucunu aşağı sarkıttı. Dönerek geri geri gelirken bütün halk «Allah, kolay getir» diye bağırdı. Korkusuz ve pervasız, halkın teveccühüyle geri geri yine menzil başına gelip çarmıhtan baş aşağı sıyrılarak, en büyüklerinin önünde yer öptü. O da «Tanrı mübarek etsin pehlivan» diye bağrına bastı.

«Harputlu Pehlivan Şücâ», terazisiz, iki elinde ağzına kadar dolu iki testi ile gidip geldikten sonra, bir çarmıhtan aşağı kendini öyle bir uçurdu ki, seyirciler «oh pahlivan» diye acıyarak bağırdılar. Tanrı'nın emriyle gövdesine bir zarar olmadığı gibi, iki elindeki testiler bile kırılmadı. Öyle bir mârifetle uçtu ki, cümle âlem hayrette kaldı. En büyükleri (8) huzurunda, el arkası yerde olarak indiği zaman o «bin aferin ey Pehlivan Şücâ» diye alnından öptü.

«Tokatlı Hasan Zarıl Pehlivan», Hindistan hâkimi huzurunda boy göstermiş, yaşı yetmişe varmış, akıllı, bu fenni bilir bir usta idi. O da en büyüklerinin elini öpüp, ayağında yeni kubâdî pabuç, başında yaldızlı tülbent üzerinde bir kâse, içinde su ve sırtında kırmızı çukadan muvahhidî ferâce, elinde terazisi olmadığı hâlde muvahhidîsinin iki yenlerine terazi gibi yapışarak geçip geri döndü ama, seyircilerin aklını giderdi.

«Gergerli Pehlivan Sührab» da ayağında yüksek ayaklı kadın nalını, omuzunda bir sığır danası, lâkin kolu üzerinde terazisiyle geçti. O kadın nalını ile bu kadar ince urgan üzerinde yürümek cidden pehlivanlıktır.

«Mağribli Pehlivan», gözleri bağlı, omuzunda kendiliğinden çalan bir davul olduğu halde ellerinde terazi ile geçti.

«Cerbeli Pehlivan Nasreddin», kâkülleri̇nden gösteri yeri ipine asıldı. Elinde karpuz gibi yuvarlak bir şey vardı. Onu bir ip ile fırıldak gibi döndürdükçe, pehlivan perçeminde bağlı olan halka gösteri yeri ipinden kaya kaya pehlivan, asılı perçemle gitmekte idi. Ama ne terazisi vardı, ne de ayakları ip üzerinde durmakta idi. Böyle saçından asılı olarak elindeki şeyi çevire çevire karşıya gidip geldi. Bu sırra kimsenin aklı ermedi.

«Serçeşme Şâkirdi Galatalı Tezkapan Pehlivan Süleyman», kisbetiyle en büyükleri önüne gelip dört köşe bir sandık getirerek bütün halka gösterdi. İçinde hiçbir şey yoktu. Tahta ve içi kâğıt kaplı bir sandıktı. O sandığı bir demir halka ile gösteri yeri ipine asıp, kendisi sandığa girerek kayboldu. Sandık ipte asılı kaldı. Sandığın şimşek hızıyla karşı cihete gi-

8) Evliyâ Çelebî «serçeşme» tâbirini kullanıyor. Serçeşme, Osmanlıca bir terim olup, bir zümrenin başı mânâsında kullanılmıştır.

Augustus tapınağı harabeleri ve Hacı Bayram Camii.

dip geldiğini gördük. Pehlivan Süleyman dışarı çıkıp, en büyükleri huzurunda temenna etti. Buna da kimse akıl erdiremedi. Sözün kısası üç gün, üç gece 76 tane usta canbaz mârifet gösterdi. Hepsini birden yazsak canbazlar meddâhı olmuş oluruz. Ancak muradımız az bir şeyle iktifa etmektir.

Bunlardan sonra 300 kadar çıraklarını ayrıca çıkarıp mârifet yaptırdılar (9). Üç günde bütün halktan ve kasaba Ermenileri'nden 600 sof kâr sağlayıp Paşa Efendimiz'den de bir kese kuruş ihsan aldılar.

Bu kasabada canbazlıkları temâşâ ettikten sonra toplananlardan eser kalmayıp sessizce dururken, Paşa Kapısı'nda bir gürültüdür koptu. Meğer İstanbul tarafından 20 Kapıcı ile 1 Kapıcıbaşı geldiğini Paşa'ya haber etmişler. Bütün askerler sıra sıra olup Paşa, Kapıcıbaşı'yı huzuruna çağırdı. O da yüz bin eûzu (10) ile içeri girip yer öptü. Öteki Kapıcılar hep dışarda kaldılar. Çünkü Çorum şehrinde Paşa'ya hücum eden Berber Kapıcıbaşı'dan ders alınmıştı. Sonra Kapıcıbaşı, getirdiği emirleri Paşa'nın Kapıcılar Kethudâsı Ali Ağa'ya verdi. Meğer Sadrâzam Hezârpâre Ahmed Paşa şöyle bir emir göndermiş:

«Yüce vezirim Mehmed Paşa. Emr-i şerîfim sana vardıkta bir an ve bir saat durma. Erzurum ve Kars Eyâleti'ni sana ihsan ettim. Acem'in o taraflarda taşkınlığı zâhir olmakla o serhadlere gitmek elzemdir. Ağırlığını bırakıp ılgar ile Kars eyâletine varıp idare ederek yüce alâmetime itimad kılasın (11)».

Bu padişah buyruğu okunduktan sonra «emir padişahındır» diye o an Kapıcıbaşı «İmad Ağa» ya bir kese kuruş verip, «tez, tuğlar gitsin» diye ferman etti.

Fakat Paşa emre itaat etmedi. Tuğların İstanoz'dan Murtat Ovası taraflarına gitmesi emredildi. O sırada Varvar Ali Paşa'dan samimî mektuplarla Kapıcıbaşıları'ndan «Malanlı Hüseyin Ağa» geldi. Mektubun özeti şu idi: «Ey benim velinimetimin oğlu efendim, sultanım. İşittik ki, Erzurum'dan azledileli, kışın sertliğinde nice geçitler geçip, yol sıkıntısı çekerek Kızılırmak geçitinde çok mal ve adamlarınızı suda kaybetmişsiniz. Hüküm Tanrı'dandır. Hemen sizler sağ olasınız. İnşaallah yakın zamanda Tanrı yardım ederek karşılığını verir».

---

9) Evliyâ Çelebi «çıkarıp pîrperver etdiler» diyor. Basım yanlışı olması da muhtemeldir.

10)«Eûzu» Arapça «sığınırım» demektir. Besmele'den önce «Eûzu billâhi = Tanrı'ya sığınırım» mânâsınadır.

11) Sadrâzamın yolladığı emir (o zamanki terimle «emr-i şerîf») padişahın emri olup, usûlen sadrâzam tarafından gönderilmektedir.

KÂTİP ÇELEBÎ

Abdullah Tahsin

KÂTİP Çelebî (1609 - 1658) en büyük Türk ilim ve fikir adamlarından biridir.

Kâtip Çelebî, Avrupa'da «Hacı Halîfe» (Hacı Kalfa) diye tanınır. Asıl adı Mustafa'dır. 1609'da İstanbul'da doğdu. Medrese öğrenimini tamamlamadı. Onun için, bütün bilgisine, en büyük devlet adamlarının dostluğunu kazanmasına rağmen kendisine müderrislik, kadılık vedilmedi. Genç yaşından başlayarak orduda geri hizmetlerle seferlere katıldı. 1626'da Musul'da yüksek rütbeli bir hassa subayı olan babası ölmüştü. Çelebî, birkaç kere önemli mirasa kondu. Bu paraları kitap almak için harcadı.

Fatih'te babasından kalan evde oturan Çelebî, 1638'de evlenmişti. Artık seferlere çıkmadı; tamamen ilimle uğraşmaya, devlet büyüklerinin çocuklarına özel dersler vererek hayatını kazanmaya başladı. Şeyhulislâm Abdürrahim Efendi, bu genç bilginin bilgisine hayran oldu, ona geçim sıkıntısı çektirmemek için her türlü yardımı yaptı. 6 ekim 1657'de kahve içerken birden fenalaşarak fincanı elinden düşürdü; sonra öldü. 49 yaşını doldurmamıştı. Zeyrek yokınlarındaki mezarı 1953'te yeniden yaptırıldı.

Kâtip Çelebî, Arapça, Farsça, Latince bilirdi. Tarih, coğrafya, maliye, askerlik, denizcilik, bibliyografya gibi, birbirleriyle az ilgisi olan ilimleri tam mânâsıyle, yenilik getirecek derecede kavramıştı. Bu bakımdan, onunla her hangi bir Türk yazarını ölçebilmek gerçekten zordur. Çeşitli alanlarda kaleme aldığı eserleri o derecede değerlidir. Eserleri daha zamanından başlayarak Latince'ye, İngilizce'ye, Fransızca'ya, Almanca'ya, İtalyanca'ya, daha başka dillere çevrilmiştir; hâlâ çevrilmektedir.

Kâtip Çelebî, 30 kadar eser yazmıştır; bir kaçı Latince'den yaptığı coğrafya ve felsefe tercümeleridir. Bunların en önemlileri — önem sırasına göre — şunlardır:

«Keşfu'z-Zunûn». — Araçpa yazılmıştır. 20 yılda meydana konan bu muazzam eserde 10.000 İslâm yazarının 14.500 eseri teker teker sayılır, içindekiler — bazan tenkidli olarak — açıkla-

Kâtip Çelebi

nır. Eserin geniş girişinde yazar, ilimlerin felsefesini, tasnifini yapar. Alman bilgini Flügel tarafından 7 büyük cilt halinde Latince'ye çevrilmiştir (1835-1858). Arapça metin birkaç kere basılmıştır. Son defa Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır. Doğu ve Batı ilim adamlarının elleri altında daima bulundurdukları en önemli baş vurma kitaplarından biridir.

«Cihân-Nümâ». — Türkçe yazılan bütün coğrafya eserlerinin en önemlisidir. Zamanından başlayarak birçok kereler birçok Batı diline çevrilmiştir. İbrahim Müteferrika tarafından çok büyük bir cilt halinde basılmıştır.

«Fezleke». — 1592-1654 yıllarına ait çok değerli Osmanlı tarihidir. 2 cilttir. Batı dillerine çevrilmiştir.

«Tuhfetu'l-Kibâr». — Türk-Osmanlı denizcilik tarih ve teşkilâtı üzerinde yazılmış kitapların en değerlisidir. Birçok kereler basılmış, Batı dillerine çevrilmiştir.

«Mîzânu'l-Amel». — Mîzânu'l-Hakk» gibi Türk imparatorluk teşkilâtından, bozulmuş müesseselerin ıslahı çarelerinden ilmî, felsefî ve müspet bir şekilde bahseder. Bu da Batı dillerine çevrilmiştir.

«Takvîmu't-Tevârîh». — Dünya tarihî kronolojisidir. Batı ve Doğu dillerine çevrilmiştir.

«Fezleke İlmu't-Târîh ve'l-Ahbâr». — Arapça yazılmış kısa bir dünya tarihidir.

«Levâmî'u'n-Nûr». — Mercator ile Hondios'un ünlü «Atlas Minor» unun Latince'den Türkçe'ye tercümesidir.

«Sullemu'l-Vusûl». — Arapça bir biyografi eseridir.

«İrşâdu'l-Hayârâ». — Avrupa devletlerinin cemiyet ve devlet teşkilâtından bahseder.

«Kaanûn-Nâme». — Bazı devlet kanunlarını toplayan bir dergidir.

Almanya İmparatoru II. Wilhelm'in Yurdumuzu Ziyaretleri

Yazan: Prof. Dr. BEDİ N. ŞEHSUVAROĞLU

SON asır Avrupa hükümdarları arasında İngiltere Kraliçesi Victoria, Almanya İmparatoru II. Wilhelm gibi bazıları, saltanat yıllarının uzunluğu ile ün salmışlardı.

Genç yaşta tahta çıkan II. Wilhelm'e devrin ünlü politikacısı ve Başbakan Prens Bismarck'ın ilk tavsiyesi seyahat olmuştu. Bunun içindir ki, uzun saltanat süresinde imparator, İsveç, Danimarka, İtalya, İngiltere, Yunanistan gibi birçok Avrupa ülkelerini dolaştıktan başka, memleketimizi de 3 kere ziyaret etmiştir. İlk ikisi Sultan Abdülhamid devrinde 1889 ve 1898 yıllarında, sonuncusu ise Sultan Reşad zamanında, I. Dünya Harbi'nin son yıllarında (1917) idi.

Bu dostluk ziyaretleri bir bakıma Osmanlılar'ı da memnun ediyordu. Çünkü II. Abdülhamid, yakın komşularımız Rusya ve Avusturya - Macaristan'ın, hattâ İngiltere'nin Şark meselesindeki tutumlarından hiç de memnun değildi. Zira, Şark meselesinin temeli, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölünmesine ve paylaşılmasına dayanıyordu ve bilhassa Rusya bu paylaşmanın bir an önce olmasını istiyordu. İngiltere'nin ise Mısır gibi bazı topraklarımızda gözü vardı. Ayrıca Hindistan yolu üzerindeki Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması da onu memnun ediyordu.

Avusturya'ya gelince, onun da gözü Bosna - Hersek gibi asırlık topraklarımızda idi.

Ve nihayet amcası Sultan Abdülaziz ile 1867'de yaptığı Avrupa seyahatinde Şehzâde Abdülhamid Efendi, Almanya'nın askerî gücünü ve diplomasisini yakından görmüş ve takdir etmişti.

Bütün bu sebeplerle II. Abdülhamid'in Almanya'nın şu veya bu sebeple uzattığı dostluk eline sarılacağı pek tabiî idi. Bu arada Almanya'nın da bir Şark siyaseti vardı ki, o zamanlar, Şark'a uzanma (Drang nach Oster) diye özetlenmişti. Bu arada bazı ekonomik problemler de rol oynuyordu. Nitekim, İmparator II. Wilhelm, ilk ziyaretinde Almanlar'ın son yıllarda yaptıkları mavzerlerin ordumuzda kullanılmasını ve binnetice geniş ölçüde satışını sağlamış, ikinci gelişinde ise İstanbul - Bağdad demiryolunun yapımının Alman firmalarına verileceği vaadini almıştı.

Bu arada Almanlar da yurdumuza yolladıkları Alman öğretmenler veya memleketlerinde staja tâbi tuttukları genç Osmanlı subayları vasıtasıyle ordumuzun kuvvetlenmesine gayret ettiler.

İmparator II. Wilhelm.

İmparator II. Wilhelm ve eşi Augusta Victoria'nın yurdumuzu ilk - ziyaretleri kasım 1889 tarihine rastlar. İmparator ve ailesini almak üzere Müşir Ali Nizamî Paşa ile Keçeci-zâde Fuad Bey, özel bir trenle Berlin'e kadar yollanmış ve imparator tarafından Kaiserhoff otelinde misafir edilmişlerdi.

İmparator ve eşi daha önce hemşireleri Prenses Sofi ile Yunan veliahdi Prens Konstantin'in Atina'da yapılacak evlenme töreninde bulunmak istediklerinden, deniz yolu ile gelmeyi tercih etmişlerdi. Bu sebeple imparator, Kaiser zırhlısında, kraliçe ve maiyeti ise onu takib eden Hohenzollern imparatorluk yatında (1) idi. Kendilerine ayrıca imparatorun kardeşi Prens Hanri, Meklenburg dukası ve Kont Herbert von Bismarck yol arkadaşlığı ediyorlardı. Maiyet erkânı ise, Danzing vapurunda idi.

1 kasım 1889 cuma sabahı Çanakkale'ye varan Alman donanmasını ve misafir hükümdarları İzzeddin vapurundaki devlet büyükleriyle, Sultâniye vapuru ve Âsâr-ı Tevfik fırkateyni ve Feth-i Bülend korveti karşılamıştı.

Bu arada eski sadrâzam Müşir Edhem Paşa, Hariciye Nâzırı Said Paşa, Berlin sefiri Tevfik Paşa ve nihayet Hariciye teşrifatçısı İbrahim Bey de karşılama ödevi ile görevli idiler. Ayrıca Müşir Ali Nizamî Paşa ile Ferik Von der Goltz ve Ahmed Ali Paşalar imparatorun, Londra sefirimiz Mozurus Paşa ile Ferik Râşid Paşa imparatoriçenin, Amiral Hakkı Paşa ile Miralay Keçeci-zâde İzzed Fuad Bey Prens Hanri'nin mihmandarı idiler. Bu heyete, Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Radoviç ile maiyeti de katılmıştı. «Çok yaşa!... Hurra!» ve alkış seslerinden sonra imparator, Kayzer zırhlısında karşılayıcılarla tanışmış ve yol boyunca izahat almak üzere yanında sadece Von der Goltz Paşa'yı alıkoyarak, diğerlerine izin vermişti.

Böylece, 2 kasım cumartesi sabahı Dolmabahçe önüne demirleyen müşterek donanmayı yol boyunca, kulelerden atılan toplar kadar, Yeşilköy'de Alman tab'ası ile Alman okulu öğrencilerini taşıyan 4 gemi ve nihayet İstanbul limanında baştan başa donanmış binbir gemi, top, düdük, hurra ve alkış sesleri arasında karşıladılar.

Hazırlanan özel filika, Kaizer zırhlısından imparatoru alarak, Hohenzollern yatına yönelmiş ve oradan da imparatoriçeyi alınca, Dolmabahçe Sarayı'na doğru yola çıkmıştı. O gün imparator Husar süvari alayının üniformasını giymişti. Başında da aynı alayın sorguçlu serpuşu vardı. İmparatoriçe ise, açık renk bir elbise giymişti. Elinde beyaz ve murassa bir şemsiye vardı.

Misafirlerin bindiği kayığı, yine onlara tahsis edilen Teşrifiye vapuru takib ediyordu. II. Sultan Abdülhamid, maiyeti erkânı, bir şeref kıt'ası ve mızıka, misafirleri Dolmabahçe rıhtımında karşılamıştı.

Rıhtımdan saraya, muâyede salonuna kadar çok değerli halılar döşenmiş ve padişahın sevgili kızı Naîme Sultan, imparatoriçeye güzel bir buket takdim etmişti.

ŞALE KÖŞKÜ'NDE

Böylece önde hunkâr ve imparatoriçe, arkada da imparator ile kardeşi olduğu

---

(1) Bu ilk Hohenzollern yatı yandan çarklı idi. 1892'de yeniden yapılan ikinci Hohenzollern ise en modern harp araçları ve elektrikle donatılmış bir gemi idi ve imparator 1898'deki ikinci ziyaretini bununla yapmıştı.

hâlde muayede salonuna girilmiş ve on dakika kadar istirahatten sonra, arabalarla Yıldız'a hareket edilmişti.

Yine öndeki 4 atlı arabada hunkâr ile imparatoriçe ve karşılarında, eski sadrâzamlardan Said Paşa, ikinci 4 atlı arabada imparator ile kardeşi ve karşılarında da Sadrâzam Kâmil Paşa vardı. Onları da diğer misafirlerin arabaları takib ediyordu.

Dolmabahçe'den tâ Yıldız'a kadar yolların iki kıyısını rengârenk kıyafetli askerler tutmuştu ve her kıtanın başında mızıkalar yer almıştı. Şale Köşkü'nün önünde ise II. Fırka erleriyle saray hademeleri vardı.

Böylece köşkün merasim dairesine alınan misafirler, ilk iş olarak hunkâra maiyetlerini takdim etmişler ve padişah da bilmukabele kendi kapı halkını tanıtmıştır.

Öğle üzeri imparator, eşi, maiyeti ve muhafızları İstanbul tarafına geçmişler, Ayasofya, Sultanahmet ve civarını gezdikten sonra yine Yıldız'a dönmüşlerdi.

O akşam sarayda mükellef bir ziyafet verilmişti. İlk sofrada padişah, haşmetli misafirleri, yakınları, ecnebî sefirler ve nâzırlar, ikinci sofrada ise yine bazı nâzırlarla, devlet büyükleri ve hatırlı yabancılar vardı. Yemek pek neşeli geçmiş ve bütün yemek boyunca saray mızıkası çeşitli havalar çalmıştı.

Ertesi pazar günü sabahı misafirler ve maiyeti, Beyoğlu'nda Protestan kilisesinde dinî merasimde bulunduktan sonra, Alman sefaretine giderek öğle yemeğini orada yemişlerdir. Yemekten sonra, imparator, Alman tab'asını kabûl ederken, imparatoriçe de büyükelçinin eşi ile birlikte Alman Hastanesi'ne gitmiştir.

Akşama doğru imparator ve imparatoriçe, maiyetleriyle birlikte Topkapı Sarayı'nı ve bilhassa Hazine Dairesi'ni gezdikten sonra, Yıldız'a dönmüşlerdir.

Yine o akşam, imparatoriçe, haremi ziyaret etmiştir. Kendisine Teşrifat Nâzırı Münir Paşa'nın eşi teşrifatçılık, Artin Paşa ile Vahan Efendi'nin kızları da tercümanlık etmişlerdir.

Böylece hunkârın eşleri, kızları ve küçük şehzâdelerle tanışan imparatoriçe, onları sık sık öpmüş ve sultanlar tarafından çalınan piyano parçalarını zevkle dinlemiştir. İmparatoriçe o gece Şale Köşkü'nde padişah şerefine bir ziyafet vermiş, yine birçok hatırlı kişiler çağrılmıştır.

İmparator, pazartesi günü atla Kâğıthane'ye kadar bir gezinti yapmış ve dönüşte Harbiye mektebini ziyaret etmişti. İmparatoriçe ise bu sırada Kapalıçarşı'da alışverişle meşguldü.

Ertesi salı günü imparator, Dolmabahçe Sarayı'na inmiş ve denizden Bakırköyü'ne geçmişti. Bakırköy'den araba ile Yedikule'ye gelen imparator sur dışından Eyüp'e inmiş ve sonra yine saltanat kayığı ile ve gittiği yoldan Yıldız'a dönmüştü.

Bu sırada imparatoriçe Ayasofya ve Süleymaniye camilerini incelemiş ve sonra araba ile Şehzâdebaşı, Fatih, Edirnekapı üzerinden Eyüb'e inmiş, sonra Yıldız'a dönmüştü.

Kont Herbert von Bismarck ve imparatorun maiyeti erkânından bir kısmı akşam özel bir trenle yurdumuzdan ayrılmışlardır.

Çarşamba günü ise hava çok yağışlı olduğundan gündüz programı iptâl edilmiştir.

Akşam saat 5'te misafir hükümdarlar ve maiyetleri ilk ziyaret günlerindeki askerî merasimle Dolmabahçe Sarayı'na inmişler ve bir vedâ ziyafetinden sonra deniz yolu ile yurdumuzdan ayrılmışlardır. Bu sırada imparator, Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa'ya bilhassa iltifat etmiştir.

II. Wilhelm'ın ziyaretinde teşrifat nâzırı olan Münir Paşa (solda) ve o devirdeki Berlin Sefiri Tevfik Paşa.

Almanya imparatorunun ikinci gelişinde Dolmabahçe'de karşılanışı.

Misafir filo, gelişinde olduğu gibi, gidişlerinde de tâ Çanakkale'ye kadar Türk donanması tarafından uğurlanmıştır. Misafirler bu ziyaretten son derece memnun kalmış, gördükleri ihtişam âdetâ gözlerini kamaştırmıştır. O kadar ki, verilen ziyafetlerde kullanılan altın, gümüş ve elmaslarla süslü yemek takımları bile her seferinde değiştirilmiş ve bir takım aslâ iki kere kullanılmamıştır.

İmparatorun yurdumuzda hoşça vakit geçirmesi için başteşrifatçı Münir Paşa kadar bizzat padişah da yorulmuştu. Bu sebeple Yıldız'da tantanalı bir şekilde ağırlanan hükümdarlara, devlet adamları kadar halk da büyük bir yakınlık göstermişti. Ancak bu sıcak kabûlü bozan küçük bir olay oldu ki, o da bir jurnal hikâyesidir.

SUİKAST İHBARI

Evvelce de belirtildiği gibi, o sıralarda, Almanlar mavzer tüfeklerini yeni yapmışlardı. Bir satış imkânı sağlamak için ordumuzda da kullanılmasını istiyorlardı. Bu sebeple Kaiser, padişaha hediye etmek üzere üstünde padişahın markası işlemeli bir mavzer getirmişti. İşte bunu gören biri, II. Sultan Abdülhamid'e verdiği bir jurnalde, imparatorun kendisine bir suikast tertiplediğini bildiriyordu. II. Sultan Abdülhamid'in vehmini bilenler, böyle bir jurnalin pişmiş aşa ne mertebe su katacağını anlarlar.

Olayı Keçeci-zâde İzzed Fuad Paşa'nın ağzından şöyle özetleyebiliriz:

«İmparatorun gelişinin 4. günü programa göre imparator ve maiyeti, sabahleyin atlı olarak Yıldız Sarayı'ndan çıkıp Şişli'ye Hürriyet-i Ebediye Tepesi'ne gidecek, orada von Der Goltz Paşa, Ruslar Karadeniz'den ânî bir baskın yaparlarsa nasıl savunacağımızı anlatacaktı. Sonra yine atlarla Yıldız'a dönecektik.

«Aynı akşam sarayda küçük bir tören olacak ve Almanya imparatoru, Sultan Abdülhamid'e hediye etmek üzere getirdiği yeni moda bir tüfeği bizzat kendi eliyle hunkâra sunacaktı.

«Bu silâh o zaman için yeni bir buluş olan mavzer tüfeği olup, üstünde nefis bir şekilde padişahın tuğrası da işlenmişti.

«Almanlar'ın gayesi, silâhı beğendirip ordumuza kabûl ettirmekti. Yani bir ticaretti.

«O sabah kafile atlarla yola çıktı. Ancak saray kapısından ayrılan son süvari neferini kapıcılar durdurmuş ve benim süratle saraya dönmemi bildirmişti. Haberi alınca derhal geri dönerek Başteşrifatçı Münir Paşa'yı gördüm. Paşa, perişan bir hâlde:

«— Efendimizi inandırmışlar, dedi. Akşamki merasimde tam silâhı verirken Kaiser sizi vuracak, demişler. Aman ne yaparsan yap, akşamki merasimi iptâl ettir.

«Bu haber beni de perişan etti. Fakat yine aynı süratle geri dönerek heyete karıştım. Evvelâ Von Der Goltz Paşa ile çevresindeki birkaç Alman subayının ağızlarını aradım.

«— Bu kadar yorgunluktan sonra akşamki tören pek fazla gelecek. Acaba iptâl ettirelim mi? dedim.

«Fakat kimse bu görüşe yanaşmadı ve imparatorun bu hediyeyi bir an evvel ve bizzat eliyle sunmak istediğini söylediler. Çaresiz dönüşte durumu Münir Paşa'ya açtım, fakat ödüm de kopuyordu. Filhakika o akşam yemekten sonra imparatoriçe çekilince imparatorun iki yaveri, küçük bir sandık içindeki mavzeri getirdiler. Von Der Goltz Paşa, sandığı bizzat açarak silâhı hunkâra sundu. Hattâ nasıl kullanılacağı hakkında da uzun uzun bilgi verdi. Bu sırada padişah mütebessim dinliyordu. O sıkıntı da böylece geçti...»

Bu gün bu mavzer Askerî Müze'de bir hâtıra olarak saklanmaktadır.

İKİNCİ ZİYARET

İmparator ve imparatoriçenin bilhassa ikinci ziyareti çok önemlidir.

II. Abdülhamid de bu ziyarete çok önem verdiği için özel misafirlerini ağırlamak üzere aylarca önce hazırlık yapmaya başlamıştı. İmparatorun gelişinden 15 - 20 gün önce, 2 ekimde bahriye nezâretine verilen emirde aynen şöyle denilmektedir:

«Almanya imparatoru hazretlerinin rükûbuna mahsus vapur ile maiyetinde bulunan vapurlara bira ve et gibi şeyler dahi tartip ve îtâ olunmak üzere mukaddema olduğu veçhile, daire-i bahriyece kumanya îtâsı zımnında vapurlar mevcudunun tahsisi ve bunların tamire muhtaç ciheti var ise, icrây-ı icabı ve lüzumu kadar kömür verilmesi ve zâbitân-ı bahriyeden âkıl, lisân-âşina on, on iki kadar zabit ve on çavuş tefrik olunarak, gemilerdeki Alman zâbitân ve neferâtın gezmek istedikleri mahalleri gezdirmeleri ve bahriyece sandal ve istimbot gibi vesait tertip olunarak teshilât icrası ve zât-ı vâlây-ı âsafâneleri dahî sofrada bulundukları hâlde, Alman ümerây-ı bahriyesine, daire-i celîle-i bahriyede gündüz bir ziyafet keşide olunarak bunda çorba, balık, et, tavuk, sebzeli hindi ve iki türlü tatlı ve etli, domatesli pilâv, müskirat ve bira ve dondurma ve saire tertip olunması ve imparator hazretlerinin marşı çalınmak üzere ziyarette Bahriye Mızıkası'nın terennüm-sâz olması ve sofrada taraf-ı vâlây-ı nezâret-penâhîlerinden Türkçe olmak ve Almanca'ya tercüme edilmek üzere bir nutuk irad buyurularak bunda askerperver ve matbu-ı muazzam ve müfahhamımız Padişahımız Efendimiz Hazretleri'ni muhibbi olan hükümdâr-ı zîşânın şerefine ve askerine, taraf-ı Eşref-i Cenâb-ı padişâhîden keşide buyrulan işbu ziyafette hazır bulunmasından dolayı, beyân-ı bahtiyârî ve iki hükümdâr-ı âlînin arasında mevcut olan meveddet-i hâlisânenin ilâmaşallah u taâlâ devamı arzusu der-meyân olunması fakat îrad bulunacak nutkun evvelemirde bir suretinin arz-ı atabe-i ulya kılınması ve işbu ziyafet askerce olmak üzere yemek salonlarının hem Devlet-i aliyye hem de Almanya armaları ve bahriyede mevcut ve eski silâhlar ile tezyin olunması ve emr u ferman buyrulacak günde zât-ı vâlây-ı düsturîlerinin ve zâbitân-ı bahriyeden münasiplerinin Almanya gemilerine azîmetle ibraz-ı dostî ve nezaket ile her gemide iki hükümdar-i zîşân arasında teyemmümen mevcut olan mevedetten ve gemilerin güzelliğinden bahsedilmesi ve İmparator Hazretleri'nin Hereke'ye azîmeti mukarrer olduğundan müşarünileyh hazretlerinin yevm-i azîmetinde bahriye taburundan elli kadar silâhendaz efrad ile bahriye mızıkasının ortaya îzam edilmesi şerefsüdur buyrulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhî iktizay-ı âlîsinden olmakla ol bâbta emr ü ferman hazret-i menlehül emrindir.

27 Cemâziyelevvel 1316 ve
Teşrinevvel 1314
Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî
Tahsin

Bu seyahatte imparatora imparatoriçe ve kalabalık maiyeti ile birlikte dışişleri bakanı, teşrifat nâzırı, saray nâzırı, özel hekimi, yaverler, saray başrahibi, Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi refakat ediyorlardı.

Hükümdarlar ve maiyetindekiler, Venedik'e kadar özel bir trenle gelmişlerdi. Kendilerine Viyana'da ve İtalya'da büyük merasim yapılmıştı. Venedik'te kendilerini bir Alman donanması bekliyordu. Böy-

Kaiser Wilhelm'in, Eyüb'ü ziyareti.

lece imparatorlar yeni Hohenzollern yatı, maiyetindekiler ise Herta ve Hella kruvazörleri ile Akdeniz'e açıldılar. Bu haşmetli misafirleri karşılamak üzere başlarında Şûrây-ı Devlet Reisi olmak üzere kalabalık bir heyet vazifelendirilmişti. Bu arada Said Paşa, Şûrây-ı Devlet âzâsı Turhan Paşa, Hariciye Nâzırı Tevfik Paşa, hunkârın özel erkân-ı harbiyesinden müşir Şâkir Paşa, Hunkâr yaveri Kamfhofner Paşa, Orman, Maadin ve Ziraat Nâzırı Selim Melhame Paşa, Teşrifâtî-i Hâriciyye İbrahim Bey, Hunkâr yaverlerinden Ferik Ahmed Ali Paşa, Mîrlivâ Nâsır Paşa, Berlin sefiri Tevfik Paşa, bahriye hekimlerinden İzak Paşa ve bazı gazeteciler 16 ekim pazar günü İzzeddin vapuru ile padişah adına Çanakkale'ye kadar karşıcı gittiler.

Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Baron Marşal ve sefaret erkânı da sefaret yatı olan Loreley ile Çanakkale'ye hareket etmişlerdi.

Ancak Akdeniz'in çok azgın bir zamanı olduğundan, Alman gemileri Zenta adasına sığınmışlardı. İmparatorun emri ile Herta tek başına Çanakkale'ye gelerek keyfiyeti bildirmiş ve Hohenzollern yatının ancak ertesi gün saat 2'de Çanakkale'ye gelebileceğini haber vermişti. Karşılama heyeti geceyi Naraburnu'nda geçirdi. Ertesi sabah Çanakkale boğaz muhafız vekilleri Ferik Abdurrahman ve Mazhar Paşalar'la Çanakkale mutasarrıfı Cemil Paşa'yı da alarak ilerleyen İzzeddin vapuru, kurtarma fenerine geldiği sırada, uzaktan Hella kruvazörü göründü. İzzeddin vapuru hürmeten direğine derhal Alman bayrağı çekti ve resmî elbiselerini giymiş olan merasim heyeti, bir istimbot ile Hohenzollern yatına çıktı. Beyaz bir bahriye subayı elbisesi giymiş olan

Yıldız Sarayı'nın Şale Köşkü'nde merasim dairesi.

imparator, heyeti güvertede kabûl etti. Alman elçisinin tavassutu ile yapılan takdim merasiminden sonra Said Paşa, padişahın selâmını arzetti; teşrifatî-i Hariciye İbrahim Bey de, imparatorun teşrifat nâzırına ziyaret programını sundu.

KARŞILAMA MERASİMİ

Bu müşterek donanma, 18 ekim 1898 salı günü sabahı alaturka saatle üçe çeyrek kala Dolmabahçe önünde demirlediği zaman kendi forsunu taşıyan Hohenzollern'in güvertesinde bulunan imparator, Husar alayı üniforması, imparatoriçe ise gayet güzel leylâk rengi ve dantellerle süslü bir elbise giymişti. İmparatorun göğsünde İftihar, kraliçenin göğsünde de Şefkat nişanı parlıyordu. Tâ Yeşilköy'den beri deniz üstü vasıtalarla sahiller, halk ile dolu idi. Bilhassa Sarayburnu'ndan Yenikapı'ya, Moda'dan Üsküdar'a kadar olan sahiller insandan geçilmiyordu. Bir gemide bando mızıka, misafir hükümdarın marşını çalıyor, diğer bir gemide Alman lisesi öğrencileri Almanca şarkılar söylüyorlardı.

Alman gemileri demirledikten sonra Bahriye Nâzırı Hasan Hüsnü Paşa, Hunkâr yaveri Müşir Deli Fuad Paşa, Teşrifatî-i Hariciye muavini Galib Bey, padişaha mahsus Teşrîfiye istimbotu ile Hohenzollern'e çıkıp, misafirlere hoş geldiniz dediler.

Sarayın emri üzerine imparatorun forsunu çekmiş ve küreklerine bile Alman arması işlenmiş beş çifte bir filika ile kıymetli halılarla döşenmiş Dolmabahçe rıhtımına çıkan hükümdarları, başta büyük üniformasını giymiş ve göğsünde Hohenzolern nişanı parlayan padişah olmak üzere, Sadrâzam Halil Rif'at Paşa, nâzırlar ve Mâbeyn Müşîri Gazi Osman Paşa,

Serasker Rıza Paşa, Tophane Müşiri Zeki Paşa gibi büyük rütbeli askerler karşılamıştı. Bu sırada top ve alkış sesleri gökleri tutuyordu.

Misafir hükümdarların ikameti için yine Şale Köşkü hazırlanmıştı. Bu maksatla köşke merasim dairesi denen yeni bir bölüm eklenmiş, bütün köşk tamir görmüş ve yeniden düzenlenmişti. Merasim dairesinin imparatora ayrılan kısmında bir yatak, bir tuvalet, bir çalışma odası ve iki salon vardı. Tuvalet odasındaki büyük ayna üzerinde altından bir Alman kartalı vardı.

İmparatoriçenin dairesindeki eşyalar da gül rengi ve sarı kadife veya ipek kumaşlarla döşenmiş, üzerlerine de Hohenzollern hanedânının arması işlenmişti.

Dolmabahçe'den Yıldız'a giden yol o gün iki keçeli askerlerle sarılmıştı. Fakat onların arkasında yine binlerce İstanbullu yer almıştı.

Dolmabahçe Sarayı'ndaki kısa bir istirahatten sonra yola çıkıldı. Mızıkalar Hamidiye ve Alman marşları çalıyor ve yine çok yaşa sesleri göklere yükseliyordu.

En öndeki dört atlı arabada II. Sultan Abdülhamid ile imparatoriçe yer almıştı, karşılarında ise Teşrifatî-i Dîvân-ı Hümâyûn (Teşrifat Nâzırı) Münir Paşa yer almıştı. İkinci arabada ise imparator vardı. Karşılarında sadrâzamla Hunkâr yaveri Müşir Deli Fuad Paşa yer almıştı.

Hükümdar arabalarını takib eden 17 adet çift atlı arabada ise, diğer misafirler ve protokola dahil kişiler vardı.

Kortej, saat 4.15'te Yıldız'a vardı ve misafirler kendi dairelerinde Hunkâr da, küçük mâbeyn dairesinde istirahate çekildi.

Bir saat sonra küçük mâbeyne kendisini ziyarete gelen haşmetli misafirlerine II. Sultan Abdülhamid, maiyet halkını, imparator da refakatindekileri takdim ettiler. Bu sırada Teşrifat Nâzırı Münir Paşa da tercümanlık yapıyordu.

Alaturka saat 5.30'da tekrar istirahate çekilen hükümdarlar, saat 7 sularında dört atlı bir araba ile ve mihmandarlarıyle birlikte Ayazpaşa'daki Alman Sefareti'ne doğru yola çıktılar. Kendilerine Mızraklı Ertuğrul Süvari Alayı'ndan bir bölük muhafızlık ediyordu. Yolları tutan halkın alkışları arasında yarım saat sonra sefarete varıldı ve imparatorun emri ile asker istirahate çekildi. Öğle yemeği burada yendi. Sefaret erkânı ve Alman tab'asından hoş geldine gelen bir heyet, hükümdarlara tanıştırıldı.

İmparator ve maiyeti dönüşte şereflerine bilhassa donanan Tötonya Alman Klübü'nü ve Alman Kız Lisesi'ni ziyaret ettiler.

O gece bütün şehir gibi Yıldız da donanmıştı. Gökyüzünü yüzlerce havaî fişek ve çarkıfelek aydınlatırken Mâbeyn Dairesi'nde de 150 kişilik mükellef bir akşam yemeği vardı. Yemekten sonra donanma şenlikleri yapılmış ve havaî fişekler her tarafı aydınlatmıştı.

II. Sultan Abdülhamid her şeyi programa bağlamış, hattâ askerî resmigeçit protokolu dahi bastırılmıştı.

Bu programa göre çarşamba günü Dolmabahçe'den Teşrifiye istimbotu ile Sultaniye vapuruna geçilecek ve onunla Boğaziçi'nde bir gezinti yapılacaktı. Öğle yemeği Büyükdere, Bebek veya Beykoz'da hazırlanacaktı; saat 2'de dönülecekti. Perşembe günü Çamlıca ve Haydarpaşa gezildikten sonra özel trenle Hereke ve İzmit'e gidilecekti.

O gün için her iki şehrimizde müstesna bir gün yaşanmış ve imparator Hereke kumaşları ve bilhassa halılarıyle çok ilgilenmişti. Hereke'den dönüş sefaret yatı Loreley ile olmuştu ve dönüşte adalar da görülmüştü. Cuma günü öğle namazından ve selâmlık resminden sonra askerî geçitresmi vardı. Cumartesi günü ise misafirler Suriye'ye hareket edeceklerdi.

Program gereğince misafirler her gün öğleye kadar arabalarla şehrin görülecek yerlerini dolaşıyorlardı.

Eyüp'ü ziyaret için misafirler o gün alkış ve yaşa sesleri arasında arabalarla Dolmabahçe Sarayı'na inmişler ve askerî merasimle karşılanmışlardı.

İmparator, mihmandarlarıyle birlikte 7 çifte bir saltanat kayığına binerken maiyet halkı da birçok süslü kayıklara dolmuşlardı. Bu sırada Dolmabahçe önünde yatan Türk ve Alman donanmaları, hükümdarları selâmlamışlar ve muzıkalar marşlar çalmışlardı.

(Devamı var)

Tarihte İlk Havadan

Yazan: A. P. SİGHTS Jr.
Çeviren: ERDOĞAN ŞUMNU

ÇİFT kanatlı bir uçak saatte 50 mil süratle, yerden bir mil kadar yüksekte uçmaktaydı. Uçağın alt kanadının üzerinde, gövdenin her iki yanına birer çuval un bağlıydı. İniş takımından da daha ufak iki çuval sallanmaktaydı.

Uçağın pilotu, İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri'nden Üsteğmen John R. McCrindle idi. Gelecekte, İngiltere Denizaşırı Hava Yollarının Genel Müdürlüğünü yapacak olan bu 21 yaşındaki genç pilot, hedefe yaklaşınca, kontrol lövyesini dişleri arasına sıkıştırıp, her iki yanındaki ipleri kesti. Sonra uçağın altından sarkan çuvalları da düşürmek için bir manivelâyı çekti. Ağırlıktan kurtulan uçak ileri fırlarken, un çuvalları büyük bir hızla yere düşüyorlardı. Mc Crindle'in nişangâhı, Kûtu'l - Amâre kasabasının kuzeyinde bir açıklığa kireçle yapılmış büyük bir çarpı işaretiydi.

Bağdad'ın takriben 100 mil güneydoğusunda bulunan 5 - 600 nüfuslu Kûtu'l - Amâre kasabasında Tümgeneral Charles V. F. Townshend'in komutasındaki 14.000 İngiliz ve Hindli asker, dört aydan beri Halil Paşa'nın komutasındaki Altıncı Türk Ordusu birlikleri tarafından kuşatılmış bulunuyordu. Mezapotamya'daki İngiliz kuvvetleri başkumandanı Korgeneral Sir Percy Lake tarafından alelacele teşkil edilen Dicle kolordusu, 7 aralık 1915 tarihinden beri muhasara altındaki Towshend'in kuvvetlerini kurtarmak için Kûtu'l - Amâre'nin 15 mil yakınına kadar gelebilmiş, fakat Türk kuvvetlerinin şiddetle direnmesi karşısında daha fazla ilerliyememişti.

1916 nisan başlarında durum çok kritikti. 30.000 mevcutlu Dicle kolordusu, çok iyi mevzilenmiş 20.000 kişilik Türk kuvvetini yaramıyordu. Kûtu'l - Amâre'deki İngiliz birlikleri yiyecek sıkıntısı içindeydi. Zaman kazanmak için muhasaradaki birliklere yiyecek ikmali yapılması şarttı. O güne kadar havadan ikmal hiç denenmemişti. Dicle Kolordusuna bağlı pilotlar, Kûtu'l - Amâre üzerinden geçerken posta çantası, sargı bezi, gazete, para, hattâ bir defasında mısır öğütmek için otuz kilo ağırlığında bir değirmen taşı atmışlardı, fakat devamlı surette havadan yiyecek ikmali yapmak başkaydı. Bu fikrin kimden çıktığını bilmiyoruz ama, kararı verecek kimse Korgeneral Lake idi.

Kûtu'l - Amâre'deki İngiliz kuvvetleri açlıktan teslim olmadan, Tümgeneral George F. Gorringe'nın komutasındaki Dicle Kolordusu kuşatmayı yarıp onları kurtarmayı başarabilecek miydi? Havadan yapılacak yiyecek ikmaliyle zaman kazanılabilirdi.

Irak cephesinde henüz uçaklara hücum görevi verilmediğinden, yalnız keşif maksatları için kullanılmaktaydılar. Çöle benzeyen arazide, birliklerin gizlenmesi mümkün olmadığından, hava keşfi büyük önem arzetmeye başlamıştı. Bu durumda mevcut uçaklar keşif harekâtında mı, yoksa ikmal hizmetinde mi kullanılacaklardı. General Lake, neticede uçakların her iki görevi birden yapmasına karar verdi ki, bu da her ikisinin lâyıkıyle yapılmamasına sebep oldu.

İkmâl Teşebbüsü

Bu tarihte Irak cephesinde İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin 30'uncu filosuyla, Kraliyet Deniz Hava Kuvvetleri'nin bir filosu bulunuyordu. 1916 ocağında cephede faal durumda bulunan uçak sayısı iki iken, General Lake'in Kûtu'l - Amâre'ye havadan yiyecek ikmali yapılmasını emrettiği 10 nisan tarihinde uçak sayısı on bire yükselmişti. Üç uçak daha nehir yoluyle getirilmekteydi. Basra'daki ana depoda kimi tamiratta, kimi sandıklar içinde montaj bekleyen bir düzine kadar daha uçak bulunmaktaydı. Bu durumda, o bölgedeki uçak sayısı 25'e baliğ oluyordu. Buna mukabil pilot sayısı ise yalnız 20 idi. Mevcut uçakların bakımıyle uğraşacak makinist durumu ise daha kötüydü. 30. filonun tecrübeli 40 kadar teknisyeni, Kûtu'l - Amâre'de un değirmenini işletmekle meşguldüler. Townshend'in kuşatılmadan evvel bu personeli tahliye etmemesi büyük bir hata idi. Diğer taraftan bu sıcak, rutubetli iklimde dizanteri, sıtma, kolera, veba gibi hastalıklar sebebiyle, teknik personel sıkıntısı büsbütün artıyordu.

Bütün bunlara ilâveten mevcut uçakların bir değil, beş değişik tip ve modelde oluşu işleri büsbütün zorlaştırıyordu. Uçakların hepsi iki kişilik, çift kanatlıydı. Benzerlik burda sona eriyordu. Beş tipten dördü kara, biri deniz uçağı idi. Üçü tahtadan, ikisi çelik; ikisinin pervanesi önden, üçünün arkadan; beş uçaktan ancak ikisinin motoru aynı marka idi.

Bütün bu zorluklara rağmen, kuşatılmış birliklere havadan ikmal yapılacaktı. General Townshend'den günlük asgarî yiyecek ihtiyacı telsizle soruldu. Alınan cevap, günde 2.268 kilo idi.

Dicle kolordusunun hava kuvvetleri kumandanı Albay Robert Gordan, hava şartları iyi olduğu müddetçe, altı uçakla, günde 80'er dakika üç seferden ve her seferde 140 kilo taşımak suretiyle, istenilen miktarda yiyeceğin Kûtu'l - Amâre'ye taşınabileceği kanaatindeydi.

Townshend'in istekleri arasında şeker, tuz, çikolata, yağ bulunmakla beraber esas ihtiyacını un teşkil etmekteydi. Yerden açılan ateş sebebiyle uçakların yüksekten uçması lâzım geliyordu. O zamanlar paraşüt olmadığından bir mil kadar yükseklikten bırakılacak içinde un bulunan kabın parçalanmaması lâzımdı. Başlangıçta beş galonluk tenekeler içinde taşınmasına çalışıldı ise de, tenekelerin yere düşünce parçalanması üzerine vazgeçildi. Neticede çift torba usulü meseleyi halletti. Un, ufak bir torbanın içine konuyor ve üzerine daha büyük bir torba geçiriliyordu. Torba yere çarpınca içteki torba patlıyor, fakat dış torbaya döküldüğünden zâyi olmuyordu.

Ancak asılı torbalar, hava sürtünmesi sebebiyle uçakların hızını kesiyordu. Yapılan tecrübeler sonunda Skort 184 model deniz uçakları için 200 - 250 libre, Henri Forman model uçakları için 90 ve Voisin'ler için 70 libre olarak tesbit edildi. Bu rakamlar, evvelce düşünülen 140 librenin altındaydı.

Havadan ikmal harekâtının başlama tarihi olarak 14 nisan sabahı tesbit edilmiş-

ti. Ancak şiddetli rüzgâr ve fırtına sebebiyle harekât 15 nisan günü başladı. Başarılı indirmelere rağmen, ilk günün bilânçosu tatminkâr değildi. Evvetce tesbit edilen 2.268 kilo yiyecek sağlanamamıştı. Uçakların muhasaradaki kuvvetlere günde 1.500 kilodan daha fazla yiyecek taşımaları mümkün görülemiyordu.

Binbaşı S. N. Massy'nin emrindeki 30 No.'lu filonun da hava ikmal harekâtına katılmasına karar verildi. 30. filonun elinde B. E. 2C model 11 uçak ileri hatta ve 5 uçakta Basra'da ihtiyatta bulunuyordu. Ancak bu uçaklar fazla yük taşımaya müsaid değildi. Uçaklardan biri kazaya uğrayınca bunlar için âzamî yük 70 kiloya indirildi. Yazımızın başında bahsettiğimiz Teğmen McCrindle'ın uçağı bir B.E. 2C modeldi.

17 nisan günü 30. filo, Yüzbaşı Muray, Üsteğmen McCrindle ve Teğmen D.A.L. Davidson'ın kumandasındaki uçaklar ikmal harekâtına katıldılar. O gün General Gorringe, Beyt İsâ'ya karşı taarruza geçmişti. İngiliz birlikleri şiddetli bir çarpışmadan sonra ele geçirdikleri mevkileri, akşam üstü yapılan Türk karşı taarruzunda tekrar kaybettiler. Başarısızlıktan yılmayan General Lake ve Gorringe bu sefer ağırlığın Dicle'nin sol yakasına kaydırılıp Sannaiyat'a hücum etmeye karar verdiler. Bu arada havadan ikmal harekâtı devam edecekti. Kötü hava ve mekanik arızalar, harekâtı engelliyordu. İlk üç günde 2.300 kilodan biraz fazla yiyecek indirilebilmişti. Acele yeni uçaklara ihtiyaç vardı. 16'sında Ora hava meydanına gönderilen iki uçaktan biri, yakıt sistemindeki arıza sebebiyle Amora yakınında mecburî iniş yaparak parçalandı. Basra'daki üç adet Maurice Forman model uçaklar derhal cepheye gönderilmek üzere hazırlandı. 18 nisan günü ilk uçak Yüzbaşı L. Wanless O'Gowan'ın kumandasında saat 13.05'te Basra'dan havalandı ve Amora'da yakıt ikmali yaptıktan sonra, saat 18.30'da salimen Ora'ya indi. Diğer iki uçak ise, kalkışta birbirleriyle çarpışıp hasara uğramıştı. Alelacele tamir edilip, onlar da Ora'ya gönderildi. Ancak bu uçaklar birer sefer yaptıktan sonra, üçü de kum fırtınasında parçalandılar.

Havadan ikmal harekâtının ikinci haftasında, 22 nisan sabahı iki uçak, taşıdıkları yiyecekleri yanlışlıkla nehre attılar. General Townshend pilotları dikkatsizlikle suçluyordu, fakat iki mil kare genişliğindeki yarımadaya isabet ettirmek o kadar kolay değildi. Pilotların hiç tecrübesi yoktu. Uçaklar da çok iptidaî idi.

22 nisan günü, Sannaiyat'daki Türk kuvvetlerine karşı General Gorringe yeni bir taarruza geçti. Türk kuvvetleri dar bir cepheyi müdafaa ediyordu. Bir yanlarında nehir, diğer yanlarında geçilmesi imkânsız bataklık bulunuyordu. Bu taarruz da 1.300 kayba rağmen başarıya ulaşamadı. Dicle kolordusu üç haftalık savaşta 10.000 kişi zayiat vermişti. General Lake o gece Londra'ya askerlerinin çok yorgun olduğunu, birkaç gün hücuma ara verilmesinin gerektiğini bildirdi. Bu esnada Kûtu'l - Amâre'deki General Townshend'in yalnız iki günlük yiyeceği kalmış bulunuyordu.

23 nisan pazardı. Açık havada uçaklar 900 kilo yiyecek taşıdılar. Ertesi gün yine aynı miktarda havadan indirme yapıldı; fakat sağlanan yiyecek, muhasaradaki kuvvetlerin günlük asgarî ihtiyaçlarının altındaydı.

General Lake, başka bir çare olarak gemi ile yiyecek göndermeye çalıştı. Bu iş için çift uskurlu, Julnar adlı bir nehir gemisi seçildi. Geminin makine dairesiyle, kumanda mevkii etrafına çelik levhalar, kaptan köprüsü etrafına kum çuvalları yerleştirildi. 24 nisan günü saat 20.00'de gönüllü 3 subay ve 12 bahriyelinin idaresindeki gemi 250 ton yiyecek maddesiyle Kûtu'l - Amâre'ye 25 mil mesafedeki Fallakiya'dan yola çıktı. Yüzbaşı H. O. B. Firman, aysız, karanlık geceden bilistifade görünmeden gecebileceğini ümit ediyordu. Halbuki Türk kuvvetleri, geminin geleceğini öğrenmislerdi ve gemiyi şiddetli bir makineli tüfek ateşiyle karşıladılar. Kuvvetli akıntı sebebiyle gemi ancak 6 mil yapabiliyordu. Julnar, rotasını ancak 33 saat muhafaza edebildi. Kûtu'l - Amâre'ye 5 mil kala gemi, karşıdan karşıya gerilen tele çarpınca, sağ kıyıya sürüklendi ve karaya oturdu. Türkler derhal gemiye çıkarak, sağ kalanları esir aldılar. Bütün ümit hava ikmaline bağlanmıştı ama, 25 nisan günü 800 kilo indirilebildi.

26 nisan sabahı İngiliz pilotlarını büyük bir sürpriz bekliyordu. Asteğmen C.

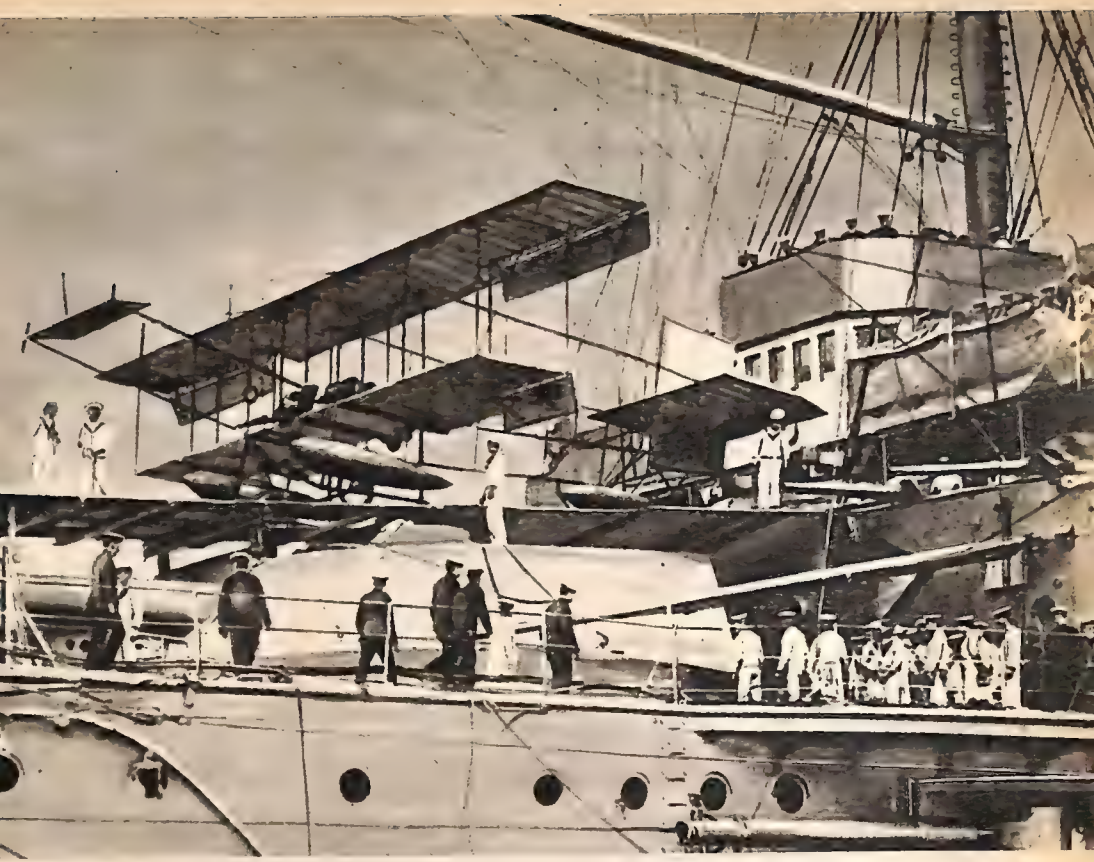

I. Dünya Savaşı'nda uçak taşıyan bir İngiliz harp gemisi.

B. Gasson, arkasından bir uçağın geldiğini gördü. Bir Alman uçağı ona yetişip makineli tüfekle ateş açmıştı. Gasson, yaralı olarak Türk hatlarına düşüp esir edildi. O akşam Üsteğmen Davidson da hücuma uğradı. Uçağı 32 yerden isabet almış, kendisi de omzundan yaralanmıştı. Buna rağmen üssüne dönmeyi başardı.

Kûtu'l - Amâre'nin 6 mil kuzeybatısındaki Şumran Bend'deki hava alanında, ocak ayından beri üç, dört Alman uçağı bulunuyordu. Başlangıçta keşif görevinde kullanılan bu uçaklara yakıt, Bağdad'dan nehir yolu ile gönderiliyordu. İkmâl durumu iyileşince, bu uçaklar, muntazaman Kûtu'l - Amâre'yi bombalamaya başladılar. Hattâ bir, iki kere Dicle kolordusunun karargâhı bile bombalandı. Ancak bombardımanlar tek bir uçakla ve 20 librelik dört, beş bomba ile yapıldığından, mühim hasarlar olmuyordu.

Alman uçakları makineli tüfekle teçhiz edilince, hava hâkimiyeti bir anda Almanlar'a geçmişti. Bu, Kûtu'l - Amâre'ye yapılan hava ikmalinin sonu demekti.

Nitekim, 26 nisan günü öğleden sonra General Lake, Londra'nın tasvibiyle, Townshend'e teslim olmasını bildirdi. Ertesi sabah General Townshend, Türk kuvvetleri kumandanı Halil Paşa ile nehir ortasında bir motorda buluşup, teslim şartlarını görüştüler. 29 nisan sabahı Townshend resmen teslim oldu.

Harpten sonra hâtıralarını neşreden General Townshend, Kûtu'l - Amâre'ye yapılan havadan ikmal teşebbüsünün tamamen başarısız olduğunu iddia etmiştir. Hakikatte, kuşatılmış garnizona üç, dört günlük erzak temin edilebilmiştir. 15 ilâ 29 nisan arasında 140 uçuş yapılarak cem'an 18.000 kilo yiyecek atılmıştır, bunun 16.800 kilosunun ellerine geçtiği Townshend'in karargâh kayıtlarıyle sabittir.

Fransızlar'ın Millî Kahramanı

GUESCLIN

Yazan: HİLMİ DAREGENLİ

FRANSIZLAR'LA İngilizler arasında 1337 yılında başlayıp Türkler tarafından 1453 yılında İstanbul'un zaptı ile Ortaçağ'ın kapanmasına kadar devam eden Yüz Yıl Savaşları, hakikatte 100 yıldan da fazla sürmüştür (1337 - 1453).

Bu kanlı, ıztıraplı uzun savaş, Fransa krallığının Capet toprakları ile yine bugünkü Fransa toprakları içinde bulunan fakat bu savaşlar zamanında dükalıklar hâlinde olan Fransa krallarının vasallarına ait topraklarda geçmiştir. Savaşların sebebi, İngiltere Kralı III. Edward'ın Fransa tahtında verâset yolu ile hak talep etmesi olmuştur.

1328 yılında ölen Capet hanedânının büyük kolundan gelen kral IV. Charles, erkek bir evlât bırakmamıştır. İngiltere kralı II. Edward ile evlenmiş olan Fransa Kralı IV. Philippe'in kızı Isabelle'in izdivacından doğmuş bulunan III. Edward, anası cihetinden verâseten Fransa tahtında hak iddia ediyordu. Halbuki IV. Charles'in ölümünden sonra toplanan bir meclis kızlara verâset hakkı tanımayan eski Salique kanununu uygulayarak krallığa, Capet hanedânının küçük erkek evlât kolundan gelen Philippe De Valois'ya, IV. Philippe unvanını vererek Fransa tahtına oturtmuştu. Verâset yüzünden başlayan Yüz Yıl Savaşları'nın ilk dönemi Fransa için çok yıkıcı olmuştur. IV. Philippe'in ölümü üzerine tahta geçen II. Jean'ın bir müddet sonra İngilizler'e Poitiers'de yenilerek esir alınıp İngiltere'ye götürülmüş olması felâketlerin en büyüğü olmuştu.

İç huzurunu memleketi kasıp kavuran çetelerin mal ve can saldırılarıyla kaybetmiş, krallığa tâbî dükalıkların ihanetine uğramış, her kaynağı düşmanın memleketi istilâsında yaptığı yağmalar sonucu tükenmiş olan Fransa'ya ihtiyacı olan sulh da, en ağır şartlarla Bretigny sulh anlaşmasıyle 1360 yılında kabûl ettirildi. Fransa tarihinin elemle kaydettiği bu antlaşmaya göre, krallık topraklarının dörtte birine eşit bir kısmı, İngilizler'e terkediliyor, İngiliz krallarının Fransa toprakları üzerinde bulunan Guyenne ve Ponthieu eyâletlerinden dolayı Fransa krallarının vasal'ı bulunmaları durumuna son veriliyor, bu topraklar üzerinde mutlak egemenliklerinin kabûl edilip belirli bir süre içinde Fransa kralı tarafından onaylanması şart koşuluyordu.

Fransızlar'ın millî kahramanı Guesclin.

Yine bu antlaşmaya göre İngiltere'de esarette bulunan II. Jean'ın serbest bırakılması için altı taksitte üç milyon écus fidye ödenmesi, bu fidye ödeninceye kadar kralın iki oğlunun İngiltere'ye rehine olarak bırakılması kabûl ediliyordu.

1360 yılının sonuna doğru İngiltere'den Fransa'ya dönen II. Jean, iç kargaşalıklarla uğraşırken, İngiltere'ye fidyesi ödeninceye kadar rehine olarak bıraktığı oğullarından Louis d'Anjou'nun kaçtığı haberi geldi. Chevalier kral, verilen söze ve edilen yemine sadık kalarak 1364 yılının ocak ayında İngiltere'ye geçti ve esaretinin devamına rıza gösterdi; dört ay sonra da orada öldü. Veliahd Charles, esarette ölen babasının yerine V. Charles unvanı ile 1364 yılının ortalarında Fransa tahtına geçti. Fransa tarihine V. Charles «Le Sage» (1) ad ve lakabı ile geçen bu hükümdar, Yüz Yıl Savaşları'nın ilk felâketli dönemine başarıları ile son vererek, Fransa'nın yaralarını saracak, düşmanı Fransa topraklarından kovup, krallığı geçmişteki şerefli yerine oturtacak, kendisine verilen unvana hakkıyle lâyık olduğunu gösterecekti.

Fransa'yı kurtarmak için ilk olarak İngilizler'le yapılan Bretigny antlaşmasını bozarak, düşmanı Fransız topraklarından atmak gerekiyordu. Bu işler, kuvvetli bir kara ordusu ve donanmaya sahip olmakla gerçekleşebilirdi. Yüz Yıl Savaşları'nın millî kahramanlarından Guesclin, kara ordusunun kurulmasında krala büyük yardımcı olduğu gibi, sevk-u idaresinde de ünlü kumandanı oldu.

BİR KAHRAMAN: GUESCLIN

V. Charles'ın saltanat yıllarının kapsadığı devri, krallığın düşmanlarına karşı yaptığı başarılı mücadelelerle geçirecek ünlü kahraman 1320 yıllarına doğru Bretagne'ın Motte-Broons kasabasında doğmuştu. Asîl ve fakir bir ailenin on çocuğundan en büyüğü idi. Kısa boylu, tıknazca bir vücut yapısına sahip, basık burunlu, çirkin denilebilecek bu Bröton çocuğunun gelecekte Fransa'nın başarılı kralı V. Charles'ın en yakın yardımcısı, güçlü kara ordusunun kurucusu ve yöneticisi olacağını kimse tahmin edemezdi.

Guesclin, doğuştan cesur, atak, sert hareketli bir mizaca sahipti. Gençlik çağlarında bölgesinde belirli zamanlarda yapılan silâhlı yarışmalara katılarak üstün başarılarıyla dikkat ve takdirleri üzerine çekmeye başladı. V. Charles'ın veliahdlık zamanında hizmetine girdiği zaman silâh kullanmakdaki ustalığı, çılgın cesareti, serüvenlerle dolu, fırtınalı hayatı ile ün salmış popüler bir kahramandı.

V. Charles, bu sadık yardımcısının aracılığı ile silâhlı âsî çetelerden bazıları ile anlaşarak bir kara kuvveti meydana getirdi. Kısa bir süre içinde hızla gelişen kara kuvvetlerinin başına geçen Guesclin 1364 yılında V. Charles'ın Reims'de kral olarak takdis törenine hazırlandığı günlerde Fransa'nın düşmanı İngiltere ile daima beraber hareket ederek vasal'i bulunduğu Fransa kralına daima ihanet hâlinde bulunan Navarre kralı II. Charles (Le Mauvais) (2) kuvvetlerini Normandia'nın Cocherel mevkîinde yaptığı saldırı ile perişan etti. Esir ettiği Navarlılar'ı V. Charles'ın nezdine gönderdi: «Bunlar si-

ze tahta çıkışınız münasebetiyle sunduğum ilk armağanlarımdır» diyordu.

Guesclin'in bu başarısı, Navarre kralının moralini sarsmış, V. Charles'in prestijini yükseltmişti. Navarre kralı V. Charles ile Pampelune antlaşmasını yapmak zorunda kaldı. Bu olaydan sonra Guesclin, Normandiya'da görüldü.

24 yıldan beri süregelen Normandia dükalığı verâset savaşlarında İngilizler'in destekledikleri Jean De Montfort'a karşı Fransa'nın desteklediği Charles de Blois saflarında çarpışmak için gelmişti. İngilizler'in yardımı ile Jean de Montford mücadeleyi kazanmış, Charles de Blais savaşta ölmüş, Guesclin de İngilizler'e esir düşmüştü. Rakipsiz kalan Jean de Montfort'un Bretanya dükalığı Fransa kralının vasal olması şartıyle Guerande antlaşmasıyle tanındı. Fidyesi ödenen Guesclin, esaretten kurtuldu. Normandia savaşı, Fransa'nın desteklediği tarafın yenilmesi, Guesclin'in esir edilmesine rağmen Fransa kralının arzu ettiği şekilde sonuçlanmıştı. Bretanya mücadelesi sona ermekle, krallığın huzura kavuşması gerçekleşmiş oluyordu. Asıl mesele, memleketi, her bölgesine yayılmış silâhlı çetelerin zulmünden ve yağmasından kurtarmaktı. Bu çeteler, Ortaçağ'da geçerli usule göre, yabancılardan kiralanmış askerlerdi. Mütareke ve sulh zamanlarında ücret ve savaş ganimetinden yoksun kalmaları nedeni ile işi soygunculuğa dökmüşler, gittikçe artan gruplarıyle Fransa'da can ve mal emniyeti bırakmamışlardı. Yeni kurulmakta olan ordunun bunlarla uğraşabilmesi mümkün değildi.

Guesclin, takdire değer bir buluşla bunların büyük bir kısmını türlü cazip vaadlerle peşine takarak İspanya'daki Castille krallığı için yapılan savaşlara sürükledi. Guesclin'in katıldığı bu savaşlar sonucu Fransa kralının desteklediği Henri, İngilizler'in desteklediği Pierre'i yenerek Castille krallığını elde etti. Bu suretle Guesclin, Fransa'ya ilerde çok faydası dokunacak bir müttefik kazandırmış oluyordu.

1369 yıllarına doğru V. Charles ve Guesclin'in gayretleriyle Fransa kara ordusu Ortaçağ için yeni bir savaşçı sınıfı olan topçu birliklerinin katılmasıyle kuvvetlenmişti. Mutlak disiplinin hâkim olduğu bu orduda, asâlet ve sınıf farkları gözetilmeksizin hiyerarşi kurulmuştu. V. Charles Guesclin'i orduya başkumandan tayin ettiği zaman o: «Basit ve fakir bir tabakadan gelmiş bir insan olarak, saflarında asîl kralın oğulları, kardeşleri, yeğenleri olmak üzere, birçok soylu kişilerin bulunduğu ordu birliklerine başkumandan olarak emretmeye nasıl cesaret edebilirim» demişti.

Kral şu kesin cevabı verdi:

«Benim krallığımda size itaat etmeyecek oğlum, kardeşim, yeğenim, kontum ve baronum yoktur. Eğer bir kimse bunun aksine hareket ederse, beni ne kadar öfkelendirdiğini o zaman anlayacaktır.»

ANTLAŞMA BOZULUYOR

Artık Fransa için bir felâket olan Bretigny antlaşmasını bozarak, düşmanı Fransa topraklarından kovmak zamanı gelmişti. V. Charles bunun için bir fırsat arıyordu. 1368 yılında bu fırsat bulundu. Bretanya'da, Castille'de savaşlarda Fransa'ya karşı savaşın tarafdarlarına yaptığı yardımlar sonucu masraflar içinde boğulan İngiltere, Guyenne eyâletinde ağır vergiler koydu. Guyenne senyörleri buna itiraz ederek hakikî metbuları addettikleri Fransa kralına şikâyette bulundular. Bretigny antlaşmasına göre İngiltere kralının Fransa'da bulunan toprakları dolayısıyle Fransa kralının vasali bulunmayacaklarına dair hükmü, Fransa kralı tarafından onaylanmamıştı.

V. Charles, hükümdarlık hakkına dayanarak şikâyetleri ele aldı. Galles prensini Paris'e çağırdı, İngiltere Kralı III. Edward, «Paris çağrısına 60.000 askerimizle gideceğiz» tehdidi ile 1369'da başlayan savaşı açtı. Başkumandan Guesclin, bu savaşta, 1356 yılında Poitiers'de düşmanına derhal saldırma stratejisini uygulayarak, esir düşen Kral II. Jean'ın düştüğü hataya düşmeyecekti.

Bu strateji başarı ile uygulandı. Kuvvetle tahkim edilmiş şehir ve kasabalar savunma durumuna geçirilerek memleket boş bir alan hâlinde istilâcının hareketine terkedildi. İngilizler'in ellerindeki Calais limanına devamlı olarak çıkardıkları birlikler, kuzeyden güneye Fransa toprakları içinde akıp gidiyordu. Bu akınlar,

Fransa Kralı X. Louis bir toplantıya geliyor.

Fransız kuvvetleri tarafından zaman zaman yıpratma savaşına tutuluyor; artlarından, yanlarından yapılan ânî saldırılar düşmana büyük kayıplara mal oluyordu.

İNGİLİZLER'İN HEZİMETİ

1373 yılında III. Edward'ın oğlunun kumandasında yapılan sefer bir felâket hâlini almıştı. Calais'den güneye yönelen İngiliz ordusu Bordeaux'ya varılıncaya kadar mevcudunun üçte ikisini kaybetmişti. Düşman yorgun, bitkin, verdiği kayıplardan yılgın bir hâlde bulunurken, topçu birlikleriyle güçlendirilmiş Fransız kuvvetleri, Bretigny antlaşmasıyle düşmana terkedilmiş Fransız şehirlerini muhasara ederek, teker teker zaptediyordu. 1370 yılından, 1377 yılına kadar İngilizler'e terkedilmiş Fransız topraklarından pek çoğu, asıl sahipleri tarafından geriye alınmış bulunuyordu. Ömrünü Fransa'nın düşmanlarına karşı harp meydanlarında geçiren Guesclin, memlekette sonu gelen çetelerin de kökünü kazırken, onların son barınaklarından olan Chateauneuf de Randon muhasarasında öldü.

1380 yılında Guesclin gözlerini dünyaya kapadığı zaman Fransa topraklarında hemen hemen düşman tamamen kovulmuş, krallık yerine oturtulmuştu.

V. Charles, krallığa yaptığı büyük hizmetlerinden dolayı sadık ve kahraman kumandanını kralların gömüldüğü Saint Denis manastırına gömdürmek kadirşinaslığını gösterdi. Guesclin'den iki ay sonra ölen V. Charles da Fransa kralları içinde hürmetle anılmaya değer.

---

(1) «Akıllı, bilgili, olgun».
(2) «Kötü, fena».

III. Selim Ve Kabakçı İsyanı

Tahsin Tunalı

OSMANLI Devleti kan ağlıyordu. 25 mayıs 1807'de Istanbul'da bir sokak ihtilâli olmuş, III. Selim tahttan indirilmişti. İnkılâpçı padişaha karşı yapılan ayaklanmayı «Kabakçı Mustafa» adında bir serseri idare etmiş, IV. Mustafa tahta çıkarılmıştı.

III. Selim'in «Nizâm-ı Cedîd = Yeni Düzen» ismi verilen ıslahat hareketlerinin en ateşli taraftarları, Istanbul'dan kaçmış, Ruscuk'ta, Vezir Alemdar Mustafa Paşa'ya sığınmışlardı. Bunlar, Mehmed Said Galib Efendi, Mustafa Refik Efendi, Mehmed Tahsin Efendi, Abdullah Râmiz Efendi ve Mehmed Emin Behic Efendi idi. Hepsi de genç, ateşli, inkılâpçı devlet adamları idi. Alemdar'ın başkanlığında «Ruscuk Yârânı» adıyle bir komite teşkil etmişlerdi. Komitenin tek hedefi, III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak ve Nizâm-ı Cedîd'i yeniden yürürlüğe koymaktı.

Alemdar Mustafa Paşa, henüz genç, cahil, saf, haris, fakat vatanperver, cesur, sadık bir vezirdi; iyi bir kumandandı. Istanbul ve merkezî devlet idaresi hakkında hiçbir fikri yoktu. Hayatı, Tuna yalılarında geçmişti. Hezargrad âyânı iken himayesinde yetiştiği Tirsiniklioğlu İsmail Ağa'nın yerine Ruscuk âyânı olmuştu. Bütün Tuna boylarında kendisini sevdirmiş, Ruslar'a karşı zafer kazanmış, vezâret pâyesiyle mükâfatlandırılmıştı.

Istanbul'daki aydın ve bilgin devlet adamlarının çoğu, III. Selim'in ıslahat hareketlerinin gerekliliğine inanmadıkları hâlde, bu cahil vezir, şimdi tahttan indirilen padişaha candan inanmıştı. Devletin kurtuluşunun Nizâm-ı Cedîd'in başarısında olduğuna îmân ediyordu.

III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak kolay bir iş değildi. Hattâ pek zor bir meseleydi. Gerçi Alemdar'ın emrinde, devlet Rusya ile savaş hâlinde olduğu için, büyük kuvvetler vardı. Bu ordu, hem Alemdar'a sadıktı, hem de III. Selim'den başka hükümdar tanımak istemiyordu. Fakat Istanbul'a nasıl, ne suretle, hangi bahaneyle gelinebilirdi? Cebren Istanbul üzerine yürümekte fayda yoktu. Çünkü hem büyük ölçüde kan dökülür, hem de III. Selim öldürüleceği için, maksat gerçekleşemezdi.

«Ruscuk Yârânı» denen inkılâp komitesinin üyeleri, Tuna ordusunu Istanbul'a nasıl getireceklerini düşünüyorlardı. Bir yıldır alttan alta çalışıyor, şartları kolluyorlardı. Şimdiye kadar yeni hükümdarın, eski hükümdarı deviren ihtilâlcileri ilk fırsatta yok etmesi, Osmanlı tarihinde istisnası olmayan bir vâkıa idi. IV. Mustafa, aynı şeyi yapamadığı, ihtilâlcileri temizleyemediği için rahatsızdı.

Âsîler, bu durumu biliyorlardı. Gerçi IV. Mustafa, amca oğlu III. Selim'i devirmek için kendileriyle işbirliği yapmıştı.

III. Sultan Selim

Ancak yeni padişahın, hânedân gayretiyle kendilerine karşı harekete geçeceğinden kuşkuluydular. 31 mayısta, Osmanlı tarihinde bir eşi daha olmayan garip bir vesika imzalandı. Bu vesikaya göre yeniçeriler, devlet işlerine karışmayacaklarına, IV. Mustafa da, III. Selim'i deviren yeniçeri zorbalarını ihtilâlden hiçbir şekilde sorumlu tutmayacağına söz veriyorlardı. Zorbaların sözü, kâğıt üzerinde kaldı. Devlet işlerinden asla el çekmediler.

Kabakçı Mustafa, «Turnacıbaşı» rütbesiyle Boğaz'ın Rumeli kale ve tabyaları kumandanlığını aldı. İhtilâlin hain simâsı Kaymakam Köse Mûsâ Paşa, bir müddet, şunu, bunu haraca kesip servet topladıktan sonra, Bursa'ya sürüldü. 18 haziranda, seferde bulunan Sadrâzam İbrahim Hilmi Paşa azledildi. Çelebî Mustafa Paşa, onun yerine sadrâzam ve serdâr-ı ekrem oldu.

25 ağustosta Rusya ile 8 aylık bir mütareke yapıldı. İki yıla yakın bir zamandan beri devam eden Rus savaşı, bu suretle geçici bir zaman için durdu. Ruslar, Fransız İmparatoru Napoléon'un baskısı altında mütarekeyi imzalamaya mecbur olmuşlardı. İşte, Alemdar bu fırsattan faydalanarak, ordusunun bir kısmını Rus cephesinden çekip, İstanbul'a gidebildi. Ne yapılırsa, bu 8 aylık mütareke müddeti içinde yapılmak icap ediyordu.

İstanbul hükümeti, Alemdar'ın niyetinden gafildi. Gerçek idare, Şeyhulislâm Topal Atâullah Efedi'nin elindeydi. Şeyhulislâm'ın mürteci idaresinden ve zor-

balardan, IV. Mustafa da bunalmıştı. Ruscuk Yârânı'ndan bazıları, gizlice İstanbul'a geldiler. Saray ve Bâbıâlî ile temaslara başladılar. Alemdar, İstanbul'a çağırılırsa, zorbaları temizleyeceğinden bahsettiler. Devlete hâkim olmak isteyen IV. Mustafa, buna inandı. Alemdar'ı, İstanbul'a çağırmaya razı oldu.

28 haziranda Alemdar, Ruscuk'tan Edirne'ye vardı. 14 temmuzda, yine zorbalardan nefret eden, fakat IV. Mustafa'ya sadık olan sadrâzamın izniyle Edirne'den İstanbul'a doğru hareket etti. Önden 80 atlı gönderdi; 13 temmuz gecesi, Rumelihisarı'ndaki evinde zifafa giren Kabakçı Mustafa Ağa'yı öldürttü. Kabakçı'nın kellesi, Çorlu konağında, Alemdar'a sunuldu.

19 temmuzda Alemdar ve ordusu, İstanbul'a vardı. IV. Mustafa, Davudpaşa Sarayı'na inip, Alemdar'ı kabûl etti. III. Selim'in en yakın adamlarından ve Ruscuk Yârânı'ndan Râmiz Efendi, Alemdar'a:

— Paşam, dedi; bu fırsatı fevt etmeyin! Sultan Mustafa'yı tevkif edecek an, bu andır. Sonra işler yaman olsa gerektir.

— Bre Davutpaşa'ya kadar ayağımıza gelen bir padişaha böyle iş edilir mi? diye cevap verdi Alemdar. Bu hareket mertliğe sığmaz. Tuna yalılarında ismimiz kallâşa çıkar.

Böylece cahil Alemdar, efendisi III. Selim'in felâketini hazırlamış oldu. Büyük fırsat kaçırılmıştı.

İki gün sonra Alemdar, Bâbıâlî'de Sadrâzam'ı ziyaret etti. Alemdar'ın kuvvetlerine güvenen IV. Mustafa, aynı gün Şeyhulislâm Atâullah Efendi'yi azledecek cesareti kendinde buldu. Arab-zâde Mehmed Ârif Efendi, meşîhat makamına getirildi. Zorbalar, başsız kaldı.

Aynı gün ve ertesi gün, irtica hareketine karışan ilmiye mensupları, çeşitli yerlere sürülerek İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Sadrâzam, Alemdar Mustafa Paşa'yı çağırttı:

— Baka Paşa, dedi; yarar hizmet ettin. Teşekkür ederim. Padişahımız senden memnundur. Sayende zorbalar sindi. Artık ordunu topla, Tuna boyuna dön!

Evet, zorbalar sinmişti, ama sadece sinmişti. Alemdar'ın kuvvetleri çekilir çekilmez ne yapacakları meçhuldü. Üstelik Nizâm-ı Cedîd'in iradesinden söz bile edilmemişti. Alemdar, afalladı. Tam bir hafta maksatsız vakit öldürmüş, sonunda böyle bir emir almıştı. Ruscuk Yârânı'ndan III. Selim'in reîsülküttâbı Galib Efendi:

— Paşam, dedi; çün bu kadar günü eğlenerek fevtettik. Bir dahi böyle fırsat elimizin altına girecek değildir. Tez şimdi emreyle, Bâbıâlî'yi ve sarayı basıp Sultan Selim Efendimiz'i iclâs edelim. Yoksa devlet Nizâm-ı Cedîd düşmanlarının elinde kalıp batsa gerektir.

Alemdar, 28 temmuz sabahı nihayet harekete geçebildi. 15.000 askerle Bâbıâlî'ye geldi. Sadrâzam'ın odasına girdi:

— Bre herif, dedi; mühr-i hümâyûnu ver!

Çelebî Mustafa Paşa'nın eli ayağına dolaştı. Müşkülâtla koynundan çıkardığı padişah mührünü, adaşı Alemdar Mustafa Paşa'ya verdi. Bu defa Alemdar şaşırdı; elindeki mührü ne yapacağını, devlet âdet ve geleneklerinin neyi icabettirdiğini bilmiyordu.Ruscuk Yârânı'ndan III. Selim'in sadâret kethudâsı (dahiliye nâzırı) Refik Efendi kulağına eğildi:

— Paşam, dedi; mühr-i hümâyûnu çavuşbaşına ver!

Alemdar, mührü, IV. Mustafa'nın başyâveri olan Tahsin Efendi'ye uzattı. Sonra Şeyhulislâm Ârif Efendi'yi çağırdı:

— Baka Efendi, dedi; tez Sultan Mustafa'nın katına var! Selim Han Efendimizi tahta hazırlasın. Zinhar direnmesin. Yoksa iş yaman olur!

Böylece Alemdar, ikinci büyük hatasını yapmış oluyordu. Padişaha adam gönderip müzakere etmekle boş yere vakit kaybedilecekti. Bir an önce saraya girip III. Selim'i fiilen ele geçirmek lâzımdı. Nitekim IV. Mustafa'nın tahttan inmeye niyeti yoktu. Alemdar'ın Bâbıâlî'yi bastığını haber almıştı. Alemdar'ın ordusu Soğukçeşme Kapısı'ndan saraya girdiği zaman Sultan Mustafa:

— Acaba ne tedbir etsek? diye, etrafındakilere soruyordu.

Alemdar'ın yeni bir gafleti, Sultan Mustafa'ya ne tedbir etmesi gerektiği hakkında fikir verdi.

Filhakika Alemdar, cebren Harem'e girip, Sultan Selim'i çıkartacağına, bu defa, sarayın en büyük âmiri olan Dârüssaâdetiş şerîfe ağası Mercan Ağa'yı yanına ça-

Topkapı Sarayında, III. Selim'in musiki çalışmalarını yaptığı «Meşk Odası».

ğırdı:

— Ağa, dedi; umumen ulemâ ve rical-i devlet ve Rumeli ve Anadolu âyânı ve millet ve ordu, Sultan Selim Efendimiz'in cülûsunu taleb ederler. Anınçün bu mahalle geldik. Haydi git, Efendimizi çıkar, iclâs edelim!

Bu sırada Şeyhulislâm Ârif Efendi de, Sultan Mustafa'nın huzuruna çıkabilmişti. Âlim, nazik, çelebî bir adamdı. Telâşından perişan olmuştu. Dili dolaşarak, Alemdar'ın dediklerini padişaha nakletti. IV. Mustafa, korkunç bir gazabla:

— Bu fesadda sen de Paşa ile müttefik imişsin ki, önüne düşüp beni hal'etmeye geldin, dedi. Şimdi seni pâre pâre etsem gerektir!

Ârif Efendi'nin, Osmanlı tarihine, katledilen dördüncü şeyhulislâm olarak geçmeye niyeti yoktu. Bir fırsatını bulup sıvıştı. Temmuz sıcağında buram buram ter dökerek, Alemdar'ın karşısına çıktı; vaziyeti hikâye etti. Bu defa Mustafa Paşa gazaba geldi:

— Bre münafık herif-i nâşerîf, dedi; sen içeride işi başka kalıba döktün. Tez var bu işe bir suret ver. Yoksa canına okurum!

Ruscuk Yârânı, Alemdar'a yaklaştılar:

— Paşam, dediler; çok vakit zayi ettik. Allah vere bir felâket olmasa! Emir ver, cebren kapıları kırıp Enderûn'a girelim!

Öyle yapıldı. Sarayın gümüş, kurşun, bakır ve demir karışımından dökülmüş azametli kapılarına balta ve kazma vurularak kırılmaya başlandı. Bu sırada Sultan Mustafa'nın yakınları da, kendisine

şu dehşetli tavsiyede bulunuyorlardı:

— Padişahım! Sultan Selim'le Sultan Mahmud idam olunursa, taht-ı saltanatta pâyidâr olursunuz. Sizden başka hânedânda erkek kalmaz. Padişahlığınızı tanımaya mecbur kalırlar. Ruhsat ver, heman Harem-i Hümâyûn'a girip anları katledelim. Ol vakte kadar kapılar sıkı tutulsun!

Sultan Mustafa, bu korkunç tavsiyeyi benimsedi, ruhsat verdi. Yüksek rütbeli Enderûn zâbitlerinden Başçuhadâr Abdülfettah Ağa, Hazine Kethudâsı Ebe Selim Ağa, Nezir Ağa, İmrahor Deli Eyüboğlu Kör Mehmed Bey, tebdil hasekisi Bağdadlı Hacı Ali Ağa, bostancı ve baltacılardan yirmi kadar nefer aldılar. Harem-i Hümâyûn'a girdiler. Mercan Ağa, hıyanetinden, dairesine çekildi. Yoksa onun müsaadesi olmaksızın kaatillerin Harem'e girmeleri mümkün değildi. Üstelik, Alemdar tarafından, Sultan Selim'i sâlimen Harem'den çıkarmaya memur edilmişti.

Harem kapısında kaatilleri, sarayın baş muhafızı olan Bostancıbaşı Ali Ağa karşıladı:

— Bre nereye gidersiz? diye sordu; kimden ruhsat aldınız da Harem-i Hümâyûn'a ayak basmaya cesaret edersiz?

— Var Ağa, karşımızdan çekil, bizzat padişah hazretlerinden ruhsat almışız. Ve Saray-ı Hümâyûn'un en büyük âmiri olan Mercan Ağa dahi izin vermiştir. Maslahatımız vardır.

— Kimden izin almış olursanız olun, ben sizi içeri bırakmazım! Nâmeşrû bir niyetiniz var görünür. Kaatilin âkıbeti katildir. Defolup gidin, kuşça canlarınızı kurtarın!

Kaatiller, lâfı fazla uzatmadılar. Kılıç üşürerek Ali Ağa'yı yaraladılar. Sonra Veliahd - Şehzâde Mahmud'un dairesine gitmek üzere, önce sabık hükümdar Sultan Selim'in dairesine girmeye karar verdiler.

Gerçekten Sultan Selim'le Sultan Mahmud öldürüldüğü takdirde, hânedânın tek erkeği olarak ortada Sultan Mustafa kalıyordu. III. Selim'in çocuğu olmamıştı. Amcası Sultan Abdülhamid'in çocukları olan Sultan Mustafa ile Sultan Mahmud'u, büyük bir şefkatle yetiştirmiş, hiçbir arzularını reddetmemişti. Tahta geçtiği zaman, amca oğlu Sultan Mustafa, 10 yaşında veliahdlığa yükselmişti. Sultan Mahmud ise henüz 4 yaşında idi. Sultan Selim'in 18 yıllık saltanatı boyunca Sultan Mustafa, kendisine ısınamamıştı. Aralarında bir hükümdar - veliahd geçimsizliği vardı. Sultan Selim, babası ve amcası gibi, hattâ onlardan çok daha köklü bir inkılâpçı olduğu için, Sultan Mustafa'ya da mürtecileri tutmak kaderi nasip olmuştu. Bu duruma rağmen III. Selim, veliahdinden hiçbir zaman sevgisini esirgemiş değildi. Fakat onun asıl gözdesi, Sultan Mahmud'du.

Dört yaşında babasını kaybeden Şehzâde Mahmud, kendisinden 24 yaş büyük olan amca oğlu III. Selim'i baba bilmişti.

Sultan Selim de, kendi öz evlâdı olmadığı için, onu gerçek bir baba şefkatiyle büyütmüş, tahsil ve terbiyesine fevkalâde özenmişti. Kabakçı ihtilâli ile III. Selim tahttan indirilip haremin bir dairesine çekilince, büsbütün Sultan Mahmud'un üzerine düştü. Hemen her gün, musiki dersi vermek bahanesiyle 24 yaşındaki Veliahd - Şehzâde'yi dairesine çağırıyor, siyaset üzerinde konuşuyordu:

— Oğlum Sultan Mahmud, diyordu; bütün ümidim sendedir. Devletin istikbali de sendedir. Nizâm-ı Cedîd tatbik edilmezse, bu devlet için felâh bulmak ihtimali yoktur. İnşallah tez zamanda saltanat sana nasip olur. Benim hatalarımdan da ders alarak Nizâm-ı Cedîd ile devlete taze bir ruh verirsin!

III. Sultan Selim, bir yıl önceki ihtilâli acı acı düşünüyordu. Hareketi, sadâret kaymakamı Vezir Köse Mûsâ Paşa ile Şeyhulislâm Topal Atâullah Efendi kışkırtmıştı.

Bu iki uğursuz yobaz ise, Sultan IV. Mustafa'ya güveniyorlardı. İsyan, Boğaz'daki Karadenizli yeniçeri yamakları arasında başlamıştı. Bunlar, Kabakçı Mustafa adındaki bir neferi kendilerine reis seçmişlerdi. Yamaklar, Nizâm-ı Cedîd askerlerinin elbisesini giymeyi reddettiler. İngiltere'de tahsil ettiği için «İngiliz» diye anılan eski reîsülküttâb (hariciye nâzırı) Mahmud Râif Efendi'yi parçaladılar. Boğaz Nâzırı'nı öldüren birkaç yüz serseri, Kumandanları Haseki Halil Ağa'yı da şehid ettikten sonra, Büyükdere'de toplandılar. «Şerîati kurtarmak için», gerçek reisleri olan Kaymakam Köse Mûsâ Paşa'dan emir beklemeye başladılar. Paşa, koca Nizâm-ı Cedîd ordusuna kışlalarından

III. Selim'in bayram tebrikini kabûl edişi.

çıkmamaları emrini verdikten sonra, âsîleri bostancılarla ezeceğini söyleyerek Sultan Selim'i kandırdı. III. Selim, üzerine titrediği ordusunu, birkaç yüz serseriye karşı kullanmak istemedi. Merhametinden, zorbaları kışkırtan mürteci reislerine de dokunmadı. Bu zaafı, tahtına ve Nizâm-ı Cedîd'in başarısına engel oldu.

Katillerin önce Sultan Selim'i, sonra Veliahd - Şehzâde Mahmud'u öldürmek için Harem'e daldığını öğrenen ve bu cinayetlere mâni olmak isteyen Enderûnlular da vardı. Bunlar, başlala Tayyâr Efendi — ki Târîh-ı Enderûn müellifi Atâ Bey'in babasıdır, — Şehzâde Mahmud'un başlalası Recep Paşa-zâde Mehmed Bey, IV. Mustafa'nın başimamı Tatar Hâfız Ahmed Efendi, Hâfız İsa Ağa ve Anber Ağa idi.

Bu zatlar, durumu derhal Şehzâde Mahmud'a arzettiler. Veliahd:

— Çün evvel Sultan Selim'i şehid etmek isterler, tez yetişip amcamı kurtarın, dedi; ben burada elimden gelen müdafaa

tertibatını alırım. Alemdar Mustafa Paşa kapıları kırmak üzeredir. Balta ve kazma sesleri buradan bile duyulur. Paşa yetişinceye dek kazandığımız her dakika bizim için kâr-ı azîmdir.

Veliahd - Şehzâde'nin dairesinde bu kısa müzakere cereyan ederken, otuza yakın kanlı kaatil, Sultan Selim'in dairesine girmişti. Geçen yıl tahtından indirilen büyük hükümdar, dünyadan habersiz, ney üflüyordu. Dairesine dolanları görünce vaziyeti anladı. Kendini müdafaa edecek silâhı yoktu. Elindeki kamış neyle nefsini savunmaya çalıştı. Padişahın zevcesi Re'fet Kadınefendi, Sultan Selim'i korumak için kaatillerin önüne geçti. İçlerinden biri, bir omuz darbesiyle genç kadınefendiyi yere düşürdü. Bu defa hizmetçilerden Pâkize Usta, kaatillere mâni olmaya çalıştı. Elleriyle baltacılara vuruyordu. Bir kılıç darbesi, câriyenin parmaklarını doğradı. Sultan Selim'e erişmek için, en zayıf bir mânia bile kalmamıştı.

Bir mel'un, kılıcını büyük hükümdarın sağ şakağına çaldı. Sultan Selim, o anda şehid oldu.

Tam bu saniyelerde Sultan Mahmud'un ağaları, padişahın dairesi önüne geldiler. Baktılar ki, kaatiller telâşla daireden çıkıyorlar. Vaziyeti anladılar. Kan ağlayarak gerisin geriye döndüler. Tek ümitleri olan Sultan Mahmud'u kurtarmak için koşarak Harem koridorlarını geçtiler.

Veliahd - Şehzâde, elinde kılıç, telâş eseri göstermeksizin kaatilleri bekliyordu. Osman Gazi'nin on sekizinci kuşaktan torunu olan Sultan Mahmud, tam bir Osmanoğlu idi. «Ya devlet başa, ya kuzgun leşe» diye düşünüyordu. Bir şehzâde için ikisinin ortasında bir ihtimal yoktu.

Veliahd'in hizmetkârlarından Cevrî Kalfa adında bir Çerkes câriyesi vardı. Gayet akıllı, cesur ve efendisine sadık bir kadındı. Kimseye sorup danışmadan, kaatilleri bir, iki dakika olsun geciktirmek için kendi hesabına ne yapabileceğini düşündü ve kararını verdi. Çevresine bakındı, hiçbir silâh bulamadı. Ancak bir kadının aklına gelebilecek bir hareketle bitişikteki hamama girdi. Külhandan kürekleğiği kızgın külleri büyük bir kaba doldurdu. Bir elinde kap, diğerinde kürek, ayak sesleri gittikçe yaklaşan kaatilleri beklemeye başladı.

Veliahd Dairesi'nin kapısını İsa Ağa ile Anber Ağa tutmuştu. Elde kılıç bekliyorlardı. Kaatillerle kısa bir vuruşma oldu. İki kişinin otuza yakın adamla başa çıkmasına imkân yoktu. Müdafileri yaralayıp yere düşüren kaatiller, onları öldürmeye tenezzül etmeden dairenin kapısından girmeye başladılar.

Kapının dar olması yüzünden kaatiller ancak birer, ikişer içeri girebiliyorlardı. Cevrî Kalfa, ilk girenlerin gözlerine büyük bir soğukkanlılık ve sükûnetle bir kürek kızgın kül serpti. Arkadan girenler de aynı âkıbete uğradı. Gözlerini açabilenler, yeni bir kürek külle karşılaşıyorlardı.

Bu kargaşalıkta, yaralı olmalarına rağmen, Anber ve İsa Ağalar da Veliahd Dairesi'ne girdiler. Gayet dikkatli olan Cevrî Kalfa, onları tanıdığı için kül serpmedi. Ağalar, büyük gayret göstererek Şehzâde'ye omuz verdiler. Sultan Mahmud'u dama çıkarmak için uğraşmaya başladılar.

Ebe Selim denen mel'un, bir ara kül deryâsına dönen odada gözlerini açıp, dama çıkmaya uğraşan Şehzâde'yi gördü. Pencerenin içinde bulunan Sultan Mahmud'a doğru hançer attı. Gayet keskin nişancıydı. Fakat gözlerinin yanması yüzünden Şehzâde'nin hayatî bir uzvuna değil, koluna isabet ettirdi. Kolundan kan akan Veliahd, sakat koluyla saçakları iyi yakalayamadı. Yüzünü sıvalara vurdu. Sağ kaşının üstü, vuruşun şiddetinden patlayarak kanamaya başladı. Nihayet, yüzü ve gözleri tamamen kan içinde, dama tırmanmaya muvaffak oldu.

Bu sırada Şehzâde'ye dama çıkması için haber göndermiş olan Tayyâr Efendi, yanında Mehmed Bey, İmam Ahmed Efendi ve Koyunyiyen Ârif Ağa olduğu hâlde, merdiven tedarikiyle meşguldu. Bir türlü münasip bir merdiven bulamadılar. Nihayet Kuşhane ve Meşkhane'de birkaç merdiven bulundu. Fakat kısa geldi. Dama yetişmedi. Dam gayet yüksekti. Tayyâr Efendi ve arkadaşları, bellerindeki şalları çözdüler. İki merdiveni sıkıca birbirine bağladılar. Duvara dayadılar. Sultan Mahmud, müşkülâtla merdivenden avluya indi.

Kaatillerden biri Sultan Mustafa'ya gitti:

III. Selim'in Lâleli camiinin yanındaki türbesi.

— Sultan Selim'in kârını itmâm eyledik padişahım, dedi; Sultan Mahmud'u da şimdi katletmek üzereyiz.

Ok yaydan fırlamıştı. IV. Mustafa, Alemdar'ı ve «Sultan Selimliler»i ümitsizliğe düşürmek için emretti, şehid hükümdarın cesedi, avluya çıkartıldı. Arz Odası ile Bâbüssaâde arasındaki büyük kapının iç taraftaki cephesine konuldu. Tam bu sırada bu kapı, Alemdar'ın kuvvetleri tarafından kırılmıştı. Başta Mustafa Paşa olduğu hâlde, Sultan Selimliler, avluya doluştular.

Sultan Selim, baştan ayağa kana bulanmıştı. Sağ şakağına yediği kılıç darbesi, derisini yüzmüş, sakalının sağ kısmı, çenesine düşmüştü. Alemdar kapıdan girer girmez feci manzarayı gördü. Ciğeri yandı. Cesedin üzerine kapanıp:

— Vây efendim, seni iclâs içün bunca yerden geleyim de, kör olası gözlerim seni bu hâlde görsün! Hemân «Enderûn Halkı» denen hainleri katl-i âm edip intikamın alayım, diyerek ağlamaya başladı.

Sultan Selim'in en yakın inkılâp arkadaşları olan Ruscuk Yârânı da pek elemli olan manzarayı görünce gözlerinden yağmur gibi yaş akmaya başlamıştı. Tuna yalılarından gelen asker içinde, padişahın insan cinsinden olup olmadığını tastamam bilmeyenler vardı. Her hâlde padişahı insanüstü bir varlık olarak bilenler ekseriyetteydi. Şimdi efendileri Sultan Selim'i bu hâlde görünce perişan olmuşlardı. Ellerinde kılıç, intikam için öldürecek adam arıyorlardı. Vaziyeti gören Sultan Selim'in reîsülküttâbı (hariciye nâzırı) Galib Efendi, şuursuz bir katliâm olacağını, suçlunun yanında mâsumun da yanacağını anladı. Yerdeki cesedin üzerine kapaklanmış Alemdar Mustafa Paşa'nın yanına diz çöktü. Omuzlarından tutarak:

— Paşam, dedi; hemen kalk. Askerlerine hâkim ol. Nâmeşrû işler olmasın!

— Bre saltanatın sahibi kanlar içinde yatar, görmez misin? Artık askerin yapacağı işin meşrû ve nâmeşrû olması benim umurumda mıdır?

Râmiz Efendi söze karıştı:

— Aman efendim, dedi; şimdi ölmüşe ağlayacak ve intikamın alacak vakit değildir. Gayet dar vakitteyiz. Devleti tehlikeden kurtaracak birkaç dakikamız ya vardır, ya yoktur. Tahtın sahibi şimdi Sultan Mahmud'dur. Mâazallah ona bir şey olursa, devlet perişan olur, belki dağılıp inkıraz bulur.

Alemdar'ın aklına o âna kadar Sultan Mahmud gelmemişti. Onun tek düşüncesi, Sultan Selim'i yeniden padişah görmekti. Ancak şimdi, IV. Mustafa'nın tahtın tek ve çaresiz sahibi durumuna gelmesi ihtimalini düşündü:

— Aman Sultan Mahmud Efendimiz'e bakın, diye emir verdi.

Fakat, Tuna boylarından gelen asker, sarayın taksimatını bilmiyordu. Veliahd Dairesi'nin nerede olduğundan bile haberleri yoktu. Şaşkın hâlde şuraya buraya koşuşmaya başladılar. Kimisi damlara çıkıyor, kimisi elindeki kazma ve baltayla önüne çıkan duvarları yıkmaya çalışıyordu.

Bu kargaşalık içinde, Sultan Mahmud uzaktan göründü. Yüzü, gözü kan içinde, kolu yaralı, üstü başı tam mânâsıyle perişandı. Arkasından Tayyâr Efendi ile Mehmed Bey ve IV. Mustafa'nın başimamı Ahmed Efendi geliyorlardı. Alemdar Mustafa Paşa, Veliahd'i tanımazdı. Kendisine doğru gelen bu perişan hâlli genç adamı görünce gayetle sinirlendi. Korkunç bir

sesle ve Rumeli ağzıyle:

— A be bu da kimdir? dedi.

Hâfız Ahmed Efendi ileriye çıktı:

— İşte Sultan Mahmud Han Efendimiz budur, dedi.

Alemdar Mustafa Paşa, derhal yetişip etek öptü; teessür içinde:

— Âh Efendimiz, diye hitab etti; ben, amcanızı çıkarmak için gelmiştim. Cenâb-ı Hak, bana Selim Han efendimi bu hâlde görmek felâketini takdir etmiş. Bâri sizi iclâs ile müteselli olayım. Lâkin Cennet-Mekân'a kıyan Enderûn halkını kâffeten kılıçtan geçirmeden huzur bulmam mümkün değildir.

— Sen o işle mukayyed olma Paşa, diye cevap aldı; şimdi askerini dağıt, arkamdan gel! Ben, kaatilleri buldurup sana gönderirim. Silâhlarını da çıkar.

Osmanoğulları'nın serinkanlılığına mâlik bulunmayan ve heyecanlı bir Rumeli çocuğu olan Alemdar'ın gözü dönmüş, ne yapacağını şaşırmış vaziyetini o kargaşalık arasında Sultan Mahmud çok iyi teşhis ve müşahede etmişti. Paşa'nın tehevvüre kapılıp, şuna buna kılıç çekmesinden ve askerinin de onu taklid etmesinden korkuyordu. Alemdar, kendisinden çok daha azim ve irâde sahibi bir şahsiyetle karşılaştığını anladı. Silâhlarını çıkardı:

— Yalnız belimdeki mücevherli pala, amcanız efendim Selim Han'ın hediyesidir, dedi; uyurken bile öpüp baş ucuma asarım. İzn-i hümâyûnunuz olursa, onu çıkarmıyayım.

Bu sırada Sultan Mustafa, kardeşinin kaatillerin elinden kurtulduğunu, Alemdar'la buluştuğunu öğrenmişti. Aklı başından gitmişti. Bağdad Köşkü sofasında geziniyor, yanında kalan birkaç adamına:

— Ben, tahttan inmedim, diyordu; Mahmud'u kim çıkardı?

Hırka-i Saâdet Dairesi'nden, Sultan Mahmud'dan ilk emirlerini aldığı hâlde çıkan Alemdar Mustafa Paşa, uzaktan IV. Mustafa'yı gördü:

— Bu da kimdir? diye sordu; Sultan Mustafa mıdır? Söyleyin ana, bucağına gitsin; yoksa elimden kıyâmete kadar lânetime sebep olacak bir kazâ çıkacak!

Ser-İmâm-ı Hazret-i Şehriyârî Tatar Hâfız Ahmed Efendi, Alemdar'dan bu emri alınca, IV. Mustafa'nın yanına gitti:

— Efendimiz, dedi; taht-ı saltanatta kısmetiniz bu kadarmış! Biraz da Harem-i Hümâyûn'u teşrif ile istirâhat buyrun!

Böylece, IV. Mustafa'nın 14 aylık uğursuz saltanatı son buldu. 29 yaşındaki padişah, Harem'deki dairesine çekildi. 1566'dan, Kanunî'den beri Türk hâkanlığı tahtına oturan padişahların en büyüğü ve Türkiye'de yeni devrin açıcısı olan II. Sultan Mahmud Han, sultan ve halîfe oldu. Kendisini yetiştiren III. Selim'in yolunda, çok daha irâdeli ve geniş ufuklu bir şekilde yürüdü. Doğuş eseri olan dehâsı bir yana, sabır, tâkib fikri, azim, bir işi sona erdirme, icabında adımını geri almasını bildiği gibi, yerinde, son derece atak ve sert olmak gibi, III. Selim'de pek de bulunmayan vasıfları nefsinde toplamıştı. Fas'la İran ve Orta Avrupa ile Orta Afrika arasında uzanan dünyanın en geniş, fakat dağılma sarsıntıları içinde bulunan devletine yeni bir ruh vermeye çalıştı.

Hayatını kurtaran Cevrî Kalfa'ya çok ikram etti. Bu fedakâr kadın, Divanyolu'nda kendi adını taşıyan mektep, sebil ve çeşme yaptırarak, ismini yaşattı.

Bu facialı günün ertesinde, III. Sultan Selim'in cenazesi, çok büyük ve hazin bir merasimle kaldırıldı. Lâleli Camii'nde babası III. Mustafa Han'ın yanına gömüldü. Aynı gün, III. Selim'in tahttan indirilmesinde ve şehid edilmesinde uzaktan yakından alâkalı olan bine yakın şahıs yakalanıp öldürüldü. Bu arada on câriye de, kadınlar idam edilmedikleri için, Kızkulesi açıklarında denize atıldı.

14 ekimde Nizâm-ı Cedîd ordusu «Segbân-ı Cedîd» adıyle yeniden kuruldu. Ruscuk Yârânı'ndan Behic Efendi, bu orduya harbiye nâzırı oldu.

Fakat Alemdar Mustafa Paşa, ıslahat hareketini yürütebilecek bir devlet adamı değildi. Merkezî idare hakkında hiçbir şey bilmiyordu. İstanbul'a yerleşen askerleri de, yeniçeriler derecesinde zorbalığa başlamışlardı. II. Sultan Mahmud, bütün bunları önleyebilecek nüfuzu henüz elde edememişti.

Kapıkulları, Alemdar'ı yok etmek ve genç hükümdarı sindirmek için fırsat kolluyorlardı. II. Mahmud, keyfî bir idareye dalan Alemdar'dan memnun değildi. Diğer taraftan IV. Mustafa'nın taraftarları, onu yeniden tahta geçirebilmek için alt-

tan alta çalışıyorlardı. Bizzat Sultan Mustafa, bu hareketin içindeydi. Bütün bunlardan haberi olan Mahmud Han, hâdiselerin inkişafını bekliyor, yanlış bir adım atmamaya çok dikkat ediyordu. Devlet öyle nazik günler yaşıyordu ki, hükümdarın tek yanlış davranışı, telâfisi kabil olamıyacak zararlara zemin hazırlayabilirdi.

Kendisi de Ocak'tan yetişmesine rağmen Alemdar, büyük bir gurura kapılmıştı; yeniçerileri «manav ve leblebici gürûhu» diyerek küçümsüyordu.

14 kasımı 15 kasıma bağlayan gece Alemdar, Şeyhulislâm'ı ziyaret etmiş, Bâbıâlî'deki sarayına dönmüştü. Yeniçeriler, darbeyi o gece indirmek üzere anlaşmışlardı. Yeniçeri ağası Mustafa Ağa, hâdiseyi geç haber aldı. Mâni olmak istedi. Fakat derhal parçalandı. Kendilerine katılan serserilerle kalabalıklaşan yeniçeriler, Alemdar'ın sarayını kuşattılar.

Segbân-ı Cedîd askerinin kumandanı olan Vezir Kadı Abdurrahman Paşa, durumu öğrendi. Birliklerini alıp, padişahı müdafaa etmek için Topkapı Sarayı'nın kapılarını tuttu. Hiç hoşlanmadığı Alemdar'ın yardımına gitmedi. Gafil sadrâzam ise, imdada gelecek kuvvetleri boşuna bekliyor ve çevresindeki bir avuç adamıyle yeniçerilerle kıyasıya dövüşüyordu.

Vuruşma hayli sürdü. Kapılardan giremeyeceklerini, sabahın yaklaştığını gören, her an Segbân-ı Cedîd askerlerinin yetişeceğinden korkan yeniçeriler, sadâret sarayının damlarına çıktılar. Dam delinmeye başladı. Tepesinde kazma seslerini duyan Alemdar, sonunun geldiğini anladı. Adamlarına izin verdi. Bir barut fıçısı getirtti. Fıçıya tabancasıyla ateş etti. Dehşetli bir patlama oldu. Damdaki beş yüzden fazla yeniçeri havaya uçarak öldü. Alemdar Mustafa Paşa da, birkaç yakınıyle beraber şehid düştü.

Alemdar'ın sadrâzamlığı ancak 3 ay, 18 gün sürmüştü. Âsîler, sevinç çığlıkları atıyorlardı. Sıra Sultan Mahmud'a gelmişti. Elbette onu haklayıp, ağabeyi Sultan Mustafa'yı yeniden tahta oturtacaklardı.

15 kasım gününün erken saatlerinde, Alemdar'ın şehid olduğu haberi Sultan Mahmud'a bildirildi. Genç hükümdarın kılı kıpırdamadı. Zaten saltanatı facialarla başlamıştı. Sultan Selim'in katli hâdisesine şahit olduktan sonra, artık hiçbir olay onu sarsamazdı.

Sultan Mahmud, mümkün olabildiği derecede Sultan Selim'in adamlarını işbaşına getirmişti. Bu arada meşîhat makamına, Nizâm-ı Cedîd'ci olan Sultan Selim'in eski şeyhulislâmı Sâlih-zâde Ahmed Es'ad Efendi'yi tâyin etmişti. Mürteciler, bu ıslahatçı şeyhulislâma diş biliyorlardı. O da, Alemdar'dan sonra sıranın Sultan Mahmud'a ve çevresindeki inkılâpçılara geleceğini çok iyi biliyordu. Derhal Sultan Mustafa'nın katlinin câiz olduğuna dair fetvâ verdi. Böylece ortada tek Osmanoğlu olarak Sultan Mahmud kalır, âsî mürtecilerin ümitleri sönerdi.

II. Mahmud, ağabeyini öldürtmekte tereddüt ediyordu. Ancak, IV. Mustafa'nın âsîlerle işbirliği ettiği kesin şekilde anlaşılmıştı. Zorbalar, daha şimdiden:

— Sultan Mustafa'yı isterük! diye bağırmaya başlamışlardı.

Bunun üzerine IV. Mustafa, aynı günün gecesi, Kadı Abdurrahman Paşa'nın öncülüğüyle, III. Selim'i şehid ettirdiği Harem Dairesi'nde kuşakla boğuldu. Vücudu, devleté cidden zararlı bir hâle gelmişti. Henüz 29 yaşındaydı. Tahttan indirildiği 3 ay, 18 gün olmuştu. 18 kasımda cenazesi, babası I. Sultan Abdülhamid'in Bahçekapısı'ndaki türbesine gömüldü. Halk, III. Selim'i öldürttüğü için diş biledigi IV. Mustafa'nın ölümüne hiç teessür göstermedi. Sultan Mustafa'nın bir, iki çocuğu olmuşsa da, yaşamamıştı. Artık Osmanoğulları, II. Mahmud'dan yürüyecekti. Fakat daha hiçbir çocuğu doğmamıştı.

Alemdar'ın ortadan kalkması üzerine zorbalar, azgınlıklarını son hadde getirdiler. Ruscuk Yârânı'ndan Defterdâr (Maliye Nâzırı) Tahsin Efendi ile Harbiye Nâzırı Behic Efendi, Istanbul'dan kaçıp, hayatlarını kurtardılar. Sadâret Kethudâsı (Dahiliye Nâzırı) Mustafa Refik Efendi parçalandı.

İhtilâlcilerin gözü öylesine dönmüştü ki, Sultan Mustafa'nın öldüğünü bildikleri hâlde, sarayı basmak istediler. Sultan Mahmud'u öldürseler, hânedân sönecekti. Başka hiçbir şehzâde yoktu. Osmanoğulları'nın çevresinde toplanan muazzam devlet, hiç olmazsa uzak eyâletler, dağıtılacaktı.

Nihayet âsîler zorlukla tepelendi. II. Mahmud'un rakipsiz saltanatı başlamıştı.

Dünyanın En Eski Kütüphaneleri

YAZAN: MEHMED İ. TUNAY

BUGÜN bilindiği kadarıyla dünyanın en eski kütüphalerinden biri İskenderiye kütüphanesidir. Bazı tarihçilere göre de, dünyanın ilk kütüphanesidir.

İskenderiye kütüphanesi, Milât'tan önce II. yüzyılın ilk yarısında, II. Ptoleme Filadelf tarafından kurulmuştur. Kütüphane binası, kral sarayına bitişik olarak yapılmıştı. Binada Mısır'ın özelliği ve o devrin en kullanışlı malzemesi olan papirüsden yapılma dört yüz bine yakın yazma eser vardı. Buranın başmemuru, bulduğu her kitabı alma yetkisine sahipti. Meselâ; Mısır'a yeni gelen her kitap önce buraya getirilir, hemen bir kopyası alınır, aslı kitaplıkta, kopyası da kitabın sahibinde kalırdı. Bu düzenle, dağılmış yüzlerce kitap bir araya getirilmiş oluyordu.

Kütüphanenin ayrıca çeşitli bitki ve hayvan türlerini bir araya toplayan bahçesi, rasathanesi ve bir de müzesi vardı. Bazı tarihçilere göre, bu müze, dünyanın ilk müzesidir. Bütün bu tesislerin çevresinde ilim adamları için yiyecek ve yatacak yerler de yapılmıştır. Çok defa ya kral onların yanına gider veya onları yanına çağırır, hep birlikte sohbet ederek yemeklerini yerlerdi.

Buradaki ilim adamları, araştırmalarının yanında, öğrencilere ders vermek ve onları yetiştirmekle görevliydi. Verdikleri dersler arasında felsefe, tıp, tabiî ilimler ve matematik vardı. Bütün bu özelliklerinden dolayı İskenderiye, zamanla bir ilim merkezi olarak ortaya çıktı. Burada çok sayıda ilim adamı yetişti. Milât'tan önce 240 yılında İskenderiye kütüphanesindeki kitapların sayısı 530.000'e; 47 yılında ise 900.000'e yükselmişti.

Kütüphaneye ilk darbe, Milât'tan önce 47 yılında Sezar'dan geldi. Fakat öldürücü darbeyi Kleopatra'nın intiharından sonra şehri ellerine geçiren Romalılar vurdu. Askerler, kitapları yağmaladı, binayı da yakıp yıktılar.

İskenderiye kütüphanesi ününü sürdürürken, Batı Anadolu'da yeni bir kütüphanenin gelişmeye başladığını görüyoruz.

BERGAMA KÜTÜPHANESİ

Anadolu'nun en eski ve en zengin kitaplığı olan Bergama kütüphanesi, Milât'tan önce II. yüzyılın başlarında Kral I. Attalos tarafından kurulmuştur. Yapılırken, plan olarak İskenderiye'deki örnekten istifade edilmiştir.

Bergama harabelerinden bir görünüş.

Kütüphane binası, Athena Polias' tapınağının yanındadır. Bugün bazı duvar kalıntıları ile temelleri görülmektedir. Plan olarak, doğu - batı istikametinde uzanan dört odadan ibarettir. Bu binanın içi de İskenderiye'deki gibi eski eserlerle süslüydü. Meselâ; ünlü heykeltıraş Fidyas'ın yaptığı Partenon tapınağındaki Athena heykelinin bir kopyası burada durmaktaydı.

Bergama kütüphanesi, İskenderiye kütüphanesinden daha geç kurulmasına rağmen, zamanla ona yaklaşmıştı. Önceleri kitap yazma malzemesi olarak İskenderiye'den papirüs alınıyordu. Bergama kütüphanesinin, kendi kitaplıkları kadar gelişebileceğini düşünmediklerinden papirüs vermede bir sakınca görmüyorlardı. Mısırlılar, Bergama kitaplığı kendileri için ciddî bir ilmî tehlike hâlini alınca, papirüs ihracını kestiler. Yazı yazma malzemeleri kesilen Bergamalılar kısa bir şaşkınlık devresinden sonra, uzun yıllar kullanılan ve daha pratik olan parşömeni buldular ve onun üzerine yazmaya başladılar. Artık şahıs elindeki kitaplar Bergama'ya geliyor ve burada kopyaları çıkarılıp, asılları saklanıyordu. Üstelik daha dayanıklı olan parşömen sayesinde de kitaplar uzun süre saklanabiliyordu. Batı Anadolu'nun bu köşesindeki şehirde kitap sayısı bir ara 200.000'e ulaşmıştı.

İskenderiye'de olduğu gibi burada da çok sayıda ilim adamı yetişmiştir. Antik dünyanın ünlü 50 ilim adamından üçünün Bergamalı olduğu dikkate alınırsa, kütüphanenin önemi anlaşılır.

İskenderiye kütüphanesi bahsinde, Milât'tan önce 47 yılında Sezar'ın şehri alması sırasında, kitaplığın yandığını söylemiştik. Buna üzülenlerin başında Kleopatra geliyordu. Romalı komutan Antonyus, sevgilisinin üzüntüsünü hafifletmek için elinin altındaki Bergama kütüphanesinin eserlerini ona hediye etti. Bu hususu, Kalvizius'un kayıtlarından öğrenmekteyiz.

Daha sonra İskenderiye şehri, Romalılar tarafından kat'î olarak ele geçirilip, her tarafı yakılıp yıkılınca, Bergama kütüphanesinin kitapları da tarihe karışmış oldu.

Gerek İskenderiye ve gerekse Bergama kütüphaneleri birer tesise bağlı yapılardı. Bu düzeni biz daha sonraki yıllarda, Romalılar'da, Efes ve Hiorapolis gibi büyük merkezlerde bulmakta, Bizans devrinde örneklerini izlemekte ve Osmanlılar zamanında da en güzel şekillerini görmekteyiz.

«Temâşâ» dergisinin başlığı.

Türk Basınında Sinema Yazıları ve Dergileri

YAZAN: ERMAN ŞENER MEVLÂNÂGİL

TÜRKİYE'DE Arap harfleriyle çıkan sinema mecmuaları son derece basit şeylerdi. Bizde sinemacılığın başlangıcına tesadüf eden bu mecmuaların zaafını mâzur görmemiz lâzım gelir. Bu sebeple yalnız umumî bir fikir vermek üzere bunların, çıkışları sırasıyle isimlerini vermekle iktifa ediyorum:

Sinematograf Ceridesi, Sinema Haberleri, Sinema, Sinema Postası, Film Mecmuası, Sinema ve Tiyatro Heveskârı...

«Perde - Sahne» mecmuasının 1941 yılı ağustos ayında çıkan beşinci sayısında «Arap Harfleriyle Bizde Çıkan Sinema ve Tiyatro Dergileri» başlıklı değerli bir inceleme yayınlayan Selim Nüzhet Gerçek, o yazısında uzun uzun tiyatro dergilerinden bahsettikten sonra sinema dergileri konusunda ancak yukarıdaki bilgiyi vermekle iktifa ediyor.

İlk «Temâşâ» 1908 yılında yayın hayatına atıldı, sahib-i imtiyazı Vahan Efendi'ydi. Bu dergi hakkında «15 günlük» oluşunun dışında pek birşey bilmemekteyiz. Ancak başvurduğumuz çeşitli kaynaklar, bu derginin fazla uzun ömürlü olmadığını; iki, üç sayı kadar çıktıktan sonra kapandığını gösteriyor. Bu dergiden tam 10 yıl sonra (yani 1918'de) yine «Temâşâ» adını taşıyan bir başka dergi yayın hayatına atılır. O yıllarda çıkan «Tiyatro Gazetesi», «Muhsin», «Sahne» gibi sadece tiyatroyla ilgilenen dergilerin aksine «Temâşâ», ağırlığını tiyatroya vermekle birlikte sinema ile ilgili yazılara da sütunlarında yer verir. İmtiyaz sahibi Seyyid Tâhir Bey, «sermuharriri» Süleyman Tevfik olan ve 25 sayı çıktıktan sonra kapanan bu dergide yayınlanan ilk sinema yazılarının altında Ertuğrul Muhsin ve (İsmail) Galip Arcan'ın imzalarına rastlıyoruz.

53 YIL ÖNCEKİ BİR FİLM TENKİDİ

Şimdi «Temâşâ» adlı dergide yayınlanan bu yazılara bir örnek verelim ve derginin 16 kânunusânî 1335 (1919) de çıkan 13. sayısında «Pençe» adlı filmi konu edinen ve «Bir İzah» başlığıyle yayınlanan yazıdan bir bölümü okuyalım:

«... Müdafaa-i Millîye Cemiyeti'nin ilk eser-i sanatı olan Pençe unvanlı, seyri sadece Türkler'i değil, herkesi utandıran eseri intihap ederek o zamana kadar işlediği hatâ-i maddiyeye bu sefer en ağır bir cürm-i mânevîyi de ilâve ediyor. Mevzudaki budalalık ve bayağılıkla tarz-ı tertip ve icrâdaki cahillik ve tabiatsızlık bu eserde elele vermiş, belâhat ve vu-

Eski artistlerden Rudolf Valentino ve Virma Banky.

kufsuzluğumuzun ebedî bir nümune ve timsali diye raksediyor. Elhâsıl gerek tav'an, gerek kerhen cemiyet bu «Pençe» nâmındaki sefil şeritle kendisini olduğu kadar, izzet-i nefs-i millîyi ve hattâ orada temsile iştirak eden sanatkârları olduğu kadar, seyredenleri de terzil etmiştir...»

Yazı, Muhsin Ertuğrul'undur ve Ertuğrul bu sert, bu merhametsiz yazıyı ilk konulu filmimiz için yazmıştır. İşin asıl enteresan tarafı bizce şudur: «Münekkitliğinde» bu derece sert ve merhametsiz olan yazar, sonraki yıllarda «yönetici» olunca eski meslektaşlarına karşı bir tavır takınmış, çeşitli vesilelerle yazdığı yazılarla (meselâ Perde - Sahne dergisinin 1944 yılında yayınlanan 8. sayısına yazdığı «Münekkit ve Halk», 16. sayısına yazdığı «Münekkitlerin Tiyatroya Zararları» vs...) kendisine nazaran çok daha «tatlı sert» yazan münekkitlerin bile karşısına çıkmıştır.

«BİR HATVE-İ MUVAFFAKIYET»

1917 yılında çevrilen, rejisörlüğünü Sedat Simavi'nin, operatörlüğünü Yorgi'nin yaptığı «Pençe» adlı filmin tenkidini yukarıda verdik. Şimdi de sinema yazarlığına hemen Muhsin Ertuğrul'la aynı dönemde başlayan bir başka «tiyatrocu yazarın», İ. Galip Arcan'ın bir yazısından, «Mürebbiye» adlı film dolayısıyle yazdığı yazıdan bir bölümü buraya aktaralım:

«... Hüzzâr meyânında Harbiye Nezâreti müsteşarı paşa hazretleriyle Dr. Mehmed Ali Bey, «Mürebbiye» romanının muharriri Hüseyin Rahmi Bey, «Hilâl-i Ahmer» cemiyetinden Hâmid ve Adnan Beyefendiler ve başlıca yevmî gazetelerin muharrirleri vesair hususî davetlilerle birkaç hanım bulunuyorlardı... Saat üçte bir zil müsamerenin başlayacağını ihbar etti... Evvelâ Cemil Bey tarafından hüzzâra takdim olunan bir hanım, müessesenin kâtibesi sıfatıyle bir nutk-ı iftitâhî kıraat eyleyerek idarenin maksad-ı teşekkülünü ve gayesini teşrih etti...»

1919 yılı başlarında, Malûl Gaziler Cemiyeti'nce çevrilmesine başlanılan ve mayıs ayında tamamlanarak önce işgal altındaki İstanbul'da, Müze-i Askerî'de düzenlenen özel bir gösteriyle davetlilere ve gazetecilere sunulan filmi, bu ilk gösteride seyreden İ. Galip Arcan, uzun sayılabilecek yazısının sonunda şu yargıya varıyor: «Mürebbiye... ufak tefek kusurlarına rağmen, sinemaya alınışı itibarıyle

Zamanın ünlü aktörü Tom Mix.

bir hatve-i muvaffakıyettir». Yazısında yine bizde ilk defa olarak «sinema sanatı» deyimine yer veren İ. Galip Arcan, ayrıca filmin operatörü Fuad (Uzkınay) dan da sitayişle bahsediyor, «... filmin âmil-i gayyûru Fuad Bey'in sonraki filmlerinde daha muvaffak eserler vücuda getireceğini» umduğunu söylüyor.

«Mürebbiye» hafifmeşreb bir Fransız kadınının Istanbul'da, bir Osmanlı ailesinde sebep olduğu durumları gösteren bir eserdir ve böyle bir eserin işgal altındaki bir ülkede filme alınması bile başlıbaşına bir cesaret, alkışlanacak bir harekettir. Nitekim, sinema tarihimizdeki ilk «sansür» olayına bu filmde rastlanması ve «Mürebbiye»nin işgal makamları tarafından Istanbul dışında gösteriminin yasaklanması da bunu göstermektedir.

1921 - 22 yıllarında Cevdet Reşid Bey «Yarın» adlı dergide «Sinema Hakkında Notlar» başlığını taşıyan bir seri yazı yayınladı... Cevdet Reşid'in «sinema yazarlığının» ikinci yılında sinema yazılarında bir başka imzaya daha rastlandı: Mustafa Nihat... Tanınmış sinema tarihçisi Nijat Özön'ün babası olan ve daha çok edebiyat alanındaki çalışmalarıyle tanınan Mustafa Nihat Özön, 1922 yılından itibaren «Dergâh» adlı dergide sinema yazıları yayınlamaya başladı, bu yazılarda, bazı filmleri tenkid etti. Bir örnek olarak bu yazılardan «Samson»a ait olandan bir bölümü hep birlikte okuyalım:

«Üç senedir kulaklarımızın, gözlerimizin ne beyhude şeyler için yorulduğunu görmüş olduk. Eğer E. Muhsin Bey sahneyi «Iztırap» (Samson) için terketmişse acımamak elden gelmez... Garb'ın en mükemmelinden en âdîsine kadar sinemaya dair ne kadar sermayesi varsa ekserisini görüyoruz. Onları seyrettikten sonra, onların elbisesiyle, onların salonlarında geçmiş vukuatın soğuk bir taklidini, doğrusu bir Türk sanatkârı da oynamış olsa görmek, insana soğuk bir ürpermeden başka bir his vermez... Muhsin Bey, ya bizim âlemimize hitap edecek işler yaratsın veya uzun zaman boş bıraktığı sahnedeki mevkîini işgal etsin. Çünkü, Dimyat'a pirince giderken, evdeki bulgurdan olma tehlikesi var...»

Mustafa Nihat Özön'ün «Dergâh»ta yayınlanan yazılarından sonra bu alanda sözü edilecek diğer bir çalışma için 8 yıl beklememiz gerekiyor... 1930 yılında «Vakit» gazetesi «parasız ilâve» vermeye başladı. Bu ilâvelere Fikret Âdil «Fa» imzasıyle sinema yazıları yazdı...

Şimdi, Fikret Âdil'in yukarıda sözünü ettiğimiz ilâvelerde çıkan yazılardan birinden bir parça aktaralım. Bu yazı «Vakit»in 3 sayılı ilâvesinde «mühimdir» notuyla ve «Biz Sinema Muharrirleri...» başlığıyle yayınlanmıştır.

«... Şimdi bambaşka bir usul bulundu. Kaarilerine gûya hizmet olsun diye bazı gazeteler Hollywood'da muhabirler tedarik ettiler ve yıldızlarla mülâkatlar yaptılar. Bazıları da kaarilerine mâlûmat veren sütunlar açtılar. Buradaki muhayyel okuyucuların sorularına cevap verdiler. Meselâ şöyle:

«Şebinkarahisar'dan Hasan Hüseyin Efendi'ye... Henüz Türkiye'de gösterilmemiş olan «Amma Yaptın be Yahu» filminin üçüncü kısmının dördüncü sahnesinde uşak rolünü yapan artistin alnındaki yara tabiîdir... Mumaileyh, henüz çocukken incir ağacından düşmüş ve başı yarılmıştır».

Burada bir parantez açarak bir sinema kitabından da bahsedelim. 1928 yılında «Tefeyyüz Kitabevi» Midhat Sadullah (Sander) ın derlediği 31 sayfalık bir kitap yayınladı. Adı «Sinemalı Alfabe ve Kıraat» olan kitap — adından da anlaşılacağı üzere — aslında bir sinema kitabı değildi, sadece isminde «sinema» kelimesine rastlanıyordu.

Bir yıl sonra «sinema kitabı» denebilecek ilk kitap piyasaya çıktı... Kitabın adı Sesli, Sessiz ve Renkli Sinema idi, yazarı da Sedat Simavi... 62 sayfalık kitap

Bostancıbaşı Defteri

1802 Yılında
Boğaziçi ve Haliç Kıyılarında
Kimler Oturuyordu?

İstanbul, 1972
Hayat Tarih Mecmuası ilâvesidir.

«Bostancıbaşı Defteri» Hakkında

OSMANLI hükümdarları, müsait mevsimlerde saltanat kayıkları ile Boğaz'ı ve Haliç'i gezmek itiyadında idiler. Hattâ kılıç alayları için Eyüpsultan'a karadan at üzerinde gider, ekseriya denizden Haliç üzerinden saltanat kayığı ile dönerlerdi.

Padişah, saltanat kayığının köşkünde oturur, karşısında, saray bahçelerinin muhafızı olan bostancıbaşı yer alırdı. Geçilen kıyılardaki yapıları hükümdar merak eder ve bilmiyorsa, bostancıbaşıya sorardı. Bostancıbaşı da yapının mahiyetini ve sahibini padişaha arz ederdi.

Ancak Boğaz'ın Anadolu ve Rumeli yakaları ile Haliç kıyıları, binlerce yapıyle doluydu. Camiler, mescidler, çeşmeler yanında sahilsaraylar, kasırlar, yalılar, evler, kayıkhaneler, kahvehaneler, dükkânlar, mahzenler, evler, boş arsalar da vardı. Bostancıbaşının bu binlerce kalem yapıyı sicilleri ile aklında tutması zor, bir bakıma imkânsızdı. Padişaha da yanlış bir şey arz edilemez veya hükümdar cevapsız bırakılamazdı.

İşte bu ihtiyacı pratik olarak karşılamak gayesiyledir ki, Türk - Osmanlı medeniyet tarihinin mühim vesikalarından sayılan «Bostancıbaşı Defterleri» vücude getirildi.

«Bostancıbaşı Defterleri»nde, Boğaz ve Haliç yalılarındaki bütün yapılar, sırasıyle sicilleriyle kaydedilirdi. Defter, saltanat kayığında bostancıbaşı ağa'nın önünde açık durur, önünden geçilen kıyılara ait sayfalar çevrilirdi. Padişah bir yapıyı sorduğu zaman bostancıbaşı, sayfaya bir göz atıp, derhal cevap arz ederdi.

Bostancıbaşı defterlerinin hangi tarihten itibaren tanzim edil-

diklerini — şimdilik — bilmiyoruz. Elimizde ancak birkaçı mevcuttur ve bunların hepsi III. Selim (1789 - 1807) ve II. Mahmud (1808 - 1839) devirlerine aittir. Bu suretle, XVIII. asrın son ve XIX. asrın ilk yıllarında Boğaziçi ve Haliç sahilleri hakkında, değerine baha biçilemeyecek bilgiler elde edebiliyoruz.

Bostancıbaşı defterlerini, icab eden bilgileri elde ettikten sonra bizzat bostancıbaşı ağalar tanzim ederlerdi. Meselâ Çengelköylü Abdullah Ağa'nın «bostancıbaşı» adıyle muhafız generali olduğu yıllar, 1808 - 1815 arası. II. Mahmud'un ilk yıllarıdır. Onun zamanında tanzim edilmiş defterler elimizdedir. Bilindiği gibi bu zât, sonradan Deli Abdullah Hamdullah Paşa adıyle tanınmış, 10 kasım 1822'den 10 mart 1823'e kadar sadrâzam bile olmuştur. Doğduğu Çengelköyü'nde bir yalısı ve mescidi vardır. Beylerbeyi'nde İstavroz Camii'ni de yeniden yaptırmıştır.

Bostancıbaşı defterlerinden birkaçı, Reşad Ekrem Koçu tarafından yayınlanmıştır. Bizim burada yayınladığımız defter, Hicrî 1217, Milâdî 1802 tarihli ve III. Selim zamanına aittir. Şevket Rado'nun hususî kütüphanesindeki yazmalar arasındadır. Orijinal yanı, bizzat padişah için tanzim edilmiş bir nüsha olmasıdır. Her yapının içinde oturan, bir kare içine alınmıştır ki, kolayca göze çarpsın ve padişaha sorduğu anda cevap vermek mümkün olabilsin.

Yayınladığımız bostancıbaşı defterini, tam bir defter halinde elde bulunması için dergimize ilâve olarak veriyoruz. Defterde siyah yazı ile yazılmış olanlar mîri malı binalardır. Ayrıca defterin dili kolay anlaşılması için biraz sadeleştirilmiştir.

Melling'in bir gravürü: Tophane'den bir görünüş.

TOPHANE-İ ÂMİRE'DEN RUMELİKAVAĞI'NA KADAR DENİZ KIYISINDAKİ CAMİ-İ ŞERİFLER, YALILAR VE İSKELELERİN DEFTERİDİR.

☐ **Tophane-i Âmire ve cami-i şerifi ve meydana bakan tatlı su çeşmesi**
☐ Yanında, meydana bakan top dökümhanesi
☐ Yanında, topçular kışlası ve topçubaşı ağanın dairesi
☐ **Yanında, Cedîd iskelesi**
☐ Yanında, Osman Usta'nın kahve dükkânı
☐ Yanında, topçuların talim meydanı
☐ **Yanında, Cedîd iskelesi**
☐ Top arabacılarının kışlası
☐ Yanında, Kolozlu Ahmed Çavuş'un kahve dükkânı
☐ Yanında, Softa kerimesinin limanı
☐ Yanında merhum müsâhib Ahmed Ağa mahdumlarının yalısı ve iki göz kayıkhanesi
☐ Musa limanı bitişiğinde Sakaoğlu limanı
☐ Yanında, Yağlıkçı Elhâc Mehmed Ağa'nın yalısı ve kayıkhanesi
☐ Yanında, Masraf Kâtibi Hüseyin Efendi yalısı ve kayıkhanesi
☐ Yanında, Kitâbetci Elhâc Ahmed Ağa yalısı ve dört göz kayıkhanesi
☐ Yanında, Alev Paşa Kapıkethudâsı Mehmed Ağa yalısı
☐ Yanında, gümrükte Elhâc Hüseyin Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Araboğlu İbrahim Yazıcı yalısı ve altında Yorgancı limanı
☐ Duhânî Odabaşı Süleyman Ağa'nın zevcesinin yalısı
☐ **Yanında, Aralık iskelesi**
☐ Yanında, Kürt Elhâc Mustafa yalısı ve kayıkhanesi
☐ Yanında, hâlen topçubaşı ağanın limanı ve kayıkhanesi
☐ **Yanında Salıpazarı iskelesi**
☐ Meydana nâzır Bezestânî Osman Ağa'nın hanesi
☐ Yanında, Konsvî Elhâc Mustafa Ağa'nın zevcesi yalısı
☐ Yanında, sabık merhum Hekimbaşı Sadık Efendi yetimlerinin yalısı
☐ Yanında, Silâhdar Ağası Hasan Ağa zevcesinin yalısı
☐ Bitişiğinde merhumun arsası
☐ Sabık Yazıcı İsmail Efendi'nin yalısı
☐ Yanında, İpekçi Elhâc Hüseyin Ağa'nın yalısı
☐ Haseki Kadrî Ağa yalısı
☐ Yanında Vâlide Kethudâsı Yusuf Ağa'nın kardeşi Ömer Ağa'nın yalısı
☐ Yanında Hammallar iskelesi
☐ Yanında Giritli Mustafa Ağa kerimelerinin yalısı
☐ Yanında hâlen kaymakam paşa hazretlerinin yalısı
☐ **Yanında, Fındıklı iskelesi ve cami-i şerif ve iskelesi**
☐ Yanında, Vâlide Kethudâsı Kapu Çuhadarı Ömer Ağa yalısı
☐ **Kalafatçılar meydanı**
☐ Yanında, Musâhib Hasan Ağa'nın yalısı
☐ Gümrük Emîni Ser-Bevvâbîn Hasan Ağa'nın cedîd yalısı
☐ **Yanında Mustafa Ağa çeşmesi ve Aralık iskelesi**
☐ Yanında bunun diğer yalısı

İki asır önceki Beşiktaş sahillerinden bir görünüş.

☐ Yanında, Mehmed Bey'in yalısı

☐ Yanında, Musâhib-i Hazret-i Şehriyârî Sadık Ağa'nın yalısı

☐ Yanında, Rikâb-ı Hümâyûn Reisi Çelebi Efendi'nin yalısı

☐ Yanında, Çizmecibaşı seddi tatlı su çeşmesi ve Kabataş İskelesi

☐ Yanında, sabık Selânik Mollası Hamîdli (İspartalı) Elhâc Mustafa Efendi'nin yalısı

☐ Meydana nâzır, sabık Silâhdâr-ı Şehriyârî Yahyâ Efendi yeğeni Salih Ağa yalısı

☐ **Yanında, tatlı su çeşmesi**

☐ İskele bitişiğinde İmâm-ı Sânî Kâmil Ahmed Efendi'nin yalısı

☐ Yanında, müderrisîn-i kiramdan Kadrî Molla Bey'in yalısı

☐ Yanında, kayıkhane ve Karabali İskelesi

☐ **Yanında, Dolmabahçe İskelesi ve taş İskele**

☐ **Beşiktaş Sarayı ve Kasr-ı Hümâyûnu**

☐ **Yanında, (Barbaros) Hayreddin Paşa merhum türbesi ve cami-i şerifi ve İskelesi**

☐ Yanında, Tersane Kâtibi Osman Efendi'nin yalısı

☐ Merhum gümrük kâtibi Ahmed Efendi'nin zevcesi yalısı

☐ Yanında, mektûbî hulefâlarından Mehmed Said Efendi'nin yalısı

☐ Merhum Hanım - Sultan Hazretleri'nin kerimesinin yalısı

☐ **Yanında, Beşiktaş İskelesi**

☐ Yanında, Kalafatçılar meydanı

☐ Yanında, Levend Çiftliği Ağası Veli Ağa'nın yalısı ve altında kahve dükkânı

☐ Yanında, Yorganî Hafız Ağa'nın yalısı

☐ Yanında, Balıkçı Abdullah Ağa'nın yalısı ve kayıkhanesi

☐ Yanında Balıkçı Ali Dede oğlu Seyyid Mustafa Ağa'nın yalısı

☐ Yanında, Safâyî Efendi zevcesinin yalısı

☐ Yanında, hâlen Sadr-ı Rûm Veli Efendi-zâde'nin yalısı

☐ Yanında, Zuamâdan Karaslâhdar'ın yalısı

☐ Yanında, gümrük arayıcıbaşısı Ömer Ağa'nın yalısı

☐ Yanında, merhum Abdullah Bey'in oğullarının yalısı

☐ Kapı Kethudâsı Yeğen İbrahim Ağa zevcesinin yalısı

☐ Yanında, Vâlide - Sultan Efendimizin Kethudâsı Yusuf Ağa'nın yalısı

☐ Yanında, Miralem Sağır Ali Bey'in yalısı

☐ **Kılıç Ali Paşa İskelesi**

☐ Yanında, zuamâdan Hazinedârbaşı-zâde Yahyâ Ağa'nın köhne yalısı

☐ Yanında bu zâtın diğer yalısı

☐ Yanında, merhum Osman Molla kerimesi Gümüş Hanım'ın yalısı

☐ Yanında, bu hanımın diğer yalısı

☐ **Yanında İsmetlû Vâlide - Sultan Efendimiz'in Çerağan yalısı**

☐ **Yanında Hazret-i Mevlânâ Dergâhı**

☐ Yanında, merhum Rodoslu Ahmed Ağa'nın oğulları ve kerimesinin yalısı

☐ Yanında Genç Mehmed Paşa-zâde İbrahim Bey'in yalısı

☐ Yanında, Yahyâ Efendi deresi, yanında **İskelesi**

☐ Yanında, Yahyâ Efendi mütevellisi Said Efendi'nin yalısı

☐ Yanında merhum kaftan ağası zevcesinin yalısı

☐ Yanında merhum Ragıp Paşa kerimesi hanımın yalısı

☐ Yanında, hâlen Şehremîni Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan Seyyid Mehmed Efendi'nin yalısı

☐ Yanında, Kara Şaban Halîfe'nin **mescid-i şerifi**

☐ Yanında, Kaptan Hüseyin Paşa hemşiresinin yalısı

☐ Yanında, Serdarlar Kâtibi merhum Elhâc Abdullah Efendi oğullarının yalısı

☐ Yanında, sabık İstanbul Ağası-zâde Ahmed Ağa'nın yalısı

☐ Yanında, merhum sadr-ı sabık Melek Mehmed Paşa-zâde'nin yalısı

☐ Yanında, Cağal - zâde Ali Bey'in enîstesi Abdullah Efendi'nin yalısı

☐ Yanında, Müderris Tarakçı - zâde Atâ Efendi'nin yalısı,

☐ Yanında, Karahisârî Ahmed Bey-zâde Silâhşor Süleyman Bey'in yalısı

☐ Yanında, Karahalil Paşa-zâde silâhşoru Hassa Mustafa Bey'in yalısı

☐ Yanında, sabık Binbaşı Ahmed Ağa zevcesi ve mahdumları yalısı

☐ Yanında, eşrâf-ı kuzattan Ahmed Efendi'nin yalısı

☐ Yanında, yağlıkçı Elhâc Mustafa Ağa'nın yalısı

☐ Yanında, Durak Paşa-zâde Abdî Bey'in yalısı

☐ Yanında,Ortaköy ustası Mehmed Ağa yalısı

☐ Yanında, keresteci Boğos zimmînin (1) hanesi ve kerestecî dükkânı

☐ **Yanında Aralık İskelesi**

☐ Yanında öküz ve koyun salhânesi

☐ İskeleye nâzır birkaç bâb kahve dükkânları

☐ **Yanında Ortaköy İskelesi**

☐ Yanında İsmetlû Hadîce Sultan'ın sabık kapıçuhadârı Emîn Efendi'nin hanesi

☐ Yanında yağlıkçı Elhâc Mustafa Ağa'nın hânesi ve kahve dükkânı

☐ Yanında Cağal-zâde câbîsi Ahmed Ağa hanesi ve berber dükkânı

☐ **Yanında, Mehmed Kethudânın tatlı su çeşmesi**

☐ Yanında, Tarakçı-zâde Kethudâsı Halil Efendi hânesi ve üç bâb kahve dükkânı, (zevcesi almıştır.)

☐ Yanında Ortaköy Camii imamı Hasan Efendi hânesi ve üç bâb dükkânı

☐ **Burunda Mehmed Kethudâ Cami-i şerifi ve altında dört bâb kahve dükkânı**

☐ **Yanında, Mekteb-i Şerif**

☐ Yanında Ocak İmâmı-zâde Ârif Efendi yalısı

☐ Yanında Ocak İmâmı-zâde Tâhir Efendi yalısı

☐ Yanında, Yamalı Serkız'in kızlarının yalısı

☐ Yanında Papazoğlu Todori zimmînin yalısı

☐ Yanında adı geçenin diğer yalısı

☐ Yanında, sarraf Agop zim-

---

(1) Zimmî: Osmanlı tabiiyetinde ve himayesinde gayrimüslim, reâyâ.

mînin karısının yalısı
☐ Yanında Darphaneli Manas zimmînin yalısı
☐ Yanında sarraf Abrahamoğlu Ohanes zimmînin yalısı
☐ Yanında cevâhirci Papazoğlu Kevork zimmînin yalısı
☐ Yanında Deksoğlu sarraf Ohanes zimmî yalısı
☐ Yanında Papasoğlu sarraf Simyon zimmînin yalısı
☐ **Yanında Koyun iskelesi**
☐ Yanında Yenişehirli Şemanto Yahudi'nin büyük yalısı
☐ Yanında Gümrük Mubassırı Menteş Yahudi'nin yalısı
☐ Yanında İngiliz tercümanı Todoraki'nin yalısı
☐ Yanında darphaneci Efzoli zimmînin yalısı
☐ Cevahirci Tanaş'ın yalısı
☐ Yanında Filibeli Todoraki zimmî yalısı
☐ Yanında kâğıt kavafı Yako Yahudi'nin yalısı
☐ Yanında Tülbentçi Karabet zimmînin yalısı
☐ Moralı Ahmed Paşa hallesi Habîbe Hanım'ın yalısı
☐ **Yanında Orta Bostanı Ocağı ve iskelesi**
☐ Yanında Hadîce Sultan Hazretleri'nin Neşâtâbâd'ı
☐ **Yanında Defterdar İbrahim Paşa Cami-i şerîfi ve tatlı su çeşmesi ve iskelesi**
☐ İsmetlû Hadîce Sultan Kethudâsı Hasan Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Çavuşlar Eminî Ahmed Ağa kerimesinin yalısı
☐ İsmail Paşa-zâde müderris Abdullah Bey'in yalısı
☐ İsmetlû Şah Sultan Hazretleri'nin yalısı
☐ Yanında Ekmekçioğlu Deresi adlı yerdir
☐ İsmetlû Esmâ Sultan Hazretleri'nin iki bâb hânesi
☐ İsmetlû Esmâ Sultan Hazretleri'nin Tırnakçı yalısı
☐ Yanında Kapdân-ı deryâ Hüseyin Paşa Hazretleri'nin Dîvân Efendisi yalısı
☐ Yanında Arnavut Hasan Ağazâde Selim Bey'in yalısı
☐ Yanında Fatma Hanım-sultan-zâde ve kerimesinin yalısı
☐ Yanında merhum Hekimbaşı Ârif Efendi kerîmelerinin yalısı
☐ Yanında Mollacık-zâde Atâullah Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Merhum Sufyan Ağa'nın çocuklarının yalısı
☐ Şah Sultan Hazretleri'nin kethudâsı Azîz Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Azîz Efendi'nin diğer yalısı
☐ Yanında Abdullah Paşa-zâde Said Bey'in oğlu Silâhşor-i Hassa Mehmed Said Bey'in yalısı
☐ Yanında İskerletoğlu Aleksan Bey'in yalısı
☐ Yanında Hatman Karaca Kostaki'nin yalısı
☐ Yanında Aleksan Bey'in iki göz kayıkhanesi
☐ **Yanında Aralık iskelesi**
☐ Yanında Tülbentçi Baron zimmî oğlunun yalısı
☐ Sarraf Manas zimmî yalısı
☐ Yanında Abraham zimmînin yalısı ve altında kayıkhane ve kahve dükkânı
☐ **Kuruçeşme iskelesi**
☐ Yanında kapı bezirgânına tâbi Yako Yahudi'nin bahçesi
☐ **Yanında Aralık iskelesi**
☐ Yanında cevahirci Abramaço Yahudi'nin yalısı
☐ Yanında Sarraf İstefan zimmînin karısının yalısı
☐ Yanında kayıkhane limanı
☐ Yanında sarraf Uzunartinoğlu zimmî yalısı
☐ Yanında Hançerlioğlu Kapı kethudâsı Aleko zimmî yalısı
☐ Yanında sarraf Çobanoğlu zimmînin yalısı
☐ Sarraf Agop zimmî yalısı
☐ Bitişiğinde kardeşi Ohanes zimmî çocukları yalısı
☐ **Kuruçeşme Bostanı ocağı ve cami-i şerîf ve iskelesi**
☐ Yanında Dökücübaşı-zâde Ahmed Haseki'nin yalısı
☐ Hekim Kabuz zimmî yalısı
☐ **Yanında Aralık iskelesi**
☐ Yanında Sarıbey-zâde Kalimaki zimmînin yeni yalısı
☐ Yanında Darphane kuyumcusu Düzoğlu zimmînin arsası
☐ Yanında Eflak Voyvodası Aleksan Bey'in yalısı
☐ Yanında Solucanoğlu Yorgaki zimmînin arsası
☐ Yanında kumaraş Nikolaki'nin arsası
☐ Yanında sabık Eflak voyvodası Moroz Bey'in yalısı
☐ Yanında hekim Mikeloğlu İspatar zimmînin yalısı
☐ Yanında sabık Boğdan Beyi Mihal Bey'in yalısı
☐ Yanında Eşkine Dimitraki zimmînin yalısı
☐ Yanında Mihal Voyvoda dâmadı Plaşaki zimmînin yalısı
☐ Yanında maktul Ligori Voyvoda'nın oğullarının yalısı
☐ Yanında diğer yalısı
☐ Yanında perendebol tercümanı kızlarının yalısı
☐ Yanında Bahar Niko Yorgaki zimmînin yalısı
☐ Yanında Kuşadalı despot Ligori rahibin yalısı
☐ Yanında maktul Eşganavi oğulları yalısı
☐ Yanında Kiyabi Dimitraki zimmînin yalısı
☐ Yanında Hürmüzaki oğullarının yalısı
☐ Yanında Fatma Hanım-Sultan Hazretleri yalısı
☐ Sultan'ın dükkânları, kayıkhane, keresteci dükkânları
☐ Yanında hekim Mikel zimmînin oğlu Nikolaki'nin karısının yalısı
☐ Yanında Kapı kethudâsı Kostaki zimmînin yalısı
☐ **Yanında Arnavutköy iskelesi**
☐ Yanında Boğdan Kapı Kethudâsı Kostaki zimmînin yalısı
☐ Sabık Voyvoda Delibey Kethudâsı Legofet İskerlet arsası
☐ **Yanında Aralık iskelesi**
☐ Yanında Mihalbey Portalbaşısı Dimitraki zimmînin yalısı
☐ Yanında saray kerestecisi Todoraki zimmînin yalısı
☐ Yanında Andonaki zimmî karısının yalısı
☐ Yanında İznikmîd Despotu Andimoz rahibin yalısı
☐ Yanında Mihalbey Kumandarı Dimitraki zimmînin yalısı
☐ Yanında Zibnati Mihko zimmînin yalısı ve şerbethane
☐ Yanında Kaminarbico Dimitraki zimmînin yalısı
☐ Yanında Mihalbey'e tâbi serdar Yamandi zimmînin yalısı
☐ **Yanında Köybaşı iskelesi**
☐ Yanında Çuhacı Dimitraki zimmînin arsası
☐ Yanında Mastaryacı Abram Yahudi'nin yalısı
☐ Yanında İspatar Nikolaki

Bebek köşkü. Bu köşk, yabancı devlet temsilcileriyle yapılan görüşmelerde kullanılırdı.

zimmînin yalısı
☐ Yanında Manolaki Yazıcı zimmînin yalısı
☐ Voli yeri ve **iskelesi**
☐ Yanında İspatar Nikolaki zimmînin yalısı
☐ Yanında Bahar Niko Vasil zimmînin yalısı
☐ Yanında İspatar Yorgaki zimmînin yalısı
☐ Yanında Moroz Aleksan Bey Kapıkethudâsı İstaki zimmînin yeni yalısı
☐ Dul kız Sandre Hıristiyan'ın yalısı
☐ Yanında hâlen Boğdan Beyi Aleko zimmînin arsası
☐ Yanında Kiyabi Dimitraki kızı Marpoç Hıristiyan'ın yalısı
☐ Yanında sabık ocak kasapbaşısı Mişoğlu'nun karısının yalısı
☐ Yanında Hançerlioğlu Kostaki zimmî karısının yeni yalısı
☐ **Akıntıburnu denen yerdir**
☐ Yanında Yedekçiler odası ve bir kahve dükkânı
☐ **Yanında tatlı su çeşmesi**
☐ Yanında maktul Halil Hâmid Paşa-zâdelerin yalısı
☐ İsmetlû Beyhan Sultan Hazretleri'nin yeni yalısı ve teşrîf-i hümâyûn için kasır
☐ Yanında Bezestânî Ahmed Ağa'nın yeni yalısı
☐ Yanında hâlen Devlet Kethudâsı Efendi'nin yeni yalısı
☐ **Yanında Beğlik Peksimethane fırını**
☐ Yanında Peksimetçibaşı yalısı
☐ Yanında Serâtibbâ-i Hassa (hekimbaşı) Nûman Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Şeyh Himmet-zâde Molla Necib Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Dürri-zâde Molla Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Elmas ebekadın yalısı
☐ Yanında, merhum Yesârî-zâde Molla Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Divitî Güzel Ahmed Ağa yetimlerinin yalısı
☐ Yanında Bostânî ocağı ve kayıkhanesi
☐ **Yanında Bebek Kasr-ı Hümâyûnu**
☐ **Yanında Bebek cami-i şerîfi ve hamamı ve dükkânı**
☐ Yanında sabık Balıkçıbaşızâde Said Ağa yalısı
☐ Yanında Soğancıbaşı Ali Ağa karısının yalısı
☐ Yanında Veliyyünni'm mektupçusu efendinin arsası
☐ Yanında Kösem Ömer Ağa karısının yalısı (Sultan hazretlerinin bina emîni kiracı)
☐ Yanında Danmarko Mustafa Ağa'nın yalısı
☐ Yanında merhum Abdullah Efendi hazinedârı Osman Ağa'nın yalısı
☐ Yanında Sipahiler Kâtibi Ömer Efendi zevcesinin yalısı
☐ **Yanında Küçük Bebek denilen mahaldir**
☐ Yanında Sultan Kethudâsı Ömer Ağa'nın Kapıçuhadârı Ârif Ağa yalısı
☐ Yanında Abdurrahim oğlu torunu Abdurrahim Efendi'nin yalısı,
☐ Hâlen Kethudâbey Mühürdârı Hasan Efendi'nin yalısı
☐ Yanında hâlen Edirne Mollası Abdurrahim-zâde Ali Rıza Efendi'nin yalısı
☐ Yanında beylik bahçe ve ba-

lıkhane
☐ Yanında sabık şeyhulislâm efendinin hemşiresi hanımın yalısı
☐ Yanında hâlen Nakîbü'l-eşrâf efendinin yalısı
☐ Yanında Atâullah-zâde Abdülhamid Efendi'nin yalısı
☐ Yanında bu efendinin hemşiresinin yalısı
☐ Yanında Nurullah Efendi-zâde İlyas Efendi yalısı
☐ Yanında kardeşi Salim Efendi'nin yalısı
☐ Yanında bunun kardeşi Âbid Efendi'nin yalısı
☐ Yanında merhum Yusuf Bey'in hanımı Mâhire Hatun'un yalısı
☐ Yanında Topçubaşı-zâde Yakub Ağa'nın yalısı
☐ Yanında maktul Süleyman Râşid Efendi'nin oğullarının yalısı
☐ Yanında Hisarlı Osman Ağa'nın küçük yalısı
☐ Yanında Musalli Seyyid Ali Efendi kızı Selime Hanım yalısı
☐ Yanında Bender Valisi Hasan Paşa'nın hanımının yalısı
☐ **Yanında Kayalar cami-i şerifi**
☐ Yanında sabık şeyhulislâm Aşur Efendi'nin yalısı
☐ Mezarlık ve Durmuş Dede'nin tekkesi ve türbesi
☐ **Yanında Rumelihisarı**
☐ Beden üzerinde acı hamamcısı kadının yalısı
☐ Kale kethudâsı ve nöbet yeridir
☐ Yanında Esirci Emin Ağa'nın yalısı
☐ Yanında Nalbur-zâde Mehmed Ağa'nın yalısı
☐ Yanında sabık Sofya Mollası Feyzullah Efendi'nin yalısı
☐ Yanında merhum Köprülü-zâde Ahmed Necib Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Serdengeçti ağası İbrahim Ağa'nın yalısı
☐ Yanında Şeyh Dülger-zâde'nin kızının yalısı
☐ Yanında Cebehâne Kâtibi İsmail Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Râkım Paşa-zâde Abdülgani Bey'in yalısı
☐ **Yanında Aralık iskelesi**
☐ Yanında Gelembeli Efendi-zâde Said Efendi'nin yalısı
☐ Yanında müneccim-i sânî Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Şamlı bezirgân Elhâc Halil Ağa yalısı
☐ Yanında Şamlı bezirgân Elhâc Seyyid Ahmed Ağa yalısı
☐ Yanında Hıfzı-zâde kızının yalısı (Şamlı bezirgân kiracı)
☐ Yanında Nakîbü'l-eşrâf-zâde İbrahim Edhem Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Yusuf Paşa Dividdârı Zâlim Esseyyid Nûman Efendi yalısı
☐ Yanında Kassam kâtibi Hacı Ahmed Efendi zevcesinin hânesi
☐ Yanında Kassam kâtibi kadılardan Esseyyid Mehmed Emin Efendi hânesi
☐ Yanında İmam meşrutası bir bâb-hane
☐ **Merhum Sultan Mahmud Han cami-i şerifi ve iskelesi**
☐ Yanında Dülger-zâde Efendi hanımının yalısı
☐ Yanında Dağıstânî İbrahim Efendi hanımının yalısı
☐ Yanında sabık yeniçeri ağası divân efendisi yalısı
☐ **Hisar mektebi ve hamam ve iskele ve kahve dükkânı**
☐ Yanında Selim Paşa Kaftancısı Emin Ağa'nın yalısı
☐ Tevfik Efendi-zâde müderrislerden Sadık Efendi yalısı (Soğukçeşmeli Bekir Efendi kiracısı)
☐ Yukarıda, hocalardan Râkım Paşa-zâde Abdülgani Bey'in hanesi
☐ Yukarıda Gümrük kâtibi İsmail Efendi'nin hanesi
☐ Yukarıda, Kule Ağası Seyyid Ali Ağa'nın hanesi
☐ Yanında Mehmed Şâkir Ağa'nın yalısı
☐ Yanında Hacı Lutfullah Ağazâde Mehmed Said Efendi yalısı
☐ **Yanında Aralık iskelesi**
☐ Yanında Mekkî Efendi-zâde Molla Efendi'nin yalısı
☐ Yanında bu zâtın kızının hanesi
☐ **Tatlısu sebili ve iskelesi**
☐ Yanında Benli-zâde Ahmed Reşid Efendi'nin yalısı,
☐ Yanında sabık İstanbul Kadısı Osman Molla Efendi'nin yalısı
☐ **Şeytanakıntısı denilen yerdir.**
☐ Yanında Yenişehir Mollası sabık Emin Efendi'nin yalısı
☐ Yanında hocalardan Osman Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Tarakçı Mustafa ve Selim Ağa meşrûtası
☐ Yanında Rodoslu-zâde Ahmed Efendi'nin yalısı
☐ Yanında perdeci Hasan Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Sekbanbaşı-zâde Said Ağa'nın yalısı
☐ Yanında kebeci Bezirgân Seyyid Ârif Ağa'nın yalısı
☐ Yanında sabık Kahve Gümrükçüsü Ahmed Ağa'nın yalısı
☐ Yanında müderrislerden Abdullah Efendi-zâde Süleyman Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Kesedâr Elhâc Emin Efendi'nin yalısı
☐ Yanında kuyucubaşı Mehmed Ağa hanımının yalısı
☐ Yanında Râşid Efendi-zâde Mehmed Salim Efendi'nin yalısı
☐ Yanında hassa silâhşoru Mûsâ Ağa vâlidesinin yalısı
☐ Yanında debbağlar kethudâsı Salih Ağa'nın kızının yalısı
☐ Yanında yeniçeri halifesi Emin Efendi kızının yalısı
☐ Yanında Cebbar-zâde Kapıçuhadârı Osman Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Çerkes Bey-zâde Mehmed Ruhi Efendi'nin yalısı
☐ Yanında mumaileyhin arsası
☐ Yanında Çappar-zâde Kapıkethudâsı Mustafa Bey'in yalısı
☐ Yanında Paşa kethudâsı hassa silâhşoru Mehmed Ağa'nın yalısı
☐ Yanında sabık Bursa Mollası Kebîrî-zâdeler'in yalısı
☐ Yanında sabık Kurşuncubaşı dâmadı kadılardan Hacı Ârif Efendi'nin yalısı
☐ Yanında zuamâdan Mehmed Ağa'nın yalısı
☐ Saray-ı hümâyûnda Tülbend Ağası Hoca Ârif Ağa'nın yalısı
☐ **Baltalimanı ve taş iskele ve tatlısu çeşmesi ve çayırı**
☐ Yanında Kalcı zimmînin kayıkhanesi
☐ Köprübaşında Kalcı zimmînin yalısı
☐ Adı gecenin diğer hanesi
☐ Sabık İngiliz tercümanı Mosku kızlarının yalısı

☐ Yanında adı geçenin taşocakları (vakf-ı şerîfe zabtolunmuştur)
☐ Yanında tülbentci Karabet ziminînin arsası
☐ Yanında Tıngıroğlu Simyon zimmînin yeni yalısı
☐ Yanında adı geçenin dâmadı Ömre Simyon zimmînin yeni yalısı
☐ Bitişiğinde dört adet boş yalı arsası
☐ Yanında kürekci Dimitraki zimmînin yalısı
☐ Bitişiğinde iki adet boş yalı arsası
☐ Yanında Agop kalfa zimmînin keresteci dükkânı
☐ Adı geçen vakfın kahve dükkânı
☐ Yüksekte vakıftan bina olunan haneler
☐ Yanında Şehremînî Rûznamecisi İbrahim Efendi'nin yalısı
☐ Yanında dellâlbaşı Mehmed Ağa'nın yalısı
☐ Yanında sabık imâret kethudâsı Emin Efendi'nin yalısı
☐ Yanında sabık reîsülküttâb Rasih Efendi oğlunun yalısı
☐ Yanında Cebehâne kâtibi Halim Efendi'nin yalısı
☐ **Cennetmekân merhum Sultan Abdülhamid Han camî-i şerîfi ve tatlı su çeşmesi**
☐ **Mirgünoğlu iskelesi ve kahve dükkânları**
☐ Yukarıda Hazret-i Abdülkadir Geylânî dergâhı
☐ Yukarıda merhum teberdâr Feyzî Ağa'nın oğullarının hanesi
☐ Yukarıda Mirgunoğlu hamamı
☐ Mirgünoğlu gümrüğü
☐ Kayıkhaneler ve limanlar
☐ Yanında Vâlide-sultan kethudâsı mühürdarı Ragıp Efendi'nin yalısı
☐ Yanında sabık Şehremînî Câvid Ahmed Bey'in yalısı
☐ Yanında muhzırlar kethudâsı Efendi'nin yalısı
☐ Yanında İrfan-zâde Ârif Efendi'nin yalısı
☐ Yanında halen Vâlide-sultan Kethudâsı Yusuf Ağa'nın yalısı
☐ Yanında aynı ağanın büyük yeni yalısı
☐ Yüksekte aynı ağanın kasrı
☐ Hocalardan Feyzî Efendi'nin yalısı
☐ Yanında merhum Reîsülküttâb Râşid Efendi oğullarının yalısı
☐ **Tokmak burnu ve İstinye körfezi denilen yerdir**
☐ Yanında kapan nâibi Efendi'nin yeni yalısı
☐ İrfan-zâde Ârif Efendi'nin kayıkhaneleri ve mağazası
☐ Yanında sabık tebdil hamlacısı zâlim elhâc Mehmed Ağa yalısı
☐ Yanında hacı Hüseyin Ağazâde İbrahim Ağa'nın yalısı
☐ Yanında Molla Mehmed'in küçük yalısı
☐ Yanında Halim Ağa'nın küçük yalısı
☐ Yanında Abdülhalim-zâde Abdülvehhâb Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Kapdan-paşa tatarı Hüseyin Ağa'nın yalısı
☐ Yanında Zâlim Ahmed Ağa'nın yalısı
☐ Yanında merhum Solakbaşı'nın boş arsası
☐ Yanında Eyûblü hocakadının köhne yalısı
☐ Yanında Abdurrahman-zâde Abdürrahim Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Kebeci-zâde Hacı Muslu Ağa'nın köhne yalısı
☐ Yanında Elhâc Derviş Ağa'nın yalısı
☐ Yanında İbrahim-zâde Yahyâ Bey'in yalısı
☐ Çarşısı ve kahve dükkânları
☐ Yanında Noman yarıcının yalısı
☐ Yanında imam Ali Molla'nın yalısı
☐ Yanında İrfan-zâde Kapıçuhadârı Hâfız Efendi'nin yalısı
☐ Yanında İsmail Efendi-zâde Abdî Molla'nın yalısı
☐ Yanında kazasker muhasebecisi Râşid Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Haremeyn muhasebecisi Râşid Efendi'nin yalısı
☐ **Kalafat yeri ve İstinye'nin iskelesi**
☐ Yanında Foti zimmînin yalısı
☐ Yanında Panayot zimmînin hanesi
☐ Yanında Manol zimmînin hanesi
☐ Yanında Simkeş Osiya zimmînin arsası
☐ Yanında Hâce kadının kemhacı odaları ve kayıkhanesi
☐ Yanında Hacı Kadri Ağa'nın yalısı
☐ Yanında Haremeyn Mütevellisi Osman Efendi'nin yalısı
☐ **Mezarburnu ve iskelesi**
☐ Yanında Köprülü Vakfı Kâtibi Nazif Ahmed Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Çelebî-zâde Ali Efendi'nin kızının yalısı
☐ Yanında Ahmed Paşa-zâde Zâlim Âsım Bey'in yalısı
☐ Yanında sabık Galata voyvodası hocalardan Şükrü Efendi'nin yalısı
☐ **Camî-i şerîf ve iskelesi**
☐ Yanında sabık Meyvahoş Nâzırı İsmail Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Kassam Muhyî Efendi'nin yalısı
☐ **Yanında aralık iskelesi**
☐ Yanında Zâlim Mehmed Ağa'nın yalısı
☐ Yanında hâcegândan Nûman Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Sarı Ohanes zimmînin köhne küçük yalısı
☐ Yanında simkeş Artin zimmînin kayıkhanesi
☐ **Pazarkayığı iskelesi ve kayıkhanesi**
☐ Yanında Keselioğlu kuyumcu Ohanes zimmînin yalısı
☐ Yanında kavukçu Karabet zimmînin köhne yalısı
☐ Adı geçenin diğer boş arsası
☐ Yanında sabık şeyhulislâm mektupçusu yamağı Hamdullah Molla'nın yalısı
☐ **Çarşı meydanı ve iskelesi**
☐ Yanında İzmir Mollası Samakovî-zâde Necib Efendi'nin yalısı
☐ **Nân-ı azîzî (Ekmekçi) iskelesi**
☐ Yanında koyun salhanesi, yanında kayıkhanesi
☐ **Yeniköy mahkemesi**
☐ **Yanında Hamam iskelesi**
☐ Yanında eşrâf-ı kuzâttan Rıza Efendi'nin yalısı
☐ Yanında sabık Mengeneci-zâde Ali Molla'nın yalısı
☐ Yanında mumhanesi
☐ **Yanında nân-ı azîzî (Ekmekçi) iskelesi**
☐ Sabık Yeniköy cizyecisi Mustafa Ağa'nın yalısı
☐ Yanında sarraf Papazoğlu

zimmînin yalısı

☐ **Kuluk subaşı yeridir**

☐ Yanında Kapan tüccarı Hatab-zâde Hacı Mustafa Ağa'nın yalısı

☐ **Yanında fırın iskelesi**

☐ Yanında Vezir Hanı'nda Mirza zimmînin yalısı

☐ Yanında Kazancıoğlu Yorgi zimmînin yalısı

☐ Yanında kıymacı Artin zimmînin hanesi

☐ Yanında Mıgırdıç zimmînin kayıkhanesi

☐ **Yanında aralık iskelesi**

☐ Cevahirci İbekoğlu Petraki zimmînin un değirmeni

☐ Yanında Acı Lefter zimmî'nin yalısı ve altında şerbethanesi

☐ Yanında yaldızcı Andonaki zimmînin yalısı ve altında şerbethanesi

☐ **İstanbul kayıklarının köy iskelesi**

☐ Yanında Ulahlı Kovaki zimmînin yeni yalısı

☐ Yanında çuhacı Panayot zimmînin yalısı

☐ Yanında adı geçenin diğer yalısı

☐ Yanında Kirlioğlu cevahirci İstefan zimmînin yalısı

☐ Yanında adı geçenin diğer yalısı

☐ Yanında kerestecî Acı Yanako zimmînin yalısı

☐ Yanında esnaftan Serkiz zimmînin yalısı

☐ Yanında taşçı Acı Mihal zimmînin yalısı

☐ Yanında Zecriyye sarrafı Avak zimmînin yalısı

☐ Yanında sabık anbar emîni sarraf-ı Serkis zimmînin yalısı

☐ Kapdan-paşa terzibaşısı Yorgaki zimmînin yalısı

☐ Yanında Hekim Hıristo karısı Nasrânîyye'nin yalısı

☐ Yanında Düzoğlu Sürupe zimmînin yalısı

☐ Yanında kerestecî dükkânı ve meydanı

☐ Yanında cevahirci Tayfaloğlu zimmînin iki adet yalısı

☐ Yanında terzibaşı Arslan zimmînin yalısı

☐ Yanında cevahirci Yorgi zimmînin yalısı

☐ Yanında Besi Andonaki'nin karısının yalısı ve kayıkhanesi

☐ Yanında İbekoğlu Andon zimmînin yalısı ve kayıkhanesi

☐ Yanında Kör Yani Kalfa oğullarının yalısı

☐ Yanında cevahirci Manyalı karısının yalısı

☐ **Yanında aralık iskelesi**

☐ Yanında çuvalcı Manol zimmî oğullarının yalısı

☐ Yanında Terzibaşı Tanaş zimmînin yalısı

☐ Yanında Yeniköylü Hâfız Efendi'nin dört göz kayıkhanesi

☐ **Yanında aralık iskelesi**

☐ Yanında arayıcı Yasef zimmînin yalısı

☐ Yorgi Kalfa'nın yalısı ve altında keresteci dükkânı

☐ Yanında Kumyanoz Kalfa'nın yalısı

☐ Yanında Hekim Dimitraki zimmînin yalısı

☐ Yanında Çuhacı Kostantaniyye zimmînin yeni yalısı

☐ Yanında Kudüs rahibinin yazıcısı Yakos zimmînin yalısı

☐ Yanında Terzibaşı Andon zimmînin yalısı

☐ Yanında keresteci Yanako zimmînin yalısı

☐ Yanında Nikolaki zimmînin üç adet dükkânı

☐ Meydana nâzır Fotinoz kızlarının hanesi

☐ Yanında İspatar kızları yalısı ve kayıkhanesi

☐ Yanında kürkçü Bağbo'nun yalısı

☐ **Yanında İstanbul iskelesi**

☐ Yanında Yani Kalfaoğlu'nun arsası

☐ Yanında cevahirci Menesağan zimmînin yalısı ve beş göz kayıkhanesi

☐ Yanında Pirinççi Yorgi zimmînin yalısı

☐ Yanında şerbetci Dimitraki zimmînin yalısı

☐ Yanında Kırkoğlu zimmînin yalısı

☐ Yanında İzmerağda zimmînin yalısı ve kayıkhanesi

☐ İspatar Halebli Diboğlu Todoraki'nin yalısı

☐ Samsunoğlu Foti zimmînin yalısı

☐ Tomaoğlu Foti karısının yalısı

☐ Yemenicioğlu zimmînin yalısı ve iki adet kayıkhanesi

☐ Yanında Tomaoğlu zimmînin şerbethanesi

☐ Ekmek fırını ve değirmeni

☐ Ekmekçi Tanaş zimmînin yalısı ve şerbethanesi

☐ Yanında zecriyye sarrafı zimmînin arsası

☐ Ustabaşı Tanaş zimmînin yalısı ve şerbethanesi

☐ Yanında cevahirci Nikos zimmînin yalısı

☐ Yanında Uskolulu kürkçü zimmînin yalısı

☐ Mihal Bey Yenarnik Mihal zimmînin yalısı

☐ Yanında Mihal Bey Kaminari Yorgi zimmînin yalısı

☐ Yanında kürkçü Yorgaki zimmînin yalısı

☐ Yanında şekerci Zaharya zimmînin yalısı

☐ Yanında kürkçü Dimitraki zimmînin yalısı

☐ Yanında Kuyumcuoğlu Yorgaki zimmînin yalısı

☐ Kürkçü Yanaki zimmînin yalısı ve iki göz kayıkhanesi

☐ Yanında kürkçü Dimitraki zimmînin köhne yalısı

☐ Yanında sandalcı Acı Praşkova zimmînin yalısı

☐ Kuyumcu Acı Yanaki zimmînin yalısı ve dört göz kayıkhanesi

☐ Yanında Acı Hıristo zimmînin yalısı

☐ Kuyumcu Acı Ligori zimmînin yalısı

☐ **Köybaşı iskelesi**

☐ Yanında Kaminar kızlarının yalısı

☐ Yanında hekim Dimitraki zimmînin yalısı

☐ Yanında Kaminaroğlu Kostaki zimmînin yalısı

☐ Yanında İpekoğlu Andon zimmînin anasının yalısı

☐ Yanında simkeş Artin zimmînin yeni yalısı

☐ Yanında ustabaşı Todori zimmînin yalısı

☐ Yanında hekim Dimitraki zimmînin yalısı

☐ Yanında Kapıkethudâsı İzmeragende Dimitraki zimmînin yalısı

☐ **Yanında Kalender bahçesi**

ocağı ve kasr-ı hümâyûn-ı Kalender ocağının ayazması

☐ **Ve Tarabya sınırı denen yerdir**

☐ Sabık Eflâk Voyvodası kapıkethudâsı Yabaka zimminin büyük yalısı

☐ Sabık Boğdan Voyvodası Mihaloğlu Yanko zimminin yalısı

☐ Yanında Mihal Voyvoda'nın büyük yalısı

☐ Mihal Voyvoda'nın dâmadı Plaşaki zimminin yalısı

☐ Yanında Pololaki zimminin yalısı

☐ Yanında Boyar Yorgaki zimminin yalısı

☐ Kürkçü Ligor Aşko Yanako zimminin yalısı

☐ Maktul Eflâk Voyvodası Moryani karısı ve kızı yalısı

☐ Mihal Voyvoda dâmadı İspatar zimmî yalısı

☐ Eflâk Baş Kapıkethudâsı İstefenaki zimminin yalısı

☐ Çuhacı İskerlet zimminin yalısı

☐ Yanında adı geçenin yeni yalısı

☐ Yanında Boyar Kostaki zimminin yalısı

☐ İspatar Todori oğullarının yalısı

☐ Mihal Voyvoda'nın kardeşinin oğlu Kostaki Boyar'ın yalısı

☐ Yanında Cerrahoğlu Nikolaki zimminin yalısı

☐ Balıkçı Yanko zimminin yalısı

☐ Yanında Asadtore zimminin hanesi ve kayıkhanesi

☐ Vasîl zimminin yalısı

☐ Kunduracı Marko zimminin yalısı

☐ Yanında kayıkçı Hirisio zimminin yalısı

☐ Yanında kuyumcu Benanye zimminin yalısı

☐ Yanında Mosko bezirgânbaşı Yanaki zimminin yalısı

☐ Yanında kayıkçı Apostol zimminin hanesi

☐ Yanında İmam Hüseyin Efendi'nin hanesi

☐ **Tarabya mescid-i şerifi**

☐ Yanında adı geçen İmam Hüseyin Efendi'nin hanesi

☐ Yanında Odaki hanesi

☐ Yanında İsterbo zimminin hanesi

☐ Yanında Arnavutoğlu Mustafa Ağa'nın hanesi

☐ Yanında kayıkçı Todori zimminin hanesi

☐ Yanında İmam Hüseyin Efendi'nin diğer hanesi

☐ **Köprübaşı iskelesi**

☐ Yanında Vasil zimminin bostanı

☐ Yanında İstitaki oğullarının büyük yalısı

☐ Yukarıda kayıkçı İstefan zimminin hanesi

☐ Yukarıda bahçıvan İstefan zimminin hanesi

☐ Yanında Çolak Yorgaki zimminin hanesi

☐ Yanında duhancı Anastas zimminin hanesi

☐ Yanında esnaftan Hirisio zimminin hanesi

☐ Yanında kapıoğlanı Fotaki zimminin yalısı

☐ Yanında köy kethudâsı Yorgi zimminin hanesi

☐ Yanında şerbethaneci Tanaş zimminin hanesi

☐ Yanında şerbethaneci Yorgaki zimminin hanesi

☐ Yanında adı geçenin diğer hanesi

☐ Yanında Çolak Yorgaki zimminin hanesi

☐ Yanında kürkçü Aleksan zimminin hanesi

☐ Yanında Postal Kostantari zimminin hanesi

☐ Yanında bakkal Mitro zimminin hanesi

☐ Yanında fıçıcı Nikolaki zimminin hanesi

☐ Aktar Yakomi zimminin hanesi

☐ Yanında kürkçü Tanaş zimminin hanesi

☐ **Yanında Tarabya iskelesi**

☐ Yanında Hekim Corci'nin hekim dükkânı

☐ **Yanında Yasakçı Kolluğu yeridir**

☐ Yanında aktar Yakomi zimminin yalısı

☐ Yanında kasap Niko zimminin kasap dükkânı

☐ Yanında berber Somi zimminin hanesi

☐ Duhan gümrüğünde sarraf Asfador zimminin hanesi

☐ Sabık Eflâk Voyvodası Becanik Yorgaki zimminin yalısı

☐ Yanında Cerrahoğlu Kostaki zimminin yalısı

☐ Yanında Eleniko zimminin yalısı

☐ Yanında Purtar Zafiraki zimminin yalısı

☐ Yanında şerbetçi Ligori zimminin yalısı

☐ Halen Tarabya Despotu Mıgırdiyos rahibin yalısı

☐ Yanında Boyar Kostantin zimminin yalısı

☐ Sabık Portar Manolaki'nin yalısı

☐ Yanında adı geçenin karısının yalısı

☐ Yanında Rumle Zafiri zimminin yalısı

☐ Sabık Boğdan Kapıkethudâsı Hürmüzaki oğullarının yalısı

☐ Deryâ tercümanı Yanko zimminin yalısı

☐ Yanında Mihal Voyvoda'nın dâmadı Anastas zimminin yalısı

☐ Yanında İspatar karısının yalısı

☐ Yanında Sakızlı Nikola zimminin bahçesi ve köşkü

☐ Sabık Eflâk kapıkethudâsı İstitaki oğullarının yalısı

☐ İskerlet Voyvodanın oğullarının yalısı

☐ Yanında Dîvân tercümanı Aleko zimminin yalısı

☐ Sabık Eflâk Voyvodası dâmadı Legofet zimminin yalısı

☐ Sabık Eflâk Voyvodası İslattı Aleksan Bey'in yalısı

☐ Adı geçenin diğer boş arsası

☐ Yanında Eflâk Voyvodası Moroz Bey'in yalısı

☐ Adı geçenin diğer yalısı

☐ Yanında Boyar Dimitraki zimminin yalısı

☐ Yanında Mavrokordati Aleksandr zimminin yalısı

☐ Yanında Hançerlioğlu Hatman Boyar'ın yalısı

☐ Çuhacı Mişel Yani zimminin yalısı

☐ Yanında Boyar Andonaki zimminin yeni yalısı

☐ Papazoğlu Sarraf Simyon zimminin yalısı

☐ **Kireçburnu denilen yerdir tatlı su çeşmesi**

☐ Berber Manas zimminin hanesi **(Kefeli kariyesi sınırıdır)**

☐ Yanında kuyumcu Kevork

Büyükdere'nin doğu kesiminin eski bir görünüşü.

zimmînin yalısı
☐ Yanında sofcu Karabet zimmînin hanesi
☐ Yanında Şişman Avadik zimmînin hanesi
☐ Yanında çömlekçi Karabet zimmînin hanesi
☐ Yanında Canbaz Kadri Ağa'nın arsası
☐ **Kefeli Karyesi ve cami-i şerifi ve iskelesi**
☐ Balıkhane-i hassa ocağı halîfesinin sâkin olduğu mahaldir
☐ Yanında bakkal ve çömlekçi dükkânları
☐ Beylik Büyükdere çayırıdır
☐ **Büyükdere bostanı ocağı ve iskelesi**
☐ Yanında Kıbtîler'in odaları
☐ **Merhum Hasanpaşa Cami-i Şerifi**
☐ Merhum Usta-zâde Haseki Said Ağa'nın hanesi
☐ Yanında Halil Paşa merhumun zevcesinin hanesi
☐ Yanında kuyumcu Acı Ebrû zimmînin bahçesi
☐ Yanında Kara Mustafa Reis'in hanesi
☐ Yanında Mahmud Reis'in hanesi
☐ Yanında Menet kızı Hıristiyan'ın hanesi
☐ Yanında Mahmud Reis'in diğer hanesi ve kayıkhanesi
☐ Yanında Kalpakçı Anton zimmînin hanesi
☐ Yanında francalacı Petraki zimmînin hanesi
☐ Yanında şerbethaneci Zaharya zimmînin hanesi
☐ Yanında adı geçenin diğer hanesi
☐ Yanında beylik fırın
☐ Yanında Ksandıra oğlu ve kızı zimmîyenin hanesi
☐ Yanında francalacı Topal Efrenç hanesi
☐ Yanında Ventura dâmadı zimmînin hanesi
☐ Yanında İskalevindi bezirgânın hanesi
☐ Yanında bezirgân Tofuri zimmînin hanesi
☐ Yanında Felemenk bezirgânı Deste dâmadı zimmînin hanesi
☐ Yanında İskonevi kızı İzmirağda zimmîye hanesi
☐ Çuhacı Arapeki zimmînin hanesi
☐ Yanında Felemenk tercümanı Deste zimmînin hanesi
☐ Adı geçenin diğer hanesi
☐ Yanında Mehmed Ağa kerimesi Hadice kadının hanesi
☐ Yanında tercüman Hunton zimmînin hanesi
☐ Yanında çuhacı Çalık Angliki zimmînin yalısı
☐ Perendebol tercümanı Konurtu Yahudi'nin yalısı
☐ Yanında hocalardan İsmail Efendi'nin yalısı
☐ **Mehmed Paşa Kethudâsı cami-i şerifi**
☐ Bezirgân İstepan zimmînin yalısı
☐ Said Haseki'nin kardeşi İdris Ağa'nın üç adet kayıkhaneleri
☐ Söğütoğlu İbrahim Ağa'nın kahve dükkânı
☐ **Büyükdere iskelesi ve tatlı su çeşmesi**
☐ Kapamacı Şişman zimmînin hanesi
☐ Yanında ekmekci fırını ve kasap dükkânı
☐ Yanında büyük İspanya baştercüman-ı Dövol zimmînin yalısı
☐ Yanında kapamacı Andon zimmînin yalısı
☐ Yanında İskonevi oğulları Nikolaki zimmînin yalısı ve iki adet köşkü
☐ Yanında berber İsmail Beşe kızlarının yalısı
☐ Yanında Boyar Onturaoğlu Boyar'ın yalısı
☐ Yanında Sarı Manol zimmînin yalısı
☐ Yanında küçük İspanya kâtibi zimmînin yalısı
☐ Kuyumcu Todoraki zimmînin yalısı
☐ Yanında esnaftan İstirati zimmînin yalısı
☐ **Yukarı mahalle iskelesi**
☐ Yanında Kapıkethudâsı Mestolaki zimmînin yalısı
☐ Yanında Çoryani zimmînin yalısı
☐ Yanında Tomasoğlu Yosba zimmînin yalısı
☐ Yanında Nemçe kâtibi Meşaf zimmînin yalısı
☐ Sabık Nemçe kâtibi Somarişe zimmînin yalısı
☐ Yanında balmumcu Frengin yalısı
☐ Adı geçen Somarişe zimmînin diğer hanesi
☐ Adı geçenin diğer hanesi
☐ Yanında İbisi'nin ortağı Nemyoni zimmînin yalısı
☐ İngiliz bezirgânı Halepli'nin yalısı
☐ Sabık Nemçe tercümanı Topal Rişte zimmînin yalısı
☐ Yanında Şeytan Hekim Beco zimmînin yalısı
☐ Yanında Rişte tercüman zimmînin dâmadının yalısı
☐ Yanında Venedik baştercümanı Ralto zimmînin yalısı
☐ Yanında Nemçe bezirgânı İbisi'nin yalısı ve bahçesi
☐ Rusya elçisinin yalısı
☐ Yanında Binik tercüman zimmînin yalısı
☐ Yanında Nemçe Kançıları Rape zimmînin yalısı
☐ Büyük İspanya tercümanı Gülyani zimmînin yalısı
☐ Yanında Sarıyarlı Mekki Molla'nın yalısı
☐ Nemçe elçisinin kız kardeşi Hıristiyan'ın yalısı
☐ Yanında Nemçe elçisi Plartupon'un yalısı
☐ Yanında Moskof Kançıları Predon'un yalısı
☐ İngiliz tercümanı Abidi'nin kızlarının yalısı
☐ Yanında İngiliz tercümanı Pzali'nin yalısı
☐ Yanında İngiliz tercümanı Büyük Pzalin'in yalısı
☐ Moskof baştercümanı Küçük Konton yalısı
☐ Yanında Hacı Yakuboğlu Kadri Ağa'nın yalısı
☐ Yanında Nasuhoğlu Hüseyin Beşe'nin hanesi
☐ Yanında Tosyalı Mehmed Beşe'nin hanesi
☐ Yanında adı geçenin diğer hanesi
☐ Yanında Ağalar hekimi Yanaki zimmînin yalısı
☐ Yanında Kör Agop zimmînin hanesi
☐ Yanında Rusya bezirgânı zimmînin hanesi
☐ Yanında hekim Foto zimmînin yalısı
☐ Yanında İngiliz bezirgânı Turandon zimmînin yalısı
☐ Yanında Ömer Reis'in oğlu Ali Beşe'nin yalısı

Büyükdere'den bir başka görünüş.

☐ **Sarıyer sınırı ve Mezarburnu**
☐ Yanında Kilili taş odaları hanı
☐ Yanında pabuççu Ali Ağa'nın hanesi
☐ Yanında Koçac Mehmed Ağa'nın hanesi
☐ Yanında kadılardan Hüseyin Efendi'nin hanesi
☐ Yanında adı geçenin diğer hanesi
☐ Yanında Çorbacıoğlu İsmail Ağa'nın hanesi
☐ Yanında köylü Ahmed Ağa'nın oğlu Mustafa Ağa'nın hanesi
☐ Yanında Molla Mustafa'nın hanesi
☐ Yanında Şerîfe Züleyhâ Hatun'un iki adet kayıkhanesi
☐ Yanında Feyzullah Efendi kızının hanesi
☐ Yanında Hadîce Kadın kızının hanesi
☐ **Harem iskelesi**
☐ Yanında İsmail Efendi hanesi ve kayıkhanesi
☐ Yanında Abdi Reis'in kızının hanesi
☐ Yanında merhum İsmail Efendi'nin diğer hanesi ve kayıkhanesi
☐ Yanında Seyyid Halil Ağa'nın hanesi
☐ Yanında Şeyh Hüseyin Efendi'nin köşkü ve kayıkhanesi
☐ Yanında Elhâc Mehmed Ağa'nın kayıkhanesi
☐ Yanında pazarkayığı limanı
☐ Yanında Tosyalı Mehmed Bey'in iki adet kayıkhanesi
☐ **Sarıyer Cami-i şerîfi ve iskelesi**
☐ Yanında Tosyalı Mehmed'in kahve dükkânı
☐ Yukarıda İsmail Ağa'nın kahve dükkânı
☐ Yanında Hacı Abdi Ağa'nın kahve dükkânı
☐ Yanında Mekkî Molla'nın keresteci mağazası
☐ Yanında Ağaçayak Seyyid Ömer Ağa'nın kayıkhanesi
☐ Yanında Elhâc Osman Ağa'nın mahzeni
☐ Adı geçen Osman Ağa'nın diğer hanesi ve yeni köşkü
☐ Yanında Hacı Mustafa Efendi'nin kayıkhanesi
☐ **Yanında Yenimahalle denilen yerdir**
☐ Yanında Yulyet zimmînin hanesi
☐ Yanında Toma zimmînin hanesi
☐ Yanında Vasil zimmînin şerbethanesi
☐ Yanında kayıkçı Nikolaki zimmînin hanesi
☐ Yanında Todoraki zimmînin hanesi
☐ Yanında kayıkçı Yanaki zimmînin hanesi
☐ Yanında çulpa Hristo oğlu zimmînin yeni hanesi
☐ **Tatlı su çeşmesi**
☐ Yanında Debbağoğlu Dali zimmînin hanesi
☐ Yanında Yağcı İstirati zimmînin hanesi

☐ Yanında Mihal zimmînin şerbethanesi ve bakkal dükkânı

☐ Yanında adı geçenin diğer hanesi

☐ Tarabyalı İstitaki zimmînin iki adet kayıkhanesi

☐ Yanında yağcı Kali zimmînin yeni hanesi

☐ Yanında papaz odaları ve kiliseleri

☐ Yanında Pazarbaşı balık dalyanı odaları

☐ Yanında Kamışoğlu dalyanı ve odası

☐ **Yanında Tellitabya nam kaledir. Yirmi üç adet top mazgalıdır.**

☐ Kale Ağası'nın ve imam ve kethudâsının ve Topçubaşı Ağa'nın haneleri

☐ **Rumelikavağı hisarı kalesinin sınırıdır**

☐ Sabık Hisarağası Mustafa Ağa'nın balıkhanesi

☐ Yanında Zafiri zimmînin mahzeni

☐ **Bostancıların kışlası**

☐ Merhum Salih Ağa kızının yukarıda kahve dükkânı

☐ Mustafa Haseki'nin kahvesi, salhanesi ve kayıkhanesi, iskelesi

☐ Yukarıda Molla Mehmed'in kahve dükkânı

☐ **Cami-i şerif ve mekteb-i ibtidâ ve tatlı su çeşmesi**

☐ **Kale haricinde yirmi dört top mazgalıdır ve tabyalarıdır**

☐ Dizdar ağaların odası

☐ **Rumelikavak hisarı**

☐ Merhum Salih Ağa kızının hanesi

☐ Sabık Hisar ağası Mustafa Ağa'nın hanesi

☐ Hâlen Hisar Ağası Ali Haseki Ağa'nın hanesi

☐ Yanında Ahmed Reis'in hanesi

☐ Fener dizdarı Ahmed Ağa'nın hanesi

☐ Sabık Cebehanecibaşı Hüseyin Reis'in hanesi

☐ Yanında Berber Ali Beşe'nin hanesi

☐ Yanında Çuhaoğlu İbrahim Reis'in hanesi

☐ İstanbul Ağası Salih Ağa'nın hanesi

☐ Sabık Hisar Ağası Mustafa Ağa'nın kayıkhanesi

☐ Yanında Maçkalı İsmail Reis'in kayıkhanesi

☐ Halen Topçubaşı Osman Beşe'nin hanesi

☐ Maçkalı İsmail Reis'in zevcesinin diğer hanesi

☐ Kayıkçı İmam Hüseyin Beşe'nin hanesi

☐ Yanında Nigâhî Hatun'un hanesi

☐ Yanında Şerîfe Hadîce Hatun'un hanesi

☐ Mustafa Haseki'nin hanesi

☐ Şerîfe Hadîce Hatun'un diğer hanesi

☐ Kasap Ahmed Ağa oğullarının üç adet kayıkhanesi

☐ Topçubaşı Osman Beşe'nin diğer hanesi

☐ Seyyid Ali Beşe'nin hanesi

☐ Yanında Konyevî Ali Beşe'nin hanesi

☐ Yanında Bostancı Mehmed Beşe'nin hanesi

☐ **Yeni bina olunan Kumbaracıların tabyasıdır**

☐ **Sipah-zâde Mehmed Ağa'nın kahve dükkânı**

ANADOLUKAVAĞI KALESİNDEN FENERBAHÇESİ'NE KADAR DENİZ KIYISINDAKİ CAMİ-İ ŞERİFLER, ÇEŞMELER VE SAHİLHANELER

☐ **Anadolukavak kal'ası ve cedîd tabya yirmi beş top mazgalıdır**

☐ Yanında bostancılar kışlası

☐ Yanında kaleağası Haseki Halil Ağa'nın hanesi

☐ Merhum Dârüssaâde Ağası mekteb-i şerîfi

☐ Yanında merhum Elhâc Ömer Ağa'nın cami-i şerîfi

☐ Merhum Dârüssaâde Ağası'nın imâret hayratı

☐ Yanında Haseki Mehmed Ağa'nın kahve dükkânı

☐ Yanında Kapısız Mehmed Ağa'nın kahve dükkânı

☐ Yanında cephaneci Siyon Beşe'nin kahve dükkânı

☐ Yanında Murad Molla Efendi-zâdeler'in ekmekçi fırını

☐ Yanında simitçi Ohanes zimmînin dükkânı

☐ Yanında Topcubaşı İsmail Beşe'nin dükkânı

☐ Yanında Bostancı kulluğu

☐ Yanında Osman Çavuş'un kahve dükkânı

☐ Yanında Dimo zimmînin bakkal dükkânı

☐ Bostanî Alemdar Emin Beşe'nin kahve dükkânı

☐ İslâm Beşe'nin kahve dükkânı

☐ Yanında Kıbrıslı Ahmed Beşe'nin kahve dükkânı

☐ Topçubaşı Halil Ağa'nın kahve dükkânı

☐ Deli Abdullahoğlu Mustafa Beşe'nin bakkal dükkânı

☐ Kale Kethudâsı Seyyid Osman Ağa'nın kahve dükkânı

☐ Yanında Sinobî Ahmed Beşe'nin kahve dükkânı

☐ Elhâc Ali Ağa'nın yukarıda kahve dükkânı

☐ Emin Beşe'nin kahve dükkânı

☐ Yanında Mehmed Haseki'nin mahzeni

☐ Kara Ahmed'in yukarıda kahve dükkânı

☐ Aşhaliloğlu Molla İbrahim'in üç adet kayıkhanesi

☐ Hacı Mehmedoğlu Osman Beşe'nin hanesi

☐ İmam Efendi'nin hanesi

☐ Yanında Enişteoğlu Mustafa Beşe'nin hanesi

☐ Hacı Ahmedoğlu'nun yeni hanesi

☐ Sarıyerli Kel Ahmed Beşe'nin kayıkhanesi

☐ Yanında Keleş Ahmed Beşe'nin hanesi

☐ Yanında Debbağoğlu Mehmed Beşe'nin hanesi

☐ Yanında Yurus İmamı Mehmed Efendi'nin hanesi

☐ Yanında Elhâc Mehmed Ağa'nın hanesi

☐ Yanında Derviş Ahmed Beşe'nin hanesi

☐ Yanında Debbağoğlu Halil Haseki'nin hanesi
☐ Yanında vakıftan İncir bahçesi
☐ Yanında Macar Bahçesi denilen yerdir
☐ **Yûşâ tabyası otuz bir top mazgallıdır**
☐ Yûşâ Dizdarı Haseki Emin Ağa'nın hanesi
☐ Topçubaşının hanesi
☐ Kale kethudâsı Ağa'nın hanesi
☐ Yanında Bostancılar kışlası
☐ **Cami-i şerif imamı hanesi**
☐ Serâpa dokuz adet dükkânlar
☐ Yanında Hasan Beşe'nin kahvesi
☐ **Umuryeri denilen yerdir**
☐ Beşir Ağa'nın çeşmesi
☐ Yanında kahve dükkânı
☐ Serviburnu ve İshak Ağa çeşmesi
☐ Beylik has un değirmeni
☐ **Hunkâr iskelesi**
☐ Yanında Sâru'n Paşa-zâde Ahmed Bey'in yalısı
☐ Yanında Darendeli-zâde Said Ağa'nın yalısı
☐ Yanında Kürt Süleymanağazâde Selim Bey'in yalısı
☐ Yanında merhum İshak Ağa kızının yalısı
☐ Bosna Valisi Mustafa Paşa hazinedârı Tâhir Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Zeytinci-zâde kızlarının yalısı
☐ Yanında Usta Hasan Ağa'nın yalısı
☐ Yanında Uncubaşı Mustafa Ağa oğullarının yalısı
☐ **Yanında Yalıköyü iskelesi**
☐ Yanında maktul Halil Paşa-zâde beylerin yalısı
☐ Yanında Duhan gümrüğü kâtibi Osman Efendi'nin yalısı
☐ Yanında kuruyemişçi Çelebî'nin hanesi
☐ Yanında kılıç dalyanı
☐ Yanında İmam Hacı Hâfız'ın hanesi
☐ Yanında yorgancı Selim Ağa'nın hanesi
☐ Yanında mühürdar yamağı İsmail'in hanesi
☐ Yanında Zâlim Es'ad Ağa'nın hanesi
☐ Yanında Esseyyid Osman Ağa'nın hanesi
☐ Yanında Arpacı Mustafa Ağa kızının hanesi
☐ Yanında köşk bekçisi Salih Ağa'nın hanesi
☐ Yanında Şileli Ali Beşe'nin hanesi
☐ Yanında Hacı Halilağa-zâde Ahmed Ağa'nın hanesi
☐ Yanında Atâullah Efendi'nin yalısı ve limanı
☐ Adı geçenin diğer hanesi
☐ Yanında Zernişânî-zâde Serhasekiyan-ı hassa Elhâc Mustafa Ağa'nın yalısı
☐ Yanında Emîr Buhârî hulefâlarından Elhâc Ahmed Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Umurmeceli-zâde Mustafa Efendi'nin hanesi; **Beykoz mahkemesidir.**
☐ Yanında adı geçenin diğer hanesi
☐ Yanında Esseyyid İbrahim Ağa kızının hanesi
☐ Yanında Gözecan-zâde Esseyyid Salih Ağa meşrûtası
☐ Yanında sabık Üsküdar molası Mehmed Efendi'nin yalısı
☐ Adı geçenin diğer hanesi
☐ Yanında Elhâc İbrahimoğlu Mustafa Beşe'nin hanesi
☐ Yanında helvacı Hüseyin Beşe'nin hanesi
☐ Yanında Emin Ağa'nın zevcesinin hanesi
☐ **Meydana nâzır Beykoz hamamı ve iskelesi**
☐ Yanında Altmışdört Mustafa Ağa'nın hanesi
☐ Yanında Elhâc Mustafa Ağa'nın yalısı
☐ Yanında sabık Bostancıbaşı Hacı Halil Ağa kızının yalısı
☐ Yanında adı geçen Halil Ağa kızının yalısı
☐ Sabık Haleb Molası Hammamî-zâde Efendi'nin yalısı
☐ Yanında hâlen başhekim efendinin yalısı
☐ Odabaşı Mehmed Ağa'nın yalısı ve limanı
☐ Yanında Köle Hüseyin Beşe'nin yalısı
☐ Halen ser-etibbâ-i Hazret-i Şehriyârî Nûman Efendi'nin yalısı
☐ Adı geçen efendinin kayıkhanesi
☐ Yanında üç adet kireç fırını
☐ Sultâniye bahçesi ve bostanı ocağı
☐ İncirköyü başında Yahyâ Bey'in büyük yalısı
☐ **İncirköyü cami-i şerifi ve iskelesi**
☐ Balıkçı Ahmed Ağa'nın ağ odası ve limanı
☐ Yanında kahve dükkânları
☐ Eyyûb Ağaoğlu Ahmed Ağa'nın yalısı ve kayıkhanesi
☐ **Yanında Taş iskelesi**
☐ Yanında Nûman Usta zevcesinin yalısı
☐ Bostânî yeşilci Hassa Veli Ağa'nın hanesi
☐ Yanında Nuh Bey-zâde Mesud Bey'in yalısı
☐ Hâcegândan merhum yazıcı Elhâc İbrahim Efendi'nin yalısı
☐ Yanında İzzet Paşa'nın kardeşi İsmail Bey'in yalısı
☐ Osman Molla kızı Gümüş Hanım'ın yalısı
☐ Yanında Kara İsmail Efendizâde Ali Efendi'nin yalısı
☐ Sabık Mekke Molası Abdülkerim Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Kara İsmail Efendizâde Mustafa Efendi'nin yalısı
☐ **Paşabahçesi ve cami-i şerif ve iskelesi**
☐ Harap hamam, iskele
☐ Dürrî Efendi-zâde Nuri Molla Efendi oğullarının yalısı
☐ Hâcegân-ı Divân-ı Hümâyûn sabık şehremîni Emin Efendi'nin yalısı
☐ Merhum Silâhşor-ı Hazret-i Şehriyârî Şükrü Ağa'nın yalısı (dellâlda)
☐ Melek Mehmed Paşa Silâhdârı Tâhir Ağa'nın yalısı
☐ Hâcegândan Mehmed Said Efendi'nin yalısı
☐ Enderûn-ı Hümâyûn'dan Esseyyid Mehmed Ağa'nın yalısı
☐ Yanında Zahneli Hasan Paşa'nın harap yalısı
☐ Iğrıp ve voli yeridir.
☐ Sabık Hazret-i Şehriyârî Çuhadârı İznikmidli (İzmitli) Ahmed Ağa'nın yalısı
☐ Adı geçen ağanın dalyanı
☐ Yanında adı geçen ağanın ayazması
☐ Yanında iki adet kireç fırını
☐ **Peksimethane değirmeni**
☐ **Çubuklu bahçesi ve bostancı ocağı**

☐ **Kireç fırını ve Cağalburnu**
☐ **Piyaz-zâde sedleri ve tatlı su çeşmesi**
☐ Merhum Keçeci-zâde Efendi'nin kızlarının yalısı
☐ Kerim Bey-zâde Derviş Bey'in yalısı
☐ Yanında Hâfız Ali Ağa'nın yalısı
☐ Arap-zâdeoğlu Zeki Molla'nın yalısı
☐ **Yanında aralık iskelesi**
☐ Yanında Solak-zâde İsmail Ağa'nın yalısı
☐ Kadılardan Fındık Ahmed Efendi'nin yalısı (Un tüccarlarından İbrahim Efendi kiracı)
☐ Kâtib-i esrâr-ı Hazret-i Şehriyârî Efendi Hazretleri'nin yalısı
☐ **Yanında vakıf iskeledir**
☐ Adı geçen efendinin diğer büyük yalısı
☐ **İskender Paşa Cami-i şerifi ve Kanlıcak iskelesi**
☐ Elhâc Abdülbâkî Efendi'nin yalısı
☐ Çorbacıoğlu Ahmed Beşe'nin kahve dükkânı
☐ **Pazarkayığı limanı**
☐ Yanında Selim Beşe'nin kahve dükkânı
☐ Haremeyn veznedarbaşısı Abdullah Efendi'nin yalısı
☐ Yanında Atâullah Efendi'nin yalısı
☐ Yanında adı geçenin bahçesi ve kayıkhanesi
☐ **Yanında aralık iskelesi**
☐ Sabık İzmir Mollası Münib Efendi'nin yalısı
☐ Sultan Bâyezid İmamı Sadık Molla'nın yalısı
☐ Yanında Özoğlu Mehmed Hasekî'nin yalısı
☐ Saray arpa kâtibi Emin Efendi'nin yalısı
☐ Kadılardan Minnet Efendi hazinedârı Mustafa Efendi'nin yalısı
☐ Davutpaşa mütevellisi Şehlâ Mustafa Ağa'nın yalısı
☐ Kadılardan Reşid Ahmed Efendi'nin yalısı
☐ Sabık Sadr-ı Rûm Salih-zâde Efendi'nin yalısı
☐ Sabık Mekke Mollası Said Efendi'nin yalısı
☐ Çelebî Efendi-zâde torunu Zihni Efendi'nin yalısı
☐ Kapdan-paşa Kapıçuhadarı Emin Efendi'nin yalısı
☐ Yanında sabık Üsküdar Mollası Hüsameddin Efendi-zâdelerin yalısı
☐ Serbevvâbîn-i dergâh-ı âlî Hazinedarbaşı Ağa'nın yalısı
☐ Hâlen Çavuşbaşı Hâcegândan Ârif Efendi'nin yalısı
☐ Mehmed Emin Efendi-zâde Kadri Molla Efendi'nin yalısı
☐ Bursa Mollası sabık Mekkî Molla Efendi'nin yalısı
☐ Hâcegândan Mehmed Sadık Efendi'nin yalısı
☐ Sabık Şâm-ı Şerîf Mollası Şeyh-zâde Ali Efendi'nin yalısı
☐ **Bahayi körfezi ve iskelesi**
☐ Yanında Mekkî Bey'in yalısı
☐ Yanında hâcegândan Tâhir Efendi'nin yalısı
☐ Müderrisîn-i kiramdan İzzet Efendi-zâde'nin yalısı
☐ **Yanında Bostan iskelesi**
☐ Halil Paşa-zâde Ahmed Beyefendi'nin yalısı
☐ Kirli İbrahim Efendi kızının yalısı
☐ Yanında Elçipaşa Abdülkerim Efendi kızının yalısı
☐ Yanında Şemseddin Efendi'nin yalısı
☐ Amca Misi Paşa kızı Nefise Hanım'ın yalısı
☐ Amca Misi Paşa-zâde Mustafa Beyin yalısı
☐ Sabık berberbaşı silâhşoru hassa Seyyid Mustafa Ağa'nın yalısı
☐ Kethudâ Kâtibi Efendi Abdülkerim Bey'in yalısı
☐ Elhac Hakkı Paşa'nın yalısı (Arap-zâdeoğlu Ârif Molla Efendi kiracı)
☐ **Anadoluhisarı hamamı ve iskelesi ve kahve dükkânı**
☐ Merhum Hırka-i Şerif şeyhi efendi kızının yalısı (Salih-zâde dâmadı kiracı)
☐ **Yanında Kefeli iskelesi**
☐ Yanında Çeşmî-zâde Efendi'-

nin yalısı
☐ Kadı eşrâfından Hasan Efendi'nin yalısı
☐ Sabık Edirne Mollası İsmail Efendi'nin yalısı
☐ Tavukcubaşı Emin Ağa'nın yalısı
☐ **Anadoluhisarı Camî-i Şerîfi**
☐ Sabık Sekbanbaşı Ağa'nın yalısı
☐ Hâlen Bursa Mollası Âtıfzâde Ömer Efendi'nin yalısı
☐ Hâcegândan Izzî Efendi-zâde yetimleri Said Efendi yalısı
☐ **Anadolu kal'a hisarı**
☐ Kale içinde yazıcı esbak Ahmed Efendi hanesi
☐ Kale içinde Cebehane Kethudâsı Çelebî Ağa'nın hanesi
☐ **Büyük Göksu deresi ve namazgâhı**
☐ Yanında Nûman Paşa-zâde yalısı
☐ Kadılardan Ahmed Efendi yalısı ve kayıkhanesi
☐ Yanında Lâleli Kâtibi Kerim Efendi'nin yalısı
☐ Şehremini kâtibi Ârif Efendi'nin yalısı
☐ Tebdil Hasekisi İbiş Ağa'nın yalısı ve kayıkhanesi
☐ **Küçük Göksu kasr-ı hümâyunu ve Bostancı ocağı**
☐ Hâlen Kapıcılar Kethudâsı Mehmed Said Bey'in yalısı
☐ Hane-i hassadan muhrec Emin Ağa'nın yalısı
☐ Yanında İbrahim Bey'in yalısı
☐ Hâlen rikâb defterdârı efendinin yeni yalısı
☐ Bayburtlu-zâde Ömer Ağa'nın yalısı
☐ Çelebî Efendi Kapıçuhadârı Said Ağa'nın yalısı
☐ Yanında Anadolu kelemi halîfesi dâmadı Emin Efendi'nin yalısı
☐ Merhum Silâhdâr-ı Hazret-i Şeyriyârî İsmail Ağa zevcesinin yalısı
☐ Aşçıbaşı-zâde Ahmed Bey'in yalısı
☐ **Pazar kayığı limanı ve iskelesi**
☐ Yanında Kapdan-paşa Hazinedârı Emin Ağa'nın yalısı
☐ Sabık Silâhdâr-ı Hazret-i Şeyriyârî Esseyyid Abdullah Ağa'nın yalısı
☐ Kethudâ kâtibi Tayfur Efendi'nin yalısı
☐ **Kandilli Camî-i Şerîfi ve iskelesi**
☐ Merhum Şair-zâde İbrahim Ağa'nın oğlunun yalısı
☐ Kadılardan Elhâc Mustafa Efendi'nin yalısı
☐ Hâlen Mekke Mollası Bayburtlu-zâde Molla Efendi'nin yalısı
☐ Kadılardan Tosyalı-zâde Âlizâdelerin yalısı
☐ Müfettiş Şevki Efendi'nin yalısı
☐ **Şatiler yeri ve Akıntıburnu denilen yerdir**
☐ Hatvanî-zâde torunu Hakkı Molla'nın yalısı
☐ Abacı Elhâc Ahmed Ağa'nın yalısı
☐ Alyanak zimmînin yalısı
☐ Kuyumcu Karabet zimmî hanesi
☐ Sarraf Andon zimmînin hanesi
☐ Sarraf Bogos zimmînin hanesi
☐ Yukarıda sarraf Koca Agop zimmînin hanesi
☐ Merhum Miftah Ağası-zâde Said Efendi'nin yalısı
☐ Velî Efendi-zâde kethudâsı kadılardan Said Efendi'nin yalısı
☐ Hayatî-zâde torunu Molla Efendi'nin yalısı
☐ Merhum Darbhane Emîni Mustafa Bey'in zevcesinin yalısı
☐ Silâhşor-ı Hassa-i Hazret-i Şehriyârî Mehmed Bey'in yalısı
☐ Çaprazlı dâmadı Hasan Efendi'nin yalısı bitişiğinde bahçesi
☐ Tûtî Molla Hanım'ın yalısı
☐ Cebehâne-i Âmire'nin halîfe-i sanîsi Kadri Efendi'nin yalısı
☐ Bekir Efendi-zâde Ahmed Molla'nın yalısı
☐ Vânî Efendi Camî-i Şerîfi

☐ Hâcegân-ı divân-ı hümâyûndan Kenan Efendi'nin yalısı

☐ Dividdâr Mehmed Paşa-zâde İbrahim Bey'in yalısı

☐ Sultan Mahmud vakfı mütevellisi Süleyman Efendi'nin yalısı

☐ Sabık kethudâ bey mühürdarı Osman Efendi'nin yalısı

☐ Gazanferağa mütevellisi Emin Efendi'nin yalısı

☐ Alil Hatun'un yeni yalısı

☐ Hamamcı Memiş Efendi'nin yeni yalısı

☐ İngiliz kâtibi İsmail Efendi'nin yalısı

☐ **Akıntıburnu ve taşocakları**

☐ **Samsoncu ocağı ve mescid-i şerif**

☐ **Kale bahçesi ve tatlı su çeşmesi**

☐ **Kuleli cami-i şerifi ve bostanı ocağı ve kasr-ı cedid**

☐ Kayıkhaneler ve kireç fırını

☐ **Tatlı su çeşmesi ve dalyan**

☐ Hacegân-ı divân-ı hümâyûndan Ali Efendi'nin yalısı

☐ Müftü-zâde Selim Molla Efendi'nin yalısı

☐ Kumaşçı Koçasaroğlu zımmînin yalısı

☐ Simkeş Artin zımmînin yalısı

☐ **Kazancıoğlu meydanı ve iskelesi**

☐ Hekim Kör Nikolaki zımmînin hanesi

☐ Çuhacı Mikel zımmînin hanesi

☐ Çuhacı Sorci zımmînin yalısı

☐ Darphaneci zımmînin yalısı

☐ Kaytanoğlu karısı Marya Hristiyan'ın yalısı

☐ Kurta Nikolaki zımmînin hanesi

☐ Yanında Yorgi kalfanın hanesi

☐ Vâlide-sultan kethudâsı Kapıçuhadarı Ömer Ağa'nın yalısı

☐ **Çengel kariyyesi ve iskelesi**

☐ Darphane yazıcısı Bedros zımmînin yalısı

☐ Hasırcıbaşı Hacı Emin Ağa'nın yalısı

☐ Sadr-ı sabık Yusuf Paşa-zâde müderrisinden Mahmud Bey'in yalısı

☐ Kule bahçesi ustası Osman Ağa'nın yalısı

☐ Kahveci Osman Ağa'nın zevcesi Ayşe Hatun'un yalısı

☐ Yağcı bezirgânı Elhâc İbrahim Ağa'nın zevcesinin yalısı

☐ **Yanında hamam iskelesi**

☐ Yanında Hacı Kaptan'ın üç göz kayıkhanesi

☐ Yanında sabık Mimar Tâhir Ağa'nın yalısı

☐ Halen Sadrâzam Yusuf Paşa Hazretleri'nin yalısı

☐ Çil Emin Ağa'nın kızının yalısı

☐ Serbevvâbîn-i dergâh-ı Âlî Kıbrıslı Elhâc Ali Ağa'nın yalısı

☐ Hâlen Veliyyünnîâ'm Samânî-zâde'nin yalısı

☐ Nizâm-ı cedid defterdarı Elhâc İbrahim Efendi'nin yalısı

☐ **Yanında aralık iskelesi**

☐ Abdüşşefik Efendi'nin biraderinin zevcesinin yalısı

☐ Merhum Hayri Efendi'nin kızının yalısı

☐ Sabık Silâhdârağa'nın yetimlerinin yalısı

☐ Hâlen Kahvecibaşı-ı Hazret-i şehriyârî Rüstem Ağa Hazretleri'nin yalısı

☐ Sabık Selânik Mollası Celâl Efendi'nin yalısı

☐ Melek Mehmed Paşa-zâde Salih Bey'in yalısı

☐ **Merhum Cennet-mekân Abdülhamid Han Hazretleri'nin cami-i şerifi**

☐ Yanında serâpâ kahve dükkânları

☐ Yanında müderrisîn-i kirâmdan Âdem Efendi'nin yalısı

☐ Âtıf-zâde Mühürdarı Hâfız Mustafa Efendi'nin yalısı

☐ Merhum Şefik Efendi'nin zevcesi hanımın yalısı

☐ Yorgancı Hacı Halil Ağa'nın zevcesinin yalısı

☐ Bağcılar kethudâsı Elhâc Mustafa Ağa'nın yalısı

☐ Adı geçen Mustafa Ağa'nın diğer yalısı

☐ Boynuğri Abdullah Paşa'nın kızının yalısı

☐ Sultan Mehmed kâtibi Mehmed Efendi'nin yalısı

☐ Yanında kuyumcubaşı Hasan Bey'in yalısı

☐ Atçekenağası-zâde hâcegândan Mehmed Efendi'nin yalısı

☐ Bekir Ağa dâmadı Lâleli Ahmed Ağa'nın yalısı

☐ Tırnakçıağa'nın kızı hanımın yalısı

☐ Kadılardan Hammamî Ali Efendi'nin zevcesi ve kızı hanımın yalısı

☐ Câbî-zâde Mustafa Efendi'nin yalısı

☐ **İstavroz cami-i şerifi ve iskelesi**

☐ Meydana nâzır Küçük Ali Efendi'nin kızı hanımın yalısı

☐ Yanında Es'ad Ağa-zâde Ahmed Bey'in yalısı

☐ Hâlen sadrâzam kethudâsı Osman Efendi'nin yalısı

☐ Yanında sahib-i ayar Bekir Efendi'nin yalısı

☐ Yanında sabık Eyüp Mollası Osmanpaşa-zâde İzzet Bey'in yalısı

☐ **Sıra yalılar tâbir olunan mahaldir**

☐ Yanında hâcegândan Yusuf Âgâh Efendi'nin yalısı

☐ Kuyumcubaşı Zorluoğlu Sadık Bey'in yalısı

☐ Karabekir Efendi-zâde'nin yalısı

☐ Merhum tezkire-i evvel Enverî Efendi zevcesinin yalısı

☐ Emin kethudâ kızı hanımın yalısı

☐ Yanında müderrisîn-i kirâmdan Kâmil Molla Efendi'nin yalısı

☐ **Nakkaş Paşa deniler yerdir**

☐ Köprülü-zâdeler'in meşrûta yalısı ve kayıkhanesi

☐ Darphae yazıcısı Artin zımmînin yalısı

☐ Yanında Basmacı Serkizoğlu zımmînin yalısı

☐ Yanında efrenç dellâlı Yuda Yahudi'nin yalısı

☐ Sabık ocak bezirgânı Çelebon Yahudi'nin karısının yalısı

☐ Ocak bezirgânı dâmadı İlya Yahudi'nin yalısı

☐ Yanında ocak bezirgânı yazıcısı Baruh Yahudi'nin yalısı

☐ Bezirgân yazıcısı Yuda Yahudi'nin yalısı

☐ Yanında Menahem bezirgân Yahudi'nin yalısı

☐ Şamanto dâmadı sarraf Bohor Yahudi'nin yalısı

☐ Yanında kebir gümrük masdarcısı Yuda Yahudi'nin yalısı

☐ Göncüoğlu Çelebon Yahudi'nin yalısı

☐ Yanında Kuruçeşmeli Mişon Yahudi'nin yalısı

☐ Kebir gümrükte Aron Yahudi'nin yalısı

☐ Yanında Uzun Abram Yahudi'nin yalısı

☐ **Yanında Kuzguncuk iskelesi**

☐ Yanında serdarlar sarrafı David Yahudi'nin yalısı

☐ Attar Karakaş Rafael Yahudi'nin yalısı

☐ Çobanoğlu dâmadı Karabet zimminin yalısı

☐ Yanında efrenç delâlı Hayim Kamhi Yahudi'nin yalısı

☐ Yanında Menteşoğlu Yuda Yahudi'nin yalısı

☐ Yanında Kethudâoğlu Mûsa Yahudi'nin yalısı

☐ Yanında sarraf Deli Çelebon Yahudi'nin yalısı

☐ Yanında attar İsak Yahudi'nin yalısı

☐ Attar Abram Yahudi'nin yalısı

☐ Merhum Atâ Bey zevcesi hanımın yalısı

☐ İsmail Paşa-zâde İsmet Bey'in yalısı

☐ Hâcegândan Emin Efendi'nin yalısı

☐ Arap-zâdeoğlu Ârif Molla Efendi'nin yalısı

☐ Yanında Mısr-ı Kahire Darphane Emîni Şerif Efendi'nin yalısı

☐ Yanında darphane kâtibi merhum Hamdullah Efendi-zâde Hayrullah Efendi'nin yalısı

☐ Sabık vezir kethudâsı Sadullah Efendi'nin yalısı

☐ **Öküz Limanı denilen yerdir**

☐ **Merhum Silâhtar Abdurrahman Ağa'nın cami-i şerifi**

☐ Yanında Yarımcababa tekkesi ve tatlı su çeşmesi

☐ Yeni yapılan altı göz zahire anbarları

☐ Yeni yapılan anbaremîni odası ve kileciler odası

☐ Eski Şeyhulislâmlardan Mehmed Molla-zâdeler'in yalısı

☐ Vezir müfettişi efendinin yalısı

☐ Kadılardan Elhâc Mustafa Efendi'nin yalısı

☐ Sabık esrar kâtibi sabık Üsküdar mollası Elhâc İbrahim Efendi'nin yalısı

☐ Hâlen Mekke-i Mükerreme Mollası Halil Efendi'nin yalısı

☐ Pâbûşî-zâde'nin Yahud haneleri ve kayıkhaneleri

☐ Hâlen lâğımcıbaşı Serbevvâbîn Elhâc Ali Bey'in arsası

☐ Yahud haneler ve kayıkhaneler

☐ Yanında yağcı Hüseyin Efendi'nin yalısı

☐ Merhum Haseki Ahmed Ağa'nın zevcesinin yalısı

☐ Yanında debbağhane ve mumhane iskelesi

☐ **Beylik zahire anbarları**

☐ **Mihrimah Sultan cami-i şerifi**

☐ Merhum Teberdâr Ahmed Ağa'nın yetimlerinin kayıkhanesi ve kahve dükkânı

☐ **Üsküdar'ın büyük iskelesi ve tatlı su çeşmesi**

☐ Kurşunlu Han ve serâpâ kahve dükkânları

☐ Yanında bekâr odaları ve kayıkhaneleri

☐ **Üsküdar'ın Balaban iskelesi**

☐ Ömer Ağa kızlarının yalısı

☐ Hâlen Terzibaşı Elhâc Mehmed Ağa'nın yalısı

☐ Merhum Râşid Efendi mahdumlarının yedi göz kayıkhanesi

☐ Kesreli-zâde Nûman Bey'in zevcesi hanımın yalısı

☐ Hacı Selim Ağa'nın Kapıçuhadârı Hacı Mustafa Ağa'nın arsası

☐ Tersane kâtiplerinden Reşid Efendi'nin yalısı

☐ Yanında şeyhulislâm duhancısı Ârif Ağa'nın yalısı

☐ Borazan-zâde Ahmed Haseki'nin arsası ve kayıkhanesi

☐ **Şemsî Ahmed Paşa cami-i şerifi**

☐ Sabık serbostaniyân-ı hassâ İzmirli Elhâc Mehmed Ağa'nın yalısı

☐ **Şerefâbâd kasr-ı hümâyûnu**

☐ **Ayazma ocağı ve cami-i şerifi**

☐ Sipahi Ömer Ağa-zâde Mustafa Ağa'nın yalısı

☐ Yanında Kapıcıbaşı İsmail Ağa'nın yalısı

☐ Merhum Çavuşbaşı Said Efendi'nin kızı hanımın yalısı

☐ Yanında Silâhşor-i Şehriyârî Said Ağa'nın yalısı

☐ Kahveci Salih Efendi'nin hanesi

☐ **Ayazmanın iskelesi**

☐ Bakkal ve kahve dükkânı

☐ Sabık yeniçeriağası Ömer Paşa'nın hanesi

☐ Sabık kahvecibaşı Ömer Ağa yetimlerinin hanesi

☐ Sabık Cebecibaşı-zâde'nin hanesi, (Levend Çiftliği kâtibi Ali Bey kiracı)

☐ Kadılardan Salih Efendi'nin kahvesi

☐ Cânımağa dâmadı Mustafa Ağa'nın hanesi

☐ Peksimethane bina emîni Süleyman Efendi'nin hanesi,

☐ Kethudây-ı sâbık-ı Sadr-ı âlî merhum Abdullah Efendi'nin zevcesinin hanesi

☐ Sabık Kıbrıs muhassılı Osman Ağa'nın hanesi

☐ Sabık Kızkulesi dizdarı İbrahim Ağa'nın hanesi

☐ Serdarlar kâtibinin zevcesinin hanesi ve kahve dükkânı, (Halil Paşa-zâde Mehmed kiracı)

☐ **Çavuşbaşı iskelesi ve kayıkhanesi**

☐ Halen Müneccimbaşı Efendi'nin yalısı

☐ Sabık Mimar-ı Hassa Tâhir Ağa'nın kızının yalısı

☐ Cebehane-i âmire çorbacısı Ali Ağa'nın yalısı

☐ **Salacak iskelesi**

☐ **Fâtih Sultan Mehmed Han Hazretleri'nin cami-i şerifi**

☐ Yorgancı Elhâc Mustafa Ağa'nın hanesi

☐ Yanında kayıkhaneler

☐ **Salacak bostanı ocağı**

☐ Yanında hanım-sultan kızının yalısı

☐ Yanında şerbetci dâmadı Emin Efendi yetimlerinin hanesi

☐ Yanında Yemlihâ-zâde Molla Efendi'nin yalısı

☐ Yanında sabık Karavezir telhiscisi Hasan Ağa'nın hanesi

☐ Şemseddin Efendi'nin kethudâsı Osman Efendi'nin yeni hanesi

☐ Sabık Çavuşbaşı Süleyman Paşa'nın kızının hanesi

☐ **İhsaniye iskelesi**

☐ Sâbık Telhisci Ali Ağa'nın zevcesinin hanesi

☐ Simkeş Ali Ağa'nın hanesi

Üsküdar sahillerinin Melling tarafından yapılan gravürü.

☐ Cebehane-i âmire kâtibi Seyyid Yâkub Efendi'nin hanesi
☐ Yanında sabık yazıcı İbrahim Efendi'nin hanesi
☐ Sabık Tuğrakeş Emin Efendi'nin hanesi
☐ Kahveci Seyyid İbrahim'in kahve dükkânı
☐ Kahvecioğlu Halim'in hanesi ve kahve dükkânı
☐ Yanında merhum Şâkir Bey'in vâlidesinin hanesi
☐ Sabık damga emîni Ali Efendi'nin hanesi
☐ Yanında mukabele kâtibi İdris Efendi'nin hanesi
☐ Bezestânî Elhâc İbrahim Ağa'nın hanesi
☐ Yanında Teberdâr Şişman Hasan Ağa'nın hanesi
☐ Savaf Ahmed Ağa'nın câriyesinin hanesi
☐ Mîrî kaftancısı Elhâc Bekir Ağa'nın hanesi
☐ Haseki İbrahim Ağa'nın hanesi
☐ Sadrâzam Çuhadârı Mahmud Ağa'nın hanesi
☐ Zuamâdan Ahmed Ağa'nın hanesi
☐ Yanında zuamâdan Salih Ağa'nın hanesi
☐ Kâtip Ali Efendi'nin zevcesinin hanesi
☐ Zuamâdan Mustafa Ağa'nın hanesi
☐ Aydoslu Mehmed Paşa'nın kızı hanımın hanesi
☐ Merhum Güğümbaşı Nuri Bey-zâde'nin hanesi
☐ **Üsküdar bahçesi ve Harem iskelesi**
☐ **Mehmed Paşa kasr-ı hümâyûnu ve Kavak iskelesi**
☐ **Zağarcılar ocağı ve cami-i şerif**
☐ **Haydarpaşa ocağı ve cami-i şerif**
☐ **Tatlı su çeşmesi ve taş iskelesi**
☐ **Merhum Ladikli Ahmed Ağa'nın tatlı su çeşmesi**
☐ Uzun Hâfız'ın yeni yalısı
☐ Kökenoğlu Mustafa Ağa'nın yeni yalısı
☐ Merhum Aşçıbaşı kızının yeni yalısı
☐ Adı geçenin yoğurthanesi
☐ Hâlen Tersane Emîni Aziz Efendi'nin yoğurthanesi
☐ **Kadıköy Subaşı kulluğu**
☐ **Çavuşbaşı taş iskelesi**
☐ Merhum Hazine kethudâsı Halil Paşa-zâde İsmail Bey'in yalısı
☐ Merhum Fener Ustası-zâde Emin Ağa'nın hanesi
☐ Hamamcı Elhâc Mehmed Ağa'nın hanesi
☐ Sadrâzam Çuhadârı-zâde Ahmed Ağa'nın hanesi
☐ Yanında Sofalı Bekir Ağa'nın hanesi
☐ Hacı Mehmed Ağa'nın kızının hanesi
☐ Kürkçü Yorgaki zimmînin hanesi
☐ Moralı Süleyman Ağa'nın hanesi
☐ Sarraf Acı Nikola zimmînin hanesi
☐ İpekçi Tanaş zimmînin hanesi
☐ Sarraf Mihal zimmînin hanesi
☐ Yazıcı Manol zimmînin hanesi
☐ Save zimmînin hanesi
☐ **Kadı karyesi ve iskelesi**
☐ Serâpâ kahve dükkânları
☐ **Merhum Sultan Mustafa Han Hazretleri'nin cami-i şerifi**
☐ Arap-zâde Efendi oğlu Molla Efendi'nin hanesi
☐ Yanında zâlim Arnavut Hacı Ali Ağa'nın hanesi

☐ Ayasofya aşçıbaşısı İsmail Ağa'nın hanesi
☐ İsmail Paşa hazinedârı Ali Ağa'nın hanesi
☐ Yanında Bedros zimmînin hanesi
☐ Sarraf Ohannes zimmînin hanesi
☐ Otlukemîni kâtibi Elhâc Mustafa Efendi'nin hanesi
☐ Bahçıvan Ostiyan zimmînin hanesi
☐ Muhsin-zâde Mühürdarı Osman Efendi'nin hanesi
☐ Esbak yazıcı Hâfız Ahmed Efendi'nin yalısı
☐ Aziz Efendi'nin bağ köşkü.
☐ Merhum Ladikli Ahmed Ağa yetimlerinin bağ köşkü
☐ Mekke Mollası Efendi'nin bağ köşkü
☐ **Moda burnu denilen yerdir**
☐ Fenerbahçesi körfezi
☐ Fenerbahçesi iskelesi
☐ Fener bostanı ocağı
☐ Fener kulesi

YALI KASR-I HÜMÂYÛNUNDAN BAHÂRİYE SARAYINA KADARKİ CAMİ-İ ŞERİFLER, İSKELELER VE SAHİLHANELER

☐ **Yalı Kasr-ı Hümâyûnu**
☐ Sabık Silâhdâr-ı Hazret-i Şehriyârî Esseyyid Abdullah Ağa'nın tatlı su çeşmesi
☐ Beden üzerinde merhum Mustafa Bey'in zevcesinin hanesi
☐ Sabık bostancıbaşı enfiye emîni Mustafa Ağa'nın hanesi
☐ Beden haricinde adı geçen ağanın yalısı ve kayıkhanesi
☐ Beden üzerinde merhum Ketenciler kethudâsının zevcesinin hanesi
☐ Beden üzerinde Tebdil Hasekisi Usta-zâde Ali Ağa'nın hanesi
☐ Beden üzerinde merhum Hacı Halil Ağa-zâde Hüseyin Bey'in hanesi
☐ Yanında Kethudây-ı Sadr-ı Âlî Osman Efendi'nin biraderinin hanesi
☐ Beden üzerinde hâlen Çavuşbaşı Ârif Efendi'nin hanesi
☐ Yanında Mîrî Delilâlbaşısı Mehmed Ağa'nın hanesi
☐ Hâcegândan merhum Hulûsî İsmail Efendi yetimlerinin hanesi
☐ Yanında hâlen kasapbaşı Burgoslu Mustafa Ağa'nın hanesi
☐ Yanında Doğramacı-zâdelerin boş arsası
☐ Yanında Yeğen Hüseyin Bey'in hanesi
☐ Yanında adı geçenin diğer hanesi
☐ Yanında Rüûs Kesedârı Elhâc Ömer Efendi'nin hanesi
☐ Yanında pirinç bezirgânı Hacı Ahmed Ağa'nın iki hanesi
☐ Merhum Hayrullah Efendi'nin torunlarının hanesi, (Kasapbaşı Mustafa Ağa kiracı)
☐ Küttâbdan Hamdullah Efendi'nin hanesi
☐ Merhum İbrahim Bey-zâde Yahyâ Bey'in hanesi
☐ Kale dışında Yalı kasrında bostanî taşçılar ocağı
☐ Yanında bostanî mutemedlerinin ocağı
☐ Yanında Dârüssaâde ağalarının nöbet ahırı ve iskelesi
☐ Yanında küçük kayıkhane-i hassadır
☐ Yanında Yeşilkiremitli cami-i şerîfi
☐ Cami-i şerif yanında ve altında bostancılar, sıvacılar ocağı ve hamamcılar ocağı
☐ Bitişiğinde nakkaş ve bıçkıcı ve merametci bostanî ocağı
☐ Yanında harem-i hümâyûn kayıkhaneleri
☐ Yanında Bostâniyân-ı hâssa kul kayığı yeridir
☐ Yanında Mısırçarşısı Kethudâsı Ömer Bey'in kahvesi
☐ Yanında bostanî tulumbacıların kışlasıdır
☐ Yanında buzcular ocağıdır ve buzhanedir
☐ Yanında matbah-ı âmire beylik anbarı
☐ Kuşçubaşı Hüseyin Ağa'nın cami-i şerîfi
☐ Yanında kireçhane-i hassa ve önünde Vezir iskelesi
☐ Yanında Cebehane-i âmire mühimmatının beylik anbarı
☐ Yanında beylik arpa ve saman anbarı
☐ Merhum Selim Paşa'nın namazgâhı ve Bahçekapısı iskelesi
☐ Yanında Mahmud Reis'in kayıkhanesi ve odaları
☐ Sofalı Uzun Mehmed hasekinin kayıkhanesi ve odaları
☐ Yanında zuamâdan Mehmed Ağa'nın kayıkhanesi ve odaları
☐ Bezestanî Hacı İbrahim Ağa'nın kayıkhanesi ve odaları
☐ Mektûbî kaleminde Süleyman Efendi'nin kayıkhanesi ve odaları
☐ Sabık Şeyhulislâm Âşir Efendi'nin kayıkhanesi ve odaları
☐ Müderrisîn-i kirâmdan Yahya Bey'in kayıkhanesi ve odaları
☐ Yaş Yemiş Gümrüğü ve İstanbul Ağası yeridir
☐ Yanında İstanbul Ağası iskelesi
☐ Üsküdar kayıkçılarının çöplük iskelesi
☐ Yanında Hasan Ağa'nın kahve dükkânı
☐ Karahisarlı Ahmed Ağa-zâde Ali Bey'in kızının dört adet yemişçi dükkânı
☐ İncesulu Mahmud Ağa'nın yemişçi dükkânı
☐ Yanında Cebealili Hacı Hüseyin Ağa'nın yemişçi dükkânı
☐ Mudanya ve Bursa kayıklarının iskelesi
☐ Büyük gümrük-i âsitâne ve yanında iskelesi
☐ Silâhşor Süleyman Ağa'nın değirmeni ve odaları
☐ Yanında adı geçenin kâgir hanı
☐ Yanında Beşiktaş ve Ortaköy iskelesi
☐ Yanında Tophane ve Salıpazarı iskelesi
☐ Yukarıda Molla Gani'nin kahvesi ve altında Alemdar Mustafa Beşe'nin kahvesi
☐ Merhum İzzet Mehmed Paşa cami-i şerîfi

☐ Yanında yağlıkçı Osman Usta'nın kahvesi
☐ Yanında Karaköy iskelesi
☐ Yanında Alemdar Mehmed Beşe'nin kahvesi
☐ Yanında zecriyye gümrüğü
☐ Yanında yaş yemiş pazarbaşısı odası
☐ Yanında Eyyûb Ağa'nın bir bâb odası
☐ Sabık bostancıbaşı Mustafa Ağa'nın balıkçı odaları
☐ Yanında Balıkpazarı ve Hasköy iskelesi
☐ Saray-ı hümâyûn Pazarbaşısı Nûman Ağa'nın yalısı
☐ Kapan tüccarlarından Hacı Ömer Ağa'nın odaları ve kayıkhanesi
☐ Başyasakçı odası ve yeniçeri ağası sandalının kayıkhanesi
☐ Merhum Başyasakçı İsmail Ağa'nın odası ve kayıkhanesi
☐ **Yanında duhan gümrüğü ve iskelesi**
☐ Yanında Ellialtı Ömer Beşe'nin kahvesi
☐ Duhancılar kethudâsının odası ve iki adet mağazası
☐ Manav İbrahim Beşe'nin dükkânı
☐ Ellialtı Emin Beşe'nin dükkânı
☐ Ellialtı İbrahim Beşe'in bakkal dükkânı
☐ Ellialtı Sadık Beşe'nin manav dükkânı
☐ **Yanında Hasır iskelesi**
☐ Yanında Hacı Hâfız'ın arpacı dükkânı
☐ Yanında serâpâ yirmi adet limoncu dükkânları ve limon iskelesi
☐ Yanında Ellialtı kulluğu ve Çardak iskelesi
☐ Yanında Ellialtılar'ın kahvesidir
☐ Yanında serâpâ yirmi adet yaş yemişçi dükkânları
☐ Yanında Yemiş iskelesi
☐ Yanında Sebzehane-i hassa
☐ Yanında zeytinyağı mağazaları
☐ **Yanında Odunkapısı iskelesi**
☐ Yanında elli adet serâpâ kerestecı dükkânları
☐ **Yanında Ayazmakapısı iskelesi**
☐ Yanında yirmi adet serâpâ kerestecı dükkânları
☐ **Yanında Tekirdağı kayığı iskelesi ve mescid-i şerif**
☐ Yanında şapcı Hayim Yahudi'nin yalısı
☐ Yanında cevahirci Arslan Yahudi'nin yalısı
☐ Gümrükte Menteş Yahudi'nin yalısı
☐ Tulumbacı Hacı Ahmed Ağa'nın Yehûd hanesi
☐ Yanında cevahirci David Yahudi'nin yalısı
☐ **Yanında Tahtapuş iskelesi**
☐ Menteş Yahudi'nin hanesi ve bir bâb dükkânı
☐ Ali Bey'in Yehûd hanesi ve kahve dükkânı
☐ Dîvân çavuşlarından Ahmed Ağa'nın zevcesinin Yehûd hanesi
☐ Tuzcu Hacı Hüseyin Ağa'nın Yehûd hanesi
☐ Arpacı Veli Bey'in Yehûd hanesi ve kahve dükkânı
☐ Yanında Yorganî Emin Ağa'nın bekâr odaları
☐ **Kapan-ı dakik nâibi Efendi'nin mahallidir**
☐ **Yanında Kapan-ı dakik iskelesi**
☐ **Subaşı Süleyman Ağa'nın cami-i şerifi**
☐ Yanında Hammallar Kethudâsı Veli Beşe'nin kahvesi
☐ Yanında bekâr odaları ve kahve dükkânları
☐ Yanında Baklacıoğlu Foti zimmînin hanesi ve şerbethanesi
☐ Yanında Yenişehirli Abram Yahudi'nin yalısı
☐ Tâhir Ağa-zâde Emin Ağa'nın bekâr odaları ve kayıkhanesi
☐ Yanında Ellialtı Mehmed Beşe'nin kayıkhanesi
☐ Şapçı Yahudi'nin dâmadı Yuda Yahudi'nin hanesi
☐ Miskci Yasef Yahudi'nin yalısı ve üç göz kayıkhanesi
☐ Basmacılar kethudâsı ağanın Yehûd hanesi ve kayıkhanesi
☐ **Yanında Balıkhane iskelesi**
☐ İzaz Üfteli Yahudi'nin boş arsası
☐ Yanında Silivrili Hayim Yahudi'nin yalısı
☐ Yanında İsak Yahudi'nin yalısı
☐ **Yanında Tüfekhane iskelesi**
☐ Yeniçeri kışlalarının odun anbarı beyliktir
☐ Yanında Yenişehirli sarraf Yahudi'nin yalısı
☐ Yanında Sarraf Deli Çelebon oğullarının yalısı
☐ Yanında şapçı sarraf Mûsâ Yahudi'nin yalısı
☐ Yanında Haham Aron oğullarının yalısı
☐ Yanında miskci Salamon Yahudi'nin yalısı
☐ Yanında attar İsak Yahudi'nin yalısı
☐ Yanında Hekimoğlu Hayim Yahudi'nin yalısı
☐ Yanında Veli Efendi-zâde'nin Yehûd hanesi
☐ Yanında çuhacı Septan Yahudi'nin yalısı
☐ Yanında Benli-zâde Mustafa Bey'in Yehûd hanesi
☐ Maktul Frenk hekim Kalmar Yahudi oğullarının yalısı
☐ Yanında şapcı Yasef Yahudi'nin yalısı
☐ Yanında sarraf Serkiz zimmînin yalısı
☐ Yanında Elhâc Hasan Ağa'nın Yehûd hanesi
☐ Merhum Lala Mahmud Bey'in emmisinin Yehûd hanesi
☐ **Yanında Cibali iskelesi**
☐ Birinci İsmail Ağa'nın Yehûd hanesi
☐ Hacı Mustafa odaları ve kayıkhanesi
☐ Yanında Ayşe Hanım'ın kerestecı dükkânı
☐ Yanında Hekim Panayot zimmînin yalısı
☐ Yanında Kurdoğlu Yorgi Kalfa'nın yalısı
☐ Yanında Saatçioğlu Acı Panayot zimmînin yalısı
☐ Pirinççi Nikolaki zimmî oğullarının hanesi ve kayıkhanesi
☐ Yanında şapcı sarraf Yahudî dâmadı Konurta Yehûd'un yalısı
☐ Yanında adı geçenin diğer iki bâb Yehûd hanesi
☐ Yanında cevahirci İstevraki zimmînin yalısı
☐ Yanında Dimitraki zimmînin yalısı
☐ Yanında Acı Legofet zimmînin yalısı
☐ Yanında İpekçi Dimitraki zimmînin yalısı
☐ Yanında duhancı İstrati zimmînin yalısı

☐ Yanında Terzibaşı Arslan zimmînin yalısı
☐ Yanında Kuyumcu Acı Foti zimmînin yalısı
☐ Yanında Terzibaşı Tanaş zimmînin yalısı
☐ Yanında Terzibaşı Todoraki zimmînin yalısı
☐ Kürkcü Mihalaki zimmînin yalısı
☐ Enfiyeci Acı Yani zimmînin yalısı
☐ Hind bezirgânı Yorgi zimmînin yalısı
☐ Keresteci Acı Karabet zimmînin yalısı
☐ Kuyumcu Çolak Acı Kosti zimmînin yalısı
☐ Çuhacı Acı Apostol zimmînin yalısı
☐ Yanında Çuhacı İstamat zimmînin yalısı
☐ Yanında Çuhacı Todori zimmînin yalısı
☐ Yanında başpapaz rahibin yalısı
☐ Yanında Hafeplioğlu Ligori zimmînin yalısı
☐ Yanında Foti Kalfa zimmînin iki bâb yalısı
☐ Yanında Sakızlı Kozma zimmînin iki göz kayıkhanesi
☐ Yanında Baklacıoğlu Yorgaki zimmînin yalısı
☐ Yanında Kürkçü Yanaki zimmînin arsası ve kayıkhanesi
☐ Yanında şişeci Yenkite zimmînin yalısı
☐ Yanında boyacı Serkiz zimmînin yalısı
☐ **Yanında Ayakapısı ve İskelesi**
☐ Yanında Ermeni karısı Hıristiyan'ın yalısı
☐ Yanında İstitaki zimmînin arsası
☐ Yanında Despoti zimmînin yalısı
☐ Yanında Bantet Bebeka Hıristiyanın arsası
☐ Yanında Hatman Penbeci Yorgi zimmînin hanesi
☐ Yanında İspatar Nikolaki zimmînin arsası
☐ Fîlibeli Dimitraki zimmînin yalısı
☐ Yanında Foti Kalfa zimmînin yalısı
☐ Kalpakcı Acı Yorgi zimmînin yalısı
☐ Nikolaki Boyar karısı Hıristiyanın yalısı
☐ **Yanında Dürri Efendi mescid-i şerîfi ve Yenikapı İskelesi**
☐ Yanında saray-ı hümâyûn saatçisi Midros zimmînin yalısı
☐ Yanında sarraf İstefan zimmînin yalısı
☐ Yanında Hatman Yanko zimmînin yalısı
☐ Yanında Mandireoğlu zimmînin yalısı
☐ Yanında Sarraf Zerinoğlu zimmînin yalısı
☐ Yanında Kürkçü Ligori zimmînin yalısı
☐ Yanında Fîndelîlî Foti zimmînin yalısı
☐ Yanında Tuğlacı zimmînin yalısı
☐ Yanında Kürkcübaşı zimmînin yalısı
☐ Hekim Todoraki zimmînin yalısı
☐ **Yanında Petrokapısı İskelesi**
☐ Yanında mutaf Vasil zimmînin yalısı
☐ Cevahirci Kaplanoğlu zimmînin yalısı
☐ Yanında Kürkcü Yanaki zimmînin yalısı
☐ Yanında çuhacı Acı Kostanti zimmînin yalısı
☐ Haremeyn sarrafı Anastas zimmînin yalısı
☐ Bezirgân Aleksan zimmînin yalısı
☐ Yanında kürkcü Poli zimmînin yalısı
☐ Yanında kürkcü Uskobi zimmînin yalısı
☐ Hekim Arakil zimmî oğullarının yalısı
☐ Yanında Boyar Kaminar zimmînin yalısı
☐ Bezirgân cenkân İskerlet zimmînin yalısı
☐ Kumaşcı Anastas zimmînin yalısı
☐ Barbaoğlu Aleksi zimmînin yalısı
☐ Bezirgân Sakızlı Todoros zimmînin yalısı
☐ Yanında Kapı Kâhyası Manolaki zimmînin yalısı
☐ Acı Arslanoğlu Todoraki zimmînin yalısı
☐ Yanında Moskoflu bezirgân zimmînin yalısı
☐ Yanında Duloğlu Yorgaki zimmînin yalısı
☐ Cevahirci Todoraki zimmînin yalısı
☐ Yanında cevahirci İstavraki zimmînin yalısı
☐ Yanında Kanburoğlu Acı Dimitraki zimmînin yalısı ve şerbethanesi
☐ Sakızlı Uzun Mihal zimmînin yalısı
☐ Yanında limoncu Bodur Mihal zimmînin yalısı
☐ **Yanında Fenerkapısı İskelesi**
☐ Yanında Acı Andon zimmînin yalısı ve şerbethanesi
☐ Yanında Komyanoz Kalfa zimmînin yalısı
☐ Yanında Kuşadalı Papaz rahibin yalısı
☐ Boyar sucu Dimitraki zimmînin yalısı
☐ Yanya bezirgânı Vasikali zimmînin yalısı
☐ Yanında Yanyalı hekim Dimitraki oğullarının arsası
☐ Boyar Manolaki zimmînin yalısı
☐ Yanında Samurkaşoğlu Yanaki zimmînin arsası
☐ Patrik kapı kâhyası Limaraki zimmînin yalısı
☐ Yanında Kürkçübaşı Tohari zimmînin yalısı
☐ Yanında Karaca Yanko zimmînin yalısı
☐ Yanında Legofet zimmînin yalısı
☐ Sakızlı Manolaki zimmînin yalısı
☐ Yanında Acı Bakkal zimmînin yalısı
☐ Serdarlar sarrafı David Yahudî'nin yalısı
☐ Aleksandrı yeğeni zimmînin köhne yalısı
☐ Cevahirci Manolaki zimmînin köhne yalısı
☐ Hekim Kasmaki dâmadı Postal Niko zimmînin yalısı
☐ Pirinççi Samurkaş zimmî oğlu Yanko zimmînin yalısı
☐ Yanında Pizeoğlu Yanako zimmînin yalısı
☐ Yanında Kostanti Bey-zâde Dimitraki zimmînin yalısı
☐ Karacabeyoğlu zimmînin yalısı
☐ Merhum Mekki Molla Efendi-zâdenin kayıkhanesi
☐ Merhum İbrahim Molla Efen-

di'nin oğlunun kayıkhaneleri
☐ Yanında Emin Ağa'nın Yehûd hanesi ve kayıkhanesi
☐ Bereketoğlu Kostaki zimmînin yalısı
☐ Çuhacıoğlu Yani zimmînin yalısı
☐ Cevahirci Yorgaki zimmînin yalısı
☐ Çuhacı Acı Yani zimmînin yalısı
☐ Sakızlı bezirgân terzi zimmînin yalısı
☐ Fenerlioğlu kürkcü Tanaş zimmînin yalısı
☐ Yanında Despoti zimmî yalısı
☐ Rum kilisesi ve papaz odaları yalıdır
☐ Yanında Markovid Yahudî'nin hanesi
☐ Cânımkaptan zevcesinin Yehûd hanesi
☐ Sabatayoğlu Yahudî'nin hanesi
☐ Tenekeci Yahudî'nin Yehûd hanesi
☐ Yanında Emîr Mehmed Beşe'nin kahve dükkânı
☐ **Yanında Balat iskelesi ve lonca odası**
☐ Meydana nâzır kahve dükkânları
☐ Kömürcü Hacı Süleyman Ağa'nın müşterek hanı, odalar ve kahve dükkânı
☐ Merhum Kasapbaşı Hacı Mehmed Ağa'nın kardeşinin bekâr odası ve altında Said Odabaşı kahve dükkânı
☐ Yanında serâpâ kerestecî dükkânları
☐ İsmetlû Vâlide-sultan Efendimiz'in hanı ve altında kayıkhaneleri
☐ Yanında Hasköy kayıkları iskelesi ve kahve dükkânı
☐ Yanında Halıcıoğlu kayıkcılarının iskelesi
☐ Yanında hâlen Terzibaşı Ağa'nın Yehûd hanesi
☐ Yanında çuha tellâlı Yuda Yahudî'nin yalısı
☐ Yanında Poğçacı Abram Yahudî'nin yalısı
☐ Yanında İlya Yahudî'nin yalısı
☐ Miskcî İlya Yahudî'nin oğlu Menteş Yahudî'nin yalısı
☐ Hâlen ocak bezirgânı Baruh Yahudî'nin yalısı
☐ Yanında adı geçenin oğlunun yalısı
☐ Hurdacı Abram Yahudî'nin yalısı
☐ Öksüz Yahudî'nin hanesi ve altında şerbethanesi
☐ Yanında Buçukoğlu Hayim Yahudî'nin yalısı
☐ Yanında Dişçi Yako Yahudî'nin yalısı
☐ Dülgeroğlu Yako Yahudî'nin yalısı ve altında şerbethanesi
☐ Yanında Abdaroğlu Merkato Yahudî'nin köhne yalısı
☐ Gümüşhaneci Salamon Yahudî'nin yalısı
☐ Yanında çorapcı Çelebon oğlu Yudacı Yehûd'un yalısı ve kayıkhanesi
☐ Yanında kâhhal Şemşon Yahudî'nin yalısı
☐ Yanında sarraf Şamanto Yahudî'nin iki adet yalısı
☐ Çuhacı Konurto Yahudî'nin iki adet yalısı
☐ Yanında dul karı Hıristiyanın yalısı
☐ Attar Bali Yahûd karısının yalısı
☐ Kapıcıbaşı Osman Ağa'nın Yehûd hanesi
☐ Bezirgân Mûsa oğlu Yuda Yehûd'un yalısı
☐ Yanında Frenk delilâlı Menahim Yehûd'un yalısı
☐ Yanında çuhacı Yuda Yahudî'nin yalısı
☐ Karagümrük mubassırı Yehudoğlu Yasef Yahudî'nin yalısı
☐ Kapı yazıcısı Abrameço Yahudî'nin yalısı
☐ **Yanında Arslan iskelesi**
☐ Meydana nâzır şapçı Yasef Yehûd'un karısının yalısı
☐ Meydana nâzır bezirgân Baruh Yahudî'nin yalısı
☐ Yanında çorapçı Çelebonoğlu Yuda Yehûd'un yalısı
☐ Meydana nâzır attar Abram Yehûd'un yalısı
☐ Karakaş Yahudî'nin yalısı
☐ Bohçacı Arslan Yehûd'un yeni yalısı
☐ Yanında Bekir Ağa'nın hanesi ve altında berber dükkânı
☐ Yanında Kalafatcılar meydanı
☐ Yanında Bekir Ağa'nın dört göz kayıkhanesi ve bir göz kalafatcı dükkânı
☐ Lebiderydâda üç göz kalafatcı dükkânı
☐ Süleyman Usta'nın bir adet marangoz dükkânı
☐ **Yanında Ayvansaray iskelesi**
☐ Kalafatcı Mustafa Beşe'nin kahve dükkânı
☐ Zâim Mustafa Ağa'nın zevcesinin hanesi
☐ Merhum Serhat Ağası Ali Ağa'nın kızının hanesi
☐ Zecriyye kâtibi Emin Efendi'nin yalısı ve kayıkhanesi
☐ Merhum vezir odabaşısı Mehmed Ağa-zâde'nin yalısı ve yalı hamamı
☐ Merhum Lutfullah Ağa oğullarının yalısı
☐ Sabık Belgrad Molası Efendi'nin yalısı
☐ Humbarahane Nâzırı Yâkub Efendi'nin yalısı ve kayıkhanesi
☐ **Yanında Yâvedûd iskelesi**
☐ Merhum Kasapbaşı Hacı Mehmed Ağa'nın yetimlerinin yeni hanesi
☐ Yanında İçağası Sadık Ağa'nın hanesi
☐ Merhum dârüssaâde ağası kahvecibaşı Hacı Ali Ağa'nın kayıkhanesi
☐ Yanında Elhâc Mehmed Ağa'nın hanesi
☐ Şehriyeci zevcesi hatunun hanesi
☐ Merhum Hadîce Hatun vakfı mütevellisi Ali Efendi zevcesinin hanesi
☐ Merhum kasapbaşı kardeşi Salih Ağa'nın hanesi
☐ Defterhane kâtibi Şermî Efendi'nin zevcesinin hanesi
☐ Tersâne-i Âmire kâtibi merhumun kızının hanesi
☐ Beylik kasap Kuzucu Mustafa Ağa'nın zevcesinin hanesi
☐ Yanında Defterhâne-i Âmire kâtibi Safaî Efendi'nin zevcesinin hanesi
☐ **Yanında Çamur iskelesi**
☐ Merhum Ferhad Paşa'nın kardeşi Reşid Bey'in kayıkhanesi
☐ Kayıkhane üzerinde kahveci Emîr Ahmed Beşe'nin hanesi
☐ Kâğıthane Ustası-zâde Ahmed Haseki'nin hanesi
☐ Mustafa Paşa yeğeni Süleyman Bey'in hanesi

Eyüpsultan ve Haliç'in bir görünüşü.

☐ Tophane nâzırı hazinedarı Hasan Ağa'nın hanesi
☐ Yanında serhad ağası zevcesinin hanesi
☐ Sabık Teberdâr Cin Emin Ağa-zâde'nin hanesi
☐ Yanında Mustafa Ağa kethudâsı Ali Ağa'nın hanesi
☐ Müderrisîn-i kirâmdan Üryânî-zâde Efendi'nin hanesi
☐ **Yanında Defterdar iskelesi**
☐ İsmetlû Şah Sultan Hazretleri'nin yalısı
☐ **Yanında Balçık iskelesi.**
☐ İsmetlû Esmâ Sultan Hazretleri'nin yeni yalısı
☐ Yanında Nûman Bey-zâdeler'in yalısı
☐ Merhum Miftah Ağası-zâde Yahyâ Bey'in yalısı
☐ **Yanında Zal Mahmud Paşa iskelesi**
☐ Mültezim Elhâc Ahmed Ağa'nın yalısı
☐ Yanında debbağhane ve mumhane
☐ Merhum Rodoslu Ahmed-zâdeler'in yalısı
☐ Zuamâdan Latif Paşa'nın yalısı
☐ Zuamâdan Elhâc Mustafa Ağa'nın yalısı
☐ Debbağ Ömer Beşe'nin yeni kahvesi
☐ **Yanında Hazreti Eyyûb-el-Ensâri iskelesi**
☐ Kadılardan Es'ad Efendi'nin hanesi
☐ Yanında Hâce kadının hanesi ve kahve dükkânı
☐ Beşiktaşlı Hâfız Ağa'nın hanesi ve altında kahvesi
☐ Zâlim Elhâc Mehmed Ağa'nın zevcesinin bekâr odaları ve kahve dükkânı ve kayıkhanesi
☐ Yılık Hacı Ahmed Ağa'nın salhanesi
☐ Sabık Şerbetçibaşı Hacı Veli Ağa'nın yalısı ve kayıkhanesi
☐ Kadı-zâde Emin Efendi zevcesinin yalısı ve kayıkhanesi
☐ Müderrisîn-i kirâmdan Seyyidâ Efendi'nin yalısı
☐ Musahip Bekir Ağa-zâde Mehmed Emin Efendi'nin yalısı
☐ İmam-zâde Mahmud Molla Efendi'nin yalısı
☐ Kapdan-paşa çavuşlarından Emin Çavuş'un kahvesi
☐ **Yanında Bostan iskelesi**
☐ Yanında Çuhadâr Süleyman Ağa'nın kahvesi
☐ Borazan İbrahim Ağa'nın kahve dükkânı
☐ Humbaracı Zaim Ağa'nın kahve dükkânı
☐ Yanında Aşçıbaşı İbiş Beşe'nin kahve dükkânı
☐ **İsmetlû Vâlide - sultan Efendimiz'in imâret ve sebili**
☐ Yanında İsmetlû Beyhan Sultan Hazretleri'nin yalısı
☐ Yanında İsmetlû Hadîce Sultan Hazretleri'nin yalısı
☐ Yanında İsmetlû Beyhan Sultan Hazretleri'nin çukur sarayı
☐ **Yanında Yalı hamamı ve iskelesi**
☐ Yanında Hançerli yalısı
☐ **Yanında Şah Sultan tekkesi ve cami-i şerifi**
☐ Yanında Zâlim Mustafa Bey'in yalısı
☐ Hasırcıbaşı Elhâc Mehmed Ağa'nın yalısı
☐ Yanında Kâğıtcıbaşı Mahmud Efendi'nin yalısı
☐ Mahkeme kâtibi Seyyid Ârif Efendi'nin iki adet yalısı
☐ Yanında Zâlim Bekir Ağa'nın yalısı
☐ Yanında Kazancı yalısı

Karaağaç'ın Melling tarafından yapılan bir gravürü.

☐ Muhzir Elhâc Bekir Ağa'nın kayınvâlidesinin yalısı
☐ Yanında Matlabcı-zâde yalısı ve bitişiğinde bostanlar
☐ **Yanında Bahâriye Sarayı**
☐ **Karaağaç bahçesi saray-ı hümâyûnu ve kasr-ı hümâyûn**
☐ Yanında emlâk-ı hümâyûn Yusuf Efendi bahçesi
☐ Yanında Çalope tersâne-i âmire gözleri
☐ İbrahim Hanzâdeler'in meşrûta yalısı
☐ **Yanında Aralık iskelesi**
☐ Merhum İsbir Ağa dâmadı tarik haseki si Emin Ağa'nın yalısı
☐ Yanında Burunsuzoğlu zimminin değirmeni, Sütlüce iskelesi
☐ Sabık Yenişehir Mollası Murad Molla-zâde Ârif Molla Efendi'nin yalısı
☐ Merhum Humbaracıbaşı-zâde Ahmed Ağa'nın yalısı
☐ İbrahim Han vakfı kâtibi ve kethudâ Emin Efendi'nin yalısı
☐ Sabık Humbaracıbaşı İngiliz Mustafa Ağa'nın yalısı
☐ **Humbaracılar ve lâğımcılar kışlası ve cami-i şerif**
☐ **Yanında Halıcıoğlu iskelesi**
☐ Piyade bostancısı Ali Beşe'nin kahvesi
☐ Yanında Serbuhi Hıristiyanın hanesi
☐ Yanında Acı Ferço zimminin hanesi
☐ Yanında Acı Ohannes zimminin kayıkhanesi
☐ Yanında gümüşhanedir
☐ Yanında saatçi papaz zimminin yalısı
☐ Adı geçenin tuğla harmanı
☐ Yanında Bece zimminin tuğla harmanı
☐ Kalafatçılar meydanı, **Buzhane iskelesi**
☐ Debbağ Süleyman Beşe'nin Yehûdhanesi ve altında Rûşen Efendi-zâde kayıkhanesi
☐ Yanında keresteci Kiryako oğlunun hanesi
☐ Yanında Enserciloğlu Agop zimminin harmanı
☐ Yapağı bezirgânı Mûsa Yahudi'nin yalısı
☐ Abdi Usta-zâde Kadri Ağa'nın salhanesi
☐ Aynacı Lutfullah Ağa'nın Yehûdhanesi ve kayıkhanesi
☐ Debbağ Hacı Hüseyin Ağa'nın Yehûdhanesi ve kayıkhanesi
☐ Merhum Aydoslu Süleyman Ağa'nın kızı hanımın hanı ve kayıkhanesi
☐ Yeşilkiremitli şeyhî İbrahim Efendi'nin arsası
☐ Debbağ Elhâc Hüseyin Ağa'nın kayınvâlidesinin Yehûdhanesi ve kayıkhanesi
☐ Yanında Hüseyin Usta'nın marangoz dükkânı
☐ Yanında kahveci Mustafa Ağa'nın kahvesi ve kayıkhanesi
☐ **Yanında Pîrî Mehmed Paşa iskelesi**
☐ **Yanında Pîrî Mehmed Paşa cami-i şerifi**
☐ Bostanî Ahmed Beşe'nin kahve dükkânı
☐ Burnaz Bey-zâdeler'in üç göz kayıkhanesi
☐ **Yanında humbarahane ve demirhane ve tophane**
☐ Mimî zimmînin tuğla harmanı
☐ Yanında Kamantooğlu Yahudi'nin iki bâb hanesi
☐ Yanında Nişlioğlu Yahudi'nin iki bâb hanesi
☐ Adı geçenin diğer hanesi, **Hasköy mahkemesidir.**
☐ **Kızılminare tâbir olunan Ahmed Çelebî cami-i şerifi**
☐ Yanında Kalafatçılar meydanı
☐ Yanında Bünyamin Yahudi'nin hanesi
☐ Yanında Mihal zimmînin kayıkhanesi
☐ Yanında adı geçenin kerestecî dükkânı
☐ **Yanında Hamam iskelesi**
☐ Humbarahane nâzırı Yâkub Efendi'nin Yehûdhanesi
☐ Yeğen İbrahim Ağa'nın Yehûdhane ve kayıkhanesi
☐ Gürcü Abdullah Ağa'nın kayıkhanesi
☐ Yanında Yahudiler'in salhanesi ve Salhane iskelesi
☐ Yanında Kiryako zimmînin kahve dükkânı
☐ Yahudi karısı Nasrâniyye'nin hanesi
☐ Gümrükte Osman Efendi'nin Yehûdhanesi ve kayıkhanesi
☐ Yanında Mehmed Haseki'nin zevcesinin Yehudhanesi
☐ Küpçüoğlu Çelebon Yahudi'nin yalısı
☐ Haham David Yahudi'nin yalısı
☐ Vidos ustası ağanın Yehûdhanesi
☐ Kapıçuhadârı Veli Ağa'nın Yehûdhanesi
☐ Yanında Yorgancı Çelebî kızının Yehûdhanesi
☐ Mısırçarşılı Emin Ağa'nın Yehûdhanesi
☐ Kumaşçı Salamon Yahudi'nin yalısı
☐ Topal Seyyid'in kızının Yehûdhanesi ve kayıkhanesi
☐ Gürcü Abdullah Ağa'nın hemşiresinin Yehûdhanesi
☐ Yanında Leri Yahudi'nin hanesi
☐ **Yanında Hasköy iskelesi**
☐ Koyuncuoğlu Mustafa Beşe'nin kahvesi
☐ Tebdil Hasekisi Mazlûm Mehmed Ağa'nın Yehûdhanesi
☐ Sabık Galata Voyvodası Salih Ağa'nın Yehûdhanesi ve kayıkhanesi
☐ Yanında Ahmed Ağa'nın kayıkhanesi
☐ Yanında Bostanî Osman Beşe'nin kahve dükkânı
☐ **Fâtih merhum Sultan Mehmed Han Hazretleri'nin cami-i şerifi**
☐ **Yanında Tersâne-i âmire bahçesi ve iskelesi**
☐ **Yanında Aynalıkavak saray-ı hümâyûnu**
☐ Tersâne-i âmire Filika-i Hümâyûn bina eyledikleri mahaldir
☐ Yanında Tersâne-i Âmire Dîvânhane İskelesi
☐ Merhum Gazi Hasan Paşa'nın bina eylediği Kalyoncu kışlası
☐ **Yanında Kasımpaşa iskelesi**
☐ Müceddeden bina olunan büyük havuz
☐ **Yanında Meyyit iskelesi**
☐ Yanında serâpâ kayık yapıcıların marangoz dükkânları
☐ **Şehid Mehmed Paşa cami-i şerifi ve Azapkapısı iskelesi**
☐ Yanında kalafatcı yeri ve serâpâ kalafatcı dükkânları
☐ **Kürkcükapısı iskelesi**
☐ Yanında kereste gümrüğüdür
☐ **Atik Yağkapanı ve cami-i şerif ve iskelesi**

☐ Yanında Balıkhâne-i Hassa
☐ **Karamustafapaşa mescid-i şerifi ve Karaköy iskelesi**
☐ Yağcılar odası ve altında mağazalar
☐ Yanında Galata gümrüğü ve iskelesi
☐ **Kurşunlu mahzen kasr-ı hümâyûnu**
☐ **Maktul Mustafa Paşa cami-i şerifi**
☐ Liman reisinin odası
☐ Yanında yağcılar mağazaları
☐ Yanında Galata nâzırı efendinin odası
☐ Yanında tulumbacı dükkânları
☐ Seyyid Ahmed Ağa'nın kahvesi
☐ Adı geçenin kayıkhanesi
☐ Mısırçarşılı Ahmed Ağa'nın kayıkhanesi
☐ Bülbül-zâde Hasan Ağa'nın Yehûdhanesi ve kayıkhanesi
☐ Kirişci Hacı Ahmed Ağa'nın beş göz kayıkhanesi
☐ Cihangir imamı efendinin kirişhanesi
☐ Feyzi Bey-zâde'nin bekâr odaları ve kayıkhanesi
☐ Hacı Emin Ağa'nın oğlunun bekâr odaları ve kayıkhanesi
☐ Hanımoğlu Andon zimmînin Yehûdhanesi
☐ Adı geçenin diğer yalısı
☐ **Yanında Mumhane iskelesi**
☐ Kalpakçı Artin zimmînin yalısı
☐ Cevahirci Agob zimmînin yalısı
☐ Sofcu Artin zimmînin yalısı
☐ Kuyumcu Bedros zimmînin yalısı
☐ Hanımoğlu yeğeni Mikael zimmînin yalısı
☐ İzaz Surupe zimmînin yalısı
☐ Kuyumcu Ohanes zimmînin yalısı
☐ Darphaneci Mıgırdıç zimmînin yalısı
☐ Kömürcü Oğakim zimmînin yalısı
☐ İzzaz Agob zimmînin yalısı
☐ Kör Yanioğlu zimmînin yalısı
☐ **Yanında İğrikapı iskelesi**
☐ Frenk dellâlı Mişon Yahudi'nin yalısı
☐ Gümrükte Kemal Yahudi'nin yalısı
☐ Yanında istimareci Çelebon Yahudi'nin yalısı
☐ Çuhacı Yasef Yahudi'nin yalısı
☐ Frenk dellâlı Yako Yahudi'nin yalısı
☐ Frenk dellâlı Foga Yahudi'nin yalısı
☐ Frenk dellâlı Kegork Yahudi'nin yalısı
☐ Cevahirci Kegork zimmînin yalısı
☐ **Kireçkapısı iskelesi**
☐ Kitabcıoğlu Yahudi'nin arsası
☐ Yanında uncu zimmînin yalısı
☐ Yaldızcı Andon zimmînin yalısı
☐ Tercüman Hayim Yahudi'nin yalısı
☐ Frenk dellâlı Küçük Foga Yahudi'nin yalısı
☐ Yanında adı geçenin kayıkhanesi
☐ Gümrükte Hayim Yahudi'nin yalısı
☐ Yanında Yakooğlu Abram Yahudi'nin yalısı
☐ Yanında debbağhaneler ve iskelesi
☐ Kömürcü mağazaları
☐ Yanında taşçı dükkânları
☐ Yanında serâpâ kahve dükkânları
☐ Yanında Kalafatcılar meydanı ve kalafatcıların yeridir
☐ **Yanında Sirkeci iskelesi**
☐ Yanında serâpâ kürek yapıcıların dükkânı
☐ Yanında Tophane-i Âmire meydanı
☐ Yanında Tophane'nin kebîr iskelesi

SON

Kanaat Kütüphanesi'nin «Resimli Ansiklopedi» serisinden yayınlanmış, kitaba, serinin diğer kitaplarında olduğu gibi 50 kuruş fiyat konmuştu.

«YILDIZ» DERGİSİ

1938 yılında Türkiye'nin en önemli magazinlerinden olan «Yıldız», yayın hayatına atıldı. 1954 yılına kadar fasılalarla yayınına devam eden derginin ilk sayısı 1 sonteşrin 1938'de çıktı... Şimdi bu ilk sayıdan «Robert Taylor En Beğendiğiniz Artist midir? Öyleyse Siz...» başlığını taşıyan bir yazıdan, bir bölüm okuyalım:

«Robert Taylor en beğendiğiniz artist midir? Öyleyse siz, oldukça asabî tabiatlısınız. İhtirasınız da biraz fazladır. Sizi çabucak tehyiç etmek kabildir».

Yine aynı sayıda tam sayfa boyunda «Foto: United Artists» notuyla yayınlanan devrin ünlü aktörü Gary Cooper'le ilgili resimaltı şöyle:

«Amerika'nın en çok sevilen, en gözde yıldızlarından Gary Cooper, bu yıl Samule Goldwyn kumpanyaları (aslı: M. G.M.) hesabına en son filmi olan «Kovboy ve Ledi»yi çevirdi. Bu sene onun en güzel filmlerinden biri olan Marko Polo'nun sergüzeştlerini de seyredeceğiz».

«Hollywood Dünyası» adını taşıyan ve devir itibarıyle «Yıldız»la çağdaş olan bir sinema mağazini daha var... İlk sayısı 30 ilkteşrin 1943'de yayınlanan ve önceleri on beş günde bir çıkan «Yıldız»a mukabil «haftalık olan «Hollywood Dünyası» nın birinci sayısında «Perdenin Gölgesi» başlığı altında yayınlanan ve Amerika'da çevrilen filmleri konu edinen sütundan bir film özetini, örnek olarak buraya alalım:

«Black Svan - 20 th CENTURY FOX — Bu filmde Tyrone Power, iyilik yapmasını seven bir korsandır. Arkadaşları arasında Laird Creager de vardır. Thomas Mitchell'in yardımıyle denizleri George Sanders de dahil bütün haydut korsanlardan temizliyor ve Mauren O'Harayı kaçırarak evleniyor.

Casablanca - WARNER BROS — Paris'te bir zamanlar sevişmiş olan Humphrey Bogard ile Ingrid Bergman, Casablanka'da buluşuyorlar. Ingrid, Paul Henried ile evlidir. Kocasını Naziler öldürecekleri bir sırada Humphrey Bogard kendini tehlikeye atarak onu kurtarmaktadır.

Air Force - WARNER BROS — Şimdiye kadar çekilen hava filmlerinin en dehşetlisi ve heyecanlısıdır. (Mary Ann) isimli bir uçankalenin mürettebatı ve hayatları çok güzel yaşatılmıştır.

İkisi de birer magazin dergisi olan «Yıldız»la, «Hollywood Dünyası»ndan birincisi, ikincisine nazaran daha «ciddî ve ağırbaşlı» görünüştedir. Öyle ki, dergide zaman zaman — çok hafif ölçüde de olsa — sinema sanatına, sinema tekniğine ve sinema tarihine dair yazılara da rastlanmaktadır.

Magazinler bölümünde şunu da söylemeden geçmeyelim... 1948 yılında «Belediye Gelirleri Kanunu'nda» bir esas kabûl edildi ve bu esas belediyelerin yabancı filmlerden, yerli filmlere nazaran daha yüksek «rüsum» almaları sonucunu doğurdu. Yerli film oynatan sinemaların eline, yabancı film oynatan sinemalara nazaran daha çok para kalması sonucunu yaratan bu esas, hemen yerli filmin talebini arttırdı. Artan talebe uygun olarak, arz da artmaya başladı. Meselâ 1946'da Türkiye'de sadece 4 film çevrilmişti. Bu değişiklikten sonra, 1949'da film sayısı 19'a yükseldi. Bu sayı 1959'da 95'e, 1966'da 240'a çıktı. Sinema âleminde görülen bu canlılık, aynı ölçüde olmamakla birlikte, yayın alanında da görüldü. «İnci» gibi bazı dergiler, arada bir de olsa sinemaya yer verir oldular. «Peri», «Sex Magazin» gibi dergiler, sütunlarında sinemaya — meşreplerine göre — yer ayırırken, «Istanbul Magazin», «Hollywood Postası» gibi sinema dergileri de yayın hayatına atıldılar. Ne var ki, bu dergilerin hemen hiçbiri yaşına varmadan yayın hayatına vedâ etmek zorunda kaldı.

SİNEMA SANATI DERGİLERİ

Dünyanın her yerinde de görüldüğü gibi, bizde de sinema sanatı dergileri tiraj bakımından hiçbir zaman magazinlerin seviyesine ulaşamamış, sinemaya gönül veren aydın çevrelerde büyük yankılar uyandıran «Sinema sanatı dergileri» bile büyük bir etki gücüne sahip olamamışlardır. Aslında bu — biraz önce de belirttiğimiz gibi — eşyanın tabiatına uygun bir durumdur. Durumun gayritabiî olan yanı ise şudur: Türkiye gibi sinemanın son

derece yaygın olduğu (*), yılda iki yüzün üstünde film çevirdiği, hemen bütün günlük gazetelerin sinemayla ilgili yazı ve haberler yayınladığı, hülâsa sinema alanında çok «canlı» faaliyet olan bir ülkede bir tek sinema sanatı dergisi bile yaşamamış, uzun ömürlü olamamış ve hepsi bilânçolarını zararla kapamışlardır.

Daha çok teknik bir dergi olan «Film ve Öğretim»le (İstanbul, 1951, 11 sayı), «Görme ve İşitme Yoluyla Eğitim»i (Ankara, 1956, 3 sayı) saymazsak, ilk «sinema sanatı» dergisi olan «Sinema» 1956 yılında yayına başladı ve 8 sayı sürdükten sonra kapandı. 1959'da çıkan «Sinema - Tiyatro» dergisi 9, «Sinema/59» 7 sayı çıktılar. 1960'daki «Si - Sa» nın 5, ondan bir yıl sonra yayın hayatına atılan «Yedinci Sanat Yeni Sinema»nınsa 9 sayılık ömürleri oldu. 1964'te Devlet Güzel Sanatlar Akademisi öğrencileri tarafından «Kulüp Sinema 7» adıyle kurulan sinema kulübü «Film» adlı, 3 sayı çıkan bir dergi yayınladı... Sonraki yıllarda bu dergi fasılalarla ve sürekli ad değiştirerek («Özgür Sinema», «Ulusal Sinema») yayınına devam etti. Türk Sinematek Derneği 1966'da «Yeni Sinema» adlı bir sinema dergisi çıkardı, bu dergi 3. sayısında yayınına son verdi. Yine Sinematek bundan sonra «Filim» adlı bir program dergisi yayınlamaya başladı... «Görüntü», gibi belli kulüp veya grupların çıkardığı birkaç dergiyi bir kenara bırakacak olursak, sözünü edeceğimiz iki dergi daha var. Bunlardan ilki — ve daha önemli olanı — 1965 yılında piyasaya çıkan ve 13. sayısında kendisinden önce gelen sinema sanatı dergilerinin ortak kaderini paylaşarak yayınına son veren «Sinema/65»tir, diğeri de 1969 yılında 6 sayı çıkan «Akademik Sinema» veya kısa adıyle «As»...

Biraz önce, bu bölümde sözünü etmeyi unuttuğumuz ve sadece bir tek sayı çıkan bir «sinema sanatı dergisi» daha var. Türk Dil Kurumu'nun çıkardığı «Türk Dili» dergisi, yayınladığı özel sayıların arasına «Sinema»yı da ilâve etmiş ve Ocak/1968'de 196'ncı sayısını 556 sayfalık büyük bir kitap hâlinde «Sinema Özel Sayısı» olarak çıkarmıştır.

DÖRT DERGİ

Bu dönemin en önemli sinema dergileri «Artist», «Sinema», «Pazar» ve «Ses»tir. «Artist», sinemayı bir magazin dergisi hüviyetinde hayli ciddiyetle ele alan, sık sık sinema tarihi ve sinema sanatı konusunda yazılar yayınlayan bir yayın organıdır. Ne var ki, yayın hayatının sonlarına doğru bu çizgisinden ayrılmış, olayları daha şahsî açılardan ele alıp, yorumlarında objektif kriterler yerine sübjektif sebeplerle hareket eder bir hâle gelmiştir. Artistin yayın hayatı süresinde çıkıp, aynı süre içinde yayınına son veren «Sinema dergisinin ise (sadece yabancı sinemaya adı geçen dergiden biraz daha fazla yer vermesinin dışında) diğerinden bir farkı yoktur. Tutumu ve çizgisi — sadece meseleleri artiste oranla biraz daha «hafif» ölçüde ele almasının dışında — aynıdır. Günümüzde de yayınına devam eden «Pazar» dergisini ise iki ayrı bölümde incelemek gerek... İlk «Pazar» (ki, imtiyaz sahibi Safa Kılıçoğlu'dur) bir sinema dergisi değildir, sadece son sayfasında — bazan da 15'inci sayfasında — sinema haberlerine yer verir...

Dergi kapandıktan uzunca bir süre sonra sahip değiştirerek ve bu defa bir sinema dergisi olarak çıkmaya başlamıştır. Yukarıdaki dört dergi arasında yayına başlama tarihî bakımdan dördüncü sırayı işgal eden «Ses», bu dönemin sinema dergileri arasında önem bakımından ilk sıradadır. Dergi, bir yandan düzenlediği yarışmalarla sinemanın «kadro» bakımından genişlemesine yardımcı olmuş; öte yandan sütunlarında sinemanın seyirlik ve sansasyonel yönleri dışında kalan haber, yazı, inceleme ve soruşturmalarına da yer vermiştir. Ayrıca «Ses», gerek haber, yazı ve resimlerindeki «ciddî tavır» ve gerekse baskı tekniği bakımından bugüne kadar çıkan sinema dergilerinin en mükemmelidir.

(*) Bundan birkaç yıl öncesine kadar, birçok kasabada 16 milimetrelik filmler oynatan sinemalar vardı ve filmciler, 35'lik filmlerinin 16'lık kopyalarını basarak kasabalara gönderirlerdi. Bu arada bazı köyler de 16'lık film oynatan sinemalara kavuşmuşlardı. Günümüzde durum değişmiş, kasabaların çoğu 35'lik sinemalara kavuşmuşlardır. Onların eski 16'lıkları da köylere intikal etmiş, böylece birçok köyün halkı, sinema seyretmek için kasabaya inmek yahut «gezginci göstericileri» beklemekten kurtulmuşlardır.

Fenerbahçe burnunun genel görünüşü...

TARİHTE

FENERBAHÇE

Yazan:
REŞAD
EKREM KOÇU

«Kalamış burnu Teferrücgâhı Kadıköyü bağları ile Fenerbahçesi arasında körfez içre bir yerdir.»

FENERBAHÇE, adını batı ucunda eskiden beri mevcut olan bir deniz fenerine nisbet almıştı; tarih kaynalarımızda «Fener Bahçesi», yahut «Fenerli Bahçe» isimleri ile kayıtlıdır.

Bu yarımada İstanbul'un fethinden XIX. yüzyıl ortalarına kadar padişahlara mahsus mîrî bir bahçe idi; deniz fenerinden başka padişahlara mahsus küçük yazlık bir kasır, havuzlar, çiçek bahçesi, bahçenin muhafızları bostancılar için bir mescid vardı ve küçük bir koru ile bezenmişti. Zamanımızda, milli emlâkten umuma açık bir mesîredir. Kasırdan, havuzlardan, mescidden eser kalmamıştır.

XVII. yüzyılın büyük yazarı Evliyâ Çelebî, civarından bahsederek buranın sadece adını kaydediyor: «Kalamış Burnu teferrücgâhı, Kadıköyü bağları ile Fener-

bahçesi arasında bir körfez içre beyaz kumsal bir denizdir. Cümle dilberân ve uşşâkaan-ı sâdıkan orada deniz melekleri gibi yüzerler» diyor. Kalamış bir koydur; Fenerbahçesi ismini yazmakla beraber, Evliyâ'nın «Kalamış Burnu» dediği yer ancak Fenerbahçesi yarımadası olabilir, büyük yazar burada bir târif sürçmesine düşmüştür.

Evliyâ Çelebî buradaki deniz fenerinden ve kasırlardan bahsetmiyor; fakat çağdaşı Ermeni yazarı Eremya Çelebî Kömürciyan «İstanbul Tarihi» isimli eserinde: «Kadıköy'den Fenerlibahçe'ye kadar uzanan saha, gözleri okşayan bağlarla örtülüdür. Burada köşkün önünde denizin içinde atılmış metin bir temel üzerinde yekpare bir heykel gibi yükselen kulenin tepesinde fener yanmaktadır. Bahçe ve köşk yarım günlük mesafeden görülmekte olan bu fenerin adı ile yâd edilir. Çınar ve servilerle dolu olan bu padişah bahçesinin karşısında deniz içinde uzanmış ve her taraftan görülmekte olan güzel bir köşk vardır. Akdeniz'den gelen ve İstanbul'dan giden bütün gemiler, garba nâzır olan bu köşkten temâşâ edilir...» diyor.

Fenerbahçe, XIX. asır başında, padişahlara mahsus bir bahçe olmaktan çıkmış, Haydarpaşa çayırı ile birlikte, halkın gezip eğlendiği meşhur mesirelerden biri olmuştur:

Mahfîce dün ağyâr ile
Gezdim Fener'de el ele
Haydar'da ettiğin hele
Yazık sana yazık sana
(Latif Ağa, Hicazkâr Şarkı)

Fenerbahçe, halka açık bir mesire olarak en parlak devrini, II. Sultan Abdülhamid devrinde yaşadı. İstanbul halkı için hayli uzakça bir yerdi. Kadıköy'den Fenerbahçe'ye araba ile gitmek pahalı, yüyümek yorucu olduğundan, ana demiryolu üzerinde «Feneryolu» adıyle hususî bir istasyon yapılmış, buradan da yarımadaya kadar bir ek demiryolu döşenmişti.

Ahmed İhsan Tokgöz, sahibi olduğu Servet-i Fünûn mecmuasında bir hafta sohbetinde şunları yazıyor:

«... Haydarpaşa garından Fenerbahçe'ye hareket etmek üzere olan trenin kalabalığı tasavvurun dışında. Tamamen dolmuş vagonlara birkaç vagon daha ilâve ettiler; yarım saat sonra bir tren daha hareket edecekti. Gar ve rıhtım üstü renkli yaz esvaplarını giymiş halk ile doluydu.

«Oh! Ne letafet; tren yolu boyu iki yanı papatyalarla donanmış, Fenerbahçesi'ne doğru hafif bir meyil ile ağır ağır inen tren ve keskin düdüklerini etrafa aksettiren trenin penceresinden sarkmış başlar... Bizden evvel gelmiş civar semtler halkı, yarımadanın heybetli ağaçları altında, zümrüt gibi çimenlere çocuk sevinci ile yayılmış...» (Mayıs 1893).

Civar semtler halkının bir kısmı yaya, bir kısmı da çeşit çeşit arabalarla gelirdi. Yarımadayı fırdolayı dolaşan bir araba yolu yapılmıştı, arabanın bu yolda dolaşmasına «Tur» denilirdi.

O devrin ünlü muharrirlerinden Ahmed Râsim de Mâlûmat gazetesinde, yazdığı mektuplarında Fenerbahçe mesiresinden şöylece bahsetmektedir:

«Fenerbahçe mesiresinde fakir ve orta tabaka halk, tekerleklerin ve arabalara koşulmuş hayvanların ayaklarının kaldırdığı kesif bir toz bulutu altında çimenlere serilir, hoşça bir gün geçirmeye çalışırdı. Arabalar, Fenerbahçe turunu, durmadan fıldır fıldır dönerlerdi; kibar takımı, birinci turdan sonra dönüp giderdi. Bu araba selinde İstanbul'un her çeşit arabası görünürdü: «Çek çek» lerden tutun da parasol, bağ arabası, payton, brik, kupa, lândon, yarım lândon, tek atlı, çift atlı...

«Kadınlardan çarşaflılara yaşmaklılar ekseriyetle arabalarda yeldirmeliler, parasollarda ve bağ arabalarında bulunurlardı. İkinci kısım halk da ekseriyeti teşkil ederdi. Dolma, helva tabaklarını, yenecek yemiş vesaireyi hâmil olan sepetler, arabada en geride bulunurdu. Onun yanında mama dadı, onun yanında beyaz dadı, onun yanında efendi, ağa, bey, küçük bey, küçük hanım, ondan sonra, çatık çehreli büyük vâlide ile küçük anne mevki alırdı».

Fenerbahçe mesiresinin yanında, yarımadanın güney kıyısında mesîre kadar meşhur deniz hamamları vardı; bu hamamlardan erkek hamamı, yerini Fenerbahçe plajı adı ile bir plaja terk etmiş, zamanımızda kurulmamaktadır. Kadınlar hamamı ise durmaktadır, âdetâ plaja bir ek olmuştur, fakat bir kadınlar deniz hamamı hususiyet ve mahremiyetini kaybetmiştir.

Fenerbahçe koyunun bugünkü manzarası.

Yarımada zamanımızda meşhur bir mesiredir. Üzeri yer yer bodur mazılar ve halkın gölgelerinden faydalandığı çitlenbik ağaçları vardır. Bir plaj bulunmasına rağmen, halk, bilhassa çocuklar ve gençler, yarımadanın güneyindeki kayalar üstünde soyunup, açıkta bir plaj ücreti ödemeden denize girer. Ocakları, tezgâhları dört tekerlekli arabalara oturtulmuş bir kahvecileri vardır. Seyyar köfteciler dolaşır.

MANZARA GÜZELLİĞİ

Yarımadanın, deniz fenerinin de bulunduğu batı ucunun Marmara'ya nezâreti fevkalâdedir. Kuzey kıyısı Galatasaray ve ve Fenerbahçe spor kulüplerinin tesisleri ile halka kapanmıştır. Geniş koy, servet erbâbının ve bu spor kulüplerinin tenezzüh motörleri ve yelkenleri ile doludur. Yine o kıyıda, az içerlek bir yerde çok temiz bir kır lokantacığı bulunuyordu.

Fenerbahçe mesîresi, Kadıköy vapur iskelesine, belediye otobüsleri ve dolmuş usulü ile yolcu taşıyan otomobillerle bağlıdır.

Istanbul'un bütün mesîrelerinde olduğu gibi, burası da geçen asır sonlarındaki hayatına nisbetle çok sönüktür.

Feneryolu istasyonundan ayrılarak gelen demiryolu, 1935'ten beri metrûk idi, 1969 - 1970 arasında da raylar ve traversler sökülmüş, demiryolu tamamen kaldırılmıştır.

FENERBAHÇE FENERİ

Yarımadanın batıya doğru uzanan burnundadır; XVI. yüzyılda Kanunî Sultan Süleyman zamanında bu mevkide padişahlara mahsus bir bahçe «Fenerbahçesi» adı ile anıldığına göre, bu deniz fenerinin daha o zaman mevcut olduğu aydın olarak bellidir. Muhtemeldir ki, burada ilk deniz feneri, Bizanslılar zamanında yapılmış olsun.

Celâl Es'ad Bey «Eski Istanbul» adındaki eserinde, Bizans devrinde burada bir kulenin mevcudiyetini kaydediyor, fakat bu kuleyi bir deniz feneri olarak değil, o eski devirlerde ateş ile muhaberede kullanıldığını söylüyor.

Bugünkü deniz fenerinin kulesinin XVII. yüzyılda IV. Sultan Murad tarafından yapıldığına dair çok sonraları yazılmış kayıtlar vardır. Bizce IV. Sultan Murad bu feneri ancak ihyâ etmiş olabilir; biz sarih bir kayda rastlamadık.

Kıyı emniyeti bakımından Fenerbahçesi deniz fenerinin her gece ışık vermeye başlaması 1253 (1837 - 1838) te başlamıştır.

Fener kulesinin kitâbesi yoktur, inşa tarihini tesbit edemedik. Bugünkü kulenin de II. Mahmud devrinde 1837 - 1838 arasında yapılmış olması muhtemeldir. 21,80 metre yüksekliğinde kesme taştan yapılmıştır. Her altı saniyede bir beyaz şimşek gösterir; ışığı 10 mil açıktan görülür.

Fenerbahçe plajının bugünkü hâli.

Feneri ziyaretimiz tarihinde fener memurluğunda, doğma büyüme oralı Bayan Mediha Kara bulunuyordu; nazik, hatır sayar bir İstanbul hanımı idi. Namlı balıkçılardan Mehmed Kara'nın zevcesiydi. Babası Sabri Güler, 1920'de Fenerler İdaresi bir Fransız şirketinin elinde iken, bu fenerin memurluğuna tâyin edilmiş, onun vefatında da kızı aynı vazifeye geçmiştir. Baba - kız, 50 yıl bu fenere bakagelmiştir. Mediha Hanım, bir kız kardeşi, zevci ve iki oğlu Fener kulesi yanındaki lojmanda oturmakta idiler. Fener kulesinin küçücük bahçesi, gönül açıcı şekilde çiçekler ve meyva ağaçlarıyle imar edilmiş bulunuyordu.

KAYA VE MENDİREK FENERLERİ

Kalamış koyunun güney kısmında, Fenerbahçe yarımadası önünde ve spor kulüplerinin malı tenezzüh ve yarış motor ve yelkenlileri yatar, iki yüz tekneye yakındır; onların korunması için 1937 - 1938 arasında, zamanın Başbakanı Celâl Bayar'ın himmetiyle Fenerbahçe yarımadasından körfeze doğru uzanan bir mendirek inşa edilmiş ve mendireğin ucuna da bir fener konmuştur.

Bu fenerde, Latin asıllı Türk harfleriyle bir kitâbe vardır ki, metni şudur: «Atatürk'ün ve onun Başvekili Celâl Bayar'ın deniz sporlarına gösterdikleri yüksek himayenin yeni bir eseri olan bu kotra mendireği, 1938 senesinde İktisat Vekili Şâkir Kesebir'in emriyle İstanbul Deniz Ticareti Müdürlüğü tarafından yaptırılmıştır».

Kitâbenin bulunduğu dört köşe mermer sütun üstündeki fenere, sütunun bir yüzüne dayanmış demir merdivenle çıkılır. Yine aynı yıllarda bir küçük deniz feneri de yarımadanın önündeki serpme kayaların «Yılan taşı» yahut «Öreke taşı» denilen en büyüğünün üstüne konmuştur.

FENERBAHÇE KASRI VE MESCİDİ

Yakın geçmişti halka açılmış İstanbul'un çok ünlü bir mesîresi olan Fenerbahçesi, geçen asır başlarına kadar padişahlara mahsus has bahçelerden biriydi; bu bahçede birkaç küçük kasır, muhafızları olan bostancı neferlerinin odaları koğuşu ve yine bostancıların bir büyük mescidi vardı. Bahçesinde çemen sofalar ve iki havuz bulunuyordu. Bu yapıların zamanımızda izleri bile kalmamıştır. Yalnız bir hamam harabesi duruyordu. Padişahların gece yatısına gelmedikleri, bir yaz mevsimi boyunca ancak bir, iki defa uğradıkları bu kasırda, hamama ihtiyaç görülmeyeceğinden, hamamın bahçe ve kasır muhafızları olan bostancılar için yapıldığını sanıyoruz. Harabede soğukluk ve harâre kubbeleri ile bir halvet - sofa kubbeciği duruyordu. Tahminimize göre bu hamam, bir küçük camekân, bir soğukluk, üç sofa ve iki halvetten mürekkep idi.

Bir de yarımadanın burun tarafına yakın ve güney kıyısında bir sed kalıntısı görülür ki, zamanımızda bir kır kahvesi üzerine birkaç masa ve iskemle atmıştır. Eskiden kalma olup, yapısı, şekli çok değişmiş tek bina, yarımadacığa adını da vermiş olan burnundaki deniz feneridir.

Mescid dolayısıyle Hadîkat'ül-Cevâmî'de şu mâlûmat verilmektedir: «Burası devlet yeri olduğu için, muhtasarca bir saray olup, I. Sultan Mahmud devrine kadar gayet mâmurdu; sonraları rağbetten düştü, hâlen eski binalarından iki havuz ile çemen sofa kalmıştır. Bir de bir bostancı ustası ve neferlerinin kışlaları (odaları) ve bostancılar için bir mescidi vardır; bir de mahsus bir kule vardır ki, gemilerin geceleri gelip geçmesi için tepesinde büyük bir kandil yanar. Şu beyit Fennî Efendi'nin Sâhil-nâme'sindendir:

Fikr-i ruhsârı ilê yandı tenim bilmez mi
Aceb ol mâh Fenerbahçe'sinê gelmez mi

XVIII. yüzyılda Grelot tarafından çizilmiş bir panorama gravürde, Fenerbahçe deniz feneriyle kasırları gösterilmiştir; resim çok uzaktan çizilmiş olmasına rağmen, kasırların ve muhafızları olan bostancıların koğuşların etrafının bir duvarla çevrili olduğu aydın olarak görülmektedir. Bir minare görülmediğine göre, Fenerbahçe bostancılar mescidinin minaresiz, küçük ahşap bir yapı, belki de bir odacıktan ibaret olduğu anlaşılır.

«Fenerbahçesi», yahut «Fenerlibahçe» kasrının veya kasırcıklarının ne zaman ya-

II. Sultan Mahmud tarafından yaptırılan Fenerbahçe feneri.

pıldığı bilinmiyor. Tezkiretü'l - Bünyân'da Mimar Sinan'ın yaptığı otuz üç saray arasında buranın adı vardır ve: «Fenerbahçesi Sarayı tecdîden binâ olundu» diye kaydedilmiştir. Bu kayıttan, ilk binasının Kanunî Sultan Süleyman'ın ilk zamanlarında, XVI. yüzyıl başında veya XV. yüzyıl sonlarında, II. Sultan Bâyezid devrinde yapılmış olması gerekir.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında asrın büyük şâiri Nedîm, velînîmeti Sadrâzam Dâmad Nevşehirli İbrahim Paşa'yı medih yolunda yazdığı kasîdelerinden birine «Der Târîf-i Bağçe-i Fener der şehri Üsküdar» serlevhasını koymuştur. 22 beyitlik bir kasîdedir. Ünlü şâirin «Üsküdar Şehri» demesinden kasdi, denizin karşı tarafında, Üsküdar şehrinin bulunduğu yakada anlamındadır.

Kasîdeden, bu güzel kasrın bir ara ihmal edildiği, İbrahim Paşa zamanında, Lâle devrinde tekrar rağbet gördüğü ve bu kasırdaki havuzun İbrahim Paşa tarafından yaptırıldığı anlaşılıyor.

Kasîdeden son beytini alıyoruz. Bu beyit, bir tarih mısraını ihtivâ ettiğinden çok kıymetlidir:

Bu mısra'larla Nedîmâ dedi tahsîn - birle târihin
«Bu nüzhetgâhı İbrâhîm Pâşâ eyledi ihyâ»
1144 - 1 = 1143 (M. 1730)

1 rakamı ile tâmiyeli tarih mısraından anlaşılıyor ki, Fenerbahçesi kasrının ihyâsı ve burada güzel bir havuzun yapılması, 1730 ihtilâlinden az önce, belki birkaç ay, hattâ birkaç hafta evvel tamamlanmıştır.

1730'da tahta çıkmış olan I. Sultan Mahmud'un sır kâtibi Salâhî Efendi (belki ağa), hizmetinde bulunduğu padişahın emri ile günlük bir hâtıra defteri tutmuştur; çok kıymetli bir vesika olup, üniversite kütüphanesinin Türkçe yazmaları arasındadır. Bu defterdeki iki günlük kayıt, Fenerbahçe üzerindedir:

«15 Muharrem 1148 (7 haziran 1735) pazartesi. Fenerbahçesi'ne gidilecekti. Biniş-i Hümâyûn levâzımı ile binişçi kulları Fenerbahçesi'ne gittiler. Fakat padişahın hareketinden evvel deniz kabardı; müthiş bir yağmurla bir fırtına çıktı, padişah, Fenerbahçesi'ne gitmekten vazgeçti, binişçilerin dönmesi ferman olundu. Öğleden sonra hava açıldı, deniz yavaşladı. Padişah yalı köşküne gidip, ikindi namazını orada kıldılar.

«25 Muharrem 1148 (17 haziran 1735) perşembe. Sandal ile Fenerbahçesi'ne gidildi. Büyük havuz kenarında kurulan çadırda bir miktar gölgelendiler. Sonra, deryâ tarafındaki tentenin altına gittiler. Denize para atarak, nedîmlerin, dilsizlerin ve çavuşların para kapışmak için esvapları ile denize atılmalarını seyrettiler. Deniz üzerindeki bir kaya üzerine desti

konulup, tüfekendâz kullarına nişan attırdılar, muvaffak olanlara ihsanlarda bulundular, abdest tazeleyerek ikindi namazını kıldılar.

Hazırlanan muhtasar yemeği havuz başındaki çadırda taht üzerinde yediler. Nedîmlerine Evc faslında çalıp söylemelerini işaret ettiler. Sonra karadan has-odalı kulları ile muhtasarca yemişçibaşı kullarının bağına gittiler. Kahve içip dinlendikten sonra, İbrahim Ağa Çayırı yanından Harem iskelesine inerek flikaya bindiler. Yolda, yedek kancabaş sandalı Topkapısı açığında demirli olan köhne kereste gemisinin üstüne düştü, Kancabaşın başı geminin palamar demirine girip, akıntı kuvvetinden uzaklaştırmak mümkün olmadı. Sandalın üst tarafından bir kısmı parçalandı, fakat padişahın filikası Hızır gibi yetişip, içindekileri kurtardı, ben de onların arasında idim».

Salâhî Efendi, Fenerbahçesi kasrından hiç bahsetmediğine göre, bu kasrın 1730 ihtilâlinde, Patrona'nın çıplak ayaklı haytaları ve onlara katılan «külhan beyleri» tarafından tahrip edilmiş olması muhtemeldir.

Hadîkat-ül-Cevâmî'nin «I. Sultan Mahmud devrine kadar gayet mâmûr idi, sonraları rağbetten düştü» ifadesi, «İhtilâlde tahrip edildi» dememek için, o devirlerin bir kalem terbiyesidir.

FENERBAHÇE DALYANI

Fenerbahçe yarımadasının güney doğusunda Lazburnu açığında kurulur; Istanbul balıkhane müdürü müteveffa Karakin Efendi Deveciyan'ın «Balık ve Balıkçılık» isimli muteber eserinde «Salistre Dalyanı» adı ile kayıtlıdır; hududu Fenerburnu ile Şapkaburnu arasında gösterilmiştir ki Lazburnu bu sahanın ortalarındadır; aynı eserde faaliyetinin mart ortalarından ağustos sonlarına kadar devam ettiği yazılmıştır; çiroz, palamut, torik ve orkinos balıkları tutulur, dalyanın devam ettiği müddetçe hududu içinde sair balıkçılar avlanamazlar.

Yarım asra yaklaşan bir zamandan beri Oflu Mehmed Reis tarafından kurulmakta idi. Namlı balıkçılarımızdan olan Mehmed Reis balıkçılık mütehassısı olarak İsrâil'e davet edilmiş ve orada İsrâil balıkçılarına hocalık yapmış, bilhassa dalyancılık öğretmiştir. Fenerbahçesi Dalyanının tayfa, balıkçı odaları, yarımadanın Kalamış koyu tarafındaki kıyısındadır.

FENERBAHÇE HAMAMLARI

Fenerbahçe yarımadasının güneyindeki körfezde kurulagelirdi. Hemen bütün ömrü dedesinin Göztepe'deki kâşâne köşkünde geçen değerli yazar merhum Sermed Muhtar Alus, bu deniz hamamını hâtıralarına dayanarak şöyle anlatıyor:

«Mayıs sonlarında kurulmaya başlanırdı. İkisi de şimendifer mevkiinden aşağı inilince oracıkta idi. Araları 50 metre kadar vardı. Sağdaki küçüğü kadınlarınki, büyükçesi erkeklerinki. Erkeklerinkinin ortasında, boylu boyunca tek kişilik kamaralar. Solda bir koridor üstünde sıra ile localar. En nihayetteki iki loca oldukça genişçe. Duvarlara nalıncı çivileriyle şuradan buradan kesilen matbu resimler mıhlanmış: Kuzulu köylü kızı, Boer muharebesinde bahriye neferi, güzel yavuklusunun hayalini gören kız, Dört direkli yelkenli gemi; Burgonya vapurunun Bahr-i muhît-i Atlasi'de batması.

«Gişede oturan palabıyık, yusyuvarlak Ermeni, önünde pandispanya câmekânı, köşesinden hiç kımıldamaz; halbuki ortada, her tarafa seğirten Karabet, inadına bir saniye yerinde durmaz, dört tarafa koşar, faal, çenebaz, alaycı bir Samatya balıkçısı idi.

«Kadınlar hamamında da uzun boylu, deveye benzeyen, herkesle senli benli Hacı isminde Ermeni biletçi ile Tavuk Hanım dedikleri natır bozuntusu vardı. Sabahları hamamlara oldukça müşteri gelir, ikindiden sonra ise rağbetkârlar daha çoğalırdı.

«İğne atsan yere düşmeyecek zaman pazar günleri idi. Galatasaray Sultânîsi'nin jimnastik muallimi Fâik Bey bu deniz hamamının gediklilerindendi. Gençlere, pîr aşkına atlama dersleri verirdi».

Zamanımızda Fenerbahçe'de yalnız kadınlar için bir deniz hamamı vardır. Fenerbahçe plajına eklenmiştir.

Buraya, hanımların deniz hamamından girmelerinin sebebi de, an'aneye bağlılıktan çok, plaja gelen hanımların kıyafetlerini tecessüs olsa gerekir.

40 tezgâhla çalışan Hereke halı atölyesinde ipek halı dokuyan bir genç kız.

Türkler'de kumaşçılık ve halıcılığın Milât'tan öncesine kadar uzanan bir geçmişi vardır.

HEREKE Kumaş Fabrikası

YAZAN: NEZİH UZEL

TÜRKLER'DE kumaş sanatını en eski devirlere kadar götürmek mümkündür. Şehirleşmenin başlamadığı çağlarda eski Türk hakanlarının çadırlarını ziyaret eden yabancı elçiler, bunların ihtişamı karşısında hayrete düşmüş ve yazdıkları eserlerde, duvarları nakışlı yün halılarla kaplı, ipek işleme ve kürklerle süslü muazzam çadırları uzun uzun anlatmışlardır.

630 senesi kışında Tonglu - Yabgu'nun yanında kalan Buda rahibi Hsüan - Tsang hakanın topladığı büyük kurultayı şu cümlelerle tasvir etmektedir:

«Hakan, sırmalarla süslü büyük bir çadırda oturuyordu. Subayları önünde iki sıra hâlinde uzun hasırlar üzerine oturmuşlar ve hepsi de işlemeli ipekten muhteşem elbiseler giymişlerdi. Onların arkasında hakanın hassa askerleri yer almıştı. Hakanın karşısında hayranlık ve saygı duymaktan insan kendisini alamıyordu».

Türkler'de kumaş ve halı sanatını aksettiren en eski örnekler, Rus arkeoloğu Rudenko tarafından açılan Pazarık İskit mezarı beşinci kurganında ve Baykal, Noin Ula höyüklerinde ele geçmiştir.

ESKİ TÜRK HALICILIĞI

Rudenko tarafından ortaya çıkarılan Pazarık halısı, Sibirya'da Altaylar'ın eteklerinde İskit mezarlarının araştırılması sırasında nisbeten yakın bir zamanda ele geçmiştir. Halının, Milât'tan sonra III. ve VI. asra kadar ancak götürülebilen menşei Pazarık bulgusu ile İsa'dan dört asır öncesine kadar ulaşmış bulunmaktadır.

Hereke kumaş fabrikası, ipekli kumaşlar atölyesi. Burası İmparatorluk devrinde Saray ihtiyaçları için kurulmuştu.

Pazarık halısının bir eğer örtüsü olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir. 1.83×2 metre eb'âdında, koyu ve açık kahverengi zemin üzerine sarı örnekli, 10 sm²'de 3.600 gördes düğümü ile baha biçilmez bir sanat ve tarih hazinesidir.

Baykal gölü kenarında Noin Ula höyükleri Urga'ya yakındır, açılan 212 höyükte ağaç tabutlar içinde ele geçen, Asya Hunları'na ait kumaşlar, hayvan figürleri ile işlenmiş madenî eşya, mücevher, takım elbise ve seramik eserler, sanat tarihi yönünden çok büyük değer taşımaktadır.

M.Ö. 100 ve M.S. 100 senelerinde imal edilmiş olan bu kumaşlar Pazarık halısı ile birlikte 2400 yıl önce başlayan kumaş tarihimizin başlangıcını teşkil etmektedir.

Değerli sanat tarihçisi Prof. Ernst Diez'in verdiği bilgiye göre, XI. yüzyılın sonlarında Selçuklular'ın tesiri ile Bağdad ipek sanayii en parlak devrini yaşamıştır.

Bu asra ait Türk ipek kumaşlarının en eski bir örneği, Londra'da Victoria - Albert müzesinde bulunmaktadır. XI. yüzyılda dokunmuş ipek kumaş tamamıyle hayvan figürlerinden ibaret çok zengin bir dekor göstermektedir.

Büyük Selçuklular'dan sonra Anadolu Selçukluları devrinde kumaş sanatı yine çok ileri bir seviyede tutulmuştur.

Bu çağa ait altın telli bir kumaş Fransa'da Lyon Müzesi'nde bulunmaktadır. Üzerinde Alâeddin Ebül Feth Keykubâd bin Keyhusrev ismi yazılıdır. Alâeddin Keykubâd için (1210 - 1237) Konya'daki

saray tezgâhlarında dokunmuş olmalıdır.

Osmanlı İmparatorluğu devrinde kumaş tarihini ve kumaş sanayiini bugün elimizde bulunan çok zengin örneklerle adım adım takib etmek mümkündür.

Osmanlılar'da kumaşla ilgili bulunan ilk vesika 1348 tarihli «Orhan mülknâmesidir». Topkapı Sarayı'nda E. 10.789 No.'da kayıtlı vesikada, sultanın, Hacı Paşa'ya vezirlik ve bir kırmızı kemha verdiği yazılıdır.

İkinci kaynak olan Âşıkpaşa-zâde tarihi, bu yönden daha geniş bilgi vermektedir. Âşıkpaşa-zâde, 1364 senesinde I. Murad'ın oğlu Yıldırım Bâyezid'in Germiyanoğlu'nun kızı ile nişanlanmaları dolayısıyle verilen hediyelerden söz açarken bir takım kumaş isimleri de sıralamaktadır. Kitabın 50. bâbında geçen bu bahis aynen şöyledir:

«Ol zamanda altın, gümüş az idi. Donuzlu'da alemlü ak bezler olur idi. Hil'at anı geydürürler idi. Sırtak tekele dikerler idi. Hıl'at âni geydürürler idi. İsak Fakı kim geldi, Donuzlu'nun o bezlerinden bile peşkeş getürdi».

Âşıkpaşa-zâde'nin «Sırtak tekele», «Alaşehir'in kızıl evlâdîsi» ve «Donozlu'nun alemlü ak bezleri» şeklinde sıraladığı kumaş isimleri herhalde ilk Osmanlı kumaş faaliyetini aksettirmektedir.

Istanbul'un fethinden sonra her sahada yeniden şekillenen Türk medeniyeti, dirayetli padişah II. Mehmed'in engin görüş ve gayretleriyle özellikle sanat vâdisinde yeni ufuklara doğru açılıyordu. Bu cümleden olarak Fâtih'in kumaş imali konusunda birbiri arkasından yasaknâme ve kanunnâme neşrettiği ve bu sanatın gelişmesine önayak olduğu bilinmektedir. Bunun sonucu olarak Istanbul'da ve civarında imal edilen Türk kumaşları Fransa, İngiltere ve Almanya'ya kadar yayılmış, devrinde pek ziyade rağbete kavuşmuştur.

Kumaş tarihimizin Osmanlı İmparatorluğu devrini adım adım takib edebilme olanağımızın kesin belgelerini Topkapı Sarayı koleksiyonlarında buluyoruz.

Tahsin Öz'ün Topkapı Sarayı Müzesi müdürü sıfatı ile ve büyük bir ilmî yeterlilikle 1946'da ilim âlemine sunduğu «Türk Kumaş ve Kadifeleri» isimli iki ciltlik eserde, Osmanlı padişahlarına ait giyim eşyasının Sultan Osman'dan itibaren, muntazam bohçalar içinde saklandığı belirtilmektedir.

Bir geleneğin ifadesi olarak saklanan bohçalarda, bin beş yüz parça eşya bulunmakta, her birinin üzerinde etiketler yer almaktadır. Söz konusu etiketlerde bazen elbiseyi hazırlayan terzinin ismi dahi kaydedilmiştir. Kolleksiyonda, Fâtih Sultan Mehmed'in vefatında üzerinden çıkarılan kürkü, II. Sultan Osman ve Abdülaziz'in kanlı elbiseleri, pek küçük yaşlarda hayata vedâ eden şehzâdelerin kıyafet ve pabuçları da yer almaktadır. Bohçalar eskidikçe yenilenmiş ve etiketleri tekrar yazılmıştır. Eşya, ayrıca hazine defterlerine kayıtlıdır.

Kumaş sanayii ile ilgili en önemli vesika, 1502 tarihli «Kanunnâme-i ihtisâb-ı Bursa»dır.

İmparatorluk devrinde günümüzdeki belediye nizamnâmesinin yerini tutan «ihtisâb kanunnâmeleri» herhangi bir sanatın gelişmesi ve en azından durumunu muhafaza etmesine yarayan standardizasyon vesikaları olmuştur.

«Kadifenin ve kemhânın ve tahtanın ve sair akmişe-i mütenevvianın kanun-ı kadîmeden ehl-i hibresine sual olıcak mukaddemâ kadifenin ahvâli beyânında...» şeklinde başlayan kanunnâmenin kumaşları ilgilendiren bölümü bu yönden büyük önem taşıyan tarihî bir vesikadır.

Metinde her cins kumaşın önceleri hangi teknik şartlar altında imal edildiği, sonradan ne sebeple kalite farkı doğduğu esnaftan tahkik edilerek belirtilmiş ve açıklamalar için şahit gösterilmiştir.

Bu vesile ile Bursa'da eksik imalâtta bulunan bin kadar tezgâhın tesbit edildiği ve bu konuya şahitlik etmek için 600 kadar esnafın sorguya çekildiği anlaşılmaktadır.

XVI. asırda Osmanlı İmparatorluğunda Bursa önemli bir tekstil merkezi olmuştur. Son yapılan ilmî araştırmalar, aynı devirde Selânik'in de ün kazandığını ortaya koymaktadır.

Başlangıçta imparatorluğun bütün ihtiyacını temin eden kumaş imalâthaneleri, XVIII. asırda iyiden iyiye bozulmuştur. 1715 tarihli bir fermanda altın ve gümüş sırmalı dîba imali kesinlikle yasaklanmaktadır. Devletin eski zenginliğini kaybet-

Kumaş fabrikasının genel görünüşü.

tiği bu asırda Serâser, Şahbenek, Zerbaft gibi kumaşların tarihe karıştığı görülür.

Nitekim İstanbul kadısına, gümrük emînine ve çarşı esnafı kethudâlarına yazılan 1791 tarihli hükümde durum şöylece açıklık kazanmaktadır:

«Bir müddetten beri Âsitâne-i aliyye'de kâin boyacı esnafının boyadıkları ipek ve kumaşların boyaları kalp ve zikrolunan ipek ve iplik ile mensuc kumaşların vesair boyanan akmişenin beş, on gün zarfında renkleri mütegayyir ve mensuh olduğundan...»

Bu vesikaya göre, Avrupa içlerinden İran saraylarına kadar rağbet gören ünlü Türk kumaşları artık bu asırda boyalarını dahi beş günden fazla muhafaza edemez duruma düşmüşlerdir.

İmparatorluk idaresi altındaki kumaşçılığımızın son devrinde bir nevi döşemelik kumaş olan Üsküdar çatmaları ve Selimiye kumaşları rağbet kazanmıştır. Hereke fabrikalarının kuruluşu bu sıraya rastlamaktadır.

Hereke fabrikası, Sultan Mecid zamanında Ohannes ve Boğos Dadyan birâderler tarafından 1843 yılında hususî bir tesis olarak kurulmuştur.

50 pamuklu ve 25 ipekli cafes tezgâhı ile faaliyete geçen fabrika, 1845 yılında Sultan Abdülmecid nâmına tescil olunmuş, bundan sonra özellikle sarayın ipekli kumaş ihtiyacını karşılamaya tahsis edilmiştir. 1850 yılında 100 adet jakarlı el tezgâhı ile genişletilen fabrika, bu tarihten sonra, imparatorluk sanayiinde önemli bir yer işgal etmeye başlamıştır.

Hereke fabrikasının 1849'da doğrudan doğruya Harbiye Nezâreti'ne bağlı olarak faaliyet gösterdiği ve ordunun üniforma ihtiyacı için çalıştığı belirtilmektedir.

Fabrika, bu sırada İngiliz tekniği ile ve İngiliz ustaların nezareti altında imalâta devam ediyor. Ancak, Avrupa kumaşlarıyla rekabet edemez durumdadır.

Müessesenin halı kısmı 1891'de Gördes ve Demirci'den getirilen ustalar eliyle faaliyete geçirilmiştir.

Osmanlı sarayında halı ihtiyacını Hereke atölyelerinin kurulmasından önce Mısır'ın temin ettiği bilinmektedir.

Başlangıçta XVIII. asır Savonnerie Fransız halılarından alınan örneklerle girişilen faaliyet daha sonra gerçek karakterini bulmuş ve Kirman Tebriz karışımı yerli motifler ünlü Hereke halısının niteliğini ortaya koymuştur.

8 recep 1327 - 13 temmuz 1325/1909 tarihli bir irade ile Trabzon'da Arapyan Efendi nâmında bir kimseye her cins kumaş dokuyacak bir imalâthane için izin verildiği, bazı gümrük kolaylıkları sağlandığı, yurt dışından «Water» isimli pamuk ipliği ve Merinos yünü satın almasına rıza gösterildiği anlaşılmaktadır. 135 sene kaydı ile verilmiş olan bu imtiyazın ne şekilde ve ne zamana kadar kullanıldığı hakkında henüz bir bilgiye sahip değiliz.

II. Sultan Abdülhamid'in misafiri olarak ülkeye gelen Almanya imparatoru II. Wilhelm'in ziyareti münasebetiyle sahildeki tarihî köşk inşa edilmiştir.

Fabrikanın fiilen yünlü kumaş imaline başlaması 1902 yılında mümkün olmuş, ilâve edilen 20 dokuma tezgâhı ile çuha ve şayak kumaşlar imaline başlanmıştır. 1917'de tezgâh sayısı 52'ye çıkarılmış ve yüksek kaliteli istihsale geçilmiştir.

Cumhuriyet idaresi içinde 112 tezgâha ulaşan fabrika, elbiselik, ceketlik ve fantezi kadın kumaşları ile faaliyetine devam etmektedir. Ayrıca, 48 tezgâhlı halı atölyesi ve 10 tezgâhlı ipekli dokuma atölyesi faaliyet hâlindedir.

Hereke fabrikasının 2.950 iğlik iplik dairesi, 3 - 28 mm. arasında vasatî 200 ton iplik imal eder. Bu istihsal, dokuma dairesinde mevcut 112 tezgâhı besleyemeyeceğinden Merinos yünlü sanayi müessesesinden ayrıca «Kamgarn» ipliği te-

İplik kumaşlar atölyesinde Saray için kumaş imal edildiği devirlerden kalma motifler, bugün dahi kullanılmaktadır. Resimde bu motifleri eski albümlerden tetkik eden bir mütehassıs görülüyor.

min zarureti vardır. Bu da, senelik olarak 300 tona kadar çıkmaktadır. Gerek fabrikada elde edilen iplik ve gerekse Merinos ipliği ile elde edilen kumaş miktarı mâmûl olarak 900 bin ile 950 bin metre karedir. Bu imalât içinde çeşitli kumaşlar bulunmaktadır. Meselâ: Gabardin, serj, kaşe, skoç, ceketlik, pardesülük ve paltoluk gibi her tip kumaşın imal miktarı, kullanılacak malzeme ve sair konular, sene başında hazırlanarak müdürlüğün tasvibine arzedilen yıllık iş programları çerçevesi dahilinde yapılır. Ayrıca, satış politikasına göre hazırlanmış termin planları mevcuttur.

Son senelerde dış pazarlar üzerinde durulmuş ve 1969 yılından itibaren ihracat yapılmaya başlanmıştır.

Sümerbank Hereke fabrikasının halıhânesi son senelerde ıslah edilmiş,

Hereke halısı bugün gül ve karanfil esasına dayanan ufak natüralist motiflerle uluslararası şöhret bulmuştur. Halılar düz, kabartma ve ipekli olmak üzere üç sınıfta mütalâa edilmektedir. Merkezde 40, köylerde 450 tezgâh vardır.

1946'dan bu yana Hereke köylerinde tezgâhlar kurdurulmuş ve köylüye götürü iş verilmeye başlanmıştır.

Sümerbank Hereke fabrikasının halı imali şu sırada yıllık 4 bin metre karedir. Hereke fabrikasının ipekli dokuma kısmı 10 adet el tezgâhı ile faaliyet hâlindedir. 1845 yılında özellikle saraya çalışan fabrika, bu kısımda 100 tezgâhla faaliyetteyken, bugün lüks bir metâ olan bu kumaşlar, ancak senbolik bir şekilde yıllık ortalama 1.000 metre olarak dokunmaktadır.

Hereke fabrikasında hâlen 1.050 işçi çalışmakatdır. 8.000 nüfuslu küçük Hereke kasabasının geçimi hemen hemen bu fabrika eliyle sağlanmaktadır.

BİZANS DEVRİNDE İSTANBUL'UN DİKİLİTAŞLARI

YAZAN: ERDEM YÜCEL

Marcianus Sütunu (Kıztaşı)

AVRUPA'NIN bazı büyük şehirlerinde, özellikle İstanbul, Roma, Paris ve Londra'da, kaideler üzerinde yükselen bir takım taş anıtlar dikkati çeker. Tarihî kaynaklarda ve halk arasında dikilitaş ismi ile tanınan bu anıtların başlangıcı çok eskidir. Mısır'daki en eski dikilitaşlara Ebû Gurab güneş mâbedi ile Karnak'da rastlanmaktadır. Önasya uygarlıklarında sayıca pek fazla olmamakla beraber, yine de dikilitaşları andıran bir takım taş anıtlar vardır. Nitekim, Akad Kralı Maniştusu ile Âsur Kralı III. Salmanassar'ın yaptırdığı dikilitaşları bunlara örnek olarak gösterebiliriz. Ayrıca, Mezopotamya'da Sümerler'in, Bâbilliler'in buna benzer taş anıtları, Hititler'in kutsal mâbet sahaları içerisinde, Eski Yunanlılar'ın da mezar yerlerini gösteren bir takım dikilitaşları bulunduğu bilinmektedir.

Romalılar ilk defa Mısır'da yapılmış dikilitaşları gemilerle memleketlerine götürmüş, daha sonra da Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde dikilitaşlar görülmeye başlanmıştır. Bunların en tanınmışları Roma San Giovanni Latarano meydanında Circo Massimo, Vatikan San Pietro meydanında Vatikan, Roma Navona meydanında Caracalla, Roma'da Campus Martius, Paris Concorde meydanında Luksor ve Thames rıhtımında da Londra dikilitaşlarıdır.

Bizanslılar da, imparatorlarının isimlerini veya kazandıkları bir zaferi kendilerinden sonra gelecek nesillere tanıtmak amacıyla İstanbul'un değişik yerlerine, bir takım anıtlar dikmişlerdir. Bunların bir kısmı günümüze iyi denecek bir şekilde gelmiş olmasına rağmen, bazılarının yalnızca yerleri ile isimlerini biliyoruz. Büyük ölçüdeki bu sütunların yanında İstanbul'da çok sayıda irili ufaklı anıt sütunlar vardı. İlk Bizans devrine, IV ve V'inci yüzyıllarda tarihlendirilen küçük ölçüdeki sütunlarda Arkadios, Marcianus,

I. Theodosius ve Iustinianus anıtlarındaki heybet görülmemektedir. Biz bu yazımızda, Istanbul'un Bizans devrine ait dikilitaşlarının en tanınmışlarından söz edeceğiz.

İçerisinde gladiyatör dövüşlerinin, araba yarışlarının yapıldığı, sayısız ayaklanmalara ve kanlı olaylara sahne olan hipodromunda çeşitli sütunlar vardı. Bugün bu anıtlardan sadece I. Thedosius dikilitaşı, Konstantin VII. sütunu ile Burmalı (Yılanlı) sütun kalmıştır.

I. THEODOSIUS DİKİLİTAŞI

Istanbul'un en yaşlı âbidesi sayılan ve halk arasında Dikilitaş diye tanınan I. Theodosius anıtının röliefli kaidesi Bizans, kendisi ise yekpâre penbe granitten bir Mısır eseridir.

Bu âbide Aşağı Mısır'da Hiyeropolis şehrindeki bir mâbedin önüne M.Ö. 1500 yılında bir zafer anıtı olarak III. Tutmosis adına dikilmiştir. İmparator II. Konstantin (337 - 361) bu taşı Istanbul'a getirmek için yerinden indirtmişse de, ânî ölümü ile bu teşebbüs yarıda kalmıştır. Bundan sonra aradan 30 yılı aşkın bir süre geçmiş ve Istanbul'u yeni baştan imar eden I. Theodosius (379 - 395) spina üzerinde kaidesini hazırladığı bu taşı hipodroma getirmiş, fakat yerine diktirmeyi başaramadan ölmüştür. Bu yüzden bir süre de hipodromda yerde yatan taşı, nihayet Istanbul valisi olan Proclus, M.S. 400 yılında, önceden hazırlanmış kaide üzerine mancınıklar, bucurgatlar yardımıyle diktirmiştir.

Taşın dört tarafı hiyegrolif yazısı ile doludur. Bizanslılar bu yazıların neyi ifade ettiğini anlıyamamışlar, bunları bir nevi tılsım olarak kabûl etmişlerdir. Ancak 1823 yılında okunabilen bu yazıda özet olarak şunlar yazılıdır: «Servet, şiddet ve mahârete sahip, güneşteki altın renkleri dünyaya yayan tanrı Amon sâyesinde bu vasıfları kazanan on sekizinci sülâleden III. Tutmosis, Tanrı Amon'a şükran borcunu ödemek için hediyesini takdim eder. III. Tutmosis, denizleri aşarak iki nehir arasındaki memleketleri zaptetti. Saltanatının otuzuncu senesinde de bu âbideyi dikti».

İlk devir Bizans plastik sanatı yönünden, bize oldukça güzel bir fikir veren dikilitaşın kaidesinde iki kitâbe bulunmaktadır. O devirde doğu memleketlerinde âdet olduğu gibi Yunanca ve Latince olarak iki ayrı dilde yazılan bu kitâbeler arasında bir takım farklar vardır. Sultanahmet Camii yönünde kuzey batıdaki Latince kitâbe, diğerine göre daha uzun ve daha tafsilâtlıdır. Burada, dikilitaşın kendisi seyirciye hitap etmekte ve şöyle demektedir: «Önceleri direnmiştim, fakat yüce efendimizin emirlerine itaat ederek, yenilen tiranlar üzerinde zafer çelengini taşımam gerekti, herşey Thedosius ve onun kesintisiz sülâlesine boyun eğiyor, bana da galip geldiler ve reis Proclus'un idaresi altında, 30 günde yükselmeye mecbur oldum».

Kaidenin Adliye Sarayı'na bakan güney doğu yönündeki kabartmalarının altında da Yunanca kitâbe yer almaktadır. Diğerlerine göre daha kısa olan bu kitâbede konuşan üçüncü bir kişidir. Burada da özet olarak şunlar yazılıdır: «Devamlı bir surette yerde duran bu taşı dikme cesaretini imparator Theodosius gösterdi ve yardımına da Proclus çağırıldı ve bu şekilde 32 günde yerine dikildi».

Dikilitaşın mermer kaidesine kabartma röliefler hâlinde birbirine benzeyen temalar işlenmiş ve her cephenin ortasında da asıl kompozisyonu imparator locası meydana getirmiştir. Bu localarda I. Theodosius, yanında karısı ve oğulları Arkadyus ile Honorius olduğu hâlde tasvir edilmiştir. Ayrıca yan localarda ileri gelen devlet adamları, muhafızlar ve ayrı bir sıra hâlinde de seyirciler görülmektedir. Bunların önünde hipodromda cereyan eden çeşitli olaylar, Bizans'ın mağlûb ettiği barbar kavimleri, dikilitaşın dikilmesi olayı, yarışan arabalar, el ele tutuşarak rakseden gruplar ve çalgıcılar bir sinema şeridi gibi görülmektedir.

KONSTANTİN SÜTUNU (Örme Sütun)

Bu dikilitaşa Örme Sütun veya Konstantin Sütunu denilmektedir. Fakat sütunu kimin yaptırdığı kesin olarak bilinmemektedir. Sonraki yıllarda VII. Konstantin (911 - 959) tarafından tamir ettirilmiş ve üzeri, babası I. Basileios'un (867 - 886) zaferlerini tasvir eden tunç levhalarla kaplatılmıştır. Ne yazık ki, Latin is-

Istanbul'un eski sütunlarından birini gösteren bir gravür.

tilâsı (1204) sırasında, bu levhalar yerlerinden sökülmüş, para bastırmak amacıyle eritilerek kullanılmıştır. Bugün sadece kesme taştan kitlevî bir durumdadır ve üzerinde, sökülen tunç levhalara ait çivi izlerini görmek mümkündür.

Yukarıya doğru incelen, piramidal bir şekil gösteren sütunun, o zamanlar tepesinde bulunan tunç bir küre ile birlikte 32 metre yüksekliği vardı. Mermer kaidesinin bir cephesinde şöyle bir kitâbe yer almaktadır: «VII. Konstantin, Rodos şehrindeki dev âbideyle rekabet edecek bir hârika yaratmak istedi».

BURMALI SÜTUN
(Yılanlı Sütun)

Hipodrom'da I. Theodosius dikilitaşı ile VII. Konstantin sütunu arasında bulunan Burmalı Sütun Istanbul'un, günümüze kadar gelebilmiş en eski anıtıdır. I. Konstantin şehri kurduğu zaman burasını süslemek amacıyle birçok yerdeki anıtları Istanbul'da bir araya getirmiştir. Bu arada

M.Ö. 479 yılında da Delfoi'deki Apollon mâbedi önüne dikilmiş olan bu âbide de yerinden sökülmüş, hipodroma getirilmiştir.

Burmalı Sütun, M.Ö. 500 sonlarında Yunanlılar'ın, memleketlerini istilâ eden Persler'e karşı kazandıkları Plataiai (479) zaferinin bir hâtırası olarak ele geçen silâhların eritilmesiyle yapılmış, şükrân ifadesi olarak da Delfoi Apollon mâbedine hediye edilmişti. Aslında bu sütun, birbirine sarılmış üç tunç yılanın başları üzerinde taşıdığı üç ayaklı antik bir tütsü kazanından meydana geliyordu. Plataiai savaşının kahramanı Sparta Kralı Pausanias, anıtın kaidesine önce kendinden söz eden bir kitâbe yazdırmış, sonra da bunu sildirerek, Persler'in yenilmesinde rol oynayan 31 Yunan kolonisinin isimlerini kazımıştır. Bu isimleri bugün dahi sütunun kıvrımları üzerinde görebilmek mümkündür.

Burmalı Sütun aslında, 29 burma ve 8 m. boyunda olmasına rağmen, günümüze ancak 5 m.'lik bir kısmı gelebilmiştir. Bugün 6.50 m. çapında ve 3 m. derinliğinde, yanları duvarla örülü bir çukurun içerisinde kalmıştır. Yekpâre ve içi boş sütunun 30 - 32 kıvrımdan sonra birbirlerinden ayrıldığı ve uzun boyunlu, ağızları açık yılan başlarının üç ayaklı kazanı taşıdığı bilinmektedir. Yılan başları XVII. yüzyıl sonlarına kadar yerinde olduğunu Sûrnâme ile Hünernâme'deki minyatürlerden ve bazı ressamların da eserlerinden öğreniyoruz. Evliyâ Çelebî'nin de sözünü ettiği bu yılan başlarının ne zaman ve nasıl koptuğu kesin olarak bilinmemektedir. Bununla beraber bu başlardan birine ait bir parça 1848 yılında Ayasofya'nın tamiri sırasında yapılan bir kazıda bulunmuş ve mimar Fossati tarafından o zamanki Âsâr-ı Atîka müzesine teslim edilmiştir.

ARKADIOS SÜTUNU

Bizans'ın XII'nci bölgesinde ve yedinci tepenin üzerinde, Arkadios forumunun ortasında yer alan Arkadios sütunu, Cerrahpaşa Haseki Kadın sokağındadır.

Tarihçi Teofanes'den ve bazı eski kaynaklardan öğrenildiğine göre, Arkadios sütunu 403 yılında imparator Arkadios (395 - 408) babasının ve kendisinin barbarlara karşı kazandıkları zaferlerin hatırlanabilmesi için yapımına başlatmıştır. Ancak sütunu, Arkadios'un oğlu II. Teodosios (408 - 450) tamamlamış ve üzerine de babasının heykelini koydurmuştur.

Günümüze, çevresindeki evler arasına sıkışmış durumdaki sütunun dört köşe kaidesi vardı, yüksekliği de 35 m. idi. Bundan başka kaidenin altında içi oyuk, kare şekilde bir de platform bulunuyordu. P.G. İnciciyan'ın belirttiğine göre sütunun içinde 223 basamaklı taş bir merdiven yer alıyor (1), böylece kaide ile beraber sütunun yüksekliği 50 m.'ye ulaşıyordu.

Arkadios sütunundaki kabartma panolarda Arkadios ile Theodosius'un Gotlar'a karşı kazanmış oldukları zaferler anlatılıyordu. Zamanımıza, bu ilgi çekici kabartmalar gelememiştir. Sadece bazı eski resim ve kaynaklardan, bu konuda bir fikir edinebiliyoruz. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan, Davutpaşa iskelesi civarında 1874 yılında denizden çıkarılmış, savaş sahnelerini ihtiva eden bazı kabartmaların Arkadios anıtına ait oldukları iddia edilmiş, fakat kesin bir sonuç alınamamıştır.

Iustinianus (527 - 563) devrindeki deprem sırasında sütun üzerindeki heykelin bir parçası kopmuştur. Daha sonra, 549'da sütun, şiddetli bir fırtınadan önemli sayılacak derecede zarar görmüş, 740 yılında ise büyük bir deprem Arkadios'un heykelini yere devirmiştir. Anıtın III. Sultan Ahmed (1703 - 1730) zamanına kadar ayakta durduğu sanılmaktadır. Bu yıllarda geçirmiş olduğu yangınlar ve depremlerden ötürü çevresi için tehlikeli bir durum yaratmış, bu yüzden de yıktırılmıştır. Böylece Arkadios sütunundan günümüze sadece kitlevî bir kaide gelmiştir.

MARCIANUS SÜTUNU (Kıztaşı)

Bizans devri İstanbul'unda, dördüncü tepenin batısında, onuncu mıntakanın içerisinde kalan Marcianus sütunu bugün Fatih'te Kıztaşı diye isimlendirilen bir meydanın ortasında yer almaktadır. İstanbul'un fethinden sonra kurulan ilk Türk mahalleleri arasındaki bu yer, Fâtih Sul-

(1) P. G. İnciciyan (Terc. H. D. Andreasyan), XVIII. asırda Istanbul, Ist. 1956, s. 143

Hipodrom'un eski bir resmi.

tan Mehmed zamanındaki İstanbul haritasında da «Kıztaşı Mahallesi» olarak işaret edilmiştir. Bizans kaynaklarında, nedense isminden pek söz edilmeyen bu sütunu, şehir valisi Tatianus, imparator Marcianus (450 - 457) onuruna, muhtemelen 450 - 452 yılları arasında diktirmiştir.

Marcianus anıtı halk arasında Kıztaşı ismi ile tanınmıştır. Gerçekte sütunun bu şekilde isimlendirilmesi yanlıştır. Zira, Bizans devrinde beşinci tepeye dikilen ve XVI'ncı yüzyılda da Süleymaniye Camii yapımında kullanılan, aynı isimde bir başka sütun daha vardı. Ayrıca Kıztaşı ismi şehrin üçüncü tepesindeki porfirden bir sütuna daha verilmişti. Afrodit'in heykelini taşıyan bu sütun ile ilgili bir de efsâneye göre, bakireliğini kaybeden kızlar bu sütunun önünden geçecek olurlarsa, sütun, onları işaret edermiş. Nitekim söylentiye göre sütun, bir gün II. Iustinianus'un baldızını işaret etmiş ve bu yüzden de yıktırılarak ortadan kaldırılmıştır.

Marcianus anıtı üzerindeki Nike heykellerinin bulunuşundan ötürü yanlış olarak Kıztaşı ismi ile tanınmıştır. Anıt üç kademeli bir platform ve mermer kaide üzerine yekpare granitden inşa edilmiştir. Korent mermerinden kaidesinin üzeri kabartmalarla süslüdür. Mermer bezeme kaidenin üç cephesinde birbirinin eşidir. Burada defne yapraklarından meydana gelmiş bir çelenk, bunun içerisinde de İsa'nın mongramı olan I ve X harfleri dikkati çekmektedir. Diğer taraftan, kaidenin kuzey cephesinde de oldukça ilgi çekici bir başka röliefvardır. Burada birbirine simetrik durumda, karşılıklı iki Nike figürü aralarındakî yuvarlak bir madalyonu taşımaktadır. Kompozisyonun üzerine de Latince olarak, bu sütunun İmparator Marcianus için Tatianus Decius tarafından dikildiğini belirten bir kitâbe yerleştirilmiştir.

Kaide üzerinde yükselen sütunun uzunluğu 8.75 m. olup, Roma - Korint üslûbunda beyaz mermer bir başlıkla nihayetlen-

mektedir. Marcianus sütununun üst kısmı 1894 depreminde ciddî bir şekilde hasara uğramıştır. Üzerindeki heykelin de bu arada yıkıldığı sanılmaktadır.

GOTLAR SÜTUNU

Gülhane Parkı'nın Sarayburnu yönünde bulunan ve Gotlar Sütunu olarak tanınan bu âbidenin kaynağı ile ilgili bir takım iddialar vardır. Bizanslı tarihçilerden Nikefor Gregorias'ın kaydettiğine göre bu sütunun üzerinde Bizans'ın kurucusu Megaryalı Bizans'ın heykeli varmış. Başka bir iddiaya göre Roma İmparatoru II. Claudius, Sırbistan'ın Niş şehri civarında büyük bir Got ordusunu bozguna uğratmış (269) ve «Got kıran» unvanı ile büyük bir şöhret kazanmıştı. II. Claudius'un bu önemli zaferini ebedîleştirmek amacıyla Roma İmparatoru I. Konstantin bu sütunun kaidesine «Mağlûb olan Gotlar'dan dolayı bu sütun dikildi» ibaresini yazdırmıştır.

Gotlar sütunu üç basamaklı bir kaide üzerinde yükselmektedir. Granit sütun, 15 m. yüksekliğinde olup, üzerine Korent üslûbunda bir başlık oturtulmuştur.

ÇENBERLİTAŞ

Sultanahmet ile Beyazıt meydanı arasında uzanan caddenin bir kenarında yer alan ve semte kendi ismini veren Çenberlitaş, son yıllarda Hz. İsa'nın üzerine gerildiği haçın burada olduğu iddiasıyle ön plana geçmiştir (2).

Çenberlitaş da diğer bazı dikilitaşlar gibi Romalılar devrinde kalma bir eserdir. Roma İmparatorluğu'nun dünyaya yayıldığı devirlerde, bu sütun Frikya'dan alınarak Roma'daki Apollon mâbedi önüne dikilmiş, üzerine de güneşi selâmlar vaziyette tanrı Apollon'un heykeli yerleştirilmiştir. Bizans şehrinin yeniden kuruluşundan sonra, I. Konstantin, İstanbul'u imar ederken, sütunu Roma'dan getirtmiş, üzerine de kendi heykelini koydurduktan sonra, başının etrafını da Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği sırada kullanılan yedi senbolik çivi ile süslemiştir. Konstantin'in heykeli bir süre sonra tahta geçen imparator Jülien (361 - 363) tarafından indirilmiş ve yerine yeni imparaporunki konulmuştur. Fakat Jülien'in heykeli de burada pek fazla durmamış,

Sultanahmet'teki eski sütunlar.

Roma tahtına geçen I. Theodosius bu heykeli kendisininki ile değiştirmiştir. Böylece Theodosius'un heykeli, 1081 yılına kadar burada durmuş ve o yıl bir yıldırım, heykeli devirmiş, sütunun da üst kısmını harap etmiştir. O sıralarda Bizans tahtında Kommenos sülâlesi bulunuyordu. İmparator Alexios Komnenos (1081 - 1118) sütunu tamir ettirmekle beraber, Theodosius'un heykelini tekrar yerine koydurmamış, sadece Korint üslûbunda mermer bir başlık ve yaldızlı bir haç ile yetinmiştir. Daha sonraki yıllarda âbide yine hasara uğramış ve II. Manuel Kommenos (1143 - 1180) tarafından

tamir ettirilerek mermer kısmı üzerine «Zamanla hurda olan ilâhî eseri, dindar imparator Manuel yaptırttı» yazılmıştır.

ÇENBERLİTAŞ'IN YANIŞI

XVI. yüzyılda İstanbul'da çıkan büyük bir yangından sonra, II. Sultan Mustafa (1695 - 1703) kısmen yanan Çenberlitaş'ı tamir ettirmiş ve alt kısmını da kalın bir duvarla ördürmüştür. Bu yangın, taşın kararmasına ve bazı kaynaklara da «yanık taş» ismi ile geçmesine sebep olmuştur.

Çenberlitaş aslında mermer bir kaide üzerine oturtulmuş, defne yapraklı çelenklerle birbirine bağlanan dokuz yuvarlak porfir bloktan meydana gelmiştir. Kaideyi sağlamlaştırmak için sonradan örülen duvarlar, porfir bloklarının ikisini içerisine almıştır. Ayrıca kaidede bazı kutsal eşyaların saklandığı küçük bir odanın bulunduğundan söz edilmektedir. Burası sonradan örülmüş kısımların içerisinde kalmıştır. Bunun üzerine de Grekçe olarak şu kitâbe yazılmıştır: «Dünyanın sahibi ve muhafızı olan Hz. İsa, bu şehri sana vakfediyorum. Roma İmparatorluğunu asây-ı hükûmeti ve kendimi sana tâbî kılıyorum. Şehri koru ve onu bütün kötülüklerden muhafaza et».

GÜNÜMÜZE GELEMEYEN BAZI BİZANS DİKİLİTAŞLARI

I. Theodosius Anıtı

İmparator I. Theodosius tarafından 380 yılında yaptırılan ve Tauris forumunu süsleyen bu anıtın bugünkü Beyazıt meydanının batısında olduğu sanılmaktadır.

Theodosius anıtından günümüze bir takım kabartma levhalar gelebilmiştir. Bunlara da bugün Beyazıt hamamının temellerinde rastlanmaktadır.

İustinianus dikilitaşı

Senatonun yakınında olduğu sanılan İustinianus anıtını I. Konstantin inşa ettirmiş ve üzerine de annesi Helena'nın heykelini koydurmuştur. Bir süre sonra heykel kendiliğinden yıkılmış ve II. Theodosius 422 yılında bunun yerine kendisinin gümüşle kurşun karışımı heykelini diktirmiştir.

İustinianus'un dikilitaşı deprem ve yangınlara karşı sekiz yüzyıl dayanmış, bir ara sol elinde tuttuğu haç düşmüşse de, yerine bir yenisi daha konulmuştur. İstanbul'un fethinden sonra sütun yıkılmış ve İustinianus'un heykeli, Topkapı sarayının avlusunda muhafaza edilmiş, sonra da Tophane'de eritilmiştir. Yedi basamaklı bir kaide üzerindeki bu anıt, heykeliyle birlikte 43 m. yüksekliğindeydi.

Azize Helene sütunu

Azize Helene sütununa ait hiçbir kalıntı günümüze gelememiştir. Bütün bilinen, bu sütunun Daphni Sarayı yakınlarında, Augusteon ismi verilen yerde, Konstantin tarafından annesi Azize Helene'nin ismini ebedîleştirmek amacı ile inşa ettirilmiş oluşudur.

Konstantin Augusteon sütunu

Bunun hakkında da bilgimiz çok azdır. Söylendiğine göre bu sütun, Augusteon'daki Azize Helene sütununun bir eşiydi.

İmparator I. Leon sütunu

Şüpheli bir kaynağa göre, imparator I. Leon (457 - 474)'un kızkardeşi bu sütunu senatonun karşısındaki Augusteon'un doğusuna diktirmiştir.

Gümüş Eudoxia anıtı

Gümüş Eudoxia anıtı, 403 yılında, şehir valisi Marcellius tarafından imparator Arkadios'un karısı Eudoxia'nın hâtırası için dikilmiştir.

Bu anıt, Ayasofya'nın batısında, senatonun da önünde bulunuyordu. Porfir sütun üzerindeki imparatoriçenin heykeli gümüşten yapılmış, bu yüzden anıt Gümüş Eudoxia ismi ile tanınmıştır.

İmparatoriçe Eudoxia'nın heykeli ancak VI. yüzyıla kadar yerinde kalabildi. İustinianus zamanında indirilmiş ve yerine, onun karısı Theodora'nın heykeli konulmuştur. Bununla beraber anıt üzerinde sıra ile yerleştirilen Eudoxia ve Theodora'nın heykellerinden hiçbiri günümüze kadar gelememiştir. Sadece 1848 yılında mermer kaidesi tesadüfen bulunmuştur. Bu kaide, hâlen Ayasofya Müzesi'ndedir.

---

(2) Bkz: Şevket Rado, Hz. İsa'nın üzerine gerildiği haç Çenberlitaş'ın altında mı? «Hayat Tarih Mecmuası», Ist. 1968, S. 4, s. 4 - 10; Yılmaz Öztuna, Haç'ın Istanbul'a getirildiği bir gerçektir, «Hayat Tarih Mecmuası» Ist. 1968, S. 5, s. 10; Öz Dokuman, Hz. İsa'nın gerildiği Haç'ın Çenberlitaş'ın altında olduğuna dair deliller kuvvetleniyor, «Hayat Tarih Mecmuası» S. 5, s. 5 - 9.

Amiral Raeder'in Hâtıraları

2

Sava

Çeviren: OSMAN ÖNDEŞ

Büyükamiral Erich Raeder.

ALMAN açık deniz donanması, Norveç harekâtını yapmak üzere 30 mayıs gecesi denize açılmıştı. Ertesi sabah erken saatlerde, iki Alman U - Bot'undan İngiliz muharebe gemilerinin üslerini terkettiklerini bildiren bir mesaj haberi alındı. Gün ışırken, torpitobotlarımız Amiral Beatty'nin dört süratli ve yeni muharebe gemisiyle, 15 hafif kruvazör ve 27 muhriple takviye ve perdelenmiş kuvvetine ait Galatea hafif kruvazörü tarafından görülmüştü.

Bu kuvvetlere ilâveten ve tarafımızdan bilinmeyen, İngiliz donanmasına ait 24 muharebe gemisi, 3 muharebe kruvazörü, 8 zırhlı kruvazör, 12 hafif kruvazör ve 51 muhripten ibaret dev bir kuvvet bulunmaktaydı.

İlk ikazı, ileri hatlarda keşfe gönderdiğimiz hafif kruvazör Elbing'den ve ileri keşif grubu sancak gemisi Lützow'dan aldık. Öğleden sonra 2.30'da varan bu mesaj, doğrusu hepimizi heyecanlandırmıştı. Evet, düşman kuvvetlerinin batı - kuzey istikametinde görüldüğü bildiriliyordu.

Filo komutanımız, derhal Amiral Scheer'i durumdan haberdar etti ve sürat kaldırarak, rotayı kuzey - batıya tevcih ettirdi. Bu esnada Lützow'un köprüüstünden görünen manzara çok muhteşemdi. Derfflinger, Seydlitz, Moltke ve Von der Tann kruvazörleri tam pruva nizamında, hepsi boz renkte devler gibi, suları yararak ilerliyorlardı. Hava, hafif puslu ve batı yönlü bir rüzgârla doluydu.

Güney - batı istikametinde ve takriben 17 mil mesafede bataçıka ilerleyen düşman kuvvetlerini tesbit ettik. Amiral Hipper, muharebe kruvazörleri grubuna, bu-

şın Sonu

lundukları sahada güney - batı yönünde rota vererek, düşmanla çarpışmaya girmek üzere, âni bir dönüş yaptırdı. Hemen hemen aynı zamanda, kuzeye doğru seyretmekte olan düşman gemileri de, güney - doğuya doğru bir dönüş yaptıklarından, aramızdaki mesafe gittikçe azalmaya başladı...

HERKES ROBOT GİBİYDİ

Büyük top taretlerinin harekete geçmesi ve top namlularının yükselip alçaltılması esnasında, herkeste büyük bir heyecan ve gerginlik vardı. Âdetâ bir robot gibi hareket etmekte ve hemen kimsede ses çıkmamaktaydı. Lâkin memnunduk, zira muharebe, o anda bizden 50 mil uzakta olan Alman ana kuvveti yönünde inkişaf etmekteydi.

Mesafe bulucu operatörler, durmadan düşman gemilerinden mesafe kestirdiler ve aramızdaki uzaklık 16.500 yardaya inince, amiralin gür sesi duyuldu: Başla! Ateş!

Lützow'un 30.5 cm'lik topları atışa başlayınca, güvertenin sallandığını ve gürültüden kulaklarımızın patlayacağını hissettik. Kıç tarafımızda Derfflinger'in 30.5'luk bataryası, Seydlitz ve Moltke'nin ve von der Tann'ın 28 cm.'lik topları, hep birlikte cehennemî alev yağdırmaya başladılar.

Ancak yedi ilâ sekiz dakika geçmişti ki, Seydlitz ilk isabeti aldı. Ama kısa bir süre sonra aldığı ikinci isabet, pek öldürücü oldu. Bu arada Lützow ve Derfflinger de isabetler almış, fakat meydana gelen hasar, gemileri hareketten düşürecek kadar önemli olmamıştı.

Atışlarımızın düşmanın üzerinde yaptığı hasarları değerlendirebilmek, havanın puslu oluşundan ötürü güçleşiyor, namluların ağzından fışkıran alevler ve barut gazları ile bacalardan çıkan kara dumanlar rü'yeti zayıflatıyordu. Fakat bir ara, düşmanın âni bir dönüş yaparak bizden uzaklaşmaya başladığını gördük. Mermilerimiz herhâlde İngiliz gemilerinde epey hasar yapmıştı. Amiral de, aynı şekilde dönüş emrederek, İngiliz filosunu takip emri verdi. Bu sayede düşmanı atış menzilimizin içinde tutabiliyorduk.

Kalplerimizi durduracak kadar heyecanın arttığı bir sırada, hattın en gerilerinde bulunan von der Tann ve Moltke'nin, değişik bir yönden ağır top ateşine mârûz kaldığı görüldü! Gözlerimizi bu istikamete çevirdiğimizde, dört adet İngiliz muharebe gemisinin sancak başomuzluk istikametinden yaklaşmakta olduğunu farkettik.

ARTIK BİZİM TOPLARIMIZ SUSMUŞTU

Vardığımız karar, süratle atış sahasından çıkarak, muharebe sahasını, henüz yaklaşmakta olan Alman ana donanma kuvvetlerine terketmekti. Birkaç derecelik bir dönüşle doğuya doğru rota verdik ve âzamî sürat yaparak, aradaki mesafeyi açmaya çalıştık. Savaş, şimdi sadece iki tarafın ağır kuvvetleri arasında değil, bütün kuvvetlere, hattâ perde gemilerine bile sirayet etmiş bulunuyordu. Ancak biz, düşmanın atış menzilinden çıkmış, kendi yaralarımızla meşgul olabilecek bir zaman bulmuştuk. Seydlitz 14 isabet almıştı; Von der Tann'ın ana top bataryaları tanınmaz bir hâldeydi. Lützow ise perişan bir vaziyette, su üzerinde kalma mücadelesi veriyordu. Bu va-

ziyette Amiral Hipper'in Lützow'da kalması beklenemezdi. Mecburen G-39 torpitobotuna geçildi ve yapılan inceleme sonunda, en az hasar almış olan Moltke kruvazörünün amirali almak üzere, yol kesmesi bildirildi. Fakat, tam bu sırada İngiliz donanmasının ağır bombardımanına mârûz kalındığından, geçiş ameliyesi hayli geç ve güç oldu.

Devlerin boğuşması alev, barut ve kan kusarak devam etti. Ama sonuç, düşmanımıza 3 muharebe kruvazörü, 3 zırhlı kruvazör, 8 muhrip ve cem'an 6.995 denizciye mâl oldu. Buna mukabil Alman donanmasının kayıpları: 1 muharebe kruvazörü, 1 eski dretnot, 4 hafif kruvazör, 5 muhrip ve cem'an 2.921 denizci kaybından ibaretti. Pek hüzün vericidir ki, eski bir gemi olan Wiesbaden gemisinden yalnız bir er kurtulabilmişti.

Birinci Dünya Harbi'nin en çetin senelerini, denizlerde daima vatanımız uğruna dövüşerek geçirdik. Lâkin harp şartları gittikçe çetinleşiyor ve şans, Almanya'nın aleyhine dönmeye devam ediyordu.

Bütün harp seneleri boyunca, yalnız bir kere, o da gemim büyük tamir için fabrikaya alındığında, evime izinle gidebildim. Ailem, o vakitler Ahrenshoop'da kalıyordu. İzinden döndüğüm zaman arkadaşım Binbaşı Prentzel'in anlattıklarını dinleyince, aklım duracak gibi oldu. Gemilerdeki disiplin süratle bozulmuştu. Hele uzun süredir hiçbir görev verilmeden bekletilen Prinzregent Luitpold gemisinde vaziyet pek ciddîydi.

1917 senesinin «İsyan hareketleri» diye adlandırabileceğimiz bu hâdiseler üzerinde, düşünülmesi ve yapılması gereken birçok şey vardı. U-Bot kampanyasının başlatılması ve sadece denizaltı gemilerine önem verilmesi, donanmanın su üstü gemileri personelinde moral çöküklüğü yaratmıştı.

Wilhelmshaven tersanesinde, işçiler tamamıyle baştan savarcasına iş yapıyorlardı. Harp şartlarında, en ağır hizmetlere koşulan yüzbaşı ile binbaşı rütbelerindeki subaylar, devamlı harcanan sınıflar olmuştu.

Bir an geldi ki, harp şartlarının ağırlığına ve ciddîliğine rağmen, deniz ve kara kuvvetlerinden istifa eden subayların sayısı korkunç bir seviyeye ulaştı. Donanmadaki bu can sıkıcı hava, nihayet bir grup harp gemisinin Baltık'a sefere çıkması sayesinde önlenebildi. Lâkin Kiel'de başlayan ayaklanma ve isyan hareketleri ciddiyetini muhafaza ediyordu.

Bu sıralarda Baltık bölge komutanı olan Amiral Bachmann'ın yerine Goeben ve Breslau kruvazörleri ile Akdeniz ve Türkiye'de pek mâhirâne işler başaran Amiral Souchon getirildiyse de, Kiel'deki durumdan pek haberi yoktu.

KOMÜNİSTLERİN KIŞKIRTMALARI

İlk itaatsizlik hareketleri Kiel tezgâhlarındaki işçilerden geldi. Maamafih, ileri görüşlü bir siyasî olan Reichstag delegesi, Sosyal Demokratlar'dan Gustav Noske, Kiel valiliğine getirilerek, Amiral Souchon ile birlikte tehlikeyi gidermeye çalıştı. Ayrıca, Amiral von Schröder, Kiel deniz üssünde, devlet otoritesini kurtarmakla görevlendirildi ve hükümete bağlı ordu birliklerinden yardım sağladı. Halbuki isyan, Wilhelshaven'e sirayet etmiş, bütün donanma personeli ayaklanmıştı.

5 kasım günü Berlin'den hareketle Wilhelshaven'e vardım ve doğruca Amiral von Hipper'in bulunduğu sancak gemisi Baden'e gittim. Subaylarını terketmiş olan erler, her ne pahasına olursa olsun, Almanya'nın sulh yapması için devlet otoritelerine baskı yapıyordu.

Aynı gece, durumun vahâmeti karşısında yine trenle Berlin'e doğru yola çıktım. Demiryolları ağır hasar görmüştü, kifayetli personel mevcut değildi. Hemen herkes derin bir bezginlik ve bıkkınlık içinde, sureta çalışıyordu.

İSYANCILAR, BERLİN'İ SARIYOR

Ertesi gün, 9 kasımda isyan Berlin'de de başladı. Şansölye Prens Max, Baden'de yaptığı konuşma ile Kaiser Wilhelm'in ve veliaht prensin haklarından vazgeçmelerini ve Wilhelm'in tahtından feragat etmesini istemiş, halbuki, Sosyal Demokratlar, monarşik idare yerine, cumhuriyetin ilânında ısrar etmişlerdi. Olaylar, ilerki günlerde süratle gelişecek ve Kaiser Wilhelm, Holanda'ya iltica edecekti.

1918 yılı temmuz ayında cepheyi terk

Amiral Raeder, Nürnberg mahkemesinde, suçlular arasında.

eden ve silâhını bırakıp kaçan isyan hâlindeki asker sayısı 500.000'i aşmış durumdaydı. Ancak acı yenilgimiz pek çok şeyi halletti. Harp, her ne bahasına olursa olsun sona ermelidir diye isyan eden erler ve işçilerimiz, yenilginin sillesiyle daha beter sarsıldılar.

Alman donanmasına ait bütün gemiler enterne edilmiş ve sulh konferansının devamı müddetince personeli azaltılmış bir şekilde, tarafsız bir limanda bulunacaktı. Scapa Flow bu maksatla seçilmiş olmalıydı. Ama, bilhassa İngilizler'in Avrupa ve dünya üzerinde, kendi ekonomik çıkarlarına en büyük engeli teşkil eden Almanya'yı kâmilen yok etme hırsı, Alman ulusunda derin bir nefret uyandırdığı gibi, bahriyemizin yok edilmek çabalarına, gemilerini batırmakla cevap verdiler. Böylerce, Alman imparatorluğunun dev gemileri, diyetlerini sulara gömülerek, ama kimseye yâr olmadan ödediler.

Hitler'le ilk karşılaşmam, ordu komutanı General von Hammerstein'in evinde verilen özel bir yemekte oldu. 2 şubat 1933 günü katıldığım bu partide Hitler ve Dışişleri Bakanı von Neurath, baş dâvetlileri teşkil ediyorlardı. Ayrıca, ordunun ileri gelen bütün üst kademesindeki subaylar da dâvetliler arasındaydı. Yemekten sonra Hitler bize Almanya'nın yeni şansölyesi olarak, siyasetinin ne olacağına dair açıklamalarda bulundu. Özet olarak, esas maksadının Versailles anlaşmasının tahakküm zincirini kırmak, işsizliği ortadan kaldırılması için çalışmak olduğunu açıkladı.

HİTLER, ÜSTÜN BİR İNSANDI

İlk günlerde Hitler, gayet açık olarak anlaşılacağı üzere, donanmaya karşı özel bir sevgi beslemiyordu. Kendi eseri olan Mein Kampf (Kavgam)'da imparatorluk devri donanmasını ve Amiral von Tirpitz'in donanma programını her yönüyle tenkid etmekteydi. İtibarları yaralayıcı mahiyette olan tenkid, daha sonradan öğrendiğimiz üzere, kendi şahsının değil, yine bir asker olan arkadaşının fikirlerinden ibaretti. Maamafih, 1933'den evvelki zamanlarda bile, Hitler, kendisini donanma ve donanmanın işlerine vakfetmiş, diğer memleket konuları gibi, bahriyenin de şerefli yerini almasına çalışmıştı.

Hitler, yaptığım teklifler ve verdiğim raporları olumlu karşılayarak, sözlerimi dikkatle dinlerdi. Çok defa ben, Millî Savunma Bakanı von Blomberg'den daha kolaylıkla onunla temas etme imkânını buluyordum.

İngiltere ile yaptığımız anlaşmaya göre, bizim deniz kuvvetimiz, sadece İngi-

liz deniz kuvvetinin üçte biri kadar olacak ve bu yekûn değiştirilmeyecek, aşılmayacaktı. Hitler'in, deniz kuvvetimizde bıraktığı intiba, başlangıçta ılımlı ve dikkatli bir siyasetten ayrılmayacağı kanaatini vermekteydi.

Emir ve komuta salâhiyetlerim konusunda, Hitler beni daima serbest bırakmıştır. Gemi tiplerinde, silâhlanmada ve diğer teknik teferruat konusunda hayret verici dikkatine mukabil, çok seyrek müdahale ederdi.

Alman halkı, onu düşmüş oldukları bu çöküş ve felâketten, Versailles muahedesinin getirdiği sefaletten kurtaracak bir önder olarak görüyor ve ona candan inanıyordu.

14 eylül 1930 tarihinde yapılan parlamento seçimlerinde NSDAP, Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi, ikinci kuvvetli bir parti olarak ortaya çıktı. Bunları, 4,5 milyon oy ve 76 sandalye ile Komünistler takib ediyordu. O senelerde sağcılarla, solcular arasında, sık sık sokak çatışmaları cereyan ediyor, ölenler, yaralananlar oluyordu. Memleketin her tarafında huzursuzluk vardı.

Alman ordusunun bir iç çatışma hâlinde durumu ne olacaktı? Sağcılarla solculara karşı mücadeleye girişmeye kalkışmak, Alman milletinin çoğunluğu ile savaşmak gibi anlamsız bir durum olacaktı! Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi sayesindedir ki Almanya, komünistlerin eline düşmekten kurtuldu.

Hitler, Almanya'yı pençesine almak isteyen Kızıllar'ın fesatlıklarına karşı, bütün ulusu bir araya getirdi. Komünizme karşı olan mücadelesinde, ordunun hâliyle bir tarafı seçmesi gerekirdi; neticede ordu Hitler'e inandı ve onun başbakanlığa gelişini candan selâmladı.

Özel ve resmî karşılaşmalarımızda, Hitler bana daima yaşımın ve mevkiimin icabettirdiği nezaketle muamele etmiştir. Benim arzetmiş olduğum görüşleri, kendisi aynı fikirde olmadığı hâllerde bile, dikkatle dinlerdi.

BU, ONUN BÜYÜK OYUNUYDU

Hitler, gayet şüpheci bir karaktere sahipti. Bu yüzden, her yeni konuyu temkin ve ihtiyatla karşılardı. Muhatabının baştan savma veya kaçamak hareket ettiğini anlamakta, büyük bir mahârete sahipti. Benim, samimî ve açık kalpliliklе çalışmam, itimadını kazanmamda büyük âmil olmuştur.

Göring'le olan deniz - hava kuvvetleri üzerindeki mücadelemde bile, Hitler'in daha çok bana inandığını defalarca hissetmişimdir. Başlangıçta, Hitler'e deniz kuvvetlerinin ihtiyaçlarını ve donanmanın gelişmesi hakkında fikirlerimi devamlı yapılan toplantılarda açıklamışımdır. Fırsat buldukça, beni davet ettiği yemeklerde, kendisine aynı konuları anlatmak imkânları hâsıl oluyordu.

Hitler, çeşitli ilişkilerde nekadar ileri gideceğini, kendisini ikaz eden esrarengiz diyebileceğim bir altıncı hisle tesbit melekesine sahipti. Kendisine aykırı düşen bir fikir hakkında görüşmek üzere, davet edildiğim zaman, kesin bir inançla ve kararla dairemden çıktığım hâlde, beni öyle bir nezaket ve hazırlıkla karşıladı ki; ayağımın altındaki halının gözgöre göre çekildiğini farkedercesine, isteklerine uyardım. İşte, bu gözle takib edilebilen şahsî kudret ve cazibesi, onun başarılarında, en önemli yaradılış özelliğini teşkil ediyordu.

Meslek hayatımda, en fazla önem verdiğim husus, benim, manevî bağımsızlığımdı. Hürriyetim olmadan, görevimi yapabileceğime inanmıyordum. Dolayısıyle, zaman geçtikçe, işler çehresini değiştirdikçe, özel ziyaretlerimi azaltmanın en iyi çare olduğu kanısına vardım ve öyle yaptım.

Hitler, her türlü konu hakkında tartışma yapmaktan, o konu hakkında sorular yönetmekten çekinmezdi.

Komuta ve yönetici kademelerini, dilediği yöne sevk edebilecek kadar kuvvetli bir şahsiyete sahipti. Bilgisinin yüksek oluşuna rağmen, karşısındakilere bütün teferruatı hiçbir zaman vermez, onları daima kendisine bağlı durumda bırakırdı. Bu, onun büyük oyunuydu.

Nitekim, beni ve kara kuvvetleri komutanını kabineye seçtirmişti. Bu, bir oyundu ama, hiçbir zaman kabine toplantılarına dâvet ettirilmedik. Bu hususlar, Hitler'in etrafında olan bizlere, Hitler'in fikir ve niyetleri hakkında güvenilir, hassas bir dayanışma sağlıyacağı inancımızı

Amiral Raeder, Kiel deniz üssünde iki Alman amiraliyle beraber

yıkmaya sebep olan unsurlar arasındadır. Hitler, hitâbet sanatının mahir bir cambazı ve blöf yapmada üstad bir hatipti. Çok mahâretli bir siyaset adamıydı. Birçok konuşmalarında öyle zekice bahaneler ve karşılıklar verirdi ki, onun hakikî niyetinin ve hedefinin ne olduğunu çıkartmak, bizler için karanlıkta körebe oynamaya benzerdi.

Hitler'in başarıları arttıkça, karakterindeki gizli kısımlar da cüretle su yüzüne çıkmaya başlıyordu. Birçok sosyal toplantılarda vermiş olduğu söylevler, o derece cinaî bir hava ve hâinâne ifadelerle doluydu ki, dinleyiciler üzerinde gittikçe artan bir ürperti ve korku yaratmaya başlamıştı. Son senelerde bu tutumu o derece aşırı hâle geldi ki; ben bile harp icra planlarımı, tatbik safhasına girinceye kadar kendisinden gizlemeye, ancak çok kısa bir müddet evvel, açıklamaya başladım. Bu, bizler için olduğu kadar, memleket kaderi yönünden de, bir kurtuluş yolu idi.

NAZİ PARTİSİ İLE İLİŞKİLERİM

Nazi partisi ile ilişkiler konusunda, ben, deniz kuvvetleri camiamı mümkün mertebe uzakta tuttum ve o günlerde Nazi partisi veyahut Gizli Polis - SS birliklerinin yüz kızartıcı hareketleri hakkında bir haber alındığı zaman, bu gibi işlerin, bazı parti ileri gelenleri tarafından, Hitler'in hiçbir bilgisi veya onayı olmadan yapıldığına, ikna edilmeye çalışıldım.

Alman bahriyesinin en büyük merkezi olan Wilhelmshaven'in 1939'daki görünüşü.

Nazi partisi ileri gelenlerinden iki kişi ile derin görüş ayrılıklarım vardı. Bunlar; Gestapo'nun başında olan Reinhard Heydrich ile Hava Kuvvetleri Komutanı Mareşal Hermann Goering idi. Bunların her ikisine karşı, daima tetikte durmam icap ettiğini hissetmekteydim. Reinhard Heydrich, 1922 yılında bahriyeye bir deniz subayı olarak katılmış ve 1931 senesinde, yüzbaşı rütbesinde iken, genç bir kızla olan pek acayip bir ilgisi yüzünden, deniz kuvvetlerinden çıkartılmış bir şahıstı. Bu sebepten dolayı, beni hiç affedememiş ve kendi âmiri olan Himmler'e da bu hususta müessir olmaya çalışmıştır.

Hitler'e yakınlığı olan bütün şahıslar arasında, muhakkak ki Goering, benim en şiddetli mücadele ettiğim kimseler arasındaydı. Biz, gerek karakterlerimiz ve gerekse ideolojik eğilimlerimiz sebebiyle hakikî birer zıt kutup hâlindeydik. I. Dünya Harbi sırasında, cesur ve başarılı bir havacı olmasına rağmen, silâhlı kuvvetlerin herhangi bir kolunda, komuta makamını doldurabilecek şahsiyete sahip değildi. Bütün dikkatini hava kuvvetlerinin gelişmesi ve asrın icaplarına uydurabilmesi için kullanması gerekirken, kendisi lüks bir hayat içinde yaşayarak, herkese kötü örnek oluyordu.

Netice olarak, Goering'in sonu gelmez muhteris enerjisi ve Hitler üzerindeki etkisi ile mücadele pek tatsız bir hâle dönüştü. Benim Goering'le olan ilişkilerim, deniz kuvvetleri komutanlığından istifa ettiğim zaman söylediğim şu sözlerle, bir kere daha açıklanmış oldu: «Lûtfen, deniz kuvvetlerini ve benim yerime geçecek olan amirali, Mareşal Hermann Goering'ten koruyunuz!»

1938 senesinde ilk defa, Hitler hakkındaki fikirlerimi değiştirmeye başladım. Hitler'e olan bağlılığımın sarsılmasına sebep olan ilk hâdise, Hitler'in Blomberg olayındaki dönekliği ve ondan sonraki olaylardır. Ordunun en yüksek rütbeli subayı ve Hitler'in o zamanki kabinesinde harp bakanı olan Blomberg, pek karışık bir evlilik geçirmişti. Hitler ve Goering nikâhında şahitlik yaptılar ve bu evlenmeyi candan tasvip ettiler. Fakat gelin hakkında kendisine bazı bilgiler ulaştırılınca, Hitler çok sert itirazlarda bulunmaya başladı. Zira, kadının evvelce Berlin'de uzun süreler fahişelik yaptığı anlaşılmış bulunuyordu. Ben, bu durum karşısında Blomberg'in yerinde nasıl kalabildiğine hayret ettim. Halbuki Mareşal askerlikten ayrılmalı ve ancak bir sivil vatandaş olarak Fraulein Erna Gruhn ile evlenmeliydi.

Hitler, harb bakanlığına namzet gösterilebilecek bir isim sorduğu zaman, ben,

General von Fritsch'i tavsiye ettim ve Mareşal Hermann Goering'in gözünde iyice kötüleştim. Halbuki General Baron von Fritsch'i uzun senelerden beri tanır ve takdir ederdim. Hattâ Cumhurbaşkanı Hindenburg, 1934 senesinde General von Hammerstein'in yerine onu tayin ettirdiği zaman ziyadesiyle sevinmiştim. Benim gibi, o da, Goering'i sevmezdi.

Blomberg'in yerine von Fritsch'i tavsiye etmem üzerine, Hitler'in cevaben, Fritsch'in ahlâkan düzgün bir şahsiyet olmadığını söylemesi, beni hayretler içinde bırakti. Hattâ Hitler, Blomberg gibi, von Fritsch hakkında da tahkikat açtırarak, von Fritsch'in yerine General von Brauchisch'i getirdi.

1938 ve 1939 seneleri süresince devam eden muhtelif olaylar sebebiyle, hemen bütün resmî toplantılarda ve merasimlerde, görevimin gerektirdiği kaideleri ihmal etmeye başladım. Hattâ müteaddiden istifamı takdim ettiysem de, Hitler tarafından kabûl olunmadı. Son defa istifamı verdiğim zaman sanki hiç duymamış gibi davranarak, ekim ayında denize indirilecek olan Tirpitz kruvazörü için yapılacak törende, deniz kuvvetleri komutanı olarak bulunmamı istedi. Bu sonuç beni sevindirmekten ziyade, çok değişik yönleriyle yeniden istifaya zorladı.

Bu kararı vermemde etkili olan faktörler arasında, Hitler'in olduğu kadar, çevresindeki idarecilerin tutum ve ideolojik yöntemlerinin tesiri vardır. Ben, Almanya'ya yeni bir politika sağlanmasında Hitler'le beraber çalışmıştım. Bu konuda, Hitler indinde geniş bir itibarım vardı. O hâlde, yine mücadele eder, deniz kuvvetlerimizin daha iyi bir seviyeye gelmesine hizmette bulunabilirdim. Bununla beraber Hitler ve Nazi partisi ile şahsî inançlarımı ilgilendiren diğer iki konu vardı ki; onlarla asla anlaşamıyacağımı biliyordum. Bu yüzden, yakın bir gelecekte yollarımızın kesinlikle ayrılacağına inanmaktaydım. Bunlardan biri, Naziler'in kiliselere karşı olan tutumları, diğeri, Yahudi toplumuna revâ gördükleri eziyet ve kötü muamelelerdi.

1938 - 1939 yılları, Almanya'nın ve dünyanın en dengesiz yıllarıdır. Zaten ileriki yıllar da hep facialarla dolu geçti. Bunların tartışılması yapılmış ve neticesi ne olursa olsun, hesabı milletlerarası Nürnberg mahkemesinde verilmiştir.

HİTLER'LE SON ANLAŞMAZLIĞIM

1942 yılı mart ayında Tirpitz kruvazörü, müttefiklere ait bir konvoya hücum etmiş, fakat gittikçe kuvvetlenen ve görüşü yok eden bir fırtına ve onu takib eden sis yüzünden, konvoyla irtibat kaybolmuştu. Tirpitz'in bu başarısızlığı, Hitler'de deniz kuvvetlerine karşı ilk büyük hiddeti yaratan olay oldu.

Yaz aylarında, müttefikler ağır kayıplardan kurtulabilmek için, Kuzey Denizi yolunu kullanmaya başlamışlardı. Maamafih, aralık ayının son günlerinde büyük bir düşman konvoyunun, kuvvetli kruvazörler ve muhripler desteğinde olduğu hâlde, Atlantik'te seyretmekte olduğuna dair haber ulaşınca, derhal harekete geçtik. Ağır kruvazör, Amiral Hipper; cep muharebe gemisi Lützow ve dört muhripten müteşekkil bir kuvveti, Amiral Kummetz'in komutasına vererek düşmana karşı yolladık.

Arktik denizinin rüzgârlı uzun kış gecelerinde, alaca karanlık vaktinden evvel, düşman konvoyuna hücum yapıldı. Bir kısım muhripler hasara uğradı ve ikisi battı. Alman kuvvetini teşkil eden gemilerden, Amiral Hipper kruvazörü, süratine tesir eden bir hasar aldı.

Ortaya çıkan bir durum vardı; düşman konvoyu gayet kuvvetli bir muhrip perdesi ile korunmaktaydı. Karanlığın sona ermesi ile muhriplerin yaratacakları torpito tehlikesi karşısında, Amiral Kummetz, Alta fiyoruna sığınmak üzere hücumu durdurdu. Hâliyle böyle bir sonuç beklemiyorduk.

Amiral Kummetz, Alta fiyoruna vardıktan sonra, radyo sinyallerinin mevkilerini ifşa edeceği kararıyle, telsiz sükûneti emretmişti. Bu hâdise, Hitler'in sabrını taşıran bir olay hâline geldi. Hırsından kendi harekât dairesinde bahriyeyi temsilen bulunan Amiral Krancke'ı asla dinlemiyordu. Neticede, telefonla Hitler tarafından beklenildiğim bildirildi.

Tam bir saat boyunca, Hitler'in bahriye hakkındaki sözlerini, ithamlarını dinledim. Onun kesin kararına göre, denizaltı gemileri hariç, ağır harp gemileri hiçbir işe yaramamaktaydılar.

Konuşmasını bitirdiği zaman, kendisine konuşup konuşamıyacağımı, sakin bir tavırla sordum. Salonda bulunan Mareşal Keitel ve iki stenograf dışarı çıktılar. On sene müddetle Alman bahriyesi adına, Hitler'e hizmet etmiştim. Fakat bu süre zarfında, sözlerim daima dikkatle takip edilmişti. Bu kere, açıkladığım mevzuları, Hitler dinlememekteydi... Anlıyordum ki, artık Hitler'in önderliğinde yapacağım bir hizmet kalmamış bulunuyordu.

ALMANYA'NIN UĞRADIĞI FELÂKETLER

Harbin ilk senelerindeki yıldırım hızıyle akan zafer yürüyüşleri, istilâlar ve kazanılan yeni topraklar, artık milyonlarca Alman'ın kanı bahasına geri veriliyor, ricat hareketleri her cephede yaygınlaşıyordu. Nihayet herşey bitti. Almanya teslim olduğu zaman, ben Babelsberg hastanesinde yatıyordum. Hitler, bir hafta önce, intihar etmişti. 16 mayıs 1945 günü hastaneden taburcu edildikten sonra, Postdam Konferansı'nda Rus heyetine başkanlık yapmış olan Albay Pimenow'u ziyaret ettim. Albay, benim ve ailemin emniyetinin sağlanacağını bildirdi. Fakat 8 temmuz günü karımla birlikte Moskova'ya harp esiri olarak gönderildim! Sıh-

Bir Alman U-Bot'u av peşinde

hatim bozuktu ve sık sık kalb krizi geçirmekteydim.

Moskova'da gayet iyi döşenmiş bir eve yerleştirildik ve burada üç ay kadar kaldık. 17 ekim günü sabah erken saatlerde, derhal hazır olmam bildirildi. Evden ayrılırken, bu gidişin uzun bir yolculuk olduğunu görüyordum. Önce şehre, oradan havaalanına götürüldüm. Uçak havalandığı zaman arkamda, uzun seneler göremiyeceğim ailem kalıyordu.

NÜRNBERG ASKERÎ MAHKEMESİNDE

Berlin'e vardıktan sonra, otomobille Nürnberg'e getirildim. Milletlerarası Nürnberg Askerî Mahkemesi'nde, II. Dünya Harbi'nin deniz savaşları harp suçlularından biri olarak ben ve Amiral Dönitz, sorguya çekilecektik.

Soruşturmalar 20 kasım 1945'de başladı. Sonunda, müebbed hapse mahkûm edilerek, Spandau hapishanesine sevkedildim.

Mahkeme sırasında bize tatbik ettikleri kaideler sıkı olmakla beraber, sonraları pek zor muameleler revâ görüldü. Avukatım Sirmers'le görüşebilmek için, sağ kolumdan muhafızıma kelepçelenerek götürüldüğümü hatırlıyorum. Eğer bu görüşme esnasında, yazmam gereken bir husus olursa, ben yazı yazdıkça, muhafızın da elini benimle birlikte hareket ettirmek zorunluğu vardı. Hüküm giymiş diğer mahkûmlar gibi, benim de saçlarım kesilmiş ve hükümlü elbiseleri giydirilmiştim. O günlerde yetmiş bir yaşının doğum gününü aşmış bir ihtiyar ve eski bir Alman deniz kuvvetleri komutanıydım...

SPANDAU HAPİSHANESİ'NDE

Spandau hapishanesinde Dışişleri Bakanı von Neurath, Büyükamiral Dönitz, Rudolf Hess ve Maliye Bakanı Speer, Walter Funk ile dış dünyadan her türlü ilişkilerimiz kesilmiş olarak yaşadık. Ayda bir defa mektup yazmamıza müsaade edilmekte, yazdığımız mektuplar sansüre tâbî tutulup, çok defa, gereksiz davranışlarla iptâl olunmaktaydı. Genellikle gelen mektuplar bize verilmez, bazan, sağı solu kesilmiş olarak verilirdi.

Her iki ayda bir kere, ailemizden biri tarafından on beş dakika süreyle görüşmemize müsaade edilmişti. Karımı ilk defa 15 mart 1950 tarihinde görebildim. Karım ve oğlum, 1 eylül 1949 tarihinde serbest bırakılmış, ama bir seneye yakın süre, benimle görüşmelerine izin vermemişti.

Daha sonraları hapishane nizamlarında, lehimize değişiklikler yapılmaya başlandı. Meselâ, bir araya gelip, fikir tartışması yapmamıza müsaade ediyorlardı. Bu suretle Baron von Neurath ve Amiral Dönitz'le birçok fikir tartışması yapabilmek fırsatını buldum ve aynı düşüncelere sahip şahsiyetlerle bir arada olduğumu görüp, dertleri kısmen de olsa, unutabildim. Neurath benden daha yaşlıydı ve 1914 senesinde Almanya'nın Türkiye büyükelçiliğini yapmıştı. Türkiye'nin o devirlere ait siyasî ve sosyal yapısını gayet iyi olarak tahlil edebiliyordu. Sıhhatinin pek iyi olmamasına rağmen, şahsiyetinden asla feragat etmedi ve her kötülüğü tevekkülle karşılamasını bildi. 1954 yılında serbest bırakıldığı zaman, güçlükle ayakta durabilmekteydi; iki sene sonra sessiz, sakin fânî âlemden elini eteğini çekip göç etti.

HAPİSHANEDEN BAĞIMSIZLIĞA

Sıhhatimin son derece bozulduğu 1945 yılı sonbaharında, bir İngiliz askerî doktoru, beni muayene maksadıyle hücremden aldı. Fakat muayene edeceği yerde, beni ziyaret odasına götürdü. Orada, elbiselerimi hazır edilmiş olarak buldum.

Kısa bir süre sonra karım beni almak üzere geldi. Dışarıda, hapishane kapısında, kapalı bir otomobil beklemekteydi. Pek karışık hisler içinde bocalıyarak otomobile kadar ilerlediğim zaman, eski şoförüm Rudolf Schulze'ü direksiyon başında görünce sevinç gözyaşlarımı tutmak hayli güç oldu. Yanında, eski hizmetkârlarımdan Adolf Palzer vardı.

Eve vardığım zaman, birçok eski silâh arkadaşımın ve tanıdıklarımın beni karşılamak için beklediklerini gördüm.

Otomobilden indikten sonra, beni ilk karşılayan, eski emir subaylarımdan Amiral Baltzer'e elimi uzattım. Şu satırları yazarken, şimdi ben, o anda hissettiğim her türlü teşekkürü, beni karşılayanlara tekrar etmeyi vicdan borcu bilirim.

SON

Dâhî Şuçlu Al Capone 2

«Al Capone

Yazan: F. BUGNEAU
Çeviren: AYDA DÜZ

AL CAPONE can düşmanı Hymnie Cliss'ı tehdit etmektedir.

Adamın küfrettiğini duyuyor; sonra daha tatlı bir sesle:

— Amerika'dan kaçmalısın Hymnie, diyor. Zira şimdi külâhları değişeceğiz, hem eni konu değişeceğiz.

11 ekim 1926'da bir grup silâhlı adam State Street'te yaya olarak ilerliyorlar. Hymnie Weiss'in muhafızlarından Patrick Murray, şoförü Peller, savcı W. W. O'-Brien ve çömezi Jacob'dur. Saat, gündüzün ikisi. Cadde çok kalabalık. Weiss ve attorney önde yürüyorlar. El - kol hareketleriyle tartışmaktadırlar. Birden, 740 numaralı binanın üçüncü katındaki pencerelerden birinden bir salvo ateşidir başlıyor. Hymnie ve Murray düşüp ölüyorlar. O'Brien, Jacob ve Peller yaralıdırlar.

Capone, Miami'de dinlenmektedir; haberi orada öğreniyor.

— Hymnie Weiss katır gibi inatçıydı, diyor. Ona kaç defa paylaşma teklif ettim, dinlemedi... Başkası olsaydı, benim kadar sabretmezdi.

CHICAGO PAYLAŞILIYOR

20 ekim 1926, Al Capone soluk mavi renkli, yedi tonluk zırhlı Cadillac'ıyla Sherman Oteli'ne geliyor. Araba durur durmaz komi koşup kapıyı açıyor ve Capone, elli bin dolarlık pırlantaların parladığı tombul ellerini uzatıp, oğlana bahşişini veriyor. Yanında Lombardo, Sicilyalılar Birliği'nin yeni başkanı Guzik ve Sheldon bulunmaktadır.

Onu takib eden birkaç araba daha kaldırım boyunca sıralanıyor. Ve haydutlar, komilerin şemsiyelerinin altında otele giriyorlar. Aralarında Moran, Drucci, Skidmore, Berstche, Zuta, O'Donnel kardeşler ve sayısız gizli salonlara sahip olan Joe Saltis'i temsil eden Maxie Eisen de var. İki dirhem birçekirdek giyinip kuşanmış ve kravatlarına koskoca inciler çakılı iğneler geçirmiş olan efendiler (!) otelin holünü sessizce aşıyorlar.

Capone, salondadır; şömineye yaslanmış duruyor. Gülümsüyor, tokalaşıyor ve kendisini öldürmek için yanıp tutuştuklarını bildiği o adamların içinde sakin görünüyor. Herkes oturduktan sonra Guzik, mızmız sesiyle:

— Çocuklar, Al sizinle görüşmek istiyor, diyor.

Capone gülümsüyor.

— Hymnie'nin öldürülmesi hakkında ne düşündüğünüzü bilmiyorum, diyor. Bana gelince, yeter kanısındayım. Dion O'Bannion'dan bu yana liste yaptım. İşte. Eddie Tancl, Leo Klimas, Joseph Laron, Angelo Genna, Walter O'Donnel... (Capone'nin listesinde kırk sekiz ad vardır (2)). Yeterli değil mi? Ne dersiniz?

Kimse ses çıkarmıyor. Capone:

— Far West devri geçti, diye devam ediyor. Biz cow-boy değiliz. İş adamıyız.

Maxie Eisen:

— Evet, ama herkesin bir şansı olmalı, diye atılıyor.

— Haklısın, Maxie. Guzik'le bir plan hazırladık. Şimdi onu tartışacağız.

Moran:

— Mâkul teklifler ileri sürersen, ben anlaşmaya hazırım, diyor.

— Ben de, diyor Drucci.

---

(2) Bu cinayetler cezasız kalmıştır.

Teslim Ol!...»

Capone:

— Acele etmeyin, diye ekliyor. Tartışmaya başlamadan önce bir şey bilmek istiyorum; işbirliğine mi, yoksa kesim paylaşılmasına mı taraftarsınız?

Berstche ve Skidmore:

— Kesimleri paylaşalım, diyorlar.

— Ya sen, Moran?

— Evet, kesim istiyorum.

Yemekler geliyor. Sıra meyvalara geldiği zaman bir anlaşmaya varılıyor. Kuzeyde Moran ve Drucci 41'inci ve 44'üncü mahalleleri alacaklar. O'Donnel'ler West Side'da kalacaklar. Balık piyasasını elinde tutmakta olan Maxie Eisen ve Joe Saltis, South West'deki iki yüz salonu haraca kesebilecek. Fakat O'Bannion ve Weiss'ın uğruna savaşıp can verdikleri güneyin alkol inhisarı Capone'a verilecek. Bununla beraber bu kesimin umumhane ve kumarhaneleri Skidmoe ve Bertsche'in olacak. Al Capone ayrıca, Loop ve Cicco arasında kalan Batı kesiminin de mutlak hâkimi olacak.

Ve oy birliğiyle şu karar alınıp imzalanıyor: 1 — Genel barış. 2 — Cinayet ve çatışmalara paydos. 3 — Geçmiş cinayet ve cinayete teşebbüslerin üzerinden bir sünger geçilecek. 4 — İşbu anlaşmaya aykırı düşen hasmâne davranışlar, her kesimde iç disiplinden sorumlu delegelerinin yargısına sunulacak.

Dönerlerken arabada Sheldon:

— Tutacak mı dersin, Al? diyor.

— Tutarsam tutar. Ve bunun için de

Al Capone'un kardeşi Mat Capone.

Chicago Belediye Başkanı olmalıyım.

Capone, o güne kadar şehri, aşağıdan, âmme hizmetlerini sağlayan kişileri rüşvetle kandırarak ele geçirmeye çalışmıştı. Polis şefleri onun hizmetindeydi ve işi, polislerin, tabancalarını, arama sırasında sendikaya teslim etmeye kadar vardırıyorlardı. Adalet mekanizması da iyice avucundaydı. Al Capone'dan aylık alan yargıçlar biliniyordu ve bunların başında William Lindsay gelmekteydi.

NAMUSLU OLMA ÇABALARI

Belki korktuğu için, Al Capone, zengin olduktan ve başarıya ulaştıktan sonra kendisiyle âdî kaatiller arasındaki fark bilinsin istiyor.

Kurtulmayı dilediği bu «ortamdan», kendisini göz hapsinde tutan, kuşatan, tehdit eden ortamdan daha az bayağı tavırlar takınarak ve argo konuşmaktan kaçınarak uzaklaşmak istiyor.

Bir gazete ondan, tüccar diye söz ediyor. Yalan değil, hâlâ gizli alkolün, kumarhane ve eğlence evlerinin kralı olmakla beraber, normal işlere girişmeye çalışıyor. Temizleme, inşaat, demiryolu döşeme ve kömür satışı işlerinde hissedar (ve koruyucu) oluyor. Balık, et, kümes hayvanları, meyva ve süt ticaretinin kontrolünü eline geçiriyor. Yüz kadar boyahane, kendilerini mahvetmeye çalışan bir süper tröstün elinden kurtulmalarına yardım etmesini ondan rica ediyor. Al, kâra % 25 ortak olmak kaydıyle kabûl ediyor: Ve hemen müşterilerinin çıkarlarını koruma faaliyetine girişiyor. Master Cleaner and Dyers Association adlı süper tröstün kamyonları yakılıyor. Başkanı kaçırılıyor ve hırpalanıyor. Süper tröst mücadeleden vazgeçiyor.

Capone, daha az gangter, daha çok iş adamı olma hevesinde, ama kullandığı metodlar ekonomik liberalizminkilere hiç benzemiyor. Adam Smith görse şaşardı.

On iki katlık bir bina satın alıyor ve «Al Capone Foundation» adlı bir vakıf kuruyor. Şehirde yoksula aş dağıtan on iki yemekhane, altı yetimhane, üç hayırsever büro, on âcizler evi, ona yılda yüz yirmi yedi bin dolara patlıyor ve hepsi onun adını taşıyor. İhtiyar kızlardan kurulu hayır dernekleri ondan, bir numaralı iyiliksever diye söz ediyorlar. Ama bütün bunlar ona zevk vermiyor.

1926'da aktedilen barış, artık bozulmuştur. «Küçük İtalya» lokantasının aşçısına, Capone'un yemeğine zehir koyması karşılığında on bin dolar teklif ediyorlar.

Al Capone rakiplerini tereddütsüz öldürtüyor. Meydanı kimseye dövüşsüz bırakmıyacağı anlaşılıyor. Ama gittikçe öfkeli ve sinirli olmaktadır. Jacob Gusik ona gözkamaştırıcı bir bilanço sunduğu zaman, acı bir ifadeyle:

— Biliyorum, diyor. Bana, şâhâne bir cenaze töreni düzenleyebileceksiniz.

SAINT - VALENTİN KATLİÂMI

— Herkes yarın sabah burada bulunsun. Bir kamyon alkol boşaltacağız.

North Clark Street'deki Heyer garajı, kuzeyli gangsterlere örtü görevi yapan bir haydut yatağıdır. 13 şubat 1929'da George «Bug» Moran, adamlarını orada topluyor. Moran, Capone'a cephe almıştır.

— Kamyon, Capone'a aittir, diye anlatıyor. Detroit'te çevirmişler. Telefonla bana teklif ettiler. Fiyat uygundu. Kabûl ettim. Kamyon saat onda burada bulunacak.

Ertesi gün, o karlı 14 şubat gününde Chicago'lular, sevgililerin pîri Saint - Valentin'in yortusunu kutluyorlar. Heyer garajında yedi kişi kamyonu beklemektedir. Çetenin doktoru Schwimmer de bunlar arasındadır. Sadece Moran ve iki yardımcısı yok.

Saat onu yirmi geçe, polisin kullandığı arabalara benzer siyah bir Cadillac, girişi kapayacak biçimde binanın önüne gelip duruyor. İçinden beş kişi çıkıyor: Üniformalı üç polis ve iki sivil. Polisler ellerinde tabancalarla koşa koşa garaja giriyorlar.

— Eller yukarı!

Gangsterler boyun eğiyorlar. Karşı gelmek neye yarar? Chicago polisiyle anlaşmak çok kolaydır.

— Duvarın dibinde sıralanın!

Yedi gangster yüzleri duvara dönük duruyorlar. Dr. Schwimmer ağzına bir kürdan almış, çiğniyor. O arada içeriye süzülen iki sivili görmemişlerdir. Birinin elinde 45'lik yüz kurşun bulunan bir Thompson makineli tüfeği var. Ateş açıyor. Yedi gangster yere yuvarlanıyorlar. Bundan sonra çifte namlulu tüfek taşıyan

İçki yasağı sırasında ele geçirilen bir imbiğin parçalanışı.

öteki sivil yaklaşıp herbirinin enesine birer kurşun oturtuyor.

Patlamalar mahalleliyi ayağa kaldırmıştı. Halk pencerelerde ve kaldırımlarda toplanıyor. Az sonra garajın kapısı açılıyor. Ellerini kaldırmış iki adam, tabancalarını enselerine dayayan üç polisin önünde dışarıya çıkıyorlar. Halk alkışlıyor. Gangsterlerin tevkif edildiğini görmek alışılmış bir manzara değildir. Bu beş adam arabaya doluyorlar ve Cadillac hareket ediyor.

Seksen dakika sonra bir kamyoncu, beti benzi kaçmış, gözleri yuvalarından uğramış olarak garajdan dışarıya fırlıyor. Kollarını sallıyor ve avazı çıktığı kadar:

— İçerisi ceset dolu, diye haykırıyor.

Al Capone intikamını almıştır. İşe karışanlardan bazılarını tutukluyorlar. Fakat 50'şer bin dolar kefaletle serbet bırakılıyorlar ve Illinois'deki savcı, ademi takib kararı veriyor.

Ama Capone artık düşüşe geçmiştir. Otuz yaşında olduğu hâlde, ellisinde göstermektedir. Hiçbir zaman iktidarı bu kadar tehlikeye girmemişti.

Öbür yandan Capone, ufukta görünmeye başlayan ekonomik krizin tehdidi altındadır. Zira, 1929 yılı gelip çatmıştır.

Bu düşüşün işareti sayılacak ilk olay 1928'de vukubuldu. Big Bill Thompson'un bütün çabalarına rağmen listesi, ara seçimleri kaybetti. Capone imparatorluğu çökmek üzereydi. Ve Coolidge'e halef olarak Herbert Hoover'in başkan seçilmesi kötü bir darbe oldu.

Iowa'lı bir Protestan köylü ailesinin oğlu olan yeni başkan, Capone sendikasının kaçakçılıkları, dalaveracılıklar, haydutluğun kapitalist organizasyona süzülmesine fena hâlde kızıyordu.

Hoover, 1929 martında Washington'da işe başladı. 24 ekimde Wall Street'de bir şimşek gibi patlayacak olan ekonomik krizi henüz kimse tahmin edemiyordu. Bununla beraber tarım ürünlerinde bir fiyat düşüşü vardı. Bu, Başkan'ı uyarmaya yetecek bir belirti değil. O, önce Capone'u temizlemeye kararlıydı. Bir gün şöyle sormuşlar:

— Sabah traş olurken ne düşünüyorsunuz?

Herbert Hoover şu cevabı vermiş:

— Al Capone'u.

Gangter, fırtınanın yaklaştığını hissediyor. Chicago'dan Miami'ye gidiyor.

Bir gece onu South Port'dan arıyorlar. Burası, New York'a kırk kilometre mesafede, Atlas Okyanusu üzerinde ufak bir kasabadır. Capone orada bir kaçakçılık merkezi kurmuştur. Alkol oraya gemiyle geliyor ve dağıtımı uçakla yapılıyor. Sendikanın özel uçakları, özel havaalanı, hattâ bir de özel radyo verici istasyonu var.

Ancak bu önemli kesimin organizasyonu zayıftır. Capone oraya, sadık adamı Jacob Gusik'i koymuştur. Ve o gece, telefondaki titrek ses:

— Gusik'i az önce tutukladılar, diyor.

Capone şaşıyor.

— Federal Polis mi?

— Hayır.

— Jacob'un suçu neymiş?

— Yanlış vergi beyanı.

Bu ikaz Capone'a yetmiştir. Yüzü bembeyaz kesiliyor. Herbert Hoover ve adaşı G. Men'lerin şefi Edgar J. Hoover karşısına dikilmişlerdir. Capone, hâtıralarında şunları yazar: «Beni başka türlü ısıramadıkları için, kanunî veya kanunsuz yolda kazandıklarımı beyan etmediğimi bahane edecekleri anlaşılıyordu».

Al Capone, başına gelecekleri o gün anlamıştır.

«AL CAPONE, TESLİM OL!»

— Çocuklar, herşey bitti. Sendikanın eceli geldi. Her an tutuklanabilirim. Serbestsiniz.

26 haziran 1931'de Capone, 127 kişilik çetesini Dört - İki'de toplamıştır.

On bir yıl önce, eskiciden aldığı bir elbiseyi giyinmiş ve cebinde yirmi beş dolarla işe burada başlamıştı.

O gün ise oraya sarı reyeli mavi bir kostüm, başında basık hasır şapkası ve mavi Cadillac'ıyla gelmişti.

Gangsterler, demir pancurları kapatılmış olan büyük salonda toplanmışlardır.

— Aleyhime, 3.680 daktilo sayfalık bir iddianâme yazılmıştır. Kalan 1.800 sayfa da sizlerin aleyhinize. Bizi alkol kaçakçılığıyle, kamyonları silâh zoruyla soymakla, çeşitli ve çok sayıda daha başka cürümlerle suçluyorlar. İki yüz sayfası da vergi kaçakçılığına aittir.

İnanılmaz şey: Ünlü cânî Al Capone, hapishaneye götürülüyor.

Capone gülümsüyor. Bir an sustuktan sonra:

— Bence en ağırı bu sonuncusudur, diyor.

Sekiz gün sonra Capone, gece yarısı, Prairie Avenue 7.244 numaradaki evine giriyor. Zırhlı kapı yaz gecesinin sessizliğinde gürültüyle şaklıyor. O sırada ufacık bir ordu, sindiği gölgelerden çıkıyor. O gün mâlî hizmetlere bağlı yüzlerce detektif ve G. Men grubu, Washington'dan Chicago'ya gelmiştir. Makineli tüfekler usulca yerleştirilmiştir. Projektörler yüklü kamyonlar sokaklarda dolaşmaktadır. Damlara da gözcüler yerleştirilmiştir. Saat 7'de, kapısı, G. Men armasıyle süslü siyah bir Mercury'den iki kişi iniyor. Birinin elinde bir megafon var. Bir an etrafına bakındıktan sonra sesleniyor:

— Al Capone, teslim ol; aksi hâlde öleceksiniz!

Capone, mavi ipek pijamasıyle perdelerin arkasına süzülüyor. Gördüğü manzara bir savaş alanını andırmaktadır. Makineli tüfek tutan adamlar yerlere yatmışlar. Bir kısmı siperlerin gerisine çekilmiş. Ve cadde, pencerelerinden mit-

Al Capone'un on bir yıl yattığı Alcatraz hapishanesi.

ralyöz namluları fışkıran zırhlı arabalar tarafından tutulmuş.

— Korkmayın; teslim oluyorum, diye sesleniyor.

Otuz silâhlı muhafızla birlikte bir hapishane arabasına bindiriyorlar. Bir gece önce müdürü değiştirilen Chicago hapishanesinde ona bir hücre ayırmışlar. Ona bir tabak yulaf çorbası, bir tas sakarinli çay ve şatafatlı başlıklar atan akşam gazetelerini sunuyorlar.

Le Courrier du Soir, direktörün imzasını taşıyan afiş harfleriyle yazılmış bir baskı hazırlamıştır:

Chicago halkı nihayet rahat nefes alabiliyor. «Nihayet» kelimesi herkesin ağzında.

Capone:

— Haydutlar! diye homurdanıyor.

Gazeteyi buruşturup yere fırlatıyor.

— Daha iki ay önce beni göklere çıkarıyorlardı.

Yumruklarını sıkıp döşeğine uzanıyor. Washington'da ise Başkan Hoover, hareketi öğrenmiştir. Hoşnuttur; zira, 5 eylül 1929'dan bu yana kırk sekiz eyâlette birden gazeteler ilk defa ekonomik kriz sorununu ikinci plana atmıştır. Şimdi iş, gösterişli bir dâva açıp, Amerikan ulusunun uğradığı felâketlerin kaynağının gangsterlik olduğunu göstermeye kalıyor. Böylece birkaç ay sonra yenilenecek olan seçimler için kamuoyunu Hoover lehine hazırlamak mümkün olacaktır.

Ama Hoover'in ümitleri boşa çıkıyor. Gazetelerin, tarihin en muazzam dâvası diye niteledikleri dâva beklenen ilgiyi uyandırmıyor. Gazetelerdeki yazılar seyrekleşiyor ve dilleri daha yumuşuyor. Haftadan haftaya basın sükûta gömülüyor.

Capone, hücresinin yanına bir banyo odası kurdurmuştur. Her sabah avukatlarını orada kabûl ediyor. Onlara direktifler veriyor. Ve izleyecekleri taktiği çiziyor. Bu, basit olduğu kadar da alçakçadır. Sorgular devam ededursun, avukatlar, sorguyla görevli kanun adamlarıyle gizliden ilişki kuruyor ve şu hususları onların kafasına sokuyorlar:

«Katil, kanuna karşı gelme, alkol kaçakçılığı ve dalavereler v.s. gibi suçlamalarda ısrar ediyorsanız, Capone, Büyük Jüri'nin huzurunda yargılanmalıdır.

Al Capone, ölüm tarihi olan 1947'ye kadar, ömrünün son günlerini sükûnet içinde geçirdi.

Büyük Jüri ise aynı suçlamaları 1926'da reddetmiştir; bunu unutmayın. Müvekkilimizi elektrikli sandalyeye oturtayım derken, beraetine yol açacaksınız. Mesele sizin için kötü sonuçlara ulaşabilir.

«Geride mâlî suçlar kalıyor. Bunun için teşkil edeceğiniz federal mahkeme, Al Capone'u otuz yıla mahkûm edebilir. Ama şuna işaret etmemize izin verin: Al Capone tuzağa düşürüldüğü yahut hikmet-i hükümete kurban edildiği hissine kapılırsa, amaç değiştirebilir. Ve o zaman da, hiç sırası değilken, bütün polis teşkilâtı, politik kişiler ve adliye, büyük bir tehdit altına girer».

Bu tehditler etkisini gösteriyor. Gizli polis şefi M. Shoemaker'in aracılığıyle pazarlıklar başlıyor. «Vergi kaçakçılığı ve gelirlerini gizleme»nin dışında, bütün suçlamalar bir yana bırakılacak. Az bir ceza verilecek, karşılığında, mahkûm çenesini tutacaktır.

★

Böylece Al Capone, 16 ekimde, yargıç Wilkerson'un başkanlığındaki özel mahkemenin huzuruna güleç bir yüzle çıkıyor. Salon da hazırdır, zira sadece arkadaşları içeriye alınmıştır. A.B.D.'nin en büyük cânîsinin dâvası çırpıştırılıyor. Özel bir otobüsle getirtilen saf köylülerden kurulu jüri heyeti gide gele, Capone'un kırk dolarlık gömlekleri düzineyle satın aldığına aklını takıyor. Yargıç Wilkerson hükmü okuyor: 40.000 dolar para cezası ve Alcatraz hapishanesinde on bir yıl mecburî çalışma. Ve:

— Bir sözünüz var mı? diye ekliyor.

Capone ayağa kalkıyor. Üzgün olmakla beraber kendine hâkimdir.

— Hayatınızın en büyük adlî hatasını işlemiş bulunuyorsunuz, diyor. Bu hüküm âdil değildir. Ama boyun eğiyorum. Geçmişteki hayatımdan bıktım. Bu cezanın bana ders olacağını umuyorum. Hapishaneden çıktıktan sonra ailemin içinde, sakin bir yaşantı sürebileceğimi umuyorum. Zira oğlumu herşeyden fazla severim.

Al Capone, Alcatraz hapishanesinde on bir yıl kalacaktır.

— SON —

TARİHE AKAN BİR AY

Mayıs 1972

1 MAYIS

Suat Hayri Ürgüplü yeni kabineyi kurma çalışmalarına devam ediyor.

3 MAYIS

Türk Hava Yolları'nın Boğaziçi yolcu uçağı, içindeki 61 yolcusu ile birlikte, dört anarşist tarafından, Sofya'ya kaçırıldı.

4 HAZİRAN

Jandarma Genel Kumandanı Orgeneral Kemalettin Eken, dört anarşistin silâhlı hücumuna uğradı. Orgenerale ateş açan anarşistlerden biri ölü, diğeri yaralı olarak ele geçirildi. Diğer ikisi kaçtı.

● Ordu teyakkuz durumuna geçirildi.

● Boğaziçi uçağı ve yolcuları serbest bırakıldı. Anarşistler, Bulgar makamlarına teslim oldu.

5 MAYIS

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan adlı komünist şehir eşkıyalarının hakkındaki idam hükmü Cebeci hapishanesinde infaz edildi.

● Cumhuriyet Halk Partisi'nin olağanüstü kurultayı, İnönü'nün rahatsızlanması üzerine tehir edildi.

7 MAYIS

C.H.P. kurultayı toplandı. Mevcut parti meclisini meydana getiren Ecevitçi grup 507'ye karşı 709 oyla iş başında kaldı.

8 MAYIS

İsmet İnönü C.H.P. Genel Başkanlığından istifa etti. 33 yıldan beri C.H.P. lideri bulunuyordu. Dr. Kemal Satır, mücadelenin henüz bitmediğini, aksine yeniden başladığını belirtti. C.H.P.'li 105 parlamenter, İnönü'ye bağlılığını bildirdi.

9 MAYIS

Birleşik Devletler, Kuzey Vietnam'ı denizden ablukaya aldı. Uçaklar ve savaş gemileri Hayfong'la 5 limanın girişini mayınladı.

● Dört Arap anarşistinin Tel-Aviv havaalanında ele geçirdikleri Belçika yolcu uçağı, gerillalar vurulmak suretiyle kurtarıldı.

13 MAYIS

Cevdet Sunay, Suat Hayri Ürgüplü'yü Başbakanlıktan affetti.

14 MAYIS

Ankara'da toplanan C.H.P. özel kurultayı 826 oyla Bülent Ecevit'i Genel Başkanlığa seçti.

15 MAYIS

Başbakan vekili Ferit Melen yeni hükümeti kurmaya memur edildi. Melen, partisinden istifa etmeyecek.

● A.B.D.'nin Demokrat Parti adayı, Alabama Valisi George Wallace bir seçim gezisinde vurularak ağır yaralandı.

22 MAYIS

Ferit Melen kabinesi kuruldu ve yeni hükümet resmen açıklandı. Yeni kabinede Adalet Partisi'nden 8, C.H.P.'den 5, M.G.P.'den 2, kontenjan grubundan 1, dışarıdan da 9 üye bulunuyor.

● Başkan Nixon, resmî bir ziyarette bulunmak üzere Rusya'ya gitti.

23 MAYIS

1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı yayınladığı 90 sayılı tebliğle bomba patlatanlardan 25'inin yakalandığını ve çeşitli malzemenin ele geçirildiğini açıkladı.

● 11 ilimizdeki sıkıyönetim 2 ay daha uzatıldı.

26 MAYIS

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı ihtilâlci bir teşkilâtın meydana çıkarıldığını açıkladı.

27 MAYIS

Anayasa ve Hürriyet Bayramı bütün yurtta kutlandı.

28 MAYIS

1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı düzenlediği bir brifingle meydana çıkarılan komünist teşkilât hakkında geniş bilgi verdi ve 1. Ordu bölgesinde 780 muhtelif tüfek, 46.840 adet tabanca vs.nin ele geçirildiğini bildirdi.

● Windsor Dükü sâbık VIII. Edward öldü.

100 Yıl Önceki

Ülkeler ve İnsanlar

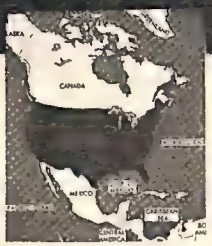

A.B.D.

Bugün dünyanın en kudretli ülkesi olan Amerika Birleşik Devletleri'nde bir asır önce iç savaş sona ermiş, esarete son verilmiş, federal bir cumhuriyet olan ülke büyük bir hızla gelişmeye başlamıştı.

Kızılderililer'in bir posta arabasına hücumunu tasvir eden eski bir gravür.

Birleşik Devletler'in en büyük şehirlerinden Denver'in bir asır önceki hâli.

Colorado'daki Central City'nin yüz yıl önceki manzarası.

A. B. D.'nin ünlü şehirlerinden Omaha'nın istasyonu bir asır önce bu haldeydi.

Bir Kızılderili tipi.

Yüz yıl önceki Amerika'da bir Kızılderili kampı.

A. B. D.'nin ovalık kesimlerinde kullanılan bir araba ve koşumları.

KARİKATÜR

Başarının iki görünüşü
(1936)

Donanma doktoru: «Pek hasta hâli yok sende. Neyin var bakalım?»

Gemici: «Efendim, şöyle bir şey... Meselâ iyi yiyorum, iyi içiyorum, iyi uyuyorum, ama bir iş buyurulduğu zaman her tarafım titremeye başlıyor.» (1898)

TEŞHİS YERİNDE

Hasta: «Çok bitkin hissediyorum kendimi... Hiç bir şeyle ilgilenemiyorum... İştahım yok... Uyuyamıyorum.»

Doktor: «Niçin evlenmiyorsunuz onunla?» (1898)

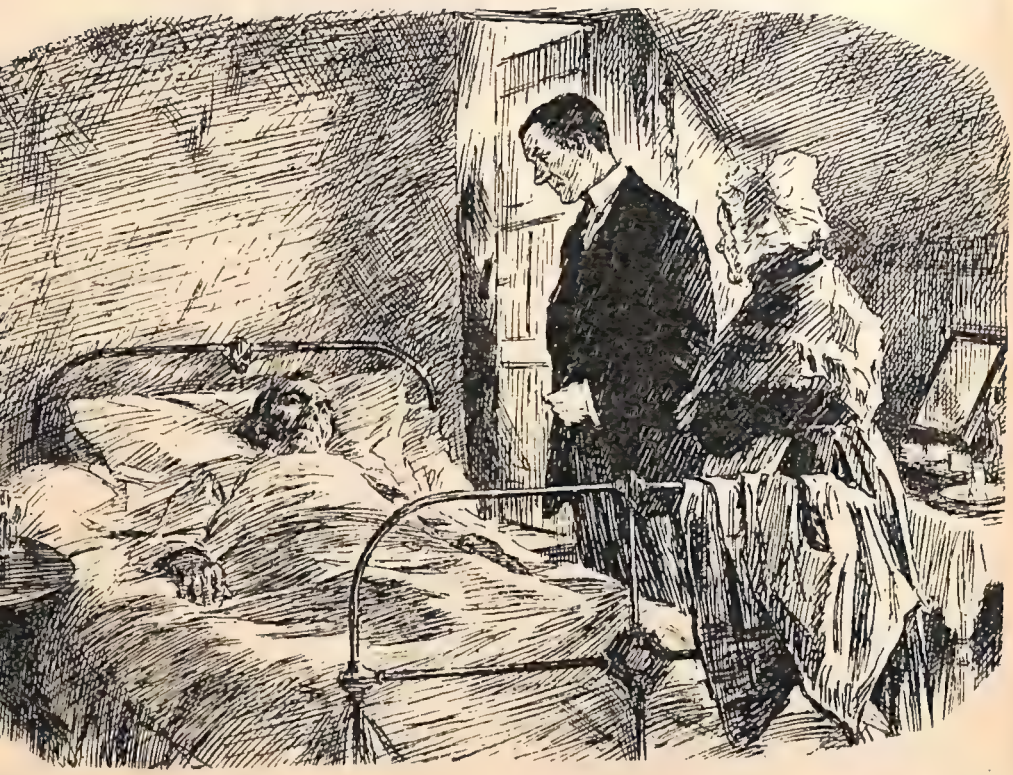

Doktor: «Bugün nasılsınız bakalım?»

Hasta: «Çok fenayım. Ölsem de kurtulsam keşke!!...»

Karısı: «Doktorun ilâçlarını almazsan, isteğin olmaz ki!» (1905)

Refik Ceylân (Üsküdar - Istanbul)

Bir kitabın değeri hakkında fikrinizi almak istiyorum.

Bahsettiğiniz kitabın hiçbir ilmî değeri yoktur.

Attila Kor (Üsküdar - Istanbul)

Deniz harp tarihine ait yayınladığınız makaleleri ilgiyle okuyorum. Acaba Missouri zırhlısının Istanbul'a gelişine ve İkinci Cihan Savaşı'nda denizaltı muharebelerine ait yazılar da koyabilir misiniz?

İsteklerinizi not ettik.

Yusuf Kadın (Akıncılar - Kıbrıs)

Lefkoşe'ye bağlı Akıncılar Türk Ortaokulu'nda sene sonunda Türkiye'deki tarihî âbidelere ait bir resim sergisi düzenlemek istiyoruz. Resimleri nereden bulabilirim?

Mecmuamızda binlerce âbidemizin resmi yayınlanmıştır. Onlardan faydalanabilirsiniz. Esasen bu cevabımız çıktığı zaman, siz çoktan sergiyi kapatmış bulunacaksınız sanıyoruz.

Bilâl Karaalioğlu (Samsun), Orhan Ersoy (Orhangazi - Bursa)

Geçen sayılarınızdan birinde Hazret-i İsâ hakkında verdiğiniz cevap, İslâm dini inanışlarına aykırıdır. Mecmuanızda çıkan bir yazıda Hazret-i İsâ'nın kabrinden bile bahsettiniz. Hazret-i İsâ ölmemiştir ki kabri olsun. Biz Müslümanlar, Hazret-i İsâ'nın çarmıha gerilip öldürüldüğüne değil, Cenâb-ı Hak tarafından göğe ref' edildiğine inanırız.

Hazret-i İsâ'nın durumunu İslâm dininin ne şekilde kabûl ettiğini *İslâm Ansiklopedisi* (V - II, 1.062 b - 3a) şu şekilde açıklıyor: «İsâ'ya benzer birinin çarmıha gerilmesi *(Kur'ân,* IV, 156) dolayısıyle İsâ'nın çarmıha gerilmesinin önlenmiş olduğu fıkrası da karanlık noktalardan biridir. Sonradan müfessirler, bunu izah için, İsâ'nın zâhirî hâlinin başka bir adama nakloluna-rak, onun yerine o adamın çarmıha gerildiğini ileri sürmüşlerdir. Anak onun ölümünü îmâ eden diğer fıkralar da mevcuttur: «Ölümünden evvel» (*Kur'ân,* IV, 157); «Öleceğim güne ve diri olarak bâs edileceğim güne» (XIX, 34) (fakat bu âyet, sûre XIX, 15'in bir tekrarı olabilir). Sûre III, 48'de Allah ona: «Ben seni yanıma almak ve seni yukarıya ref'etmek üzereyim» diyor. Birinci ifade alelâde mes'ut bir ölüm için kullanılır; fakat bunun burada bu mânâya gelmesi icab etmez. Zira *Kur'ân*'da (VI, 60) bu tâbirin, Allah'ın uyuyanların ruhlarını uyandırdıktan sonra onları tekrar bırakmak üzere yanına aldığı mânâsını ifade eylediğine de tesadüf olunur».

Tarih Postası

OKUYUCULARIMIZIN TARİHLE İLGİLİ SORULARI, BU SAYFALARDA CEVAPLANDIRILMAKTADIR.

Mehmed Otlu (Tosya - Kastamonu)

3 mart 1965'in Hicrî; 7 temmuz 1969'un Hicrî ve Rûmî karşılıkları nedir?

3 mart 1965 günü Hicrî 29 Şevval 1384 gününe; 7 temmuz 1969 günü de, Hicrî 22 rebiülâhır 1389 ve Rûmî 24 haziran 1385 günlerine tesadüf etmektedir. Hazret-i İsâ hakkında istediğimiz tavzih, diğer bir okuyucu mektubuna verilen cevapta mevcuttur.

Mahir Günday (Kocamustafapaşa - Istanbul)

Mustafa Kemal Paşa'yı Anadolu'ya kim gönderdi? Kâzım Karabekir Paşa, Cumhuriyet devrinde Atatürk'ten niçin uzak kaldı?

Mustafa Kemal Paşa'yı, Bâbıâlî, yani Osmanlı

(Istanbul) hükümeti, IX. Ordu Müfettişi sıfatıyle ve çok geniş salâhiyetlerle Anadolu'ya gönderdi. Fakat olayların gelişmesi ve Mustafa Kemal Paşa'nın tutumu, Bâbıâlî ve padişahın isteklerini çok aştı ve İngiltere'nin tazyiki ile Paşa, görevinden alınmak istendi. Atatürk, askerlikten istifa ederek, tarihî misyonuna başladı. — Siyasî dargınlıklar ve anlaşmazlıklar, bütün tarihi dolduran mevzulardan biridir. İki değerli insanın da anlaşamadığı ve birbirinden uzak düştüğü pek çok vâki olmuştur. Cumhuriyet devrinde Atatürk - Karabekir meselesi bunlardan biridir. Tabiatıyle bu sütunlarda tafsilâta girmek kabil değildir. Bu mevzuda pek çok da yayın yapılmıştır. Karabekir Paşa, kendi görüşünü, çeşitli eserlerde, bilhassa *İstiklâl Harbimiz* adlı hacimli kâtıralarında tesbit etmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kesif bir faaliyet içinde olan Karabekir Paşa, sonra siyasetten el çekmiştir. İnönü'nün son devrinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı olduğunu da biliyorsunuz.

Abdurrahman Etli (Çomaklı - Korkuteli - Antalya)

Osmanlı tarihinin son yıllarında kaç Cemal Paşa vardır ve «Büyük Kabine» nedir?

Sorduğunuz 6 sualden yukarıdaki ikisine cevap verebiliyoruz. Başlıca iki meşhur Cemal Paşa vardır. Yalnız «Cemal Paşa» deyince, İttihad ve Terakki'nin Birinci Cihan Savaşı'nda Türkiye'ye hâkim olan üç rüknünden üçüncüsü anlaşılır. Bahriye nâzırı ve IV. Ordu kumandanı olarak Suriye, Lübnan, İsrail, Ürdün, Arabistan devletlerinin kapladığı sahaya hükmeden Birinci Ferik (Orgeneral) Cemal Paşa ki, «Sakallı» veya «Büyük» diye de anılır. Savaştan sonra Tiflis'te bir Ermeni tarafından şehid edilmiştir. Diğeri Ferik (Korgeneral) Mersinli Cemal Paşa'dır. Birinci Cihan Savaşı'nın değerli ordu kumandanlarındandır.

«Büyük Kabine», 22 temmuz 1912'de Sadrâzam Müşir Katırcıoğlu Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın kurduğu hükümettir. 29 ekim 1912'ye kadar ancak 3 ay, 8 gün devam etmiş, muvaffak olamamış bir kabinedir. «Büyük» denmesinin sebebi, üç eski sadrâzamın bu kabinede nâzır olarak bulunması dolayısıyledir, başkaca bir tarihî büyüklüğü yoktur. Bu üç eski sadrâzam Kıbrıslı Kâmil, Avlonyalı Ferid ve Hüseyin Hilmi Paşalar'dır. «Büyük Kabine» şudur: Sadrâzam Gazi Ahmed Muhtar Paşa, adliye nâzırı Hüseyin Hilmi Paşa, dahiliye nâzırı Avlonyalı Ferid Paşa, harbiye nâzırı Birinci - Ferik Nâzım Paşa, maliye nâzırı Ziyâ Paşa, bahriye nâzırı Mahmud Muhtar Paşa (Sadrâzamın oğlu, eski müşir), hariciye nâzırı Âyân'dan (senatör) Gabriyel Noradunkiyan Efendi, maarif nâzırı Said Bey, evkaf nâzırı Meclis-i Meb'ûsân ikinci reisi Azım-zâde Mehmed Fevzi Paşa, ticaret ve ziraat nâzırı Reşid Paşa, nâfia nâzırı Dâmâd Şerif Paşa, posta ve telgraf nâzırı Sabri Bey. Kabine bu şekilde kuruldu ve sonra birkaç değişiklik oldu. Avrupa'da bulunan Avlonyalı Ferid Paşa, dahiliye'yi kabûl etmedi; esasen Avrupa'da bulunan bu eski sadrâzam, Âyân (Senato) reisi oldu ve maliyeye getirilen Ziyâ Paşa, dahiliyeye verildi. Maliyeye Abdurrahman Efendi getirildi. Birkaç gün sonra Ziyâ Paşa da dahiliye'den istifa etti. Dâmâd Şerif Paşa, nâfia'dan dahiliye'ye alındı. Onun da istifası ile Dâniş Bey, dahiliye nâzırı oldu. Hüseyin Hilmi Paşa da bir müddet sonra istifa edince, Âyân üyelerinden Sâmi Paşa-zâde Abdülhalim Bey, adliye'ye getirildi. İşte 3 aylık kabinede bu değişiklikler oldu.

Zühâl Gökalp (Ilıca - Erzurum)

Peygamberimiz'in doğum ve ölüm yılları nedir?

Peygamberimiz, 570 yılında Mekke'de doğdu, 632 yılında Medîne'de öldü. Doğum tarihini 571 olarak hesaplayan tarihçiler de vardır.

Ahmet Şerafettin Karslı (İzmit)

Osmanlı Sarayı'nda Harem ve Selâmlık kısımlarının kuruluşu nasıldı?

Osmanlı Sarayı'nda, sizin «selâmlık» dediğiniz, Harem dışında kalan kısımlara «Enderûn» denirdi. «Selâmlık» tâbiri, padişah sarayı dışındaki meskenler için kullanılırdı. Bu mevzuda büyük ciltler kaleme alınmıştır ve en kısa şekilde de olsa burada bir hulâsa vermek imkânsızdır. Harem-i Hümâyûn ve Enderûn-ı Hümâyûn, aklın alamayacağı en girift bir teşkilât ve yasa kuvvetinde nizam ve geleneklerle idare edilirdi. Osmanlı Saray teşkilâtı, tarihte görülmemiş bir azamette, âdetâ başlı başına bir âlemdi.

Ali Esat Bozyiğit (Gaziosmanpaşa - Ankara)

Mecmuanız 8. yılındadır. Koleksiyonu bir çok kütüphanelerde yer almaktadır. Çıkan mevzu ve yazıları bulmak bazan zor olmaktadır. Umumî bir fihrist vermeyi düşünmez misiniz?

Şimdilik umumî bir fihrist vermeyi düşünmüyoruz. — Sorduğunuz şiirin aslını ve kimin tercüme ettiğini bilmiyoruz. — Atatürk anıtları ve millî oyun kıyafetleri için bol bol fotoğraf toplamanız lâzımdır.

Fuad Akömer (Şişli - Istanbul)

İlkokul son sınıfa devam ediyorum. İşinize yarar düşüncesiyle bir kaç eski kartpostal gönderiyorum.

Teşekkür ederiz. Kartpostalları adresinize iade ettik. Bu yaşta mecmuamızı bu kadar dikkatle takip ettiğiniz için sizi tebrik ederiz.

Tarih Bilmecesi

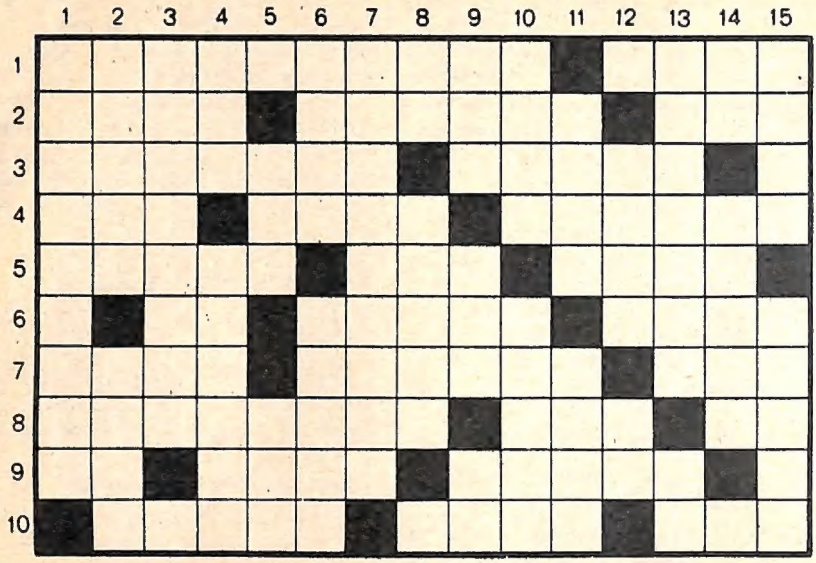

SOLDAN SAĞA: 1: Büyüklük kuruntusu (Yabancı terim) — Hâmız. 2: Yunan milletine verilen isim — Portakal renginde bir cins havyar — Verme. 3: Aracılık veya yol gösterme — İnce ve nazik yapılı. 4: Tenbih sorusu — Dünya, kâinat — Ezan kulesi. 5: Bitki — Çoğu zaman deniz için kullanılan uzaklık ölçüsü — Sıçan. 6: Bazı hayvanların besini — Ağzımızın bir kısmı — Tuğgeneralin eski adı. 7: Taburdan büyük asker birliği — Yatık yazı — Ok. 8: İlk halifenin adı — Lakırdı — Bir nota. 9: Bir cins cetvel — Çiynenmiş — Söz. 10: Özürlü — Dörtköşe — Kinayeli söz.

YUKARIDAN AŞAĞIYA: 1: Uygarlık. 2: Ayıklama — Akla ve gerçeğe aykırı. 3: Çanakkale'deki yarımada. 4: Valde — Selçuklular'da şehzade eğitmeni. 5: Câhiliye devrinde Araplar'ın taptığı putlardan biri — Eziyet. 6: Modern han — Bazı mağaralarda kireçli su tortusunun birikmesiyle meydana gelen sütun. 7: Riyaziye. 8: Hicap — Yapı uzmanı. 9: Ekmek — Parlak kırmızı renkte bir cins değerli taş — Tersi beyaz. 10: Namaz kıldıran hoca — Ofis. 11: Bir erkek adı — Hisar. 12: Bir erkek adı — Bir nota. 13: Mercana benzer bir balık türü — Bir nota. 14: Köpek — Okul ve kışla gibi yerlerde hastaları yatırdıkları oda. 15: Bayatın aksi — Boğa güreşi alanı.

Geçen sayının halli:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	T	A	R	İ	H	İ	H	A	D	İ	S	E	L	E	R
2	A	L	İ	L	A	D	A	M	■	L	A	M	A	■	E
3	R	■	K	Â	M	■	M	İ	L	Â	D	İ	■	A	F
4	İ	■	A	V	■	B	İ	N	■	Ç	E	R	İ	■	I
5	H	A	■	E	V	E	T	■	İ	L	■	A	L	I	K
6	D	İ	L	■	E	T	■	S	■	A	N	N	E	■	H
7	E	T	İ	■	F	E	K	E	■	R	İ	E	■	Y	A
8	R	■	■	K	A	R	A	L	A	■	L	■	S	A	L
9	S	A	İ	■	■	O	R	■	İ	M	■	T	A	B	İ
10	İ	S	L	A	M	L	I	K	T	A	S	A	N	A	T

Bu dönüş doğru mudur?

Hayır, Yanlıştır.

Bu işaretin konulduğu yerlerde sağa dönüş yapmak yasaklanmıştır.
Bu trafik kuralına uymakla birçok kazalar kolaylıkla önlenmiş olur.

DOĞAN SİGORTA
SİZİN SİGORTANIZ

2451

Yılın En Önemli Kitabı

Fotoğraflarla

ATATÜRK'ÜN HAYATI

(Doğumundan Ölümüne Kadar)

Millî Eğitim Bakanlığı'nın 16.2.1972 tarih ve 10487 sayılı kararı ile ilgililere tavsiye edilmiştir.

Bu kitapta Atatürk'ün hayatını bir foto roman gibi takip edebilir ve hayatının her safhasına ait resimlere bir anda sahip olabilirsiniz. İlkokullara, ortaokullara, derneklere, müesseselere hediye edilebilecek en güzel kitap.

Hayat mecmuasının zengin Atatürk arşivinden
528 resim, 384 sayfa, renkli, sağlam bir cilt içinde.

Doğan Kardeş Yayınları Fiyatı 50 Lira Tevzi Yeri: Bateş